NÆVORUM JURISPRUDENTIÆ ROMANÆ ANTEJUSTINIANEÆ
LIBRI DUO

editi
à
CHRISTIANO THOMASIO JCto,
Consil. Elector Brandenburg. & Univ. Frider.
Prof. Publ. Senior.

Præfatio indicat summam Nævorum
Jurisprudentiæ Justinianeæ & hodiernæ
Romano-Germanicæ.
Accesserunt ob similitudinem argumenti

1. Disputatio Academica de Nævis Jurisprudentiæ Romanæ sub Regibus ad tempora Legis XII. Tabb.
2. Programma de Causis inutilium doctrinarum in studio Jurisprudentiæ.
3. Vindiciæ Corollarii de exiguo Pandectarum usu in foris Germaniæ adversus Programma Wittebergense.

EDITIO SECUNDA.

HALÆ MAGDEBURGICÆ, Typis & Impensis, Viduæ & Hæredum
CHRISTOPHORI SALFELDII,
Regimin. Elector. Brand. Typographi. 1707.

PRÆFATIO
ad Lectorem.

DEstinaveram ante biennium & quod excurrit in Lectionibus publicis occasione historiæ juris exponere Auditoribus meis nævos ultra 60. graves Jurisprudentiæ Romano-Germanico-Forensis, ut ostenderem & palpandum iis darem communem JCtorum hodiernorum errorem, secundum quem multi ex docentibus atque Pragmaticis sibi ac aliis persuadent, Jurisprudentiam esse in statu florentissimo, nec opus habere emendatione, cum ad summum fere perfectionis apicem in Germania pervenerit. Proposueram autem simul, meditationes meas hac de re typis publicare, partim ut auditores tædio describendi privarentur, partim, ut & alii, qui paradoxon hoc concoquere difficulter possent, sentirent, quod non absque ratione idem defenderem ac docerem. Et præstiti quidem prius per discursum, in quo non solum nævis Jurisprudentiæ Ante-Justinianeæ, sed & Justinianeæ, & hodiernæ Romano Germanicæ distincte fuerunt monstrati. At publicatio meditationum mearum variis negotiis impedita fuit, postquam Libris duobus prioribus absolveram nævos Jurisprudentiæ Romanæ ante Justinianum. Cum tamen sperarem, impedimenta illa mox remotum iri, distuli publicationem illorum duorum librorum, qui jam exhibentur, donec alia atque alia negotia sibi succedentia persuaderent differendam esse ulterius elaborationem vel potius collectionem te-

ſtimoniorum pro monſtrandis nævis juris Juſtinianei & hodierni Romano-Germanico Forenſis. Quare factum eſt, ut titulus interior quidem ante lib. I. cap. I, præferat Nævos Jurisprudentiæ Romano-Germanico-Forenſis: Titulus vero totius tractatus ſaltem nævos Jurisprudentiæ Romanæ Ante-Juſtinianeæ.

2. Nævi ipſi ex principiis politicis ac moralibus deducendi parum difficultatis habent. At eorum applicatio ad Jurisprudentiam Romanam & Germanicam ideo difficilior redditur, quod hic opus ſit genuina juris utriusque hiſtoria, quæ tamen, ſi verum fateri debeo, adhuc in medio tot hiſtoriarum juris ſcriptorum, inter deſiderata in ſtudio Jurisprudentiæ numeranda eſſe videtur. Hiſtoria juris Romani Ante-Juſtinianei corrupta eſt, & nævi diſſimulati. Unde mihi opus fuit ex Livio, Dionyſio Halicarnaſſæo &c. verum ſtatus Romani & inde profluentis intentionis Legislatorum hiſtoriam & connexionem juris indagare ac colligere, ut ex libris his duobus patet.

3. Hiſtoria juris Juſtinianei eodem modo ſe habet. Nil hic fere deprehendes, quam adulationes Juſtiniani & Juſtinianei juris, ſaltem craſſitie ac ſubtilitate differentes. Fundamenta adulationum deſumta ex Procopio, Agathia, Nicephoro &c. Unde ſua ex novioribus vitæ Juſtiniani ſcriptoribus ſumſerant Giphanius & Guinetus, quamvis hic ulimus adulationes novas admiſcuerit, nauſeam parituras vel ipſis Panegyriſtis aliis. Turbavit valde horum & JCtorum Juſtiniani adoratorum circulos Nicolaus Alemannus Cuſtos Bibliothecæ Vaticanæ anno 1624. Lugduni publicans Procopii Anecdota, Juſtinianum, Theodorum & totam Juſtiniani aulam

lam pessimis coloribus depingentia. Non patiendum id erat admiratoribus Justiniani. Igitur Johannes Eichelius, Vir in Aristotele & Justinianeo jure valde eruditus, suppressis aut omissis Alemanni observationibus nequaquam ineruditis, defensionem contra Procopium & Alemannum suscepit, prolixiorem illam quidem & laboriosam, sed si accurate inspicias, nonnisi affectibus & sophismatibus repletam ac in singulis paginis à tramite justæ ratiocinationis aberrantem. Effecit tamen viri autoritas & amor Nostrorum erga Justinianum, ut utraque manu defensionem hanc Justiniani amplecterentur. Ut adeo frustra videantur proponi Lectoribus nævi juris Justinianei, nisi antea removeatur illa Eicheliana defensio atque falsæ ratiocinationes & summa sophisticationum capita, atque injuriæ hinc inde & Procopio & Alemanno factæ, liquido ostendantur. Quare novam editionem meditor historiæ arcanæ Procopii, conjunctis & Alemanni & Eichelii dissertationibus ac notis, ac interspersis utrobique meis observationibus, affectus utriusque & aberrationes à regulis verosimilitudinis indicantibus.

4. Atque eo magis utilem arbitror esse ejusmodi operam, quo plura adhuc in doctrina de fide historica restant præjudicia seu errores communes, magnum præjudicium facientia non solum inquisitioni veritatis in vita Justiniani & historia juris Justinianei, sed & in altioribus facultatibus & controversiis gravioribus. Laudabilis est intentio Clarissimi Eisenharti, Professoris in Academia Julia, diligenter colligentis in tractatu de Fide historica, quæ huc pertinent. Sunt tamen & hic circa potiora & præcipua, dubia non pauca nec parvi momenti quæ in aliam abire sententiam suadent, de quibus suo lo

co. Forte & Vosſii aliorumque libelli de arte hiſtorica ſuppeditabunt obſervationes de officio & virtutibus hiſtorici in quibusdam aliter ponendas ac vulgo fit.

5. Meretur etiam ulteriorem diſpectionem comparatio hiſtoriæ publicæ & arcanæ, præprimis cum Eichelius ubique eam neglexiſſe videatur, Procopium ex iis, quæ dixerat in hiſtoria publica, refutare intendens. Notavit eam in rem facientia Varillaſius nonnulla in præfatione ad Anecdota ſua hiſtoriæ Florentinæ. Et in ſpecie quoad hiſtoriam Procopii diſcurſus eſt in operibus Mothæ Vayerii Gallicis. Non male Celeberrimus Leibnützius, in Præfatione ad Codicem juris Gentium diplomaticum, comparat duplicem hanc hiſtoriæ ſpeciem cum duplicibus bellorum cauſis apud Grotium, juſtificis & ſuaſoriis, quamvis applicationem ibi non faciat. Ego hiſtoriam publicam ſuaſoriis, arcanam juſtificis compararem. Id vero notabile, & in paucis verbis multa latent, dum ait: *Duas eſſe hiſtoriæ leges, ſed quæ æqualiter obſervari ambæ in utroq; hiſtoriæ genere non poſſint. Nam hiſtoriæ publicæ eſſe*: nihil falſi dicere; *Arcanæ præterea,* nihil veri non dicere, *ut illa uno pede claudicare videatur.* Et re vera omnes hiſtoriæ publicæ multa cum Romanciis mihi videntur habere communia, etſi haud dubie hæc ſententia multis vel durior vel ridicula videbitur. Huc tamen refero, quæ ibidem pro excuſando defectu hiſtoriarum publicarum afferuntur. *Fatendum eſt, ut in ſcenico opere machinas apparere indecorum eſſet; ita hiſtoriam aliquando non nihil de pulcritudine amiſſuram, ſi cauſæ veræ ſemper cernerentur, appareretque, Heroas ſubinde puerili ſtudio, aut muliebri libidine, aut etiam ſervili cupiditate, egiſſe.* Quamvis & plura ibi ſint allata, ad oſtendendam prærogativam

hiſto-

historiæ publicæ præ arcana, nescio tamen, an probanda omnibus, si ad lydium veritatis lapidem exigantur.

6. Mihi sic videtur. In historiis omnibus, humanis etiam de rebus non longe remotis multa incertitudo. Exempla præbent v. g. Relationes variæ & contradicentes sibi, de vita & moribus Mariæ Stuartæ matris Jacobi Regis Britanniæ, de morte Gustavi Adolphi Regis Sueciæ, de perduellione & interitu Seriniorum, Nadasti, Frangipani &c. Causa incertitudinis partim ignorantia historicorum, partim affectus. Ignorantia provenit, quod scribant ex auditu, & sua colligant ex novellis, aut ex rumoribus, aut ex archivis etiam, quorum fides in controversiis ipsorum principum inter se non est omni exceptione major. Aliter Philosophi aut Historici judicant, aliter leges. Qui hæc non capit, conferat historiam duplicem ejusdem Autoris, Historici sine pari, sed ex duobus archivis scriptam? Brandenburgicam & Suecicam. Tres potissimum affectus sunt Historicorum: Timor, Benevolentia, Odium: qui omnes veritati præjudicant, & pariunt adulationem ac maledicentiam. Regnat tamen ex illis affectibus frequentius timor & benevolentia, rarius odium. Et quotidiana experientia docet, ex his quæ in historiis arcanis adversa de Principius scribuntur, plura esse vera, quam ex iis, quæ virtutes eorum deprædicant in historiis publicis. Iterum Leibnützius: *Sæpe unam noctem principis male dormientis, inde consilia acerba ex præsenti animi vel corporis habitu capta, mox multa miserorum millia suo sanguine luerunt. Interdum muliebris impotentia maritum vel amatorem impellit. Sæpius affectus ministrorum in Dominos contagio transferuntur.* Cum quibus parum cohærent, quæ mox sequuntur.

tnr. *Itaq; nec facile fides illis adhibenda est, qui de Principibus indigna narrant, sed occultiora, quæ à paucis nosci possunt. Et tamen cum adulatoribus parum credatur, satyram scribentibus nimis pronæ præbentur aures.* Historia publica Principes describit, ut coram populo publice apparent, arcana, ut in locis secretioribus existunt. Publica fucatam, arcana nativam eorum mentis formam adumbrat.

7. Historia juris hodierni plane à Jure Consultis neglecta, quia neglecta est historia juris Germanici, quod tamen regulæ locum adhuc habere fatentur fere ex hodiernis Justiniani admiratoribus cordatiores, dum jus Justinianeum recte asserunt esse jus subsidiarium. Turpe vero, quod communiter tantopere solliciti sint de historia juris subsidiarii & historiam juris ordinarii derelinquant. Videlicet si melius excoleretur, palparent studiosi, usum juris Romani hodie tantum non esse, quantus jactatur. Glaciem quidem hic fregit Conringius in tractatibus de Orig. juris Germanici & de Antiquitatibus Academicis, item etiam de judiciis Germaniæ. Sed tamen multa adhuc reliquit curæ ac diligentiæ aliorum. Potissimum res ex doctrina de augmentis & incrementis Academiarum eruenda, ubi multa notabilia hinc inde occurrunt in scriptoribus Germanicis, nondum observata Conringio. Sed ea colligere hoc opus, hic labor est.

8. Nævorum porro reliquorum ostensio etsi fundamentis historiæ rite jactis sit facilis, quia tamen juris studiosi autoritate eorum, qui adversa inculcant, fascinati sunt, & praetereaetiam Politici, & qui ad gubernacula Reipublicæ sedent, eodem fascino abrepti horrent jura Germaniæ, & sacram Jurisprudentiam Justinianeam venera-

venerabundi adſpiciunt, veram autem doctrinam, ut peſtilentem & periculoſam vel infamant, vel fugiunt, ideo & horum præjudicio aliquid dandum & ex præſtantiſſimis & ſuperioris & hujus ævi JCtis oſtendendum eſt, quod jam dudum ante nos obſervati fuerint illi nævi & notati, etſi timidius ſubinde aut ſparſim. Hâc ratione inductus malui in libris duobus prioribus, nævos Jurisprudentiæ Ante Juſtinianeæ notantibus, quoties occaſio ſe obtulit, aliorum JCtorum loca, etſi prolixiora quandoq;, deſcripta ipſorum verbis propriis exhibere, etſi ſtili inæqualitas inamœnitatem paritura ſit. Similia vero teſtimonia in exponendis nævis Jurisprudentiæ Juſtinianeæ & hodiernæ colligere plus otii & temporis requirit, etſi nullum ſit dubium apud Hottomannum, Balduinum, Duarenum, Antonium Fabrum &c. multa extare ad noſtrum ſcopum apprime facientia, & fortè plures adhuc nævos ſuppeditantia, quam hactenus numeravimus.

9. Ergo ut appareat cuivis, nos non tam argumento, quam tempore ad amplificationem neceſſario hactenus fuiſſe deſtitutos, ſummam nævorum hucusq; notatorum exhibebimus. Sunt igitur *Nævi Jurisprudentiæ Juſtinianeæ*.

I. Inſufficientia Triboniani & Juſtiniani ad hoc opus. Hîc duæ quæſtiones non miſcendæ. (1.) An Juſtinianus fuerit analphabetus planè & literarum rudis? quod puto negandum eſſe inductus rationibus Eichelii *p. 63. ſeqq. conf. Maſtert. l. 1. dubit. 2. p. 7. ſeq.* (2.) an fuerit princeps prudens & verè eruditus, adeoq; ſufficiens ad arduum hoc opus corrigendi & emendandi Jurisprudentiam? quod nego, non obſtantibus rationibus ejusdem Eichelii *p. 61-66*, utpote quæ probant ſaltem, fuiſſe principem ſuperſtitioſum, metaphyſicum & eruditione Scholaſticâ repletum.

pletum.

pletum. Quod Tribonianum attinet, fatendum quidem, eum fuisse prudentissimum vel potius astutissimum suorum temporum, sed propterea tamen nihilominus fuit insufficiens ad hoc opus. Vide omnino Hotomann. *Anti Tribonianum c. 11. p. 55. seqq. potiss. p. 59.* Res ipsa ostendit, & defectûs mox indicandi. *Conf. Eichel. p. 242. 273.*

II. Imperfectio & ineptitudo Codicis Justinianei. Fraudes & ineptias intuitu Codicis Theodosiani saltem à Compilatoribus Codicis Justinianei commissas refert Jacob. Gottof. *in proleg. ad Cod. Theod cap. 4. p. 191.* ex quo intelligi poterit, quantum licentiæ sibi sumserint intuitu Codicis Gregoriani & Hermogeniani.

III. Excerptio Pandectarum ex diversis & dissentientibus JCtis. Impossibile enim ita fuit, cohærens aliquod opus perficere. Declaravimus id in discursu exemplo systematum ex omnibus quatuor Facultatibus Disciplinarum desumto. Ratio hujus impossibilitatis imperfectio intellectûs nostri, & obscuritas connexionis conclusionum remotarum cum primâ aliquâ hypothesi, tantum abest, ut accuratè penetrare possit aut memoria retinere tot diversas hypotheses, quot sibi posuerunt Autores, ex quibus Pandectæ collectæ, & connexionem aut habitudinem conclusionum ad easdem. Nec obstat, si quis nobis objiciat Centones ex Poëtis factos, ut est Cento Virgilianus Ausonii &c. quos admiramur ob elegantem connexionem rerum anteà dispersarum. Est enim inter illos Centones & Centones Pandectarum ingens differentia. In Centonibus Poëticis centum & plura cogitata aliorum aptamus aut potius detorquemus & mutamus ad unum scopum mentis nostræ, & sic unimus. At in excerptis ex dissentientibus eruditis in usum unius systematis colligendis,

gendis, deberet unus intellectus noster distribui in centum & ultrà cogitata diversa & sibi invicem repugnantia, quod impossibile est moraliter.

IV. Multitudo operariorum in conficiendis Pandectis. Quæ primâ fronte videbatur equidem defectum præcedentem tollere, cum oculi plus videant quam oculus, sed re accuratius ventilatâ potius auget eundem, quia horum virorum neuter scivit cogitata alterius, & quam hypothesin unus præ altero fuerit secutus. Nam probabile est, opera JCtorum fuisse distributa ad excerpendum. At hoc pacto, absolutè necessarium fuit, ut antinomiæ fuerint insertæ.

V. Virorum horum imperfectio quoad eruditionem. Probatur tum ex nævo I. quia Tribonianus fuit eruditissimus; tùm quod ipsorum in Vitâ Justiniani apud Historicos Veteres ferè nulla fiat mentio. Facit & huc barbaries illorum temporum.

VI. Corruptio legum in pandectis partim per detractionem, partim per additionem juris novi. Scripsit hoc de argumento Wissenbachius peculiarem tractatum, quem inscripsit: Emblemata Triboniani. Sed præter ea Emblemata, quæ Wissenbachius ibi observavit, sunt adhuc plura alia. Quædam observavi subinde in notis ad Strauchium, in Scholiis ad Huberum, in disputationibus passim. Hîc duæ quæstiones non sunt confundendæ. 1. An Tribonianus peccaverit, arrogando sibi hanc potestatem, quod nonnulli arbitrantur, sed sine ratione. Contrarium patet ex *§. 7. Constit. Deo Auctore. 2;* An sapienter hoc fecerit? Quod negamus. Quia (1) hoc pacto omnes regulæ bonæ interpretationis interpretibus sunt obstructæ, dum vident, quædam afferi, quæ sunt contrà

veritatem Hiſtoricam, ut: dum lex Julia in Inſtitutionibus dicitur adulterium gladio punire, dum *in l. 1. de interr. act.* Calliſtratus affirmat, interrogatorias actiones uſu eſſe deſiiſſe &c. (2) quia neceſſe eſt, ut inde fiant antinomiæ, dum illi collaboratores non æquales habuerunt cogitationes, adeoque quod unus in hoc JCto interpolavit, alter in alio intactum reliquit: (3) quia nulla ita eſt cohærentia in Jurispr. Juſtinianeâ, dum ſæpe concluſiones ex aſſertione interpolata profluentes fuerunt retentæ, e. g. quod transactio de adulterio olim erat illicita, ratio erat, quod adulterium eſſet crimen non capitale. Iſtam concluſionem retinuit Tribonianus, cum tamen ſuo tempore eſſet capitale. Unde Dd. torquent ſe in inveniendâ ratione exceptionis à communi regulâ. Tolerari adeò potuiſſet hæc interpolatio, ſi per ſigna quædam certa demonſtraſſet, ubi ea facta fuerit. Quamvis per hoc ſaltem primæ inconvenientiæ fuiſſet ſatisfactum.

VII. Repetitio & geminatio eorundem verborum, rerum, legum contrà inſtructionem quæ eſt *in §. 9. Conſt. Deo Autore.* Excuſat quidem id Tribonianus *in §. 14. Conſtit. Tanta*, ſed rationibus inſufficientibus & falſis. Falſum enim eſt, paucas leges ſimiles contineri, quæ idem inculcant. *Vide Mülleri diſcurſum de Studio Juris feliciter inſtituendo*, ubi magnam farraginem legum concordantium & geminatarum recenſet ex Guidone Pancirollo *Theſ. Var. lect. l. 1 c. 78.*

IIX. Poſitio multarum Antinomiarum in Pandectis contrà *§. 8. Conſtitutionis: Deo autore.* Negat quidem id Tribonianus *in §. 15. Conſtit. Tanta.* Sed impudenter ſatis, quamvis hanc ejus negationem adorent multi. Dari autem ejusmodi antinomias plurimas in Pandectis, pro-

probatur 1. ex necessitate ob nævum 3. & 4. 2. exemplis infinitis, quæ notavi subinde in Disputationibus Lipsiensibus & ad Strauchium ac Huberum. In discursu respondi dissentientium rationibus (1) *ex d. §. 15. Constit. Tanta.* (2) Leges non amplius considerandas esse ut leges veterum JCtorum, sed ut Triboniani, (3) omnia potius admittenda esse, quam ut statuamus antinomias. Comparatio etiam fuit instituta inter duas has sententias, & ostensum: thesin, quod dentur antinomiæ, esse convenientiorem Theoriæ, quia rem definiat ex justis regulis bonæ interpretationis, cum adversa sententia utatur distinctionibus nihil significantibus, & faciat sophistas, atque simul responsum objectioni, quod confessio antinomiarum sit asylum ignorantiæ. Deinde demonstratum, majorem utilitatem doctrinæ hujus se exerere in praxi, cum adversa hypothesis faciat cavillatores legum, & pactorum, atque sæpè faciat, ut partes processus amittant & causâ cadant, si advocatus nimiam sui fiduciam habeat.

IX. Incapacitas Antecessorum ad proprio Marte conficiendas Institutiones. Probatur ex *Constitutione Tantâ §. 11.*

X. Electio Caii præ aliis. Quia Cajus à temporibus Justiniani nimis fuit remotus & Jus post illa tempora maxime mutatum; neque erat JCtus acutissimus. Et hoc ipso factum fuit contrà instructionem in *d. §. 11.*

XI. Selectio trium virorum ad hoc opusculum. Confer nævum IV.

XII. Defectûs & omissio necessariarum & potissimarum doctrinarum in institutionibus, ut adeo falso jactentur, esse totius legitimæ scientiæ prima elementa. Ita omissa divisio personarum in cives & peregrinos, materia dotium, pactorum, contractuum innominatorum, jurisdictionis, processus &c. Ut nihil dicam de toto Jure Publico & sacro, quod tamen fusè tractatur in Codice & Novellis, & nobilissima pars est legitimæ scientiæ.

XIII. Recensio juris antiquati & antiquandi. Jus antiquatum sæpè nimis prolixè recensent e. g. in titulis de Attiliano tutore, testamentis ordinandis, fideicommissis universalibus. Jus anti-

anliquandum continent titulus de exheredatione liberorum & tituli de successionibus ab intestato.

XIV. Inepta methodus, non solum generalis, quam jam notavit Leibnützius, sed & specialis in singulis titulis, ubi paragraphi sæpissime inconvenienter ordinati, quasi studio factum esset, e. g. in titulo: *quib. mod. tutela finitur.* Scio artificium, quo quidam utuntur, singulos titulos Pandectarum, singulos paragraphos Institutionum per dichotomias combinando, idque incautæ juventuti tanquam arcanum ingens sub fide juratâ carè vendunt. Sed ostendi in discursu, quod id artificium nullius usus sit & saltem ad decipiendum paratum, cum per id facillimè mille res diversissimæ confusissimo & quoc. fortuito ordine collocatæ, ex tempore sic combinari possint.

XV. Inconvenientes & sæpe ridiculæ verborum phaleræ; quoties ad suas constitutiones provocat Justinianus, adhibentes sæpè medios terminos, qui summam Juris Romani ignorantiam produnt. e. g. in titulis de Lege Æliâ Sentiâ, & Lege Fusiâ Caninia.

XVI. Positio jurium in Pandectis, jam in Codice Justinianeo abrogatorum. Probavit hoc Wissenbachius ad Codicem p. m. 4. ubi ex Codice repetitæ prælectionis enumeravit Constitutiones Pandectis derogantes, quæ ex Codice Justinianeo in alterum illum Codicem translatæ sunt.

XVII. Relictio adhuc plurium antinomiarum in Pandectis. Probabile enim est eas saltem in Codice & Novellis esse sublatas, quæ coram tribunalibus eo tempore occurrebant.

XIIX. Positio multarum Antinomiarum in Codice repetitæ prælectionis. *Vid. Wissenb. ad Cod. p. 5.*

XIX. XX. XXI. Iidem Nævi in Codice Repetitæ prælectionis repetiti, quos jam notavimus in Pandectis N. III. IV. V.

XXII. Interpolatio legum Codicis. Confer suprà Nævum II. & VI. & Emblemata Wissenbachii.

XXIII. Tædiosa verba & tautologiæ obscurantes mentem

tem Imperatoris & cruces figentes interpretibus in Novellis e. g. *in Nov. 115. 118. &c.*

10. Ad *Nævos Jurisprudentiæ Romano-Germanicæ* refero.

I. Introductionem Juris Pontificii in Germaniam.

II. Introductionem Juris Justinianei cum Academiis.

III. Multiplicationem litium statim post introductionem horum jurium ortam.

IV. Glossatorum primorum ignorantiam historiæ & philosophiæ Veterum JCtorum.

V. Nimium Glossatorum studium conciliandi antinomias.

VI. Variantium opinionum ex præcedentibus nævis necessarium ortum.

VII. Ramistarum curas & methodum causalem infeliciter Jurisprudentiæ applicatas.

IIX. Multiplicationem Systematum & Compendiorum juris.

IX. Cæcam defensionem, non dari antinomias.

X. Vanam persuasionem, Institutiones esse libellum aureum.

XI. Doctrinam, quod, si concurrat Jus Justinianeum cum Juribus Germaniæ, in dubio Jus Romanum Germanico præferendum.

XII. Dissensus infinitus Collegiorum Juridicorum, etiam in territorio unius Principis, etiam in uno municipio.

XIII. Mutationem frequentem observantiæ Judicialis etiam intuitu unius collegii.

XIV. Neglectum philosophiæ tam à docentibus quam discentibus.

XV. Inde ortam ignorantiam arrogantem & cum opinione singularis Jurisprudentiæ conjunctam.

XVI. Omissionem diligentiæ debitæ & nimiam properantiam in cursu juris.

XVII. Neglectum Juris Germanici & Historiæ pariter ac Antiquitatum Germanicarum,

XIIX.

XIIX. Vana studia & consilia JCtorum quorundam, emendandi defectûs inemendabiles.

XIX. Persuasionem docentium Jurisprudentiam esse in statu florentissimo, nec opus habere emendatione &c. &c.

11. Uti autem ex dictis patet, spectant hi nævi omnes ad Jurisprudentiam Romano-Germanicam Forensem i. e. ad *privatam*. At privata saltem aliqua nec præcipua Jurisprudentiæ pars est. Nobiliores sunt Jurisprudentia *naturalis*, *Publica*, *Ecclesiastica*. Habent & singulæ suos nævos nec paucos, sed cum illâ differentiâ. Nituntur hæ primario Legibus Divinis, uti privata humanis; Ergo in his nævi non tam afficiunt ipsam Jurisprudentiam, quam sunt saltem JCtorum nævi. De quibus alibi dixi, & de nævis Jurispublici modo in allocutione ad Auditores præmissa novæ editioni Monzambani.

12. Affinitas denique materiæ loquitur, cur accessiones in titulo memoratæ tractatui huic fuerint adjunctæ. Putabam equidem, doctrinam de exiguo Pandectarum usu aliquando in salvo futuram esse. Sed nupera nimis palpabiliter affectata insultatio dicam, an vellicatio? ostendit, vindicias illas nondum esse concoctas. Insultatorem facile excusatum habeo, cum alias actiones non permittat motus sanguinis, quo agitatur. Sed qui talia fovent & promovent, modestè & placidè rogo, velint vel illum jactatum Pandectarum usum tandem aliquando ostendere, vel vindiciis istis meis per rationes respondere, & promitto, quod tunc inter primos sim futurus, qui errorem meum publice sim recantaturus. Quodsi neutrum fecerint, omnem perdent operam, similibus ejusmodi technis & vexationibus, quæ me, DEO adjuvante, nullo modo unquam movebunt, ut contra movear, aut collisione aliqua in positas insidias incidam. *Dabam Halæ Magdeb. d. 21. Septembr. 1695.*

NÆVI

NÆVI JURISPRUDENTIÆ ROMANO-GERMANICÆ FORENSIS, deducti ex

HISTORIA JURIS.

LIBER I.

De Jure Romano ante Julium Cæsarem.

CAPUT I.

De Jure tempore Regum seu Legibus Regiis.

URbem Romam a principio Reges habuere,(1) sub quo statu initio sine Lege & Jure certo Populus Romanus vixit, cum omnia manu a Regibus guberna- rentur (2) & Romulus fere, ut libitum esset, imperitaret. (3) Postea aucta civitate Romulus ipse leges quasdam curiatas ad populum tulit. Tulerunt & sequentes Reges. (4) Nam Numa Religionibus & divino jure maxime populum devinxit: repertaque quædam a Tullo & anco. Sed præcipuus

Servius Tullius sanctor legum fuit, quibus etiam Reges obtemperarent. (5) Ejectis vero Regibus & pulso Tarquinio omnes istæ leges Regiæ ex leverunt, & populus incerto iterum jure & consvetudine magis quam lege certa uti cœpit. (6)

(1) Tacit *I. Ann. I. 1.* (2) Pomp. *l. 2 §. 1 de O. J.* (3) Tacit. *III. Ann. 26. 5.* (4 Pomp. *d. l. 2. §. 2.* (5) Tacit. *d. III. Ann. 26. 5.* (6) Pomp. *d. l. 2. §. 3.*

Explicatio.

Dictum summatim de origine urbis Romæ & septem ejus Regibus. Quid manibus Regia? Romuli quædam facta, ut asylum, fratricidium, raptus Sabinarum ad Regulas morales & Politicas exacta. Status Reip. Romanæ sub Regibus an monarchicus absolute fuerit an temperatus? Numæ Pompilii singularis sapientia & studium pacis. Quid Tacitus per leges Tullii intelligat, quibus Reges obtemperarent? Leges Regiæ utrum lege Tribunitia fuerint abrogatæ an desvetudine deletæ. Eberlinus notatus, quod afferat non omnes leges Regias exolevisse. Collector Legum Regiarum Papirius. Fabulam sapere, quæ de Papirio isto, matris curiositatem eleganti mendacio eludente narrant Gellius & Macrobius. &c.

NÆVUS. I.

Non parum turbavit Jurisprudentiam Romanam, quod ejectis Regibus simul omnes Leges Regiæ exoleverint.

Explicatio.

Dictum summatim de causis, ex quibus Jurisprudentiæ corruptio oritur. De vitiis Legislatorum, si leges ferantur ex intentione dissidia inter cives multiplicandi, aut eorum libertatem supprimendi, si Legislatores non sint sapientes, h. e. si non intelligant officium Principis. Verus sensus dicti Platonici, de beatitudine Rerumpublicarum, si Philosophi regnent &c. Vitia Legum, à vitiis legislatorum orta, si leges

contra-

contradictoriæ, irrationabiles, rationes earum summe obscuræ & sibi oppositæ, inter se male cohærentes, sæpissime mutatæ. Maximum vitium incertitudo juris. Vitia Jure-Consultorum seu Legis interpretum. Si sint Leguleji, & Calumniatores. Quomodo differat Legulejus, Calumniator, & Rabula. Legum Regiarum singularis æquitas & præstantia. Non habuisse populum Romanum justam rationem tollendi leges Regias, sed nimium excedens odium erga Reges, & Regiam potestatem illos eo impulisse. Damnum exinde in Jurisprudentiam emergens juris incertitudo. Hanc tamen corruptionem Jurisprudentiæ ad nos non multum pertinere.

CAPUT II.

De Legibus XII. Tabularum.

VAriis interea iisque gravibus dissidiis inter Patres & plebem ortis (1) tandem evenit, ut consensu communi tres legati mitterentur in Græciam, ut inde leges describerent atque colligerent. (2) Quibus reversis Decemviri creati sunt juris communis condendi gratia, qui etiam decem tabulis jus conditum populo publice proposuerunt, idque ad nutum populi emendarunt. (3) Sed cum viderentur adhuc quædam leges deesse, aliæ adhuc tabulæ a Decemviris adjectæ sunt, quæ tamen demum abrogato iterum Decemviratu a novis Consulibus vim legis acceperunt, & ita leges XII. Tabularum appellatæ sunt, (4) quæ adeo sunt fons omnis Juris Romani (5) & leges sequentes fere pro augmentis earum haberi debent.

(1) Livius *lib. 2. & 3. dec. 1.* (2) Liv. *lib. 3. c. 31. p. m. 113.* Dionys. Halicarnass. *l. 10. f. m. 676 edit. Sylburgii in folio.* (3) Liv. *d. l. 3. c. 23 seq.* Dionys. *d. l. 10. f. 657. seq. 680. seq.* (4) Liv. *d. l. 3. c. 34 & 35.* Dionys. *d. l. 10. f. 681.* (5) Livius, *d. c. 34.*

Explicatio.

Democratiarum felicitatem consistere in exæquatione Patriciorum & plebis, horumque inter se benevolentia mutua. Neglectum utriusque apud Romanos post ejectos Reges causam fuisse omnis mali. Recensita ex Livio & Halicarnassæo historia dissidii Patrum & Plebis, a morte Tarquinii usque ad creatos Tribunos plebis, propter nimiam sævitiam fœneratorum in pauperes debitores plebejos. Maximam hic culpam patrum fuisse Aristocratiam affectantium. Indultam provocationem ad plebem & introductionem Tribunorum Plebis plus damni dedisse Reipublicæ, quam si plebs senatoriæ dignitatis fuisset particeps facta. Historia novorum dissidiorum populi Romani occasione legis Agrariæ, & de ferendis legibus utrique ordini æquis. Ex isto dissidio ortas esse Leges XII. Tabularum. Harum decem saltem initio cur publicatæ fuerint a Decemviris? Historia tyrannidis Decemvirorum, & datæ plebiscitis efficaciæ legum, cur item duæ postremæ Tabulæ prioribus decem fuerint adjectæ?

NÆVUS. II.

Imperfectionem vel status Romani, vel Legislatorum sapit, quod Leges XII. Tabb. a Græcis petitæ sint.

Explicatio.

Legislatorem in Legibus scribendis solum populum, cui leges fert, non alios respicere debere. Non excusari Romanos, quod Leges Græcorum fuerunt optimæ & instituto Romanorum aptissimæ. Petentem Leges ab aliis propriam turpitudinem allegare, & amittendæ libertatis periculum subire. (Digressio de Fabula Accursiana, qua disputationem inter sapientem Græcum & stultum Romanum præcessisse legum Græcarum impetrationem narrat. Conjectura: autorem, quisquis etiam sit, fabellæ hujus forte respexisse ad nævum præsentem.) Non juvare Romanos, quod ex Legibus Græcorum

rum

rum ſelegerint leges ſibi convenientes. Petitionem hanc indicare, ſtatum Romanum fuiſſe turbidum, & Senatores per hanc petitionem moras quæſiviſſe decipiendæ plebis ipſosque Romanos prudentia legislatoria fuiſſe deſtitutos.

NÆVUS III.

Imperia Legum condendarum & aſtutia ex modo, quem Decemviri in conficiendis Legibus XII. Tabb. adhibuerunt, elucet.

Explicatio.

Hermodorum, Epheſium tabulas decem nomine Decemvirorum conſcripſiſſe, Decemviris & Græci ſermonis plane ignaris & prudentia legislatoria omnino deſtitutis. Decem priores tabulas ad rumorem hominum plebejorum, & inſipientum fuiſſe correctas, duas tabulas poſtremas ad fovendas diſſenſiones inter Plebem & Patres a Decemviris fuiſſe adjectas. Encomium Decemvirorum, quod ipſis ſub Craſſi perſona Cicero tribuit, hyperbolicum aut catachreſticum eſſe.

NÆVUS. IV.

Non ubique æquitatem obſervarunt Leges XII. Tabb.

Explicatio.

Communiter JCtos encomia LL. XII. Tabb. abſque judicio colligere. Parum inferri pro præſtantia & æquitate Legum harum ex encomio Craſſi apud Ciceronem & Taciti, dum eas finem æqui juris appellat. De rigore juris veteris, furti actionem adverſus eos indulgentis, qui re aliter atque convenerat, fuerat uſus. De diſceptatione Favorini apud Gellium contra æquitatem legis XII. Tabb. De pœna viginti quinque aſſium & talionis contra injurias. Immanitatem legis XII. Tabb ex conceſſa creditoribus diſſectione corporis debitoris obærati, eſſe conſpicuam. Parum apte immunita-

 tem

tem hanc a Cæcilio contra Favorinum defendi. Aliam iniquitatem Legis XII. Tabb. ex prohibitione conjugiorum inter Patres & Plebem apparere, neque eam tolli rationibus Rittershusii (Digressio: an ejusmodi conjugia sunt utilia Reipublicæ? Adductum capud ex Historia Sevarambes de sublata in ista Republica differentia nobilium & plebejorum.)

NÆVUS V.

Non parum impedit studium Jurisprudentiæ, quod Legibus XII. Tab. careamus.

Explicatio.

Leges XII. Tabularum fuisse fontem reliquarum legum & adeo earum interitum maximum defectum afferre interpretationi juris Romani. Quando Leges hæ interierint? Earum restauratores & encomium Jacobi Gothofredi.

CAPUT III.

De Disputatione Fori.

Circa augmenta Legis XII. Tabularum cum ad apicem ob historiæ obscuritatem deduci nequeat, quo ordine eadem sint insecuta, (1) sequemur communem Doctorum sententiam ad Pomponium potissimum respicientem. Paucæ erant & satis obscuræ Leges XII. Tabularum, (2) inde mox orta interpretatio prudentum & disputatio Fori, quæ primis temporibus tacito populi consensu vim Juris obtinuit, atque propria parte aliqua non appellatur. Sed communi nomine vocatur jus civile, (3) item media Jurisprudentia. (4)

(1) Vide Commentatores passim *ad l. 2. §. 5. seq. de O. J.* (2) Gellius *lib. 20 c. 1.* Cicero *II de LL.* (3) Pomp. *d. l. 2. §. 5.* (4) *§. media inst. de legit. agnat. success.*

Expli-

Explicatio.

Recte quidem duplicem interpretationem legum facit Holtermannus *de orig. juris p. 16.* unam tabularum, quæ consistat in temerariis explicationibus & corruptionibus Jurisprudentiæ, alteram verorum JCtorum, sed quod addit illam posteriorem hic intelligi, quæ facta fuerit ab iis, quibus experientia & longus rerum usus prudentiam & autoritatem comparaverit, id a vero valde est dissimile. Neque enim fuerunt ista tempora tam felicia, ut Rabulæ veris JCtis non fuerint immixti. Imo contrarium præsumendum est, cum interpretationes tacita populi approbatione vim juris acceperint. Natura autem populi est, ut veros JCtos pro idiotis, Rabulas & Legulejos pro JCtis habeant.

Nota est communis objectio ex §. *Responsa Prudentum de J. N. G & C.* quod responsa prudentum pertineant ad Jus scriptum. Nota quoque est communis responsio, quæ placet, & melior videtur distinctione, qua utitur Strauchius *dissert. 1. th. 13.* post Galvanum. *Vid. Schilterum. Ex II th. 2.* Non diffiteor equidem, interpretationem etiam fieri posse citra responsa, at responsa raro fiunt citra juris interpretationem, adeoque utrobique & juris interpretatio reliqua, & quæ per responsa prudentum fit, intelligitur. Et imo magis ultima, etiam hic, ob *l. 2. §. 35. de O. I.*

Per mediam Jurisprudentiam in *d. §. 3. de leg. Agnat. success.* intelligi interpretationem prudentum, non legem singularem Voconiam monstrat Dn. Schilter. *d. l. §. 1.* Et in hoc sensu elegantem libellum scripsit Pandulphus Prateius sub titulo *de media jurisprudentia.*

NÆVUS VI.

Et paucitas Legum XII. Tabularum, & brevitas earum atque inde subsecuta obscuritas ad nævos Jurisprudentiæ Romanæ referenda est.

Explicatio.

Disputat equidem contra Corasium & Lipsium Ruperus *ad Enchiridion Pomponii p. 96. seq.* Illis paucitatem, hoc multitu-

titudinem commendantibus. Sed media via merito tenenda est. Paucitas mater obscuritatis est & sufficiens ad casus omnes determinandos Multitudo occasionem cavillationibus dat, antinomiis &c. exemplo Juris Justinianei, de quo infra suo loco.

Quod obscuritatem attinet, Polybius *l. 3. cap. 22* *Veteris*, inquit, *linguæ Latinæ tanta diversitas est ab illa, qua hodie utuntur, ut vel peritissimi nonnulla ægrè, ubi animum attenderint, explanare queant* Unde quemadmodum nequaquam apud Gellium *lib. 16. cap. 10.* ridetur ille, qui, cum Jurisperitus vocari vellet, verba XII. Tab. prisca nec tenebat nec interpretari aut enarrare poterat, uti quidem perperam allegat Eberl. *de O J p. m. 36.* ita etiam neque jure rideri poterat, sed bene respondit: *Dicere ac interpretari hoc deberem, si jus Faunorum & Aboriginum didicissem, sed enim -- omnis illa duodecim tabularum antiquitas -- consopita sit, studium scientiamque ego præstare debeo juris & legum vocumque earum, quibus utimur* Quanquam neque Julius Paulus antiquitatum illarum gnarus encomio suo sit defraudandus. Ornamenta JCti sunt ista, quibus si quis careat, pro sordido tamen haberi nequit. Meretur locus integer Gellii, ut inspiciatur. Igitur hic nævus Jurisprudentiæ & legibus quidem adhærer, forte tamen nec legislatoribus nec JCtis imputandus est. Pulcre iterum Gellius *l. 20 c 1* *Obscuritates non assignemus culpæ scribentium, sed inscientiæ non assequentium, quanquam hi quoque ipsi, qui, quæ scripta sunt, minus percipiunt, culpa vacant. Nam longa ætas verba atque mores veteres oblitteravit, quibus verbis moribusque sententia legum comprehensa est.* Forte tamen legislatores hac parte non plane extra omnem culpam; quos non improbabile est ex Græcorum legibus, quas excerpserant, nec quid vellent, intelligebant, obscuris verbis extulisse in hac lingua, aut potius Hermodorum Ephesium legum Græcarum, ut *cap præced.* diximus, interpretem non satis calluisse idioma Latinum. Pertinet huc aliquo modo locus Ciceronis *II. de LL. c. 23 p. m. 1202* *Lessum veteres interpretes, Sextus Ælius L. Acilius satis se intelligere dixerunt, sed suspicari vestimenti*

menti aliquod genus funebris: L. Ælius Lessum quasi lugubrem ejulationem, ut vox ipsa significat; quod eo magis judico verum esse, quia lex Solonis id ipsum vetat.

NÆVUS. VII

Magna juris incertitudo introducta fuit per disputationem fori.

Explicatio.

Maxime continuata fuisse plebis dissidia cum patribus (de quibus cap. 2. in explic.) etiam post publicatas leges XII. Tabularum ex Livio apparet. Notabilis ejus locus *lib. 3. cap. 65.* Magna contentio plebis cum patribus de tollenda lege XII. Tabb. connubia patrum cum plebe interdicente memoratur *lib. 4. capp. prioribus*, de qua judicium nostrum dedimus in *disput. de nævis jurispr. observ.* 4. §. 9. Renovatæ sæpius querelæ justæ populi adversus patres de lege agraria, nimio rigore creditorum erga debitores pauperes, & suppressa quantum fieri poterat, libertate plebis. Prima enim cura patrum erat, ut plebs in paupertate detineretur, unde perpetuo ipsi denegata justa agrorum divisio, & cum crudelitate adversus ipsos, si debitores essent, sævitum fuit. Sævitum fuit imo in ipsos Patres aut Patricios, qui injustitiam reliquorum detestabantur, & populo succurrebant. Mox enim benigni ejusmodi homines sub prætextu rebellionis aut regni affectati misere trucidati sunt. Pertinet huc miseranda mors Sp. Melii ob eam solam causam, quod largitiones frumenti plebi fecerit, quicquid etiam pro coloranda justitia internecionis illius afferat Livius *d. l. 4. c.* 13. 14. 15. Istæ enim omnes circumstantiæ ostendunt, processum injustissimum subfuisse, & criminationem saltem Melii, nullam probationem. Veritatem rei exponunt, & nihil aliud summatim memorant, quam quod Livius ipse fusius enarraverat, illæ conciones, quas seditiosas quidem vocat Livius *d. l. 4. c.* 35. sed nulla ratione suffultus, nisi quod semper pro seditione habitum fuerit, si pars imbecillior, cujus libertas in Rep. a potentiore invaditur, conqueratur, &

 liber-

libertatem suam defendere intendat. Evidens est, in fraudem plebis creatos tribunos consulari potestate omnes patritios ap. Livium *l. 4. c.* 44. Memorabilis patrum astutia in solvenda tribunicia potestate, cum dissidium de legibus agrariis oriretur, legi poterit *c. 48. d. l* 4. Adde similem astutiam & justas querelas plebis *cap. 50. in fin* & *c. 51. init.* In dissidio de hibernaculis Vejensibus prolixior quidem pro patribus adducitur oratio Arrii Claudii, quam pro populo tribunorum plebis *lib. 5. c 2. -7.* sed ipse Livius initio *d. c. 7.* ut ea persuaderet, necesse habet casum vocare in subsidium, plebejis tribunis militum creatis *lib. 5. c. 13* non memoratur quicquam in odium patrum illo tempore gestum, sed quanta invidia patrum id factum fuerit ex *seq cap. 14.* videri potest. Non nisi per fraudem, & ut populum delinirent agror plebi divisos recenset *cap. 30. d. l.* 5. Scelestissimo facto M. Manlius ut regni affectati reus occiditur, verus patriæ pater, & meliori fortuna dignus, atque Bruto Tarquinii exturbatori tanto magis præferendus, quanto major erat tyrannis, qua plebem subigebant Patres præ tyrannide Tarquinii: Lege & judica apud Livium *lib. 6. cap. 11. usque ad 20.* Verissima sunt, quæ Manlius dicit *cap. 18. in fine* de dictatura & consulatu tollendo; & quæ sequuntur, aperte ostendunt accusationem de regno affectato ipsi per calumniam fuisse intentatam. Ingratissimam plebem & stultissimam ostendit *cap. 20* neque pœna diu emansit. Vide, quæ habet *cap. 34. d. l. 6,* Notabile plebiscitum de agris, pecuniis, & consule plebejo est in *cap 35. lib. 6.* ubi & quod Patres antequam id admitterent, citius passi fuerint tribunos solos per integrum quinquenium Magistratum gerere. Tandem cum plebs vinceret, alia via rem aggrediendam putarunt, a plebe impetrantes redhostimenti loco, ut ex patribus Prætor unus crearetur, qui jus in urbe diceret, & ludorum causa ex patribus crearentur ædiles curules. Prætextus ludorum honor Deorum, vera causa, ut mollis fieret populus. Unde & ludi scenici simili prætextu tum ortum duxere. *Conf. Liv. l. 6. c. ult. l. 7. c. 1. & 2.* Plura jam afferre supersedeo.

Ex

Et quibus vel hoc saltem observari velim; quanta cura potestatem juris dicendi sibi vindicaverint patres, & quanta imprudentia eam amiserit plebs. Ante hæc tempora Consules jus reddiderunt, *Vinnius in notis variorum ad l. 2. §. 27. de O. l. p. m. 45. edit. Leevvji.* Jam cum patres adigerentur consulatum cum plebe communicare, sufficere sibi putarunt, si potestatem juris dicendi sibi solis reservarent, & non tam Consulibus, quam plebi adimerent, gnari, quantum valeat ad summam rerum potestas juris dicendi, de quo pluribus infra

.Præter autem hanc juris dicendi potestatem sibi solis antea vindicarunt etiam potestatem legum interpretandarum, ut *cap. seq.* dicetur pluribus, quo pacto etiam magnum frenum libertati plebis injectum est, cum potestas interpretandi, (libera illa, & quæ æqualem fere vim habet cum interpretatione authentica) tantum valeat, quantum potestas legislatoria. Maxime vero valuit incertitudo juris per disputationem fori necessario orta ad detinendos in perpetuo dissensu plebis animos, & impediendos adeo, ne concordia apti fierent ad libertatem suam defendendam,

Incertitudinem juris necessario ortam fuisse ex disputatione fori, patet, quia necessarium erat, ut ex disputatione fori dissentirent JCti. Non afferemus jam conjecturam non improbabilem, forte ad dissensum plebis augendum studio sæpius dissensisse JCtos. (ut hodie fit a Rabulis, cum partes divites in ipsos incidunt,) Fingamus non fuisse Rabulas inter ipsos JCtos primorum temporum. Fuerunt homines iisdem animi vitiis subjecti, quibus hodie sumus, puta variis præjudiciis autoritatis & præcipitantiæ, quæ cum hominibus adolescunt, amori, lucri, (prout videbant legis expositionem favere parti, qui ipsos consuluerant) odio & æmulationi erga alios æquales, cupiditati gloriæ ex contradictione erudita acquirændæ. Adde quod Leges XII Tabb. non conditæ fuerint secundum regulas artis, ut ita dicam, aut systematice, seu ut leges connecterentur, & ex communi princi-

pio deducerentur. Ubi autem hoc non fit, necessarius est dissensus interpretum in deducendis conclusionibus ex ipsis legibus.

Hic defectus quo major & ex præcipuis erat, ita debuisset majori cura & in tempore ipsi occurri per legem novam. Sed hoc non erat ad palatum patrum. Igitur potius tacito consensu sententiæ istæ JCtorum dissentientium vim legis acceperunt, quo pacto incertitudo juris fuit necessario aucta.

CAPUT IV.
De Legis Actionibus.

VIndicarunt igitur sibi Patres vel Patricii non solum potestatem interpretandi leges, sed & juris dicendi, (1) & populo certas solennesque formulas, ne, prout vel et, actiones institueret, præscribendi, quæ appellantur legis actiones. Residebat autem potestas hæc interpretandi & formularum potissimum apud collegium Pontificum, qui olim etiam ex solis Patriciis legebantur, (2) ex quibus postea constituebatur, quis quoquo anno præesset privatis interpretando & respondendo de Jure.

(1) *Vid. Exposit nævi 7. conf. l. 2. §. 35. de O. I.* (2) Vide Livium *lib. 10. cap. 6.* (3) Pomponius *l. 2. §. 6. de O. I.*

Explicatio.

Repetendum ex *explicatione cap. 2.* neglectum exæquationis patriciorum & plebis in Rep. Romana, eorumque odium mutuum causam fuisse omnis mali in Rep. Romana Ex hoc fonte igitur malum etiam quotidie longius invasit ipsam Jurisprudentiam, præprimis cum Patres magnopere dederint operam legum interpretatione atque jurisdictione sibi reservatis plebis libertatem conculcare, non ita facile sentiente hic astutiam patrum plebe, uti cum agros detinerent, & cru-

deliter

deliter cum debitoribus suis procederent. Ergo omnis intentio patrum intuitu jurisprudentiæ eo collimavit, vt vel potestate legislatoria, aut vi, aut fraude plebem excluderent, vel subtilitates nimias sub prætextu decori aut justi in legum interpretationem & formam juris administrandi introducendo, jus incertissimum redderent, & ita plebem in perpetuo dissensu detinerent. Ostendunt id ex parte ea, quæ *in explicatione capitis 2. & novi* 7. ex Livio excerpsimus. Continuabimus pedetentim in hoc & seqq. quibusd. capitibus, jam quidem ea, quæ ex Livii *lib.* 7. *usque ad* 10. huc pertinent, excerpturi.

Cum iterum, quamvis post satis frequentem patrum procrastinationem, consul plebejus crearetur, difficillima res & plerumque parti utrique, semper alteri gravis de pecunia fœnebri & solutione nominum placide fuit ad tempus sopita. *Livius l. 7. cap.* 21. Dictator Publius Philo tres leges secundissimas plebi, adversas nobilitati tulit: unam: ut Plebisscita omnes Quirites tenerent: alteram, ut legum, quæ comitiis centuriatis ferrent, ante initum suffragium Patres autores fierent; tertiam: ut alter utique ex plebe, cum eo ventum sit, ut utrumque plebejum consulem fieri liceret, censor crearetur. *Livius lib. 8. c.* 12, C. Sulpitio Longo, P. Ælio Pæto Coss. Q. Publius Philo Prætor primum de plebe, aversante Sulpicio Cos. qui negabat rationem ejus se habiturum, est factus. *Liv. lib. 8. c.* 15. Paulo post Plebi Romanæ, velut aliud initium libertatis factum est, quo ob L. Papirii, insignis fœneratoris libidinem necti desierunt, jussique Coss. ferre ad populum, ne quis, nisi qui noxam meruisset, donec pœnam lueret, in compedibus aut in nervo teneretur; pecuniæ creditæ bona debitoris non corpus obnoxium esset. *d. 8. cap.* 28. Successu vero temporis Appius Claudius solus censuram invito P. Sempronio, invitisque aliis sex tribunis, ob intercessionem trium aliorum tribunorum retinuit. *Liv. l. 9. cap.* 33. *seq.* Eod. *lib. 9. c.* 46. memoratur factum Flavii, evulgantis jus civile Pontificum, de quo *cap. seq.* Porro cum in honoribus plebs Patri-

 bus

bus fere esset exæquata, & nihil præter sacerdotia, quæ nondum promiscua erant, deesset, M. Valerio, & Q. Apulejo Coss. tribuni plebis rogationem promulgarunt, ut cum quatuor Augures, quatuor Pontifices ea tempestate essent, placeretque augeri Sacerdotum numerum, quatuor pontifices, quinque Augures, de plebe omnes allegarentur, & obtinuerunt. Eodenque anno etiam lex de provocatione tertium renovata fuit. *Livius lib.* 10. *c.* 6. *seqq.* Mansisse tamen patribus alta mente repostam illam plebis exæquationem, vel origo aræ pudicitiæ plebejæ ap. *Liv. d. l.* 10. *c.* 23. docere potest.

His præmissis jam facile ostendi potest quoad intellectum capitis præsentis, primariam causam, cur Legis actiones inventæ fuerint & a Pontificibus directæ, in eo consistere, ut hoc pacto Patres imperium clam sibi firmarent. Erant enim legis actiones non solum ad disceptationes forenses restrictæ, sed in genere solennes ritus, secundum quos omnes fere actiones civium momentum aliquod in civitate habituræ instituebantur sub pœna nullitatis aut graviori. Conf. Eberl. hic. *c.* 7 *p. m.* 40. *N. V. p.* 14. Neque parum abfuisse eos aritibus illis, quibus apud nos utuntur opifices in conventibus suis, aut quibus utuntur Depositores Beanorum, vel ex antiquis manumisfionis, & emancipationis ritibus tironibus notum est. Quamvis vero non sit diffitendum solennitatum præscriptionem per se non tribuere imperium, & magnam adeo esse differentiam inter justum, quod ab imperantis voluntate, & decorum, quod dependet ab arbitrio ejus, qui autoritatem habet in societate aliqua, facile tamen patet, quod quo magis is, qui auroritatem (est autem autoritas opinio de alterius virtute conjuncta cum potentia,) habet, aliorum animos sponte devictos tenet, eo facilius is etiam possit grassari ad imperium, præprimis cum moribus perversissimis & antiquis & modernis Aula, Sacertotes, eruditi, plebs justum in decoro actionum exteriorum quærant, non in animo. Præterea solent ii, quibus norma decori committitur, haberi pro prudentioribus. At prudentiores etiam imperio digniores sunt.

Ergo

Ergo vana est verborum Pomponii (*ne populus prout vellet, actiones institueret*) interpretatio, quam affert Eberlinus *d. p. 40. hoc est, ne temere aut pro lubitu, arbitriove suo ageret*, scientiamque longe sacratissimam *profanaret*. Qua ratione enim disciplina decori, quæ a mero ingenio humano dependet, & in dies variat, ac potissimum vanitatem, luxuriam & stultitiam hominum pro fundamentis habet, possit sibi titulum scientiæ sacratæ vindicare, nisi apud homines superstitiosos & præjudicio autoritatis immersos? Aperte Pomponius: *ne prout vellet actiones institueret*: id est, vt aliorum voluntati sub prætextu decori actiones suas submitteret, quæ est pronissima ad libertatem amittendam via. Clarius Cicero *lib. 1. de orat. Veteres illi, qui huic scientiæ præfuerunt, obtinendæ atque augendæ potentiæ suæ causa pervulgari artem suam noluerunt*. Quid evidentius dici poterat? Iterum Pomponius *d. l. 2. §. 35. de O. I. In omnibus, qui scientiam nacti sunt, ante Tiberium Coruncanium publice professum neminem traditur. Ceteri autem ad hunc* vel in latenti jus civile retinere cogitabant., *solamque consultatoribus vacare potius quam discere volentibus se præstabant*. Jam si consideres, Tiberium Coruncanium primum ex plebe fuisse Pontificem Maximum creatum, uti in *Epit. Liv. lib.* 18. legitur, iterum constabit, reliquos ante eum Patricios ideo in latenti retinere jus cogitasse, ut ne imperium ab ordine suo auferretur, Tiberium Coruncanium contra ut aliquo modo plebem pedetentim ex servitute tolleret, primum juris Professorem fuisse.

Stabilitur ulterius sententia nostra, si Pontificum originem & officia consideres. Vide Coccejum *in N. V hic p.* 15. Eberlinum *p.* 40. 43. Numa Pontifices primus ex patriciis instituit, haud dubie ex familia regia, ut imperium Regibus hac parte eo magis firmaret. Non senserunt vim & momentum officii hujus, de plebe homines, alias id post Reges ejectos per tantum temporis spatium solis patriciis non reliquissent. Summatim potentiam eorum ex Cicerone colligere licet, *initio orationis pro domo sua ad Pontifices. Cum multa divinitus, Pontifices, a majoribus nostris inventa atque instituta sunt, tum nihil præcla-*

præclarius, quam quod Vos eosdem & religionibus Deorum immortalium & summæ Reipublicæ præesse voluerunt, ut amplissimi & clarissimi cives Remp. bene gerendo, Pontifices religiones sapienter interpretando Rempublicam conservarent. Quod si ullo tempore magna causa Sacerdotum Populi Romani judicio ac potestate versata est, hæc profecto tanta est, ut omnis Reipublicæ dignitas, omnium civium salus, vita, libertas, aræ, foci, Dii, penates, bona, fortunæ, domicilia, vestræ sapientiæ, fidei, potestatique commissa creditaque esse videantur. Adde omnino, quæ prolixe congessit Alexander ab Alex *Gen. dier. lib. 2. c. 8. p. m.* 303. Ubi inter alia ex Plutarcho affertur, quod dignitas Pontificum proxime accesserit ad dignitatem Regiam.

Dabant igitur Pontifices formulas agendi: quarum potissima capita summatim indicat Quintilianus *lib. 3. c. 8. In omnibus fere causis, in quibus cecidisse quis formula dicitur, hæ sunt quæstiones. An* huic? *an* cum hoc? *an* hac lege? *an* apud hunc? *an* hoc tempore *liceat agere?* At putabam, inquis, formularum forensium dationem pertinuisse ad Prætorem. Sed initio non erat Prætor, ut mox videbimus distinctius, & jam supra duobus verbis monuimus. Deinde differentiam inter dationem formularum Pontificiam & Prætoriam hanc exponit Holtermannus *de Orig. Juris Historica p. m. 27. seq.* Post Pontifices, ait, Prætores dedere actiones, imo etiam cum illis, sed aliter atque aliter. Pontifices monstrabant jus & formam experiundi, qua instructus actor, post in jure Reo actionem, qua usurus erat, edebat, tumque eam a Prætore sibi dari, hoc est, concedi, eoque nomine judicem sibi dari postulabat. Prætor reo audito & ejus exceptionibus cognitis in vim concedendæ actionis rem complectebatur formula, quæ contineret actionem & exceptionem, & cum illa actorem mittebat ad judicem &c. Pontifices ergo ostenderunt jus suum in jure proponendi sine peccato, formulam rite & sine peccato agendi, ne quis causa caderet & formula excideret, quod si factum apud judices privatos, Prætor eos restituebat. At Prætor dabat potestatem actione edita jus suum prosequendi,

imo

imo Magistratum suum iniens edicto, quod proponebat, pollicebatur, se ex certis causis Juris Civilis, vel interpretandi vel supplendi causa judicium vel actionem daturum, agere permissurum, & agendi potestatem facturum promittebat, vel edicebat se negaturum actionem vel judicium, & non daturum. Hactenus Holtermannus. Qui an omnia hic acu tetigerit, jam non disquiro, & forte mox ea de re dispiciam ulterius.

NÆVUS VIII.

Incertæ fuerunt, variantes & incognitæ populo hæ legis actiones.

Explicatio.

Jus norma esse debet actionum civilium. Atque felicitas potest redundare in remp. si norma ista quotidie variet & magnæ populi parti sit incognita?

Istos vero nævos inhæsisse legis actionibus & formulis istis, partim ex dictis constat, partim ex istis locis duobus apparet. Sic Cicero *pro Muræna c. 11. Posset agi lege, nec ne, pauci quondam sciebant; fastos enim vulgo non habeant. Erant in magna potentia, qui consulebantur, a quibus etiam dies tanquam a Chaldæis petebantur.* Ita & Amm. Marcellinus *lib. 26 p 311. Hæc nondum extensis fusius regnis diu ignoravere Romani, perque secula multa obscuris difficultatibus implicati, tunc magis errorem profunda caligine fluctuabant, cum in Sacerdotes potestatem transtulissent intercalandi: qui licenter gratificantes publicanorum vel litigantium commodis, ad arbitrium suum subtrahebant tempora vel augebant. Hoque excepto emerserunt alia plurima, quæ fallebant, quorum meminisse nunc supervacuum puto.* Conf. Rupertum *hic p. 114.*

NÆVUS IX.

Nimis subtiles erant istæ formulæ, & iniquum, quod si litigatores præeuntibus Jure-Consultis in pronunciando vel syllaba deerrassent formula cecidisse aut causa dicebantur, id est causam perdidisse.

Explicatio.

Vide Cicer. 2. *de invent.* Quintil. *lib.* 7. Sveton. *in Claud. cap.* 7. Unde & hæc verborum aucupia a Constantio sublata sunt. *l.* 1. *C. de formul. & impet. sublat.*

Excusare vel temperare hunc nævum studet Rupertus *hic p.* 109. Quis hic curiæ Rouanæ furor? quæ improvisa fortunarum clades? Inter Antropophagos sit ista lex, non inter illos, qui verbo Plinii *l.* 2. *c.* 5. numine Deum electi, ut ritus mollirent, & humanitatem homini darent; vel judicio Strabonis, gentes antea feras pro agresti vita civilem docerent. Quid enim aliud hoc esse dicam, quam sangvinem humanum bibere? Ecce in hoc procelloso formularum pelago quot juvenum imperitorum, quot innocentum naufragia? Sed bona verba quæso. Ad quod enatarent innoxii vel fraude circumventi, humanitas Romana patere voluit tanquam salutare litus, ipsum Prætorem, a quo in integrum restituebantur. Docet Seneca *ep.* 48. *Quid enim aliud agitis, quam eum, quem interrogatis, scientes in fraudem inducitis, quam ut formula cecidisse videatur? sed quemadmodum illum Prætor, sic hos Philosophia in integrum restituit.* Hæc Rupertus. Mihi nihil minus docere Seneca videtur, quam restitutionem eorum, qui formula ciderant: Agit de restitutione ob dolum. Hæc ad restitutionem eorum, qui formula ceciderant, nihil facit. Ergo comparatio Senecæ non est extendenda ultra tertium, & manet adeo iniquitas ista a Jureconsultis Pontificibus eum in finem introducta; ut eo magis subigerent plebem & reliquum populum.

CAPUT V.
De Jure Flaviano.

Postea cum Cn. Flavius invitis nobilibus Ædilis curulis factus esset, formulas istas evulgavit, & fastos in albo reposuit, ut a toto populo quotidie cogno-

sci-

ſci poſſet. (1) Unde appellatur Jus Civile Flavianum, quamvis Flavius de ſuo nihil adjecerit. (2) Graviter vero cum hoc tulerint Juriſconſulti, novas quaſdam agendi formulas excogitarunt, easque certis quibusdam notis vulgo incognitis deſcripſerunt. (3) Verum Sextus Ælius & has publicavit peculiari libro, qui appellatur Jus Ælianum. (4)

(1) Val. Max. *l. 2. c. 5.* Livius *lib. 9. in fine.* A. Gellius *lib. 6. c. 9.* (2) Pompon. *l. 2. §. 7. de O. I.* (3) Cicero *pro Murena c. 11.* (4) Pompon. *d. §. 7.*

Explicatio.

Pomponius *d. §. 7.* refert, quod Flavius Ædilitatem & Tribunitiam poteſtatem in præmium vulgatarum formularum acceperit, quorſum & inclinat Plinius *Hiſt. Nat. l. 33. c. 1.* Sed veroſimilior ſententia Valerii Maximi, Livii atque Gellii, præ primis cum hi duo poſteriores ad annales antiquos provocent, & modus proponendi, prout eum Valerius refert, factus fuerit in albo (ædilitio.) Publicavit igitur, vt Livius narrat, quia ſe contemptum viderat a nobilibus & ante ſuſceptam ædilitatem, & in ipſa ædilitate. *Vide omnino citatos autores.* Quemadmodum autem ægre tulerunt Patres, cum Flavius Ædilis fieret, in tantum, ut annulos abjicerent, ita nullum eſt dubium, quin magis adhuc eos affecerit puplicatio formularum & faſtorum, quas probabiliter ab Appio Claudio acceperat, cujus ſcriba fuerat, Pompon. *d. §. 7.* Dicit Pomponius, Appium hunc Claudium in formam redegiſſe has actiones, quod explicatur *in Notis Variorum p.* 16. quod in ordinem eas redegerit. Puto fuiſſe meram collectionem aut adjuſtum ordinem non ſatis exactam. Cicero *l. 1. de Oratore c. 41. Deinde poſteaquam eſt editum* (Jus Civile) *expoſitis a Cn. Flavio primum actionibus, nulli fuerunt, qui illa artificioſa digeſta generatim componerent.* Poſt publicationem vero Juris hujus Flaviani alias formulas fuiſſe compoſitas a JCtis, præter Ciceronem *pro Murena c. 11.* etiam *ex d. §. 7.* Pomponii

eppareret, si lectio illa, quam affert Eberlinus *p.* 49. approbaretur: *Augescente civitate, qui praerant, quadam genera agendi composuerunt.* Miror vero, quod de Jure Æliano nihil amplius reperiam, quam apud Pomponium, & interpretes fere hac parte taceant. Videndum adeo, an jus hoc Ælianum sit idem cum tripartitis Sexti Ælii, de quibus idem Pomponius *d. l.* 2. *§.* 38. *de O. I.*

NÆVUS X.

Jus Flavianum incertitudinem quidem formularum sustulit, sed nequaquam subtilitatem. Quin imo JCti novas legis actiones & notis quidem incognitis excogitando, incertitudinem auxerunt.

Explicatio.

Ex facti expositione nævus hic jam satis patet. Igitur nihil addam, quam ut ex Cicerone ostendam Legulejis nostris, quam non committat crimen læsæ majestatis, qui nævos jurisprudentiæ & ineptias JCtorum detegit. Loci duo sunt ita pulcherrimi ut non possim non, quin eos integre adscribam. Unus est de Oratore lib. I. *Jureconsultus ipse per se nihil nisi leguleius quidam cautus & acutus, praecoactionum, cantor formularum, auceps syllabarum.* Alter prolixior *in oratione pro Murana cap.* 11. *seqq.* qui maxime conducit ad intellectum hactenus dictorum. *In vestro* (JCtorum) *artificio, nihil est, quod aut plurimas gratias, aut firmissimas amicitias, aut maxima studia pariat. Primum dignitas in tam tenui scientia, qua potest esse? Res enim sunt parva, prope in singulis literis atque interpunctionibus verborum occupata. Deinde, etiam si quid apud majores nostros fuit in isto studio admirationis: id, enunciatis vestris mysteriis, totum est contemtum & abjectum. Posset agi lege, nec ne, pauci quondam sciebant: fastos enim vulgo non habebant; erant in magna potentia, qui consulebantur: a quibus etiam dies, tanquam a Chaldeis, petebantur. Inventus est scriba quidam Cn. Flavius, qui cornicum oculos confixerit, & singulis diebus edifcendos fastos populo proposuerit, & ab ipsis cautis Jurisconsultis eorum sapientiam compilarit. Itaque irati illi, quod sunt veriti, ne, dierum ra-*

tione

tione pervulgata & cognita, sine sua opera lege posset agi, notas quasdam composuerunt, ut omnibus in rebus ipsi interessent. Cum hoc fieri bellissime posset: Fundus Sabinus meus est: imo meus; deinde judicium: noluerunt: Fundus, *inquit*, qui est in agro, qui Sabinus vocatur. *Satis verbose, cedo, quid postea?* Eum ego ex jure Quir. meum esse ajo. *Quid tum?* Inde ego te ex jure manu consertum voco. *Quid huic tam loquaciter litigioso responderet ille, unde petebatur, non habebat. Transit idem Jureconsultus, tibicinis Latini modo:* Unde tu me, *inquit*, ex jure manu consertum vocasti, inde ibi ego te revoco. *Prætor interea, ne pulchrum se, ac beatum putaret, atque aliquid ipse sua sponte loqueretur, ei quoque carmen compositum est, cum cæteris rebus absurdum, tum vero in illo:* Suis utriusque superstitibus, præsentibus: istam viam dico: inite viam. *Præsto aderat sapiens ille, qui inire viam doceret:* Redite viam. *Eodem duce redibant. Hæc jam tum apud illos barbaros ridicula, credo, videbantur, homines cum recte atque in loco constitissent, juberi abire: ut, unde abiissent, eodem statim redirent. Iisdem ineptiis fucata sunt illa omnia.* Quando te in jure conspicio; *& hæc:* Sed anne tu dicis, qui causa vindicaveris? *quæ dum erant occulta, necessario ab eis, qui ea tenebant, petebantur: postea vero pervulgata, atque in manibus jactata & excussa, inanissima prudentiæ reperta sunt, fraudis autem & stultitiæ plenissima. Nam cum permulta præclare legibus essent constituta, ea Jureconsultorum ingeniis pleraque corrupta ac depravata sunt. Mulieres omnes propter infirmitatem consilii majores in tutorum potestate esse voluerunt; hi invenerunt genera tutorum, quæ potestate mulierum continerentur. Sacra interire illi noluerunt, horum ingenio senes ad coëmtiones faciendas, interimendorum sacrorum causa reperti sunt. In omni denique Jure Civili æquitatem reliquerunt, verba ipsa tenuerunt: ut, quia in alicujus libris, exempli causa, id nomen invenerant, putarunt, omnes mulieres, quæ coëmtionem facerent,* Cajas, *vocari. Jam illud quidem mihi mirum videri solet, tot homines tamen ingeniosos, per tot annos etiam nunc statuere non potuisse, utrum diem tertium, an perendinum: judicem an arbitrum: rem an litem dici oporteret. Itaque (ut dixi) dignitas in ista scientia consularis nunquam fuit, quæ tota ex rebus fictis commentitiisque con-*

C 3 *staret,*

ſtaret, gratiæ vero multo etiam minores. Quod enim omnibus patet & æque promptum eſt mihi & adverſario meo, id eſſe gratum nullo pacto poteſt. Itaque non modo collocandi beneficii ſpem, ſed etiam illud, quod aliquandiu fuit, licet conſulere, *jam perdidiſtis. Sapiens æſtimari nemo poteſt in ea prudentia, quæ neque extra Romam uſquam, neque Romæ, rebus prolatis quicquam valet; peritus ideo haberi nemo poteſt, quod in eo, quod ſciunt omnes, nullo modo poſſint inter ſe diſcrepare; difficilis autem res ideo non putatur, quod & perpaucis & minime obſcuris literis continetur. Itaque ſi mihi homini vehementer occupato ſtomachum moveritis, triduo me Juriſconſultum eſſe profitebor. Etenim quæ de ſcripto aguntur, ſcripta ſunt omnia; neque tamen quicquam tam anguſte ſcriptum eſt, quo ego non poſſim, qua de re agitur, addere. Quæ conſuluntur autem, minimo periculo reſpondentur. Si id, quod oportet, reſponderis, idem videare reſpondiſſe, quod Servius, ſin aliter, etiam controverſum Jus noſſe & tractare videare*

Nihil elegantius, fremant omnes licet, & ad jurisprudentiam forenſem hodiernam convenientius dici potuiſſet, quam quæ hic commemoravit Cicero. Quæ adeo ut præ oculis haberenr omnes, qui iani faſtu turgidi Rabuliſticam illam pro ingentibus theſauris venditant, & ſe ſapientisſimos omnium mortalium eſſe ſibi primum perſuadent, tum ſi alii id credere nolint, iraſcuntur; maximopere optandum eſſet. Sed vix ſperandum. Loquor autem, ne cavilleris, non de Jurisprudentia hic in genere, nobilisſima diſciplina ac Dei ſingulari dono, ſed de Jurisqrudentia Leguleja & Rabuliſtica, qualem & ipſam Cicero depinxit, & quam tamen juvenes ſæpius vitio vel manuductorum, vel ſuo, pro genuina Jurisprudentia amplectuntur.

CAPUT VI
De Plebiſcitis.

PORRO evenit inter iſtas diſſenſiones patrum & Plebis, ut & Plebs quandoque poteſtatis legiſlatoriæ partem

partem ad ſe traheret, potisſimum per ſecesſiones, quarum tres memorantur. Prima in montem ſacrum Servilio & Appio Coſs. Ann. Urb. 259. in qua Plebs obtinuit, ut haberet ſuos Tribunos plebis, (1) qui poteſtatem habebant, ut quod ad plebem tuliſſent, quodque plebs jusſiſſet, id ratum eſſet, quæ plebiſcita vocata ſunt. (2) Secunda ſecesſione Anno Urb. 303 in montem Aventinum, cum velut in controverſo jure eſſet, tenerenturne Patres Plebiſcitis, L. Valerius & Horatius Coſs. legem centuriatis Comitiis ad populum tulére, ut, quod tributim plebs jusſiſſet, populum teneret. (3) Verum cum ea ipſa Lex Horatia populi tantum mentionem faceret patresque populi nomine ſe appellari negarent, ideo lege Publilia a Q. Publilio Philone in dictatura data anno urbis 416. eſt renovata, ſtatutumque, ut ejusmodi Plebiscitis omnes Quirites tenerentur. (4) Denique cum patriciorum ambitione legi huic iterum eſſet derogatum, ad ultimum Qv. Hortenſius dictator, in tertia plebis in janiculum ſecesſione eam revocavit, anno urb. 467. (5)

(1) Livius *lib. 2. c. 33.* (2) Coccejus *in Notis Variorum ad l. 2. §. 8. de O. I.* (3) Liv. *l. 3. c. 55.* (4) Livius *lib. 8. c. 12.* Eberl. *de O. I. p. 54.* (5) Pompon. *d. l. 2. §. 8. hic* Epitome Livii *lib. 11.* & Freinshem. *in ſupplemem. lib. 1. c. 26* Auguſt. *l. 3. de C. D. c. 17.* Plinius *lib. 16. hiſt. nat. c. 10.*

Explicatio.

Patres populi appellatione ſe contineri aliquando negaſſe, quamvis apud Livium & antiquos non deprehendam, ſed ſolum apud Eberlinum, a vero tamen non eſt abſimile. Nec obeſt §. 4. *Inſtit. de I. N. G. & C.* §. *2. eod.* neque enim aſſerimus, patres ex rei veritate ita legem Horatiam expoſuiſſe

se, sed per cavillationem. Cum igitur in tertia demum secessione plebiscita lege Hortensia plenum robur acceperint, non inique fecit Pomponius, quod hujus solum mentionem fecit in *d.* § 8. Rupertus *hic p.* 120. ubi & *p.* 123. Ampelium quatuor secessiones memorantem refutat. Exempla horum plebiscitorum vide apud Eberlinum *hic p.* 55. *seqq.*

NÆVUS XI.

Damnum sensit aliquod Jurisprudentia Romana; quod Plebi qotestas legislatoria fuerit tali modo communicata.

Explicatio.

Aliquoties dixi; beatitudinem Democratiarum consistere in exæquatione Patrum & Plebis. Antequam hanc admitterent Patres, potius alia omnia sibi magis noxia, & inter hæc etiam hanc Plebiscitorum extensionem admiserunt. Cæterum, ne putetis, qui autoritatis præjudicio estis immersi, me hominem scholasticum inepte disserere de rebus Politicis, efferat pro me distinctius hunc nævum Vir summus Joh. Freinshemius *d. c.* 26. *supplem. Inde minor aliquamdiu ordinum in urbe dissensio fuit: sed imperii sensim deformata dignitas, cum plebe ad ambitiosorum hominum fraudes parum cauta, & vel potestatis exercendæ causa, quibuslibet rogationibus accipiendis facili, multa sciscerentur, quæ Reipublicæ decus, & ad extremum ipsa fundamenta convellerent. Documentum insigne res regentibus, ne vulgus, si re familiari commode uti possit, majora non cogitaturum, injuriis opulentiorum ad cupiditatem petestatis, quæ uti non didicit, adigi patiantur.*

CAPUT

CAP. VII.
De Edictis Prætorum.

EAdem dissensio inter Patres & Plebem originem dedit, ut Prætor crearetur (1) primum ex Patribus, (2) mox ex plebe, (3) primum unus, mox duo, & successu temporis adhuc plures. (4) Potestas eorum in jure reddendo primum constabat, (5) posteà variis modis aucta fuit, (6) in tantum, ut non solumipsorum Edicta, quæ in Albo proponebant, (7) certam juris speciem constituerent, (8) sed & ut adjuvare, supplere & corrigire eis jus civile liceret. (9)

(1) Livius *lib. 6. c. ult. l. 7. c. 1.* (2) Livius *d. l.* (3) Livius *lib. 8. c. 15.* (4) Alex. ab Alex. *lib. 2. dier. gen. c. 15.* (5) Livius *d. l. 6. c. ult. & l. 7. c. 1.* (6) Alex. ab Alex. *d. c. 15.* (7) Alex. ab Alex. *l. 2. c. 8. p. m. 305.* unde actio de albo corrupto *l. 7. de jurisd.* (8) Pomponius *l. 2. §. 10. de O. J.* (9) Papinianus *l. 7. §. 1. de J. & J.*

Explicatio.

Cur hîc ordinem turbemus, & de edictis Prætorum ante, quàm de SCtis agamus, ex dicendis capite sequenti constabit. Ipsa vero Historia de Prætorum edictis & potestate maximè obscura & intricata est, quamvis glaciem aliquatenus fregerit Alexander ab Alexandro *d. c. 15. libri 2. dier. gen.* quem communiter absque judicio exscribunt neoviores. Nos potissima pro more notabimus.

Recensuimus jam suprà *c. 3. pag. 10. & c. 4. p. 13.* summatim ex Livio occasionem & creati primum Prætoris, & postea communicati hujus quoque honoris cum plebe. Ex quibus constat, utrique huic negotio causam dedisse iniquitatem & absurdissimam ambitionem patrum. Jam res distinctius

perlustranda. *Vix dum*, ait Livius *d. l. 6. c. ult. perfunctum eum* (L. Furium Camillum dictatorem) *bello atrocior domi seditio excepit, & per ingentia certamina dictator Senatusque victus, ut rogationes tribunitiæ acciperentur, & comitia consulum adversa nobilitate habita, quibus L. Sextius de plebe primus Consul factus. Et ne iis quidem finis certaminum fuit, quia patricii se autores futuros negabant. Propè ad secessionem plebis res terribilesque alias minas civilium certaminum venit; cum tamen per dictatorem conditionibus sedatæ discordiæ sunt, concessumque ab nobilitate plebi de consule plebejo: à plebe nobilitati de Prætore uno, qui jus in urbe diceret, ex patribus creando.* &c. *Et lib. 7. c. 1. Annus hic erat insignis novi hominis consulatu, insignis novis duobus magistratibus, prætura & curuli ædilitate. Hos sibi patricii quæsivere honores pro concesso plebi altero consulatu &c. Principio anni & de Gallis, quos primo palatos per pulejam congregari jam fama erat, & de Hernicorum defectione agitata mentio. Quum de industria omnia, ne quid per plebejum consulem ageretur, proferrentur, silentium omnium rerum ac justitio simile otium fuit, nisi quod non patientibus tacitum tribunis, quod pro consule uno plebejo tres patricios magistratus* (prætorum unum, duos ædiles curules) *curulibus sellis prætextatos tanquam consules sedentes nobilitas sibi sumsisset, prætorem quidem etiam jura reddentem, & collegam consulibus atque iisdem auspiciis creatum, verecundia inde imposita est senatui, ex patribus jubendi ædiles curules creari, primo ut alterius annis ex plebe fierent, convenerat, postea promiscuum fuit.*

Quæ cum ita sint, patet aperte falsam esse causam introducti Prætoris, quam refert Pomponius *l. 2. §. 27. de O. I. Cumque consules avocarentur bellis finitimis, neque esset, qui in civitate jus reddere posset, factum est, ut Prætor quoque crearetur, &c.* Neque moramur Rupertum, qui *cap. 13. Enchirid. Pompon. Vera*, ait, *causa creatorum Prætorum, quam dedit Pomponius. Cicero ad Plancum. Placuit nobis, ut statim ad Cornutum Prætorem urbanum literas deferrent, qui, quod Consules aberant, consulare munus sustinebat more majorum. Livius lib. 31. Comitiis Prætorum perfectis*

ctis SC. factum est, ut Q. Fabio extra ordinem urbana provincia esset, iisque potissimum Consulibus ad bellum profectis, urbi praeesset. Nihil ad rem. 1. Non sequitur: successu temporis, aut demum tempore Ciceronis Prætor absente Consule jus dixit, ergo hæc fuit etiam causa introducendæ Præturæ. 2 Et Cicero & Livius (certe hic posterior) in eis locis loqvuntur non de potestate ordinaria Prætoris seu de ejus jurisdictione, sed de extraordinaria. 3. Creatus fuit Prætor anno 338. Et jam diu Consules bellorum causa abfuerant, & tamen jurisdictionis gratiâ non opus erat creare Prætorem. Unde igitur tam nova necessitas fuisset orta? Magis inepta nobis videtur combinatio harum duarum caûsarum, genuinæ ex Livio, & falsæ ex Pomponio, quâ postquam semel usus erat Alexander ab Alexandro *d. l. 15. p. m. 381.* secure & ex reverentia in Pomponium cum seqvuntur communiter interpretes. *Vide Coccejum in not. Variorum ad d. §. 27. l. 2. de O. I. p. m. 45. Eberlinum de O. I. c. 23. n. 3. p. 212.*

De Prætore ex plebe idem Livius *lib. 8. c. 15. Eodem anno* (C. Sulpitio Longo, P. Ælio Pæto Coss. Anno U. Cond. 416. cum primus Prætor creatus fuerit Anno 388. Vinnius & Coccejus *in notis Variorum ad l. 2. §. 27. de O. I.) Q. Publilius Philo Prætor primum de plebe, adversante Sulpitio Cos. qui negabat rationem ejus se habiturum, est factus: senatu, cum in summis imperiis id non obtinuisset, minus in prætura intendente.* Hæc ultima verba satis ostendunt, plebejum prætorem creatum esse propter ambitionem Patrum & justam diffidentiam plebis erga Patres. Vana igitur ratio Eberlini, quam assignat *de O. I. cap. 33. n. 4. p. 212. seq. Hic honos* (Præturæ) *diu apud patricios non mansit. Licet enim initio de prætura nulla querela, nullaque plebis vox exaudiretur, ob id fortasse, quod cum unus Prætor crearetur, eum ipsum locum appetere impudentiæ videretur; Prætorum tamen numero postea aucto, ne Magistratus alicujus plebs particeps non esset, Prætura etiam cum Plebejis hominibus communicari cœpta est, primusque omnium Q. Puplius Philo &c.* Etenim ipsa verba Livii quæ adduximus,

mus, ostendunt, tum temporis cum Philo crearetur Prætor, nondum numerum Prætorum auctum esse, & id jam observavit Alexander ab Alex *d. c. 15 p m. 382.* qui postquam rem de Philone narrasset ex Flori Epitome Livii *lib. 19.* subjungit: *Sed cum Pratores magis ex usu Reip. viderentur, ita brevi illorum numerus auctus fertur, profecto ut mirum sit, quam facile coaluerint. Quippe latius propogato & aucto imperio, quo tempore Attilius Calatinus primo Punico bello dictator, extra Italiam duxit exercitum, cum obire tantum munus solus non posset, duo Pratores creati, exque his alter urbanam alter peregrinam jurisdictionem sortiti fuere.*

Narrat Alexander in sequentibus fusius, quomodo postea ex duobus Prætoribus quatuor, tum sex, posteá decem, paulo post duodecim facti sint, donec Augustus sedecim expleverit numerum, quem numerum non excessurum Tiberius jurejurando firmaverit &c. quæ omnia apud ipsum latius videri poterunt.

Potestatem Prætoris primum in jure reddendo fuisse positam, Verba Livii *ex l. 6. c. ult. & l. 7. c. 1.* initio expositionis præsentis descripta ostendunt. Summatim eam potestatem exponit Eberlinus *de O l. c. 13. n. 7 8. 9. p. 215 seqq.* & forte ea de re pluribus infra in nævis. Statuit Eberlinus in facinorosos animadvertere Prætori non licuisse. Contrarium asserit Alex. ab Alex *d. c. 15. p. m 389.* quam & ipsam litem meam jam non facio. Peculiari lege potestatem hanc Prætori datam esse notat Alexander *d. l. p. 386.* *Denique*, ait, *nullo prafinito numero tot fuere, quot expedire Reipublica visi sunt, quod lege pratoria cavebatur, cujus verba subjeci. Juris disceptator, qui privata judicet, judicarive jubebat, Prator esto, juris civilis custos esto, huic potestati paremto: quotcunque Senatus creverit, populusque jusserit, tot sunto.* Quam assertionem post alios ab ipso citatos repetiit Camillus Borellus *de Magistratuum Edictis lib. 2. cap. 17. n 21. p. 235.* Sed notat Tiraquellus *ad Alex. d. l. Hac verba sunt Ciceronis lib 3. de Legibus. Cavendum autem hic ab Alexandro, qui legem*

legem Ciceronis fictitiam de Prætoris imperio viguisse existimat, ubi lege pratoriâ cautum ait, quam scilicet ipse Cicero de imperio Pratoria sua Reipub. ut alias complures ad instar Platonis confixerat.

Sed propterea non omnino cum Prætoribus nostris computari debet Prætor Romanus, quippe cujus potestas & ab initio non multum a potestate consulari differebat, & successu temporis variis modis aucta fuit.

Ob honorem & majestatem jurisdictionis cui praerat, eadem insignia & ornamenta concessa erant, qua Consulibus. Sellâ curuli, trabeâ candidâ & equis albis utebatur, lictores cum fascibus praeuntes adhibiti & nivei ad frena Quirites subministrabant. Et cum iisdem cum Consulibus auspiciis, comitiis centuriatis Prator crearetur, Consulum collega habitus est, licet Consulis imperium majus, Prætoris consulari minus fuit. Fuerunt & hasta, & gladius pratoria jurisdictionis insignia, quod de civilibus causis cognoscentes pro tribunali hastam & in facinorosos homines animadvertentes gladium erigerent. Inde venditiones sub hasta, qua publicâ autoritate hastâ appositâ fiebant. Ita Simon Leewius *in Not Var. ad l. 2. §. 27. de O. I. p. m. 46.* ad cujus declarationem non pauca conducent, quæ disserit Eberlinus *d. c. 21. n. 5. & 6. p. 213. seq.* & Alex ab Alex. *de lib. 2. cap. 15. p. m. 382.* (Edit. Belgic. cum Not. Var.) & *392.* qui ead. *p. 382.* observat, quod & aliquando sicut Consules provincias sortiti fuerint, hisque & exercitibus cum imperio præesse cœperint. Jus dicentis officium latissimum esse *l. 1. de jurisd* notat Ulpianus, ad quæ verba Bartolus an Baldus (uter enim horum sit, memoriâ excidit) elegantem quæstionem proponit, cur Jus dicentis officium latissimum dicatur & non longissimum? & adhuc elegantius respondet, homo haud dubio pusilli corporis sed magnæ stoliditatis, quod longi homines raro sint sapientes. Quam latum autem Prætorum officium in jure dicundo fuerit, recenset idem Alex ab Alex. *p. m. 387. seq.* simul addens *p. 390.* quod tam plebeji & humiles, quam ædiles & quæstores reliquique magistratus, qui nec vocationem nec prehensionem habent, apud Prætorem in jus

vocare, cuivis potestas fit. Apud Græcos autem Præturæ officium maximi momenti fuisse præter alia, quæ hunc in finem adducit idem *p. 393. seq.* exinde apparet, quod Dionysius cum in eo magistratu esset, gradum ad tyrannidem fecerit. *Justinus lib. 21.* quamvis & vocabulum Prætoris apud veteres tam late fuerit sumtum, ut omnis magistratus, qui jure & exercitu præiret, hoc nomine fuerit appellatus. Vide autores, quos citat Eberl. *cap. 10. n. 3. p. 80.*

Venio ad Edicta Prætorum. Sunt autem Edicta ea, quæ Dionys. lib. 5. Romanos *τὰς τῶν δικαίων καὶ ἀδίκων διαγραφὰς* appellasse scribit, in quibus videlicet notum fit subjectis, quid magistratus fieri vel ommitti velit. Unde & Ædiles curules, Consules, Censores & Tribuni Plebis sæpius apud historicos edixisse, vel edicta proposuisse referuntur. Vide Eberlin. *d. c. 10. n. 1. & 2. p. 79. seq.* qui & circa diversitatem inter Edicta urbana & provincialia *n. 5. p. 82.* evolvi meretur. Edicta hæc annua fuisse & in albo esse proposita: notum est. Cæterum id non vulgare esse opinor, quod Ravardus observat *lib. sing. Protrib. c. 4. p. m. 887.* aliud fuisse album edictorum, aliud formularum sive actionum. Posterius album quod communiter alias cum primo coincidere creditur, exinde deducit. Posteaquam Cnejus Flavius actionum illarum, quas Appius Claudius composuerat & ad formam redegerat librum surreptum populo tradidisset, actiones â pontificibus peti tandem desiisse. Et cum primum creatus esset Prætor qui inter privatos jus diceret, in ordinem cum eis quas Sextus Ælius & alii composuerant, directas & publice propositas fuisse actionesque directas sive constitutas appellari cœpisse, quæ antea legis actiones dictæ fuerint. Quod si ita se haberet, verosimile esset, hoc album Prætoris jam olim fuisse perpetuum, album edictorum autem singulis annis variasse.

Prætorum edicta non modicam obtinere juris autoritatem, & hoc jus honorarium solere appellari, atque Ædilium Edictum juris honorarii portionem esse, Tribonianus asserit

afferit §. 7. *Inst. de J. N. G. & C.* ex Cajo *l. 2. §. 10. de O. I.* Notatur communiter: Jus honorarium genus esse, cujus species aut portio æque sit Jus Prætorium atque jus Ædilium. *Vid. Eberl. d. c. 10 n. 15 p. 87.* Nisi dicere velis, Prætoris vocem in latâ, quam modo innuimus, acceptione usurpare Cajum. Magis urget, cum Jus Prætorium dicatur saltem non modicam habere juris autoritatem, indicio, quod non æquiparandum sit reliquis juris scripti speciebus eo, quod Prætor Potestate Legislatoria caruerit, qui fiat tamen, quod Papinianus *l. 7. §. 1. de J. & J.* jus prætorum definiat, quod Prætores invenerint adjuvandi & supplendi ac corrigendi juris civilis gratiâ. Quomodo enim quod minorem autoritatem habet quam leges reliquæ, reliquas tamen leges, quæ, ut notum, in oppositione ad jus prætorium jus civile dicuntur, corrigere potest? Sed de hoc commodius differemus in nævis.

NÆVUS XII.

Prætor mala intentione ad decipiendam plebem creatus, eique clanculum & insidiose indulta potestas legislatoria jurisprudentiam Romanam maxime obscuram & intricatam reddidit.

Explicatio.

Prætorem mala intentione & ad decipiendam plebem creatum fuisse, ex præcedentibus constat, quia videlicet ideo creabatur Prætor, ne plebs participando de consulari dignitate, participaret de exercitio potestatis omnis, sed ut præcipuam retinerent patres potentiam judicandi de fortunis imo & (si, aut quatenus Prætori merum imperium aliquando fuit indultum) de corpere & vita civium. Non ergo mirandum, quod & Patres illam contradictionem moralem admiserint, & Prætori, qui saltem magistratus inferior erat, potestatem legislatoriam indulserint, quia ipsi hac parte nihil perdebant; sed ipsi ordini Senatorio (contra cujus interesse

Prætor

Prætor in legum emendatione nihil committebat,) potius aliquid accrescebat. Non mirandum, quod pleb p ilsa fuerit legislatoriam potestatem magnâ ex parte magistra ui inferiori indulgeri, quia quæ ita indulgebantur, non indulgebantur sub specie potestatis legislatoriæ, sed sub specie interpretationis æquissimæ aut adjumenti & quæ sunt similiia. Plebs autem facile decipitur, si nomina mutentur, uti historia omnium seculorum testatur.

Jam igitur facile patet, cui contradictio, quæ subesse videtur in legibus Romanis, hac parte imputari debeat? Dicit Tribonianus §. 7. *de J. N. G. & C. Prætorum edicta non modicam obtinere autoritatem.* *Recte* ait Eberl. *cap* 10. *n.* 4. *p. m.* 81. *Tanta enim ut reliqua juris partes potestatis & efficatiæ non sunt. Nam lex tutorem facit, Prætor tutorem facere non potest.* (Describo saltem sententiam Eberlini absque allegatis) *Lex heredem facit, Prætor non idem; Lex quicquid facit, ut suâ & ipso jure facit, ita ut alio facto opus sit; Prætor vero non æquè, sed si quid præstat, per exercitium jurisdictionis suæ h. e. ministerio suo & facto partis id præstat. Plebiscita, SCta, placita Principum legi similia sunt, vicemque legis obtinens; Prætoris edictum simile legi non est. Etenim Plebiscitum lege Hortensia non minus valet quam lex; SCtum vice legis est, siquidem & vice populi senatum consuli traditur. Placita Principum vero legis vigorem habent, quæ omnia de Prætoris edicto non dicuntur, sed hoc solummodo, quod non modicam obtineat juris autoritatem. Et quamvis interdum legis nomine edictum Prætoris appelles, propriè tamen id non fit, sed καταχρηστικῶς, ac propriè quidem Prætoris edictum pars juris est, pars legis vero minime, cum secundum proprietatem Jus Prætorium à Jure Civili perpetuo distinguatur &c.* Vides quam se torqueant Eberlinus, ut id exponat, quod Prætoris edictum minus sit reliquis speciebus juris. Si dixisset, debuisse ex natura officii Prætorii, tanquam magistratus inferioris Edictum Prætoris minorem obtinere autoritatem, id tamen dolo senatus non esse observatum, brevissimis se expediisset. Nunc cum regiam hanc veritatis semitam deserit,

rit, dum se expedire vult, magis se implicat, ita ut levissimo negotio possim vero ex ipsiusmet rationibus contrariam ab ejus sententia defendere. Quid si enim dicerem: *Edictum Prætoris æqualem habuit autoritatem atque aliæ juris species. Prætor enim etsi hæredem non dedit, dedit tamen bonorum possessorem, qui in effectu fuit heres, aliquando plus quam hæres. Prætor etsi ipso jure non faciat, sed ministerio suo, hoc tamen ministerium æqualem habet effectum cum eo, quod ipso jure fit, cum JCtus fateatur; nihil interesse ipso jure quis actionem an habeat, an ope exceptionis elidatur. Verum est: de Prætoris edicto non talia dicuntur, quæ de legibus, SCtis aut Principum placitis; at nos non de iis quærimus, quæ dicuntur, sed quæ sunt. De uxore, quæ precario vel clam regnat, imperium non dicitur; habet tamen. Misera vero distinctio est inter partem juris & legis, cum jus cujus pars dicitur edictum Prætoris, hic pro lege sumatur. Esto: Jus Prætorium contradistinguitur Juri civili, non contradistinguitur tanquam genus generi, sed tanquam species speciei.* Ergo Eberlinus explicando assertionem Triboniani effecit, ut nihil explicuerit.

Si fiduciam in sapientia Triboniani aut Justiniani aliquam ponerem, provocarem ad *Novell. 24. & 26.* In *Nov. 24 pr.* ita dicitur: *Veteres Romani suos Imperatores Prætores appellabant, simulque illis præbebant, ut militaribus præirent copiis,* (de quo jam supra in expositione historica capitis hujus egimus,) *& descriptis ab illis parebant legibus, & prorsus erat hic magistratus ex ambobus contemperatus, præ se ferens & ostentans tam in instruenda acie robur, quam in ferendis legibus rectum & decentem ordinem.* In *Nov.* autem *26. c. 1. Si Prætor Romanorum Imperatoris simul & legislatoris locum in sua Republica tenuit, in confesso est, quod nihil perinde hujus magistratus* (Prætoris Thraciæ) *appellationem deceat, quam nomen Prætoris.* Sed cum ego non adeo magnifice sentiam de sapientia horum virorum, adduxi saltem κατ' ἄνθρωπον, ut valeant contra eos, qui sputa Justiniani lingunt. Et mallem audire, quomodo cum Eberlino conciliare velint ista cum illa doctrina communiter recepta, quod edicta Prætorum

torum non habuerint æqualem vim legum reliquarum, & quod Prætor non exercuerit potestatem legislatoriam. Mihi sufficiat, quod sapientissimus JCtorum Papinianus *d. l. 7 §. unde J. & J.* Jus prætorium definiat, *quod id Pratores introduxerint, adjuvandi, vel supplendi vel corrigendi juris civilis gratia, propter utilitatem publicam.* Atqui hæc omnia excedunt officium Magistratus inferioris, qui minister est & interpres legis. Nam adjuvare plus est quam interpretari, supplere plus quam adjuvare, corrigere plus quam supplere, ut adeo is, qui adjuvare, supplere & corrigere legem possit, necessario exercitium habeat potestatis legislatoriæ.

Miror acutissimum Bachovium, ut mitigaret hunc excessum Prætorum, verba hæc JCti explicatione plane incommoda exposuisse, dum *in πρώτοις p. 55.* ita differit: *Credibile est initio Pratores ea tantum proposuisse Edictis, qua ad modum & formam Jurisdictionis & dicendi Juris pertinere videbantur, postea autem sensim progressu temporis id usurpasse, ut etiam jura constituerent. Quod ipsum non legis latoria autoritate factum, prater id, quod diximus Pratorem magistratum fuisse, & nihil amplius, multa insuper confirmant. Et 1. quod Populus, cujus suprema potestas erat, nec Pratori leges condendi unquam dedit potestatem, sed propter aquitatem eorum, qua edicebat Prator, populus eo jure lubens & ultro usus est. 2. Quod nihil contra leges statuere, nec leges ullas abrogare poterat Prator,* l. cum sponsus 12. §. si res 4. de publ. in rem act. l. non est 12. §. 1. de bon. poss. *Sed tantum prater jus aliqua statuebat, & de iis edicebat, qua lege sancita aut expressim vetita non erant. Nam sane cum L. XII. Tabb. sui tantum vocarentur, satis hoc ipso emancipati excludi videbantur. Attamen quoniam expresse hi à successione prohibiti non erant, suo Edicto Prator eos admisit. Qua quadam species est correctionis, quomodo accipiendum est, quod Papinianus respondet,* in l. 7 de Just. & Jur. *Jus civile corrigi per jus Pratorium* &c. Hic id verum est, Prætorem usurpasse potestatem legislatoriam, & quod populus ei nunquam hanc potestatem concesserit. Falsum est, quod populus propter æquitatem

eo

co jure ultro & lubens usus fuerit. Æquitas consensum non infert. Poterit tyrannus & invasor multa æqua statuere, ex quibus tamen non inferendum, populum isto jure ultro & lubenter uti. Senatus utebatur lubens, plebs utebatur decepta novitate nominum & fictionum. Falsum ulterius, tantum Prætorem præter jus quædam statuisse, & hoc innui per correctionem, de qua loquatur Papinianus. Confundit Bachovius *suppletionem* cum *correctione*, in illa præter jus aliquid statuit Prætor, hic contra jus, e. g. dum bonorum possessionem & secundum & contra tabulas concessit, quarum utraque Juri civili contradistinguitur. Unde etiam falsum est, quod Prætor nihil contra leges statueret, quamvis id & Paulus & Ulpianus asserat; ille *d. l. 12. §. 4. de publ. in rem act. Si res talis sit, ut eam Lex aut constitutio alienari prohibeat, eo casu Publiciana non competit, quia his casibus neminem Prætor tuetur*, ne contra leges faciat. Hic *d. l. 12. §. 1. de B. P. Ubicunque Lex vel Senatus vel Constitutio capere hereditatem prohibet*, & bonorum possessio cessat. Nam non novum est, falsas assertiones aut rationes contineri in corpore juris.

Ergo censensit Senatus huic invasioni prætoriæ ex ratione supra dicta, qui alias facile technas & cavillationes prætorias olfacere potuisset. Videntur & JCti consensisse, forte eo, quod sæpe in disputationibus fori similem artem decipiendi plebem usurpaverint. Et videtur illa ars summatim in duobus momentis constitisse, fictionibus, & novis nominibus pristinam rem significantibus.

Quantum vero per hæc duo capita obscurata sit Jurisprudentia Romana, facile demonstrari potest. Difficillima est tota materia fictionum, quæ si non in totum, saltem maximam partem invasioni & Prætoris & JCtorum in potestatem legislatoriam videtur originem debere. Hinc maxima difficultas intelligendi naturam actionis publicianæ, & dominii illius ficti, ex qua profluit, quærelæ inofficiosi testamenti & fictionis in qua ea fundatur.

Porro quod nova nomina attinet, notum est, quantis difficultatibus prematur doctrina de actionibus in factum, aut si hoc exemplum displiceat, quantis tricis non est involuta doctrina de bonorum possessionibus? Sudat Studiosus Juris, dum videt heredem juris civilis manere heredem, & tamen ex hereditate nihil accipere, bonorum possessorem contra heredem non esse, & tamen habere omnia commoda heredis; hereditatis petitionem possessoriam dari ei, qui heres non est, contra heredem &c. Pertinet etiam ad hanc istius artificii partem, quod prætor novas leges cudendo, aliquando nomina retinebat antiqua, tollebat definitiones. Ita cum certi modi essent constituti, quibus per leges ipso jure tolleretur actio, & hi non adessent, deberetque Prætor actionem concedere, novo invento se expedivit: Dedit actionem, sed exceptione elidendam. Unde nova crux. Actio est remedium obtinendi juris. Hæc inventio Prætoris Actionem format, quæ nihil obtinet. Et quanta difficultas est in cognoscenda differentia exceptionum & modorum, quæ actiones ipso jure tollunt? Sufficiant hæc per modum primarum linearum. Alii distinctius hunc nævum expediant.

NÆVUS XIII.

Maxima juris confusio ex mutatione frequenti edictorum Prætoriorum orta est.

Explicatio.

Res ipsa per se patet, cum omnis mutatio juris frequens ejus incertitudinem, incertitudo confusionem pariat. Saltem mutatio probanda est. Ne aliquid innovasse videar, malo rem verbis aliorum juris Interpretum quam meis efferre. Ita vero Simon Leewius *in Not. Var. ad l. 2 §. 10. de O. I. Solebant Prætores statim initio Magistratus edicta de multis Rebus proponere, secundum quæ toto anno jus redderent. Superiorum Prætorum edicta ut plurimum sequebantur, nisi forte dignum ipsis aliquid visum fuisset,*

fuisset, quod adderetur, aut mutaretur, aut novo edicto caveretur, cujus rei perquam erant cupidi, (vide ergo annon melius fecisset Leewius si paulo ante scripsisset; superiorum Prætorum edicta ut plurimum non secutos fuisse successores,) *ut aliquid viderentur ipsi a se excogitasse, & in publicam utilitatem nonnihil de suo contulisse.* Et paulo post: *Turpe habitum est nec minus reprehensibile, edictum suum mutare, quo nomine reprehenditur a Cicerone Verres, quod ex edicto suo non semper jus dixisset. Neque quod Romæ edixissent de jure communi sine aliqua sua infamia in provinciali Prætura, si quam postea fuerint adepti, mutare, testante eodem Cicerone adversus Verrem.* Et iterum: *Uti & magistratus, ita quoque & eorum edicta annua erant, cum id honori eorum tribueretur &c. Sed cum hæc edictorum inconstantia & mutabilitas magnam Prætoribus tribueret licentiam, arbitrio suo quidvis decernendi & statuendi, prout quisque avaritia aut ambitione duceretur, quo factum, ut cum singulis annis nova edicta proponerentur, ipsum jus ob edictorum varietatem turbaretur, C. Cornelius Balbus Tribunus plebis, quem Cicero defendit, etsi nemo repugnare ausus fuerit, multis tamen invitis legem tulit:* Ut Prætores ex edictis suis perpetuis jus dicerent. *Quæ lex multum autoritatis & gratiæ sustulit ambitiosis Prætoribus, qui varie jus dicere assueverant. Vide Dion. l. 36.* Conf. Eberl. *cap. 10. de O. I n. 8 p. 84.*

Obscura sunt, quæ de Lege Cornelia & edictis Prætorum *perpetuis* hic disserit Leewius, triplici sensui subjecta, quasi nempe 1. post illam legem Prætores nec Antecessorum edicta mutare potuerint, aut 2 sua saltem, sive illa solum, quæ initio anni promulgaverant, sive 3. illa etiam, quæ in prima prætura (si forte iterum Prætores fierent) jam proposuerant. Primum sensum videtur in mente habuisse Leewius. Sed is mihi parum verosimilis videtur. Potius tertius videtur esse hujus loci & constitutum esse lege Cornelia, ut ex Edictis semel a se propositis perpetuo jus dicerent, nec illa amplius mutare possent, quæ est sententia Antonii Augustini *de LL. popul. Roman. tit. de LL. Corneliis*, ut & Wesenbe-

cii *in Paratitl, ad Tit. de offic. Prat.* Et admodum svadetur per insignem locum Asconii Pediani *in Orat. Cicer. pro Cornelio,* ubi inquit, quod Cornelius per legem hanc Corneliam gratiam Oratoribus ambitiosis sustulerit, effeceritque, ne ab iis quæ semel publice proposita essent, recedere possent. Conf. Franzkium *ad Pand. de O. I.* Maxime res patet ex iis, quæ Dio Cassius narrat *Histor. Rom. lib. 36. p. m. 20. ex interpret. Xylandri. Prætores solebant jura ea, secundum quæ essent judicaturi, scripta edere. Neque enim Prætores id jus quod ad contractus dirigendos positum erat, observabant, neque id unquam fecerant, neque scripto juri steterant: sed sæpenumero ea variaverant, crebroque per gratiam & odium certorum hominum, veluti fieri assolet, multa gerebantur. Igitur rogationem tulit, ut & statim a principio Prætores prædicerent, quo jure essent usuri, & deinde nequaquam ab eo deflecterent.*

Subjungamus pauca ex Holtermanno, *in prælectionibus de O. I. p. m. 54. seq. Quare post hanc legem edicta proposita toto illo tempore, quo quis Magistratus erat, durabant, & in causis incidentibus non ante, quam causa finita, finiebantur, atque ita ratione intentionis Prætoriæ perpetua dicta, licet alia ratione & respectu edicta hac ita perpetua fuere annua, sicut ipsi Magistratus, unde nec successorem tanquam parem obligabant l. 41. de arbitr. ita ut non posset diversum statuere. Hinc Cicero in Verrem 3. hanc legem annuam dicit, cui adferant finem Calendæ Januariæ. Res tamen ipsa, hoc est jus in eo propositum* (mallem dixisset: *Sententia tamen Prætorum & jus ex iis aut ex Edicto quæsitum.* Hoc enim probant sequentia non de jure in Edicto proposito. Imo si de jure in Edicto proposito hic loqueretur, contradiceret sibi ipsi in præcedentibus) *non fuit annuum; sed duravit, quia sequentibus novis Prætoribus, novis suis edictis a præ decessorum propositis juribus diversum temere proponere, & ita jus alterius rescindere & convellere non erat licitum. Jus enim ita in bene constituta Republ. in libidine quasi & arbitrio Magistratuum non debebat esse, attamen hoc testantur actiones Prætoriæ, quæ licet ad exitum anni Præturæ cujusque natæ, tamen annum vixere non continuum quo absolvebatur Magistratus, sed utilem, quare*

post

post annum Prætores actionem dederunt l. 1. pr. de vi & vi arm. l. 4 de vi bon. rapt. imo, & pleraque perpetua fuerunt l. 35. de O. & A pr. Inst. de perp. & temp. act. Testatur id etiam hoc, quod diu ante Hadrianum & illius edictum perpetuum, ex quo ille jus reddi voluit, JCti in componendo Edicto Prætoris, quasi unum & non multiplex esset jus Præturæ occupati fuere, quod frustra fuisset factum, si cum cujusque Prætoris imperio jus a quoque propositum expirasset. Testatur id vox translatitium apud Cicer. in Epist. l. 3. Ep. 8. quæ proprie significat id, quod crebro de uno loco in alterum transfertur, quia usurpabatur præcipue de capitibus sive partibus edictorum, quæ omnibus edictis fere eodem sensu & iisdem verbis repetita inferebantur & sic in aliud transferebantur. Cic. lib. 1. in Verr. In re tam usitata satis est ostendere, omnes antea jus ita dixisse, & hoc vetus edictum translatitiumque esse, & hinc eadem accipitur notione, qua alias dicimus vulgare, receptum, solenne. quod passim occurrit. Petron. Intelligebam mi non translatitia deformitate esse insignitum, i. e. me valde esse deformem. Suet. Aug. c. 10. Ac ne publicum quidem & tralatitium jus ulla in re sibi sine factione gravissima mercedis impartiente. Proponebantur etiam edicta Prætorum Jurisdictionis perpetuæ causa, non prout res inciderent l. 7. de Jurisd. quæ ideo perpetua dicta. Ideo extant sub libera Rep. leges, quibus Prætores jussi ex edictis suis perpetuis jus dicere. Tum recenset locum Dionis supra datum. Sunt vero in hoc loco Holtermanni multa obscura, dubia, & inconvenienter dicta, quæ discursui reservamus.

NÆVUS. XIV.

Dolendum est, quod Chronologiam actionum a Prætoribus inventarum non habeamus.

Explicatio.

Fluit hic defectus ex præcedenti, quam vis magis ad casus pertineat quam ad vitia. Cum sequentes Prætores sæpius corrigerent aut emendarent vel supplerent Edicta antecessorum, sæpe eveniebat ut actio aliqua inveniretur, quæ cum

cum præcedente aliqua affinitatem habebat aut pinguior erat, ut adeo post illam posteriorem, prioris vel nullus vel exiguus usus esset. Igitur si Chronologiam actionum haberemus, possemus evitare multas difficultates in jure ideo obvenientes, quod nesciamus, quænam actio Prætoria sit prior altera.

Ita jam alibi *in dissertatione de Usu actionum pœnalium in foris Germaniæ* exemplum dedi de *Vi bonorum raptorum actione*: Circa hanc enim se torquent communiter Dd. ut declarent juventuti, qua de causa Prætor eam invenerit, cum actio furti manifesti multo pingvior sit, videlicet tota pœnalis, & raptor manifestus sit fur haud dubie improbior, & tamen actione vi bonorum raptorum saltem pœna tripli coërceatur. Unde manet objectio ex *pr. Inst. h. t. Ridiculum est, quod levioris conditionis sit, qui vi rapit, quam qui clam amovet.* Res omnis hic sita videtur in Chronologia. Ex conjecturis verosimilibus olim furti actio ex jure civili dabatur in duplum indistincte, sive fur manifestus esset, sive nec manifestus, sive clam, sive vi res abstulisset. Postea Prætor aliquis sentiens majorem malitiam esse raptoris quam furis, invenit actionem vi bonorum raptorum cum pœna tripli. Huic succedens alius postea ob furem manifestum actionem furti in quadruplum invenit. Quo facto manebat adhuc distinctio inter furem & raptorem non manifestum, & videbatur adeo necessarium esse, ut etiam actio vi bonorum raptorum in raptore manifesto ad eam proportionem extenderetur. Hoc si fieri debuisset, debuisset augeri actio vi bonorum raptorum in quintuplum & quidem tanquam meram pœnam. At hoc non admittebat stilus Curiæ Romanorum, apud quos actiones ultra quadruplum non dabantur. Ergo nihil amplius restabat, quam in raptore manifesto augere actionem vi bonorum raptorum in quadruplum, ut hoc casu mere pœnalis sit, sed nec hac inventione opus erat, cum in rapina posset etiam quis formula actionis furti manifesti uti, quia utique raptor fur

est,

est. Et ita mansit actio vi bonorum raptorum intuitu raptoris manifesti intacta. Sed haud dubie post inventam actionem furti manifesti ejus hoc casu nullus amplius vel exiguus usus fuit.

Similiter circa §. *6. & 7. Inst. de Actionibus* occasione actionis Paulianæ & Servianæ quærunt Doctores: quid opus sit actione Pauliana, cum permissionem in possessionem bonorum quis accipiat pignus Prætorium, & sic habeat actionem. Quasi Servianam seu hypothecariam, quæ pinguior sit actione Pauliana, cum in actione hypothecaria non debeat probari, an alienatio facta sit fraude an minus. Quamvis autem non sim nescius, etiam post actionem hypothecariam Paulianam habere usum intuitu rerum ante missionem impetratam alienatarum, qui per hypothecariam repeti nequeunt, manet tamen dubium, quid opus sit, quod Pauliana data sit non tantum de rebus ante missionem alienatis, cum de rebus post missionem alienatis jam adfuerit hypothecaria? Hic ergo dico, vel Paulus Prætor ante Servium præturam gessit, adeoque dum Pauliana introduceretur, Serviana nondum erat in usu, aut, si Servius etiam ante Paulum Servianam suam stabiliverit, quia illa tantum de rebus coloni dabatur, saltem Servianam demum post Paulianam a JCtis ad omnes hypothecas esse extensam, & ita minimum Quasi Servianam esse posteriorem Pauliana &c.

NÆVUS. XV.

Distinctio officii Prætorii ab officio Judicis Pedanei moribus nostris non recepta, difficilem maxime reddit Jurisprudentiam Romanam.

Explicatio.

Ordinarie Prætor processum saltem ordinabat, ipse non judicabat, nec probationes coram ipso fiebant, sed coram judice pedaneo, quem dabat, & cui formulam sententionan-

tionandi præscribebat. Si Prætor ipse cognosceret, & partes dirimeret, dicebatur id fieri extra ordinem, *§. ult. inst. de interdictis.* Hæc officiorum Prætoris & Judicis distinctio uti erat quasi fundamentum primarium Processus Romani, ita exinde, quod hodie moribus nostris (dico: *moribus nostris*: Nam quamvis communis sententia Doctorum statuat, quod idem obtineat etiam de Jure Justinianeo, notabimus tamen in Comment. ad instituta, id nondum adeo certum esse,) idem homo sit Prætor & Judex, multæ distinctiones Juris Romani, quæ in ista divisione Prætoris & Judicis fundabantur, quia non sunt ad mores nostros, obscurissime & tradi solent ab interpretibus & intelligi.

Ita *juris* & *judicii* distinctio in Pandectis sæpius obvia, item τȣ̃ *jus dicere* & *judicare* non semper a Lectoribus aut interpretibus, uti fieri debebat, attenditur. Ita citatio hodierna non solum abest longe ab *in jus vocatione*, sed & ab ipsa *citatione* antiqua. Ita aliud est deserere *vadimonium*, aliud, *eremodicium*, circa quorum terminorum expositionem etiam acutissimi JCti aliquando hallucinantur. Ita *notio* & *jurisdictio mandata* toto cœlo differunt ex principiis Juris Romani, ista tamen differentia sæpe in doctrina de Commissariis confuse & obtorto collo applicatur. Ita differentia *actionum bonæ fidei & stricti juris* a sola hac officiorum divisione & potestate judicis pedanei oritur, adeoque hodie, quicquid etiam dicant JCti forte omnes in contrarium, nullum usum habet. Ita totus titulus *Instit. de divis. stipul.* & quod aliæ *stipulationes* sint *Prætoriæ*, aliæ *Judiciales*, aliæ *communes*, ista diffrentia sublata sua sponte corruit. Ita quod *Exceptiones* aliæ dicantur *facti* aliæ *juris*, aut convenientius, quod quidam sint modi tollendi obligationem *ipso jure*, quidam *ope exceptionis*, ad distinctum Prætoris & Judicis officium pertinent, quo confuso, istæ subtilitates Juris Romani hodie nullum habent usum quamvis iterum fere unaminiter Doctores statuant, modos tollendi obligationem ipso jure posse opponi etiam ante litem

tem coteſtatam, exceptiones ſolum poſt eam, quod aſſertum tamen eſſe falſiſſimum videbimus ad Inſtituta, ubi & de reliquis punctis hic per indicem ſaltem notatis dicemus diſtinctius.

Id ſaltem hic noto, ex non obſervata hac diſtinctione inter *jus dicentis judicis* officium, a multis antinomiam ſtatui inter *l. 10. ff. d. jurisd.* & *l. 77. de judiciis*, cum tamen nihil minus ſit. In priori lege Ulpianus: *Qui* jurisdictioni præeſt, ait, *neque ſibi jus dicere debet, neque uxori vel liberis ſuis, neque libertis vel ceteris, quos ſecum habet.* Ratio eſt aperta, quia in cauſa ſuorum eſt ſuſpectus ille, qui proceſſum dirigit. In poſteriori lege autem Africanus aſſerit. *In privatis negotiis pater filium vel filius patrem judicem habere poteſt.* Nam judicis officium ad formulam eſt adſtrictum. Quare quæ Tribonianus in *l. ſeq. 78.* ex Paulo inſeruit, *quippe judicare munus publicum eſt*, ea a ratione legis præcedentis videntur eſſe alieniſſima. Et forte in *l. 77.* emblema Triboniani ſunt verba: *In privatis negotiis.* Nam non video, cur non in publicis eſſe judex poſſit ex juris Romani principiis? Sed hæc obiter.

NÆVUS XVI.

Maxime obſcura redditur Jurisprudentia Romana, quod non habeamus accuratam deſcriptionem Proceſſus antiqui judiciarii Romani.

Explicatio.

Diverſiſſimum fuiſſe proceſſum juris Romani antiqui a noviore & hodierno maxime communiter recepto nullum dubium eſt, & loquuntur id plurima vel tyronibus juris cognita, puta diſtinctum officium Prætoris & Judicis pedanei, in jus vocatio privata autoritate facta, litis conteſtatio in actionibus realibus ſuper re præſenti, formulæ ſolennes hinc inde in negotiis coram Prætore ventilatis, deductio ad album, & alia infinita. Sunt tamen adhuc plurima, quæ non ita accurate vel ſciuntur, vel quomodo ex aliis circumſtantiis profluxerint, & cum iis connexæ ſint, penſitantur, ſine qui-

bus tamen jus Romanum, & Pandectæ potissimum, utpote quod ad ea sæpissime respicit, vel plane non intelligi possunt, vel erronea doctrina juris animis studiosorum non potest non instillari.

Ita v. g. quod *domus* dicatur tutissimum cujuslibet refugium, ut non possit inde in jus vocari *l. 18. de in jus voc.* ratio in violenta & privata in jus vocatione consistit, qua in hodierna citatione cessante, absurdus foret, si quis eam observationem ad citationem nostram vellet applicare, etsi alias Dd in multis observationes ad in jus vocationem pertinentes transferant ad citationem.

Ita eadem ratio in jus vocationis introduxit *missionem in possessionem bonorum l. 19. eod.* quæ adeo cum toto cœlo diversa sit á missione hodierna in possessionem bonorum post sententiam, non potest non magna confusio oriri, si ex legibus Romanis de missione in posses. loquentibus advocatus omnes sine selectu velit pro jure clientis sui allegare in processu nostro.

Ita *editio actionis* in processu Romano alio longe modo fiebat ac hodie & cum obscurissimum sit, quid JCtus velit in *l. 1. §. 1. de edendo* atque Commentatores in expositione & lectione textus insigniter discrepent, similiter & ratio *ejusd. l. 1. §. 2.* de editione sine die & consule adhuc maxime lateat, constat, quod & totus fere titulus de edendo erroneæ expositioni subjiciat, si in istis capitibus principalibus erroneos conceptus quis sibi formaverit, & multo magis erronea applicatio ad editionem hodiernam timenda sit.

Ita dum JCti de differentia *vadimonii & eremodicii* litigant, & de vadimonio an id antequam ad Prætorem quis veniret, an coram Prætore, an utrobique promissum fuerit, dubie inquirunt, multi textus Juris Romani simul incertam & dubiam expositionem nanciscuntur.

Ita dum alia ratio erat *cautionis a reo præstandæ* propter in jus vocationem, ac hodie, admiratur studiosus juris differen-

rentiam juris hodierni a veteri, si causas differentiæ ignorat.

Ita dum ad *fidejussorem idoneum* illo tempore etiam id requirebatur, ut & ipse non latitaret, (alias enim actor ipsum non potuisset in jus vocare) & id dicebatur, quod fidejussor locuples vel idoneus sit conveniendi facilitate *l. 2. pr. qui satisd. cog.* ex dictis quis facile judicat, cur hodie conveniendi facilitas judicetur saltem ex eo, si quis sit sub ejusdem judicis jurisdictione, cum tamen *l. 7. pr. ff. eod.* idoneitas fidejussoris & identitas fori tanquam omnino diversa notentur. Ista autem ratione ignorata facile *d. l. 7.* ipsum torquebit.

Ita si quis consideret naturam *citationis antiquæ* quod & cur viva voce præconis facta fuerit, *l. 7. pr. de in integr. restit.* deprehendet minus apposite a Georgio Obrechto *in Exercitio juris antiqui p. 25.* citationem hanc ita fuisse exhibitam, quod viator reum ex domo evocet, eumque, qui jam fidejussorem dederat, citet, ut in jus die perendino veniat; deprehendet, minus apposite Doctores plurimos deceptos processu hodierno, edictum peremtorium in *l. 68. seqq. ff. de judic.* ad citationem referre, cum tamen citatio in *l. 73. ff. eod.* edicto opponatur, & edictum magis vices in jus vocationis quam citationis videatur supplevisse, si videlicet actor nesciverit, ubi reus habitaverit, quod in urbe magna facile contingere potest.

Ita si quis modum & formulas *litis contestationis circa rem præsentem* examinet, & quod in rebus immobilibus ob eam solennitatem *gleba* fundum repræsentaverit, quodque *formula quam Prætor judici præscribebat*, satis aperte indicaverit initium processus coram judice a probationibus incepisse, litis contestationem autem coram Prætore fuisse peractam, is simul cognoscet, errorem sapere commune Pragmaticorum observatum, ea, quæ antiquitus coram Prætore gesta sint, applicari posse ad ea, quæ hodie fiunt in judiciis nostris ante litem contestatam, ea vero, quæ coram Judice pedaneo sint peracta, spectare ad ea, quæ hodie a litis contestatione ad finem judicii peraguntur; cognoscet, inepte Doctores quos-

dam concipere hodie formulas libelli in actione ad exhibendum; cognoscet, insigniter fuisse lapsum Georgium Obrechtum *in d. Exercitio p. 28. 31. & 47.* ubi triplicem format litis contestationem in rei vindicatione, unam coram judice pedaneo, duas coram Prætore, alteram antequam gleba ex fundo, de quo agebatur, apportetur, alteram postquam gleba apportata fuerit, &c.

Ita dum ex dicta ratione *gleba* in jure *fundi* nomine quandoque veniat, & vero facile conjici possit, extra litis contestationem hunc significatum non fuisse in usu, sequitur, errare quosdam Doctores, dum in materia legatorum loco dudii proponunt; An fundo legato legatum debeatur? dum & gleba fundus sit, & constet legatum non valere, si genus legatum possit venire ad rem minimam, ut si quis animal, vinum &c. leget.

Ita si quis consideret, ex qua ratione Prætor in processu Romano quasdam interrogationes in jure institutæ actioni, sive reali sive personali, præmiserit, & adversus male respondentem in pœnam mendacii actiones interrogatorias indulserit; is & obscurum alias titulum *de interrogationibus in jure faciendis* facile intelliget, & errorem eorum notabit, qui hodie quamvis interrogationibus sublatis, eum, qui in litis contestatione super rei vindicatione negaverit se esse possessorem, putant possessione postmodum probata condemnandum esse, quamvis actor dominium non probaverit, non sentientes, simile quid in jure Romano constitutum fuisse solum propter usum actionis interrogatoriæ. Denique itererum deprehendet, Obrechtum *de Exercitio p. 51.* male instruere Actorem suum, ut coram Judice probet, Reum possidere fundum, quod Reus jam confessus fuerat Prætori, & de qua probatione nunquam in formula Rei vindicationis judici præscripta aliquid continebatur. Alia ut jam taceam.

Optandum igitur esset, ut Processus iste juris Romani a JCto aliquo, quoad historiam fuerit descriptus. Sed hic defe-

defectus jam videtur temqore Triboniani Jurisprudentiam irrepsisse. Alias enim credo, nobis in tertio Institutionum capite de actionibus non exhibuisset tam jejuna fercula ex Gajo suo, sed probabiliter historiam illam additis mutationibus suis in istud caput transtulisset.

Nostris temporibus qui id præstiterit, nondum aliquem novi. Laudanda quidem industria Georgii Obrechti, qui *in dicto Exercitio Juris antiqui* tolerabilem in defectu meliorum adumbrationem Processus Romani dedit; & nævi, qui hinc inde in eo deprehenduntur magis genio seculi, quam ipsi videntur adscribendi. Scripsit enim istum libellum anno 1600. (recusum tamen Francofurti 1681.) quo tempore Germani JCti rarius antiquitati Historicæ operam dederant. Interim tamen, quia nævi illi, ut modo quosdam exhibuimus, satis notabiles sunt, accuratius aliquod scriptum non immerito desideratur.

Scripsit & Franciscus Polletus Duacensis JCtus *Historiam fori Romani*, recusam Francofurti in 8. 1676. libellum satis doctum, & additionibus quibusdam ab ejus genero Philippo Broidæo illustratum. Sed dolendum, quod morte præventus tractatum non absolverit, & in ipso processu causarum privatarum, quem in libro quinto delineare voluerat, morte præventus defierit. Quamvis enim Geneta cap. quarto dicti libri quinti ad finem usque suppleverit defectum, non tamen hoc supplementum correspondet operi ipsi.

Interim non diffitendum, multa subsidia hodie suppetere, si quis laborem hunc non omnino inutilem in se velit suscipere, & ex antiquitate historiam hinc Processus Romani eruere. Multa præter centones Pandectarum latent in Plauto, Cicerone, aliisque, maxime in Ciceronis orationibus. Dolendum est, Eximium JCtum sui temporis Franciscum Balduinum, quam alicubi promisit Jurisprudentiam Ciceronianam ad perfectionem non perduxisse. Dolendum, nostros Criticos, qui in edendo Cicerone occupati sunt, magis in culti-

nibus, sed id honoris Deum immortalium causa libenter acturos, ut Æ tiles fierent, quibus cum ab universis gratiæ actæ essent, factum SCtum, ut duos viros Ædiles ex patribus dictator populum rogaret, patres autores omnibus ejus anni comitiis fierent.

Pomponius pro more causas Prætoris creati cum causa Ædilium institutorum miscet *l. 2. §. 26. de O. I.* *Deinde.* ait, *cum placuisset creari etiam ex plebe Consules, cœperunt ex utroque corpore constitui. Tunc ut aliquo plures patres haberent, placuit duos ex numero patrum constitui, ita facti sunt Ædiles Curules.* Rupertus ut Pomponium defenderet, ita arbitratus est *Comment. ad Enchirid. Pompon p. m 240. Corasius negat hanc veram esse causam, sed illam potius: ut ludi maximi fierent. Sed nullum consequens: Ædiles Curules creati sunt propter ludos maximos, ergo non creati sunt ut plus dignitatis accederet patriciis. Sunt enim unius rei plures causæ. Et si quid ex statu temporum illorum colligere possum, potior videtur causa, quam Pomponius tradidit, vulgata illa cæterorum historicorum. Victus Senatus sævientis populi consensu, dat potestatem creandi plebeji Consulis. Contra ut patres aliquid recipiant a plebe, petunt & impetrant Prætorem. An credibile est, Patres sic acquievisse; nec ultra quicquam excogitasse ad stabiliendam dignitatem suam, qui conta plebem omnes calliditatis artes semper advocarunt? Imo machinati sunt hoc ipsum, quod scribit Pomponius. Vulgatur speciosissime. Cum ab diutina ira demum in concordiam redacti sint ordines, in honorem Deum immortalium ludos faciendos esse, feriisque Latinis diem addendum ad triduum. Sciebant versutissimi, Ædiles plebis hoc oneris oneribus suis vix adjecturos, & præterea reconciliata plebe per communicatum Consulatus honorem, magna novi magistratus indipiscendi spes erat. Igitur plebejis Ædilibus novum onus recusantibus, nec attendente calliditatem patrum nimia lætitia plebe, conclamatum a patriciis est juvenibus, se honoris Deum causa libenter facturos, ut Ædiles fierent. Ita vero compositum fuisse patriciorum consilium, credere nos jubent tum priora Senatus adversus plebem acta, tum ea, quæ postea secuta sunt. Nam ut scribit Livius, statim illo ipso anno 387. in concionibus querebantur Tribuni Plebis, quod pro uno*

Con,u-

Consule plebejo tres patricios magistratus curulibus sellis prætexatos, tanquam Consules, nobilitas sibi sumsisset. Igitur ex post facto veram causam sagaciter eruit Pomponius, neque scriptorum aliorum silentium nostro præjudicare debet, qui causam creatorum Ædilium curulium solammodo vulgatam prodiderunt. Breviter Distinguit Rupertus inter causam veram & prætextum. Illam a Pomponio, hanc a Livio fuisse expositam. Distinctionem ipsam ejusque applicationem ad historiam rei gestæ appropo: Applicationem ad sagacitatem Pomponii nego, quippe quem nil minus intendisse quam hoc, ostendit, quod in §. *seq.* de orig. Prætorum, nec prætextum nec causam veram narret, ut *in cap. preced.* contra eundem Rupertum ostendimus. Interim gratias agimus Ruperto, quod hac responsione nobis ansam dare voluerit cogitandi de novo quodam Jurisprudentiæ ævo, de quo paulo post.

Magnam autem fuisse autoritatem Ædilium plebis sub prætextu ludorum, ex Cicerone patet *in 5. Vert. Nunc sum,* inquit, *Ædilis: habeo rationem, quid a populo Romano acceperim: mihi ludos sanctissimos maxima cum cerimonia Cereri, Libero, Liberæque faciendos: mihi Floram matrem populo plebique Romano ludorum celebritate placandam: mihi ludos antiquissimos, quo primi Romani sunt nominati, maxima cum dignitate ac religione Jovi, Junoni, Minervæque esse faciendos: mihi sacrarum ædium procurationem, mihi totam urbem tuendam esse commissam, ob earum rerum laborem & sollicitudinem fructus illos datos, antiquiorem in Senatu sententiæ dicendæ locum, togam prætextam, sellam Curulem, sellam, jus, imagines ad memoriam posteritatemque prodendam.* Et fuisse hunc *nobilium juvenum illustrissimum principatum* observat Polybius *lib. 10*

Probabile est sub prætextu inspectionis ludorum publicorum maximis cerimoniis actorum, Ædiles etiam nactos esse curam viarum publicarum, eoque pertinere edictum, ne quis animal quod nocere possit, habeat in via publica, ne scilicet in ludis publicis alicui damnum fiat, Cura viæ publicæ & fori facile postea ad se taxit curam venditionum, quæ

in

in foro fierent, quo spectant reliqua edicta in Pandectis, quæ quoniam speciem utilitatis publicæ præ se ferrent, facile tacito consensu a populo approbata sunt. Nam & hodie ejusmodi dispositiones ad vias publicas & venditiones in foro pertinentes, non tam legum, quam ordinationum nomine venire solent, ad administrationem officii magistratuum pertinentium, eæque magistratibus inferioribus apud nos permittuntur a Principibus, etsi potestas legislatoria iis nequaquam indulgeatur.

NÆVUS XVII.

Creatio Ædilium in odium plebis facta, suspecta reddit eorum Edicta, quod per ea non semper utilitatem publicam, sed magis ut blebs multis litibus involveretur, intenderint.

Explicatio.

Ædiles in odium plebis creatos esse modo vidimus ex Ruperto. Consideremus tamen rem paulo distinctius. Viderant Patres, Plebem obtentu Consulis Plebeji inebriatam esse, ut non sentirent damnum ipsis accedens per creationem Prætoris, de quo *cap. præced.* Ut ergo insatiabilis est ambitio, tentabant per insidias ei omnem libertatem tollere. Ludis maxime delectatur plebs, ludis tempore pacis mollescit, ut inepta fiat ad fortia facta tentanda, unde antiquum consilium eorum, qui tyrannidem affectant, populum delinire per ludos. Non affectabant Patres Ædilitiam dignitatem, probe gnari, quod Ædiles plebis onus cerimoniarum ordinandarum tanquam earum ignari non sint suscepturi. His detrectantibus Patricii ad ludos & cerimonias inanes aptissimi, (ut nostra juventus) ex composito se offerunt. Prætextus: se velle id munus in honorem Deûm suscipere. Semper enim ambitioni prætexta fuit pietas. Non ignari erant, curam viarum, fori, edicta secutura. Ineptissimus populus gratias agit pro hac

amica hostilitate hostibus juratis. Sed mox sentit fraudem communicatur honor cum plebe &c.

Jam quis istis præsuppositis, magnifice vellet de Edictis Ædilium sentire, quemcunque prætextum etiam honestatis aut necessitatis habeant? Tria de iis restant in titulo de Edicto Ædilitio. Transeat, quod curam viarum respicit. Duo reliqua æquissima videntur. Si paulo penitius spectes, videntur saltem ad multiplicandas lites esse proposita. Lege titulum de Ædilitio Edicto & quæstiones inanes, sæpe ridiculas de morbis servorum & jumentorum, quibus omnino occasionem dabant Edicta Ædilium. Videbimus pluribus, Deo dante, ad Pandectas. Jam saltem nota, quod hæc forte causa sit, cur rigorem istum Edicti Ædilitii non observent mores nostri. *Confer, quæ dixi differt. de usu act. pœnal. cap. 3. §. 33.*

CAPUT IX.

De Senatus Consultis.

REferuntur quidem communiter Senatus Consulta inter augmenta legis XII. Tabb. (1) sed verius est Senatum tempore liberæ Reipublicæ potestatem Legis condendæ non habuisse.

(1) *l. 2. §. 9. de O. I. §. 5. Inst. de J. N. G. & C.*

Explicatio.

Pomponius *d. l 2. §. 9. Deinde quia difficile plebs convenire cœpit, populus certe multo difficilius in tanta turba hominum: necessitas ipsa curam Reipublicæ ad Senatum deduxit. Ita cœpit Senatus se interponere, & quicquid constituisset, observabatur, idque jus appellabatur Senatus Consultum.* Ex quo in suas institutiones transtulit *d. § 5.* Tribonianus. *Senatus Consultum est, quod Senatus jubet atque constituit. Nam cum auctus esset populus Romanus in eum modum, ut difficile esset in unum eum* con-

convocari legis sanciendæ causa; æquum visum est, senatum vice populi consuli. Adducerem pro hac sententia Ulpianum in *l. 9 ff. de LL.* ubi dicit: *Non ambigitur, Senatum jus facere posse,* si non verosimile esset, Ulpianum loqui de temporibus Imperatorum, non de temporibus liberæ Reipubl. De temporibus Imperatorum autem suo loco videbimus.

Ita communiter adoratores Legum Romanarum sententiam Pomponii & Triboniani sequuntur, quam cum optime refutaverit Bachovius in *πρώτοις p 38. seq.* non injucundum erit locum hunc quamvis paulo prolixiorem legere *Diximus supra in tribus consistere administrationem totius Reipublicæ, in judiciis, magistratibus & Senatu; qui plurimum Romæ potuit, & maximæ habitus dignationis. In hoc de legationibus, provinciis, bello, fœderibus &c. tractabatur, sed ita, ut fere Senatus placita rata non essent in rebus gravioris momenti, nisi a populo fuissent probata: itaque quæ Senatui placuerant, ex auctoritate ejusdem a Consule ad populum referri, ut quasi lege lata confirmarentur; solebant, quod infinitis Livii locis contestatissimum est. Nobis de tota potestate Senatus & objectis istius consilii tractare propositum non est: sed tantum de ea parte, quæ legis sanciendæ potestatem concernit. Diximus ea, quæ Senatus decreverat (exceptis quibusdam) non fuisse rata, nisi populus ea rata esse jussisset, apud quem tum summa Reipublicæ erat: Et certum est, Senatum jus & potestatem Legis condendæ non habuisse, sed eam populi fuisse potestatem: quin hoc jus populi fuisse etiam sub Regibus (ex horum ipsorum voluntate,) locuples testis est Dionys. Halicarn. lib. 6 antiquit Rom. apud quem Consul in Senatu ita loquitur: Scitis, nobis legem esse ab urbe condita, quæ omnia ponit in arbitrio & potestate Senatus, præter magistratuum creationem, inferendi belli deponendique arbitrium, & legum condendarum potestatem: & hæc tria esse penes populum. Quæ magis sub libera Republ. præsertim, cum potestatem, quam expulsis Regibus optimates sibi vindicarunt, extorsissent sibi contestantur, & perpetuo propria fecit & usurpavit: & postremis quoque temporibus paulo ante oppressam Rempubl. populum esse, quæ Plutarchus in Lucullo,*

cullo, Cæsare, Pompejo, Mario, Cicerone, Grabis &c. & Dio Cassius 35. & 36. histor. & alii scribunt, faciunt plenum fidem. Et quid igitur est, quod sub nomine Pomponii scriptum legimus in l. 2. § deinde 9. de Orig Jur. & ex eo in § Senatus Consultum 5. Inst de jur. nat. cum auctus esset populus Rom. in eum modum, ut difficile esset in unum eum convenire, placuisse, Senatum vice populi consuli. Et quid enim, an ante populum ita auctum, non fuit consultus Senatus? Hoc nihil falsius dici potest: cum istud consilium publicum statim ab urbe condita fuerit, & perpetuo manserit, porro etiam maxime aucto populo temporibus posterioribus nihilominus ut antea, leges a populo latas fuisse, modo relati autores liquidissime docent: & jus istud ad Senatum nunquam translatum fuisse a populo, oppido quam certum est. Nec superest aliud, quam ut libere loquamur, & falsum esse fateamur, quod in d. l. 2. §. deinde 9. de orig jur. & in d. §. Senatus consultum inst. de Jur. nat. scriptum est: quod nec ullo colore potest defendi, & manifesto historicæ veritati repugnat: maxime si id cum Theophilo ad §. 5. explices, placuisse τὴν σύγκλητον μόνην νομοθετεῖν, ut Senatus solus leges ferret, quod omnino falsissimum est: Et in hujusmodi, quæ ex principiis Politicis, Ethicis, aut ex Historiis deducenda sunt, autoritas sive Pomponii sive Triboniani, sive cujuscunque tandem, sicubi ejus assertio illis repugnat, facile contemnitur, imo contemnenda est. Illud quidem non negarem, Senatum quædam aliquando ad se traxisse, quæ populi erant: veluti Asconius scribit in Corneliana in pr. cum nemo legibus solvi posset, nisi lege ad populum lata, Senatum tamen hoc usurpasse, ut ipse legibus solveret. Et Cicero in Topicis Senatus consulta refert inter partes Juris Civilis. At, quin, quod ita placuerit, vice populi Senatus expediret ea, quæ ad populum pertinebant, & leges suo jure ferret, prorsus falsum est. Observandum in super est, quod quæ Consulibus referentibus decernebantur a Senatu, non perpetuum, sed tantum annuum robur habuerint, ut scribit Dion. Halicarn. 9. antiq. Rom. & pluribus tractat Bodin. 1. de Republ 10. An forte quia Consulum imperium & ipsum anno finiebatur? An forte a Græcis hoc acceptum? Demosthen. in orat. contra Aristocratem: ὁ νόμος, inquit, ἐπέτεια κελεύει τὰ τῆς βουλῆς εἶναι ψηφίσματα. Lex decreta Senatus jubet esse annua.

Atque

Atque hinc apud Romanos teste Halicarn. in fin. lib. 11 προβούλευμα *fiebat quotannis: quoniam præcedentis vires cum anno expirabant: & populi demum accedente consensu, quæ Senatus decreverat, perpetuo rata manebant.* Γραφέντος τοῦ προβουλεύματος, καὶ ἐπικυρώσαντος τοῦ δήμου, *ubi decretum scriptum seu Senatus consultum populus firmasset, ut loquitur idem autor lib. 8. & 10. Objicitur tamen hic l. non ambigitur 9. d. Legibus, ubi dicitur, nec ambigi, quin possit Senatus jus facere, cui rei tot SCta, quæ legimus in Jure nostro adstipulantur; quorum sane non annua, sed perpetua autoritas fuit. Res repetenda paulo altius est. Augustus cum Rempubl. post Cæsarem occupasset, populo concessit adhuc non pauca, & quod Dion Cassius prolixe exequitur, etiam provincias quasdam populo, leges etiam adhuc populi suffragiis per tribus ferri permisit: sicuti constat sub Augusto Falcidiam legem promulgante seu rogante Tribuno plebis a populo sancitam fuisse. Sed hanc potestatem mox Tiberius populo ademit: quippe Tyrannorum præcipue interest, ut quam minimum populus possit: ideoque Tiberius populi minuit potestatem, & eam ad Senatum, a quo minus metuebat, transtulit. Tacitus 1. annal. (ubi de Tiberio,) Tum primum e campo comitia ad patres translata: nam ad eam diem, etsi potissima arbitrio Principis, quædam tamen studiis tribuum fiebant. Hactenus Tacitus: & rem ita se habuisse, coætaneus Taciti Plinius ostendit 3 Epist. penult. Itaque sicut magistratus creandi, ita & Juris faciendi potestas quodammodo a populo in Senatum fuit translata; qua re deceptus videtur, quisquis ille fuit, qui in d. l. 2. §. deinde 9. de orig. Jur. de Senatus conf. scripsit; quod repugnare fidei historicæ probavimus. Ex hoc ipso autem, quod dicimus, efficitur, quod Senatus non propria, sed precaria quasi autoritate jus & legem constituerit: nam & quod plurimi textus juris nostri ostendunt, pleraque SCta præcedere solebant orationes Principum, quod boni Principes, quæ volebant obtinere, modestiæ causa ad Senatum referre solerent. Quod si citra hujusmodi orationes Senatus quid statuisset, id haud dubie ad Principem referendum erat, penes quem tum sola juris statuendi erat potestas. Postquam autem in orientem fuit imperium sedesque ejus translata,*

cum

cum abesset Roma Princeps perpetuo, non amplius eam potestatem Senatus fuisse Romani, nec Constantinopolitani, haud dubium est: quod & ratio suadet, & ostendit satis l. ult. C. de LL. ubi Justinianus recte & vere ait, solius esse Imperatoris, condere legem, & humanitatis est, quod in l. humanum 8 C. de legibus sancitur, ut leges promulgandæ in & a Senatu approbentur, & insuper quod de firmitate Senatus consultorum sancitur in l. un. C. de Senatus consultis, non ad nova, sed ad vetera & ante recepta Senatus consulta haud dubie pertinet. Novissime eandem sententiam defendit JCtorum Belgicorum decus Huperus *in digress. Justin. l. 1. c. 3.*

Pro Pomponio vero contra Bachovium prolixe pugnat Rupertus *ad Enchirid. Pompon. cap. 10. p. 125. seq.* Verba prolixiora sunt quam illa Bachovii, adeoque responsionem ad singula reservo discursui. Huc saltem transfero verba finalia disputationis illius. *Absente populo SCtum fieri poterat sine lege, sed de rebus minoribus. In rebus vero maximi momenti vel aderat populus, vel absens agebat per tribunos suos, & SCtum fiebat subscribente Tribuno, vel etiam cum lege. Certe majorum nihil transigebatur, vel validum erat, absque voluntate populi. Utrumque igitur verum, quod Pomponius dicit, explicandus de SCtis prioris generis, & quod illi historici, quorum autoritatibus in Pomponium ire cogitabat Bachovius, sed frustra.* Si igi-igitur nihil aliud haberemus, quod Ruperto regeremus, sufficeret, quod ipse concedat, SCta non habuisse vim legum, & expresse *p. 126.* hac in parte deserat Tribonianum *in d. §. 5. de J. N. G. & C.* quodque explicatio ipsius de SCtis minoris momenti, non videatur quadrare ad mentem Pomponii propter rationem, quam Pomponius dat, de defficultate convocandi populum, (quid enim opus convacatione populi in rebus minoris momenti, quæ ad officium Senatorum qua talium pertinent?) quam rationem etiam Rupertus *d. l.* non defendit, cum tamen perspicuum sit eam esse vanissimam, ut alias in aliis capitibus, jam notatis.

NÆVUS

NÆVUS VIII.

Propter tot variantes leges, Plebiscita, Edicta, necesse fuit etiam multiplicatum esse dissensum JCtorum in Explicatione eorundem, & per hunc auctam fuisse juris incertitudinem.

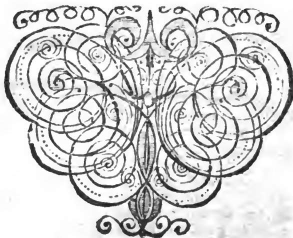
Explicatio.

Necessaria fuisse incrementa dissensus JCtorum, patet ex iisdem rationibus, quas supra *cap. 3. nævo 7. p. 11.* adduximus.

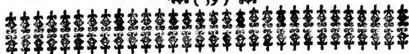
Sed quid faciemus Pomponio, qui iterum *d. l. 2. §. 47. de O. i.* de Labeone & Capitone dixit: *Hi duo primum velut diversas sectas fecerunt, nam Atejus Capito in his, quæ ei tradita fuerant, perseverabat, Labeo ingenii qualitate & fiducia doctrinæ, qui & ceteris operis sapientiæ operam dederat, plurima innovare instituit.* Aut ergo falsum, quod nos hic asserimus, jam diu ante dissensum & adeo sectas fuisse cognitas ac frequentatas, aut falsum, quod dicit Pomponius, sectas demum sub Augusto cepisse. Videtur dicendum: Vel Pomponio nihil de dissensu illo ante Labeonem & Capitonem constitisse, vel aliud esse dissentire, aliud sectas facere. Ante Capitonem & Labeonem pro Libertate Reipublicæ (saltem in ordine Senatorio & Patronorum atque paucorum ex plebe selectorum,) singuli dissentiebant a singulis dissensu Eclectico. Tempore Augusti & Tiberii, ubi etiam Senatores vilissimis adulationibus assvefiebant, adeoque libertas animi cum libertate civili peribat, sectæ factæ sunt ubi dissensus non nitebatur ratione cujusvis, sed autoritate Præceptoris, etiam quod mireris, in discipulis Labeonis qui tamen, ut Pomponius tradit, ipse a Præceptoribus suis recedebat, & multa innovabat, sive quod discipuli Labeonis in culpa fuerint, non ea libertate præditi ut Labeo, sive forte

etiam vitio ipfius Labeonis, quod ambitione feductus libertatem, qua ipfe ufus erat, nollet & auditoribus fuis relinquere. Commune hoc vitium eft, & alibi diximus. Plato, Zeno, Epicurus, Ariftoteles & in univerfum omnium fectarum capita Eclectici fuerunt, ipfi tamen fectas non poft fe reliquerunt, fed ftudio fecerunt.

Incertitudinem juris ex ifto diffenfu ortam quod attinet, nefcimus, quo medio tum temporis judices ufi fuerint in hoc diffenfu quoad praxin tollendo. An communiorem opinionem fecuti funt? An finguli judices, qui & Juris Confulti erant, propriam? An quia judicis officium a Prætore dependebat, Prætor fecundum amicorum fuorum & agnatorum fententias actiones dabat? Quocunque nos vertamus, deprehendimus miferrimum vel ex hac incertitudine, jam tum temporis fuiffe ftatum Jurisprudentiæ Romanæ.

LI.

Liber II.

De Jure Romano a temporibus Julii Cæsaris ad Justinianum.

CAPUT I.

De intentione Julii Cæsaris emendandi Jus Civile.

OBtinebant ista, quæ hactenus recensuimus in libera Republica, in qua successu temporis nævos Jurisprudentiæ simul fuisse auctos natura vitiorum persuadet. Unde inter primas ac præcipuas curas Julii Cæsaris fuit, novo Juris systemate proposito emendare istos defectus, nisi mors eum prævenisset. (1)

(1) Suetonius *in ejus vita cap. 44.*

Explicatio.

Nævos crevisse successu temporis ut probemus, opus non est. Dato uno absurdo ex natura rei sequuntur plura. Ergo multo magis datis tot absurdis. Neque causæ nævorum cessarunt, sed odium patrum & plebis perpetuo continuatum, imo factionibus inter patres ipsos ortis, & inde subsecutis tot bellis civilibus non potuit non Jurisprudentia simul magis magisque reddi incerta. Neque enim ulla ejus emendatio serio fuit tentata, Donec Julius Cæsar de emendatione cogitaret, de quo ita Suetonius *d. l. Jam de ornanda instrumendaque urbe, item*

de tuendo ampliandoque imperio plura ac maiora indies destinabet &c. Jus Civile ad certum modum redigere, atque ex immensa effusaque legum copia optima quaque & necessaria in paucissimos conferre libros &c. Talia agentem atque meditantem mors prævenit. Fuit Julius Cæsar magnis vitiis commaculatus, fuit invasor imperii, non diffitemur, habuit tamen & magnas virtutes, atque non intendit tyrannice imperare, sed maximopere defectuum Reipubl. emendandorum studio incubuit, & capaci ingenio ad emendationem potissimum Juris quam tent.b.t, atque judicio fuit præditus. Vide iterum de ejus institutis ad utilitatem publicam pertinentibus Svetonium *cap. 40. 41. 42. 43.* Ad nos propius pertinet, quod memorat *cap. 40.* quod Julius Cæsar fastos correxerit jampridem vitio Pontificum per intercalandi licentiam adeo turbatos, ut neque messium feriæ æstati, neque vindemiarum autumno competerent. Fuisse hanc fastorum confusionem probabiliter etiam ob Jurisprudentiæ confusionem a Pontificibus factam, non dubitare sinunt ea, quæ supra diffe- ruimus *l. 1. c. 4. p. 15. seq. & cap. 5. nav. 10. pag. 20. ex Cicerone. Cap. 43.* refert Svetonius, quod Jus laboriosissime & severisme dixerit &c.

NÆVUS XIX.

Dolendum, quod morte præventus Julius Cæsar Jurisprudentiam nævis tot insigniter laborantem emendare non potuerit.

Explicatio.

Malo nævum hunc verbis Consultissimi Huberi quam meis efferre. Ita vero hic *in Auspiciis domest. orat. 5. p. m. 177. seqq. Nec minus Jurisprudentia legum multitudine & interpretum copia non sine magno judiciorum dispendio & omnium rerum confusione laborabat. Adeo quidem, ut Cæsar Julius inter præcipuas ordinandæ Reipublicæ curas huic morbo non nisi magno & audaci remedio succurrendum judicaret. Quippe ex infinita legum & Disputationum mole supervacua seligere & in paucos conferre libros, ut multis postea seculis a Justiniano factum*

factum, probatiſſima quæque decreverat. Quod niſi mors eum infauſtæ & hac utique parte inauſpicata occupaſſet, cis paucos menſes incredibili cum poſteritatis fructu abſolviſſet. Per me quidem fruere conſcientia tua, Brute, & quantum vis, imputa Idus Martias populo Romano. Conſuluiſti tamen immortalitati tuæ potius quam orbi terrarum, peſſimo dicam an pulcherrimo facinore. Manes tuos non inſectamur, nec Tyrannicidæ ſtatuam invidemus, ſed roſæ ac lilia ſepulchrum tuum non ornent, qui nimis crudo ſervitii odio improſperæ feſtinatione ſaluberrimi conatus fructum generi humano intercepiſti. O quam præſtitiſſet, corruptos & degeneres tuos cives legum & imperii obſequio licentiam exuere, quam ancipiti & piaculari libertate intempeſtive onerari! cujus adeo incapaces & indigni erant, ut ne traditam quidem & inculcatam a vobis recipere & conſervare potuerint. Si carunculam Senis expectare, & tantiſper indomitam regni impatientiam cohibere, quam Rempublicam in caſum dare, & civilibus bellis involvere maluiſſes. O quam præclaro magni Dictatoris beneficio Jurisprudentia frueretur! Quanto cultius Juſtiniano (ignoſcant ſacratiſſimi manes) Caji Cæſaris ingenium, quanto melior & doctior Triboniano Sulpicius, quam diſpares Dorotheo neſcio cui, vel Theophilo, Scævola atque Trebatius, quanto beatiora florentis Romæ quam jacentis & a Gothis oppreſſa tempora, tanto elegantius, tanto concinnius & eruditius (confeſſionem vis veritatis extorquet) Julianum præ Juſtinianæo Compendium extaret. Non verſaretur in ore doctorum triſtis querela, fractum nobis & lacerum, & enerve Juris corpus eſſe relictum. Non repræſentarent deliciæ noſtræ Pandectæ, quaſi rudera Magnificentiſſimi ædificii pulvere multo diſſipata, quaſi tabulas ornatiſſimæ claſſis ex infelici naufragio reliquas, aut merces precioſiſſimas irreparabili jactura mari vaſto fluctuantes. Ille, qui ingenioſa Calendarii emendatione ſuas anno tempeſtates, ſuas vices Soli & Cælo reſtituerat, quantam non lucem foro idem ac tribunalibus, id eſt, ipſi Juſtitiæ, unico ſocietatis humanæ præſidio, immortali poſteritatis bono infudiſſet. Non hoc ſolo, quanquam fortuna major, Patre fuiſti minor Auguſte! Qui potentia ſecurus & otio affluens, cum abjecto Trium viratu, jura dares, quibus pace & tanquam Principe populus uteretur, inſtitutum Divi Julii adeo non perſequebaris, ut potius de cumulandis

landis legibus augendaque fori diſceptatione cogitares. Interpretes Juris non modo autoritate, quam & olim populari conſenſu obtinebant, ſed inſuper immenſa Legiſlatorum poteſtate armaſti. An ita dominationi viſum expedire? ut nova reſponſa vetus Edictum & Prudentium autoritas judiciale regnum Prætoris everteret? An ut otii dulcedine plebs emollita, nobilioresque animi civilibus ſtudiis ac forenſi occupatione partium & armorum obliti priſtinam ferociam & atrocem Reipubl. memoriam deponerent? Sed interim gloriæ ac diſſentiendi libido docentium copia & dignitate aucta, non modo judicium religionem multitudine ſententiarum diſtraxit; Sed & Græculorum exemplo ſcholaſticas contentiones & ſectarum nomina ſanctiſſimis auditoriis intulit.

CAPUT II.

De relictis aut mutatis Juris veteris ſpeciebus ſub Auguſto & Succeſſoribus.

IMperio ad Auguſtum delato neceſſe fuit aliam etiam faciem Legum & Jurisprudentiæ fieri. Res tamen pedetentim proceſſit. Leges initio in ſpeciem libertatis non paucæ latæ, (1) ipſæ conſtitutiones Principum per modum SCtorum propoſitæ, (2) Reſponſa Prudentum ſanctione corroborata, ut judici ab iis recedere non liceret, (3) Ædilium & Prædorum poteſtas coercita, (4) Prætorum edictum in perpetuam formam redactum, (5) formulæ ſublatæ, (6) & ipſum denique collegium Pontificum extinctum fuit. (7)

(1) Jac. Gothofr. *Hiſt. Jur. c. 3.* (2) Gothofr. *d. l.* Struv. *Exerc. I. ad Pand. th. 10.* (3) *l. 2. §. ult. de O. J. §. 8. Inſt. de J. N. G. & G.* (4) Eberl. *c. 22. n. 6. p. 210. & c. 24. n. 11 p. 217* Rupertus *ad Enchir. Pompon. p. 245.* (5) Gothofr. & Struv. *dd. ll.*

dd. ll. (6) *l. 1. C. de formul. & impet. ſublat.* (7) Ceccejus *in not. Var. ad. l. 2. §. 6. de O. l. p. m. 15.*

Explicatio.

Fuit Auguſtus Princeps aſtutus, omnes artes adhibens, ut imperium partum confirmaret. Inde *primum inter initia principatus*, ſunt verba Gothofredi *d. l. p. 12. leges adhuc complures a populo, veteri ritu, Auguſto autore, tantum non Julio latas, deprehendere licet (unde Juliis legibus tot nomen) Comitiis de Campo Martio ad Patres nondum translatis: quod a Tiberio demum factum. Ita veteris libertatis inſtar umbraque & ſimulacrum quoddam ab Auguſto relictum, a Tiberio ademptum, ne alioquin vis principatus (ut ejus verba erant) reſolveretur: Cujus ea conditio eſt, ut non aliter ratio conſtet, quam ſi uni reddatur.*

Secundo Senatui quoque inquit Struvius & Gothofredus *dd. ll. Simulacrum aliquod priſtinæ autoritatis in Jure conſtituendo relictum l. 9. de LL. Nam quæ Principes de Jure privato conſtituturi eſſent, orationibus in ſenatu prius complectebantur; de his cenſendi arbitrio Senatui relicto; eas deinde orationes SCtum ſequebatur l. 1. de reb. cor. l. pen. ad Tertull. l. 1. pr. de fer. l. 60. pr. & l. 16. pr. d. r. n. l. 8. pr de transact. l. 19. de Sponſ. l. l. 32. pr. de donat, inter vir. & ux. Hinc quod uno loco oratione introductum dicitur, vid. d. l. 8. pr. de transact. d. l. 1. de reb. cor. l. 60. §. 5. de r. n. id alibi SCto tribuitur l. 23. § 2. de condict. indeb. l. 7. C. de interd. matrim. Ad. Briſſon. 1. ſel. antiqu. 26. Atque hæc ſunt illa Senatus Conſulta, quorum tam multa mentio in jure. Quæ ſane obſervare eſt ibi incipere, ubi leges deſinunt, id eſt, a Tiberii Principatu: deſinere vero, ſeu procurrere ad Marcum Imp. usque: ultra quem nulla amplius Senatus conſultorum de Jure privato conditorum mentio occurrit.*

Tertio & JCtorum ſcientiæ, ita pergit Gothofredus *d. l. p. 13. ſua ſtetit & quædam autoritas: in tantum, ut & JCti ex Principis, jam inde ab Auguſto, autoritate, non ut antea privata, publice reſponderent, & rurſus ſcripto non verbo, atque ita major Juris hujus autoritas*

fa-ta

facta fuerit. Addatur his, magna JCtorum frequentia circumfuſos Principes, ex quorum ipſi conſilio jura dicebant, condebant, ut non plures aut potiores Prudentes alia atas tulerit, quam hujus atatis prima epocha: in tantum, ut quorundam tandem Scriptis, vim Lectionis (ut loquebantur) vel autoritatem allegationis in judiciis, vimque legis Principes tribuerint. Diſerte Pomponius *l. 2. §. ult. de O. I. Et ut obiter ſciamus, ante tempora Auguſti publice reſpondendi Jus non a Principibus dabatur: Sed qui fiduciam ſtudiorum ſuorum habebant, conſulentibus reſpondebant, neque reſponſa utique ſignata dabant; ſed plerumque judicibus ipſis ſcribeant, aut teſtabebantur, qui illos conſulebant. Primus Divus Auguſtus, ut major Juris autoritas haberetur, conſtituit, ut ex autoritate ejus reſponderent, & ex illo tempore hoc pro beneficio cœpit.* Et apertius Tribonianus *§. 8. de J. N. G. & C. Reſponſa Prudentum ſunt ſententiæ & opiniones eorum, quibus permiſſum erat, de Jure reſpondere. Nam antiquitus conſtitutum erat, ut eſſent, qui Jura publice interpretarentur, quibus a Cæſare Jus reſpondendi datum eſt, qui Juriſconſulti appellabantur; quorum omnium ſententiæ & opiniones eam autoritatem tenebant, ut judici recedere a reſponſis eorum non liceret; ut eſt conſtitutum.*

De Ædilibus Curulibus habemus quidem fragmenta in titulo de Æditio edicto, ſed Claudius tamen ipſorum poteſtatem, quæ a Calliſtrato notatur *in l. eos. 12. inf. de decur.* aliquantum cohibuit, dum coërcitionem popinarum illis ademit, *autore Suet. in illius vita c. 38.* quam Nero anguſtiorem fecit, dum ſtatuit, quantum Curules, & quantum plebeji pignoris caperent, vel pœnæ irrogarent; *teſte Cornel. Tac. lib. 13. annal. p. 373.* Tandem in municipiis, in quibus & ipſis Ædiles fuiſſe conſtat ex *l. qui inſulam 30. §. 1. inf. locati & d. l. eos qui 12. inf. de decurionibus. Spart. in Hadrian. p. 142 Perſ. Satyr. 1. in fin. & Juvenal. Satyr. 10 ante med.* ad Decurionis officium eorum omnino tranſlatum eſt. *Eberl. d. l. p. 210. ſeq.* De Edicto Prætorio agemus peculiariter *cap. ſeq.* Ipſorum Prætorum poteſtas valde etiam Cæſarum temporibus imminuta eſt, ita ut ex Jurisdictione priſca & imperio pauciſſima retinuerit, & fere ea ſolummodo,

quæ

quæ a Conſtandino referuntur *n l. 1. c. de officio Prator. & l. ult. C. de præd. minor.* Unde Boëtius *3. de conſolatione, Pratura*, inquit, *magna olim poteſtas, nunc inane nomen, & ſenatorii ordinis gravis ſarcina.* Unde factum etiam eſt, ut propter Jurisdictionis illius parvitatem, & quod onus tunc potius quam honos eſſet, Prætores in urbe eſſe non potuerint, niſi qui in ea domicilium haberent; *l. 2. C. de offic. Prat* cum tamen alias nulli patriæ ſuæ administratio permitteretur, *t. t C. ut nulli patriæ ſuæ admin. ſin. ſpec. perm. pr. perm. l 10 C. de adſeſſ. & l. 1. C. Theod. eod.* Eberl. *c. 24. n. 11. p. 217.* Magis dicta illuſtrat Rupertus *ad Enchirid. Pomponii cap. 13. pag. 244. ſeqq. Sub Principibus*, ait, *acceſſerunt & alia muneri Prætorum, ut cognoſcerent de hiſtrionibus, eorumque fautores immodeſtos exilio mulctare poſſent; quod factum ſub Tiberio, docet Tacitus* l. 1. Ann. c. 77. in reb. anni 767. *ut adverſus publicanos jus redderetur, quod eſt apud Tacitum* l. 13. Ann. c. 51. in rebus anni 710. *cum rerum potiretur Nero. Datum eorundem honori, ut ſententiam in ſenatu dicerent: quod factum ſub Auguſto A. V. 744. ut ſcribit Dio* l. 55. *Idem Auguſtus ludorum omnium curam injunxerat, eodem Dione teſte* l. 54. *Duravit hic magiſtratus ad noviſſima Imperii Romani tempora. Meminit in rebus Valentiniani Amm.* l. 26, p. 309. *Ubi Valeſius: illo die, quo Prætor magiſtratum iniret, h. e. Kal. Jan. deductum fuiſſe ab honoratis & plebejis officii cauſa, ſicut Conſules ſolebant. Et quemadmodum ſupra de Coſſ. docuimus, ad ædem Apoſtolorum veniebant, gratias acturi DEO; ibique pecunias ac veſtes diſtribuebant in pauperes. Fuit autem revera illis temporibus potius onus, quam honos propter immanes ſumtus, quos facere cogebantur, ut pluribus docet Salmaſ.* ad Spart. p. 9.

Formularum ſublationem a Conſtantino factam ita refert Tribonianus *l. 1. C. de formul. & impetr. ſublatis. Juris formulæ aucupatione ſyllabarum inſidiantes cunctorum actibus radicitus amputentur*, & aſſerit idem Rupertus *d. l. c. 7. p. 111. Tandem*, ait, *a Conſtantino M. obviam itum juri non juri. Nazarius in Panegyr. V. c. 38. laudare videtur* his verbis: *Novæ leges regendis moribus & frangendis vitiis conſtitutæ. Veterum calumnioſæ ambages reciſæ captanda ſimplicitatis laqueos perdiderunt &c.* Legunt tamen quædam editiones

in inscriptione leges illius i. loco Constantinus, Constantius, & notabile est, quod *d. l. 1* in Codice Theodosiano plane non extet, ande malæ fidei accusat Tribonianum Jacobus Gothofredus *ad l. un. Cod. Theodos de omissa act. Impetr. (l. 2. tit 3. f. m 95.)* quæ est *l. 2. in Cod Just de formul. & impetr. sublatis: Est vero hac lex,* ait, *pars prolixa admodum Theodosii Jun. Constitutionis, qua is veteres & scrupulosas Actionum, Nuptiarum, Dotium, Donationum, Sponsalitiorum formas & formulas solennes, multasque alias scrupulositates antiquavit: & qualiacunque jam verba, qualescunque ritus sufficere in his actibus voluit; cujus constitutionis, prater hanc l. septem insuper fragmenta occurrunt,* l. ult. de sponsalibus: l. ult. de nuptiis: l. ult. de dotibus; l. ult. de naturalibus filiis; l. ult. de legitimis hæredit. Item l. 2. C. de bonis quæ liberis: l. extraneum 11. C. de heredib. instit. *qua proinde omnes huic nostra coaptanda veniunt, velut unius ejusdemque constitutionis partes, eodemque spectantes, ad formarum videlicet formularumque veterum scrupulositatumque aliarum abrogationem: qua hactenus obtinebant. Constantinus enim longe ante in testamentis seu testamentariis tantum formulas sustulerat, si fides adhuc auctori vita Constantini habeatur* lib 4. c. 26. in f. *si fides inquam: liberorum enim ejus hactenus, non vero Constantini hac de re Constitutiones extant,* in l. 15 C. de Testamentis, & l. 21. C. de legatis: *& verborum seu formularum subtilitatem Constantinus in testamentis tantum parentum inter liberos sustulit, quod docet* l. 1. inf. de famil. ercisc. *Sed enim ingentem lectori fucum facit Tribonianus, cum sub Constantini vel Constantii nomine* in l. 1. C. de formulis: *omnes omnino Juris formulas ab alterutro horum Principum cunctorum actibus radicitus amputatas proponit: id enim non a Constantino, non a Constantio, verum a Theodosio Jun. nunc demum factum ex superioribus omnibus constat.*

De Pontificialis coll gii sublatione ita Coccejus *d. l. p. 15. Post mortem Julii Cæsaris, pontificatum per vim invasit Lepidus Quo mortuo illum suscepit Augustus* teste Dione lib 54. sub anno 741. *a quo deinceps omnes Romani Imperatores, (ut, qui cum totius imperii professionem essent adepti, supremam etiam divinarum rerum autoritatem*

rem haberent) Pontificum Maximorum titulum & Regimen ſibi reſervarunt. Usque ad Gratianum, qui primus amictum ſacerdotalem a Pontificibus ſibi oblatum averſatus eſt, teſte Zoſimo. Et paulo poſt ipſum Pontificum Collegium a Theodoſio Seniore, cum omni alio gentili ſacerdotio ſublatum eſt, redditibus eorum fiſco applicatis,

NÆVUS. XX.

Maximum damnum Jurisprudentia paſſa eſt, quod Auguſtus facultatem reſpondendi per modum beneficii conceſſerit, & judicibus neceſſitatem impoſuerit, ut ne a reſponſis JCtorum recederent.

Explicatio.

Ante omnia quæſtio facti eſt: An Auguſtus judicibus neceſſitatem impoſuerit non recedendi a reſponſis JCtorum? Non pauci JCtorum id negant, arbitrantes verba ultima § *Inſt de J. N. G. & C.* pertinere non ad Auguſtum, ſed ad Valentinianum, qui haud dubie ſequuntur doctrinam Jacobi Gothofredi *in Comment, ad l. 1. Cod. Theod. de reſponſ. Prud. (lib. 1. tit. 4.) f. m. 32. Conſtitutum ait Tribonianus, non ab Auguſto, quod Cujacius aliique voluere, cujus utique nulla ea de re conſtitutio proferri poteſt, quodque totius Juris Hiſtoria ejerat, verum a Valentiniano Tertio h. l quæ a Theodoſio Juniore quoque inter alios probata eſt, quando eam huic Codici ſuo inſeri paſſus eſt: & ab aliis forte paulo anterioribus Imperatoribus, qui ſuperſtitibus quoque nonnullis νομοθετικὴν δύναμιν quandam tribuerunt, ut de Innocentio quodam Chryſantii ævo memorat Eunapius in ejus vita. Eo ſcilicet paulatim deventum per gradus, ut veterum JCtorum quorundam celeberrimorum ſcripta, quæ paſſim Imperatores ipſi conſtitutionibus ſuis allegare ſeque ſoliti, (quod de Diocletiano Imp. jam oſtendi* ad l. caſus majoris C. de deſtam. *& patet quoque ex* l, 3. in f. inf. de teſtam. *ubi Scævolæ auctoritas cum elogio adhibetur) collapſa in Jurisprudentia, vel ad ſummum evecta, in judiciis allegarentur.* Et iterum fol. 35. *Hujus legis ſententia ita perſpecta, apparet liquido eam*

refponforum feu Jurisconfultorum confirmationem, de qua hoc tit. agitur, longe aliam effe ab ea, qua Divus Auguftus, ut major Juris autoritas haberetur, conftituit, ut Jurisconfulti ex autoritate ejus refponderent: fuperftitibus enim id refpondendi tantum jus ab Augufto datum; & quicquid illud eft, quod datum fuit, non vim legis refponfis Prudentum tribuit: quomodo & antea ex Cicerone patet, orat. pro Cæcinna, pro C. Plantio, & pro L. Muræna: Prudentum refponfa atque decreta fæpe everfa. *Etfi fadendum, magnam fuiffe horum refponforum ante hac tempora jam olim dignitatem, eaque privata religione paulatim pro jure ferme habita,* vid Senec. ep. 94. Sed quod pace Gothofredi & qui eum fequuntur, dixerim, iftæ quidem rationes uon probant, vel Trebonianum refpexiffe ad tempora Valentiniani, vel poft concesfionem Augufti refponfa prudentum non mox vim legum accepiffe. Quæ ipfe de autoritate horum refponforum antiqua adducit, magis conjecturas addunt fententiæ noftræ Potiffimum locus Senecæ *d. Epift. 94. p. m. 555.* ubi ait, quod JCtorum refponfa ex autoritate ipforum valeant, etiamfi rationem non reddiderint. Et miror virum fummum pro fua ifta opinione ftabilienda provocaffe ad Ciceronis illa loca, in quibus ait, refponfa prudentum fæpius fuiffe everfa, quafi hæc Cicero non fcripferit ante Augufti beneficium JCtis indultum. Quod vero primam affertionis iftius, rationem ponit, quod conftitutio illa Augufti non extet, parum facit. Non extat etiam conftitutio Augufti, ut JCti ex autoritate ejus refponderent, & tamen Pomponius *d l 2. § 47. de O. l.* dicit, eum hæc conftituiffe. Quin imo illud ipfum, *ex Autoritate Augufti refpondere* inferre videtur, ita refpondere, ut eandem autoritatem habeat, ac fi Auguftus ipfe refpondiffet, unde Feldmannus *d. §. 47. de O. l. f. m. 85.* non male infert, jam ab illo tempore legis vigorem habuiffe refponfa prudentum, *arg. d. §. 8. de J. N. G. & C. l. 1. §. 1. ff. de Conft. Princ. junct. c. 82. de R. I. in 6. l. 1. §. 1. de offic. Præf. Prat.*

Igitur

Igitur jam videamus, qua de causa id fecerit Augustus. *Antea*, inquit Pomponius *d. §.* 47. ex periphrasi Feltmanni, *Respondendi jus non a principibus sive ipso Augusto antequam id constituerat, sive ab ejus patre Cajo Julio Cæsare dabatur, sed qui fiduciam studiorum suorum habebant, quæ labore, vigiliis, assiduitate paritur, non poculis, voluptatibus, illecebris, quod utinam hujus ætatis scholastici perpenderent, ne non crescentibus admodum studiis ipsi modico freti studio decrescerent: Jampridem scripsit suo tempore Zasius* ad h. §. l. 2. *Consulentibus respondebant neque responsa utique* id est, *certe* Gloss. in l. 16. pr. ff. de R. v. *signata dabant, sed plerumque judicibus, a quibus consulebantur ipsi Jurisconsulti scribebant respondendo, quod sibi de negotio proposito videretur, aut testabantur, id est, sententias exponebant civibus, qui illos consulebant & de Jure rogabant.* Hæc vero cur innovavit Augustus? *Ut major juris autoritas haberetur*, iterum dicit Pomponius. Bene, si secundum periphrasin Feltmanni, ita intelligatur: *ut major juris autoritas haberetur responsis prudentum.* Male, si ita; ut a comtemtu vindicarentur responsa, omnibus ante ipsius constitutionem, se promiscue ingerentibus, ut exponit Eberlinus *p. 371.* Quorsum etiam inclinat Franzkius *ad ff. de O. I. n. 59. p. m. 36. Quo ipso Augustus & sublimem hanc functionem ad n erentes & probatæ fidei eruditionisque viros, pravia, ut videtur diligenti indagatione restrinxit, & simul dignitatem Jurisprudentia a contemtu hominum vindicavit. quippe ita comparatum est, ut nimia familiaritas contemtum, & promiscua licentia audaciam pariat, qua imperiti sibi sapientes videntur. Atque ita ante tempora Augusti de hac ipsa disciplina judicium fuisse, Cicero non obscure subindicat, quando* in libr I. de Orator. *inquit, jus profitentur qui nesciunt; itaque si mihi homini vehementer occupato stomachus moveretur, intra triduum*

duum me Jurisconsultum esse profitebor. Et in Epist. ad Atticum l 3. *Valerium, inquit, JC. valde tibi commendo, sed ita, etiamsi non est Jurisconsultus, melius enim et cavere volo, quam ipse aliis soleat.*

Scilicet, ut recte jam judicavit Hubertus in loco, quem dedimus ad nævum præcedentem, *ita dominationi videbatur expedire.* Non quidem tam ob illas rationes, ut nova responsa vetus Edictum, & Prudentium autoritas judiciale regnum Prætoris everteret, aut ut otii dulcedine plebs emollita nobilioresque animi civilibus studiis ac forensi occupatione partium & armorum obliti pristinam ferociam & atrocem Reipublicæ memoriam deponeret, (quas rationes ibidem reddebat Huberus) quam ideo, ut propter necessarium ex negotii natura dissensum, aut potius ob dissensus infinitam multiplicationem lites inter privatos multiplicarentur, & ita populus infinitis istis dissidiis & jure incertissimo distractus non uniretur ad repetendam antiquam libertatem. Non poterat autoritas JCtorum contemni, quod aliqui, adde etiam multi ante hanc constitutionem Augusti, Juris parum periti vana fiducia virium propriarum aggrederentur, & ipsi de jure respondere. Hoc non poterat detrahere autoritati verorum JCtorum, quin potius ut pulchritudo gratior apparet, inter deformes, ita JCti genuini melius fulgent inter medios Rabulas. Et annon major metuenda erat autoritatis Responsorum Juris labefactio, cum a Principe per modum beneficii peteretur, quod quis viribus propriis præstare debebat. Necesse erat, monopoliis ejusnodi viam intercludi multis egregiis ingeniis dona divina expediendi publice, & allici fratres ignorantiæ ad honores ambiendos favore, gratia, argento. Aut forte alia tempora tum erant atque hodie. Et forte ibi non regnabat in aulis fraus, dolus, ambitio, avaritia, insipientia. Credat hoc Judæus Apella.

Cæterum an singulis concessa fuerit illa potestas, ut Judex non possit recedere; an vim legis habuerint responsa, an saltem in certis causis valuerint, & quomodo in dissensu suborto

orto judex se expedierit? distincte proponit Frantzkius *d. l. 1. 59. seqq. Caterum responsa illorum, quibus per Augustum jus hoc concessum erat, eam autoritatem habebant, ut judici ab illis recedere non liceret*, d §. respons. *licet rationem nullam reddiderint, quod non tantum si omnes vel plures conjunctim, sed & singuli respondissent, verum puto, siquidem & antehac, si omnes consensissent, illorum sententia pro lege habita sunt, & non tantum pluribus simul conjunctis, sed & singulis potestas illa concessa est*, d l. 2. §. final. verf. ergo Sabino & *quidem eum delectu & indagatione singulari doctrinæ* arg. l. Magistr. 7. C. de profess. & Med. lib. 10. *quorum opiniones non immerito pluribus non probatis æquipollent, imo ante feruntur, nec minus indicio est, quod responsa sua non uti antea qualicunque scriptura vel contestatione, sed signata dederint*, d. l. 2. §. 47. verf. & ut obiter h. t. *Valuerunt tamen & pro jure habita sunt illa responsa saltem in illa causa, non in aliis, in quo adhuc differunt a receptis sententiis, quæ indistincte valuerunt. Plane ita singulorum etiam opiniones autoritatem juris in singulis causis habuerunt, ut & postmodo Imperator Theodosius Papiniani, Pauli, Caji, Ulpiani & Modestini scripta universa approbavit*, l un. C. Theod. de respons. Prudent. *Quod si inter se dissenserunt, ut facile fieri potuit & jam tempore Augusti inter Atteium Capitonem & Labeonem, a quibus, ut mox dicemus, Secta Sabinianorum & Proculianorum ortæ sunt contigit; verisimile est magis, communem sententiam obtinuisse*, arg § cum ex aliena 25. Inst. de R. D. §. 2. Inst. de Emt. vend. Sed non omnes JCtos hic convenire, argumento sunt ea, quæ disserit Feltmannus *in paraphras. ad. d. §. 47 l. 2. de O. J. num. 15. & 16. Et ex illo tempore peti cœpit hoc Jus Imperatoris autoritate respondendi pro beneficio, ut nemo ita respondere posset, ne ab ejus sententia & opinione judici haud liceret recedere, nisi cui specialiter a Principe ea potestas data esset. Qui vero hanc impetraverunt, illi signabant responsa, ut judices cernere possent ex charactere, an is, qui responsum dedisset, esset e numero eorum, quibus Imperator hoc Jus concesserat* Seneca 7 de benefic. ib. Si tamen quid sentiam, quæris, & vis signare responsum? Lipsius ibid. *Cocceius noster moram nobis facit, cum Bacbovium aliosque sectans doceat, hunc locum non de singulis JCtorum respon*

responsis, sed de eorum receptis sententiis capiendum esse. Hilliger. Don. enucl. 21. c.3. in not. lit. a. in fin. Mæstert. lib 1 de Just. LL. Rom. dub 14. *At perperam! nam ita essi sis, illa responsa jusse jus, quod consuetudo approbavit*, h l. 2. §. 5. ubi dixi. *Cujus non modicam principio Monarchici Imperii fuisse potestatem, multis ex locis probari potest. Manebant etiam vestigia morientis libertatis.* Tacit. 1. Annal. 74. *Dicat quis, & quærat, qua ratione difficultas, quam inde nectit D. Coccejus, quod duo pluresve diversa sentire potuerint, adducens* l. 43. ff. de act. empt. *tolli possit? Respondeo, dividendum esse, an non audita altera parte ad unius desiderium responderint de Jure* d. l. 43. l. 49. §. 2. ff. de legat. 2. *vel exercitii causa quid scripserint*, l. 40. ff. de reb. cred. *an vero facti quæstio, sive a judice, sive ab ipsis, quos res tangebat, esset proposita, ut hoc, non illo casu legis vigorem habuerint responsa, & judicibus ab iis recedere non licuerit, cum & ipsa Principum rescripta non aliter valeant, quam si preces, ad quas fuere data, nitantur veritate.* l. 2. C. si contra Jus vel util. publ l. 7. pr C. de divers. rescript.

Mihi sic videtur. Singulis omnino JCtis potestatem indultam esse, & circa hanc quæstionem jam satisfecisse Franzkium & Feltmannum. Cæterum etsi non dubitem, responsa JCtorum de illa ipsa causa, de qua litigabatur, data in ea causa prævaluisse responsis datis in causa simili ab aliis JCtis, uti hodie sententiæ Facultatis alicujus Juridicæ prævalent aliis in causa simili datis, interim tamen plane nullius autoritatis fuisse sententias JCtorum in causis aliis mihi non persuadebitur. Saltem partibus infinitas occasiones præbuit dissensus ejusmodi litem protrahendi in judicio, aut forte judicem hinc inde commovendi, & sollicitandi, ut sententiam pronunciari curaret ab hoc vel illo JCto, qui in simili casu vel pro Actore vel pro Reo respondeat, aut contra hunc vel illum protestandi, uti hodie apud nos in simili dissensu collegiorum Juridicorum fieri solet. Denique dubium de medio, quo judex usus fuerit, ut se a frequentissimo dissensu expediret, non tollunt nec responsio Franzkii, nec Feltmanni. Ut enim sententia aliqua fieret communis, multo tempore, & multis v. g. Sabi-

niano,

nianorum & Proculianorum altercationibus opus erat. Debebatne adeo Judex sententiam suam in JCtorum dissensu differre per aliqnot annos, donec videret, quænam sententia communior evaderet? Aut quid si & tum sententia communis esset contra communem? Feltmannus autem, si dixisset responsa a partibus producta non obligasse judicem, sed saltem ea, quæ per Judicem a JCtis essent impetrata, forte aliquid attulisset, cum non sit præsumendum, unum Judicem a duobus JCtis contrarias sententias impetrasse. Jam cum concedat a partibus etiam producta responsa, si modo vera facti species ab iis fuisset proposita, vim obstringendi judices habuisse, manet dubium. Quidsi enim utraque pars, ut necesse est sæpius evenisse pro se responsum produxerit? Et imo principiis Juris Romani convenientius videtur, responsa JCtorum regulariter a partibus fuisse producta, non a Judice impetrata. Ipsi JCti erant & dabantur Judices, formula præscribebatur a Prætore. Ignominiæ sibi duxissent, si ipsi ab alio JCto responsum petiissent. Manet ergo res dubia. Illud vero certum est, quocunque remedio tunc usi fuerint judices difficultatem hanc expediendi, Jurisprudentiam per hoc inventum Augusti redditam fuisse in certissimam & intricatissimam.

NÆVUS. XXI.

Effecit ista potestas respondendi per beneficium indulta Sectas. Sectæ incertitudinem juris auxerunt. Huic incertitudini & his dissensionibus non in tempore obviam iverunt Imperatores.

Explicatio.

Referuntur a Pomponio *d. §. 47. l. 2. de O. I.* Antistius Labeo & Attejus Capito, quod primum diversas sectas fecerint. Quid hoc est, quod primi fecerint sectas? An ad hæc usque tempora JCti non dissenserant inter se? Imo mag s

 dissen-

diſſenſerant, cum in libertate, ubi ſinguli fiducia doctrinæ qui poterant; reſpondebant, ſinguli pro libertate diſſentiebant a ſingulis. Igitur nomen Sectæ hic non tam diſſenſionem quam ineptum & a præjudicio autoritatis ortum conſenſum denotat. Habebant in libera Republica ſinguli libertatem reſpondendi qui poſſent. Ergo parum ibi valebat autoritas. Sub Auguſto per beneficium petebatur poteſtas reſpondendi. Patronis ad id opus erat, qui beneficium impetraret. Ergo regnare incipiebat autoritas. Diſſentiebant inter ſe Patroni, diſſentiebant ergo & clientes. Et ita ſectæ fiebant. Ita ex ſectis odia oriebantur Hæc multiplicabantur in diſcipulis. Unde cum antea ex libertate diſſenſiones adhuc eſſent tolerabiles, in ſectis ambitio, adulatio, ividia, odium, eas in infinitum extendebant. Imperatores vero hisce non ibant obviam in tempore, cum diſſenſiones adhuc numerari poterant, partim quod ſibi perſuaderent ſua intereſſe, ut hæc ita fierent, uti de Auguſto modo diximus, & de Tiberio non eſt dubitandi ratio, partim quod nimiæ turbæ ſtatus publici curas eorum alio vocarent. Maxime enim turbulenta tempora erant ſeculo primo ante Trajanum &c. Non poſſum non hac occaſione capita prima ſectarum inter ſe comparare, & ita differentiam inter Jurisprudentiam liberam & ſectariam oſtendere. Sed repetam ſaltem ea, quæ alibi *in Programmatibus ad Diſputat. ſuperpoſit. Huberi* fuſius ea de re diſſerui. *Sectarum in Juris arte celebrium Sabinianæ & Proculejanæ capita duo Antiſtius Labeo & Attejus Capito uti inſigni prudentia fuerunt præditi, ut non immerito duo pacis decora eos appellaverit Tacitus.* a) *ita non mirum eſt, eosdem diverſum ſenſiſſe, cum etiam diverſiſſimis ingeniis & moribus fuerint conſpicui. Labeo quippe incorrupta libertate* b) *gaudebat, ab ambitione honorum vacuus. Nam & D. Auguſto jam Principe & rempublicam obtinente ratum penſumque nihil habuit, niſi quod juſtum ſanctumque eſſe in Romanis antiquitatibus legiſſet, & a Tribunis pl. per viatorem vocatus, ut veniret, & mulieri cuidam reſponderet, juſſit eum, qui miſſus erat, Tribunis dicere, jus eos*

non

a) *III. Ann. c. 75. n. 4.* b) *Tacit. d. l.*

non habere, neque se neque alium quemquam in causa vocandi, cum ipsis prehensio saltem competat non vocatio, c) *& porro in senatus lectione Marcum Lepidum hostem Augusti & tunc exulantem legit, interrogatusque ab Augusto: An essent alii dignores? suum quemque judicium habere intrepide respondit;* d) *denique cum offerretur ei ab Augusto consulatus, quo suffectus fieret, honorem istum suscipere noluit.* e) *At Capito dominantibus obsequium præstitit, honorumque fuit non parum cupidus. Refert enim Tacitus,* f) *L. Ennium equitem Romanum Majestatis esse postulatum, quod effigiem Principis promiscuum ad usum argendi vertisset; recipi vero Cæsarem inter reos eundem vetuisse, palam adspernande Attejo Capitone, quasi per libertatem dicenteque: Non debere eripi Patribus vim statuenti: neque tantum maleficum impune habendum, sane lentus in suo dolore esset, Reipublicæ injurias ne largiretur. Similiter Suetonius* g) *& Dio* h) *narrant, cum Marcellus Tiberium voce non latina usum reprehenderet, Capitonem exclamasse, & esse illud vocabu-*

K 2 *lum*

---

c) Gell. *Noct. Att.* XIII. 12. d) *Sueton. in Augusto c. 54. quanquam Dio l. 54 paulo aliter Antistium Augusto respondisse asserat: scilicet non videri sibi rem indignam hanc a se factam, quod eum virum in senatu retinuisset, quem ipse Augustus adhuc pateretur Pontificem Maximum; ubi & aliud exemplum refert a prioribus non absimile: Labeonem cum mentio aliquando in senatu illata esset, convenire, ut Augustum ipsi per ordinem singuli custodirent, nec contradicere audentem, neque etiam assentiri volentem, somnolentumque se & excubiis pro eo agendis inhabilem esse dixisse. Conf. Eberl. de Orig Jur. c. 42. n. 5. p. m. 356.* e) *Pomponius l. 2. §. 47. de O. J. Cum hac Pomponii assertione pugnare Taciti verba putat Henelius (de vet. JCtis p. m. 33.) ajentis (d. l.) Augustum accelerasse consulatum Capitoni, ut Labeonem Antistium dignatione ejus Magistratus anteiret, Labeonemque intra Praturam stetisse. Ego vero Pomponium cum Tacito optime convenire arbitror, cum Taciti verba id saltem innuere videantur, studuisse Augustum, ut Capito ante Labeonem ad Consulatum perveniret. Quænam vero fuerit causa, cur Labeo consulatum recusaverit, incertum est. Aliquo asserunt, fuisse ominosum in demortui locum sufficí, vid. Eberl. de O. J. d. l. Sed hanc sententiam refutat a Bækelen de divers. famil. vet. JCt. p. m. 18. seqq. ut & alteram, quasi nimirum Labeo consulatum meritis suis inferiorem esse existimaverit, Pompon. d. l. studiorum gratia id factum fuisse affirmat. Forte & indignatus fuit Labeo, Capitonem antea sibi fuisse prælatum.* f) *d. l. 3. c. 70.* g) *De Illust. Grammat. c. 22.* h) *l. 59.*

lum latinum, & si non esset, futurum, atque in gratiam Tiberii inter antiqua referendum. Atque propter hoc obsequium Capitonem Labeoni in Consulatu prælatum fuisse nullum restat dubium i) *Doctrinam quod attinet, Capitonem in his, quæ ei tradita fuerant, perseverasse, Labeonem autem ingenii qualitati & fiducia doctrinæ plurima innovare instituisse notat Pomponius.* k) *Fuerunt igitur, ut apparet, JCtis istis & nævi sui, ferunt & virtutes. Laudatum Labeonem & ob incorruptam libertatem fama celebrationem commendatumque fuisse ex injuria, quod præturam intra stetisset, Taciti elogium est* l) *Gellius* m) *eundem Juris civilis doctrinam principali studio exercuisse, & consulentibus de Jure publice responsitasse, cæterarum quoque bonarum artium* n) *non fuisse expertem ait, & in Grammaticam atque Dialecticam literasque antiquiores altioresque penetrasse, latinarumque vocum origines rationesque percalluisse, eaque præcipue scientia ad enodandos plerosque juris laqueos fuisse usum,* o) *optimo certe instituto, cum in jure nulla fere occurrat quæstio, quam non vel ex vocis proprietate, vel ipsa rerum significatarum natura & substantia decidi oporteat.* p) *Cui jungi meretur insignis erga studia amor, quibus plurimum operam dedit Labeo Antistius, & totum annum ita divisit, ut Romanæ sex mensibus cum studiosis esset, sex mensibus secederet & conscribendis libris operam daret.* q) *Illud vero primo loco commemorandum, quod Labeo proprium ingenium ad decidendas Juris controversias attulerit, neque cæca sequela aliorum tradita approbaverit. Nititur enim plerasque juris capita certis regulis sua ratione fultis, & Jurisprudentia prudentia est, quam ex dictamine rectæ rationis haurimus, neque adeo credenda proponit, sed scienda, non male propter ea a JCtis*

i) *conf. quod modo recensuimus lit. e.* k) *d. l. 2 §. 47. de O. I.* l) *d. III. Ann. c. 75.* m) *l. 13. c. 10 cum quo convenit encomium, quo eum Atteius Capito insigni vit apud eund. Gellium d. l. 13 c. 12. eo magis attendendum quod a Capitone profectum.* n) *has videtur etiam intelligere Pomponius d. §. 47. dum Labeonem & cæteris operis sapientia operam dedisse notat.* o) *Exempla cape ex l. 6. de peculio l. 1. §. dolum malum ff. de dolo malo.* p) *Quod latius deducit Henel. d. p. 37. simulque vulgatum illud Bartoli: De verbis non curare JCtum, refutat.* q) *Pomponius d. §. 47.*

a JCtis scientiæ nomine insignita, r) *Atque hæ Labeonis virtutes ejusdem nævos si non tegunt, certe minuunt. Non enim diffitendum est, eundem libertatis amori plus justo indulsisse;* s) *unde &* *Horatio insanus audit,* t) *& Attejo Capitoni* u) *homo libertate quadam nimia & vecorde actus, quamvis non videantur hæc testimonia magni æstimanda esse, hoc quippe ab æmulo profectum, illud ab Augusti adulatore.* x) *Præterea etiam nimium dissentiendi studium in eo quandoque fuisse deprehenditur, tradita aliorum subtilius quam debebat examinante, & nonnunquam in scirpo quærente nodum,* y) *verborumque non semel magis quam rerum curioso, quod tamen vitio sectæ potius quam ipsi Labeoni attribuendum esse videtur.* z) *At Capitonis vitia virtutem qua præditus erat, nescio annon penitus obfuscaverint. Quamvis enim divini humanique juris sciens,* a) *aut, ut Gellio* b) *audit, publici privatique juris peritissimus, & Macrobio* c) *Pontificii Juris inter primos peritus fuerat, eo tamen insignitior fuit ejus infamia, quod hac prudentia præditus adulatione sua nimia egregium publicum & bonas domi artes dehonestavisset,* d) *cui adeo magis quam studiis suis debere videtur, quod principem in civitate locum assecutus fuerit. Hinc etiam cum Labeoni ex injuria commendatio orta fuisset, ipsi, quod consulatum adeptus fuerit, odium ex invidia natum est.* e) *Nec male adeo, hac quidem in parte, adulationem ejus ac plus quam servilem submissionem coërcuit Marcellus, Capitoni*

r) *l. 10. §. 2. ff. de Just. & Jur.* s) *Unde non male Gellius d. l. c. 12. responsioni ejus Tribunis plebis datæ hanc subnectit epicrisin: Labeonem vana fiducia juris alicujus antiqui ad Tribunos vocatum non isse. Quæ enim (malum) ratio fuit vocantibus nolle obsequi, quos confiteare jus habere prehendendi.* t) *lib. 1. sat. 3.* u) *apud Gell. d. c. 12.* x) *Conf. Huber. in prælect. ad Instit. de R. D. n. 20. pag. m. 79. Lambin. in not. ad Horat. d. l.* y) *Vid. l. 25. ff. qui testamenta facere possunt. Conf. a Bakelen. d. l. par. 16. seqq. Stoicarum vero Disputationum magnam partem circa voces consumi, ex Cicerone aliisque notavit Grotius de J. B. & P. l. 2. c. 20. §. 23. Conf. Senec. Ep. 45.* a) *Tacit. III. Ann. c. 70. n. 4.* b) *l. 10. c. 20.* c) *7. Saturn. c. 13.* d) *Tac. d. l.* e) *Tac. d. c. 75.*

pitoni Solœcismum Tiberii defendenti, respondens: Certe mentiris Capito: Cæsar enim civitatem dare quidem hominibus potest, verbis non potest. f) *Ut taceam & hoc multum ejus existimationi detraxisse, quod promiscua traditorum custodia magis ingenio alieno sapere voluerit quam suo,* g) *cum viro prudenti ac cordato a supremo Numine non alium in finem rationis exercitium sit concessum, quam ut in disciplinis & facultatibus, quæ a ratiocinatione debendent, idem adhibeat, & judicium excolat. Atque has inter, ni fallor, imprimis numerari debet Jurisprudentia, vera, ut JCtus loquitur, non simulata Philosophia,* h) *h. e. veris ac genuinis non inanibus principiis* i) *nixa. Unde nescio, quam mihi semper præ Capitonis secta Labeonis se approbaverit hæresis, a nævis tamen suis & Labeonis purgata. Uti enim omnino in nostris consiliis est aliquid, quo mediante liceat etiam sub principalibus inter abruptam contumaciam (Labeonis) & deforme obsequium (Capitonis) pergere iter ambitione ac periculis vacuum,* k) *ita &*

nullius addictus jurare in verba Magistri

cavere poterit, imo debebit, ne studio contradicendi, aut inclarescendi aliis dissentiat, sed solius veritatis amore se duci patietur & sententiæ suæ probe gnarus aliorum rationes exacte trutinabit, sique fortiores suis deprehenderit, opinionem etiam multorum annorum mutare non turpe sibi putabit, rerum inquisitioni denique magis quam verborum, his tamen non plane neglectis incumbet. Hæc ex primo programm. Ex altero ista cape. *Ma-*

---

f) Sueton. de Grammat. d.c. 12. g) Notabile certe est ex Capitonis Libris nullam Legem in Pandectas esse relatam. vid. a Bœkelem d. l. p 24. Quam ob causam, non definiam. Forte tamen ideo, quod nihil aut parum adduxerit, quod non ab aliis jam fuerit notatum. h) l. 1. §. 1. de Justitia & Jure. i) Communem sententiam: In Moralibus non æque ut Mathematicis disciplinis certitudinem inveniri, optime refutavit Dn. Pufend. de J N. & G. l. 1. c. 2. quod & suo modo ad Jurisprudentiam applicare possimus, si hujus loci foret. k) Tacit. 4. Ann. c. 20. n. 4.

Magna profecto Jurisprudentiæ Electicæ conciliatur autoritas per autoritatem Labeonis principis hujus ſectæ, quam ſuo ævo præ Capitone fuit aſſecutus. Summa ejus capita expoſuimus non ita pridem. Fere potiſſimum omiſimus, quod Tribonianus, neſcio unde, in pr. Inſt. de Codicillis *ſuppeditat. Codicillorum jus ante Auguſtum non erat in uſu, cum Lentulus Imperatoris amicus in Africa decedens ejusmodi Codicillos conficeret teſtamento confirmatos, inque iis ab Auguſto & filia ſua, quos antea in teſtamento hæredes inſtituerat, legata & fidei commiſſa quædam relinqueret, quæ poſtquam Auguſtus amore Lentuli ductus ſolviſſet, conſuluit idem JCtus, interque eos Trebatium; an uſus Codicillorum ſalva juris civilis ratione poſſit ſubſiſtere? quibus etſi Auguſto ſuffragantibus, non auſus tamen legitur poſtea aliquis ex populo, ut Codicillos componeret, donec Labeo noſter idem feciſſet. Poſt hæc enim tempora nemini amplius dubium erat, quin codicilli jure optimo admitterentur, non quidem quod actus Labeonis unicus conſuetudinem introducere valuerit, utpote cum ad hanc plures requirantur* l. 32 ff. de LL. *neque quod Labeo ſuo autoritate legem condere, & jus antiquum immutare potuerit, ſpectat enim hæc facultas ad ſolam majeſtatem, & diverſa plane ab hac eſt poteſtas, quæ JCtis ab Auguſto conceſſa fuit* §. 8 Inſt. de J. N. G. & C. *neque denique ut Voëtius arbitratur* ad d. pr. Inſtit. de Codicill. n. 7. p. m. 86. *quod Principis anteceſſerat probatio; nam ſi hæc fuiſſet genuina ratio, & ante Labeonis uſurpationem codicillorum invaluiſſet uſus; ſed quod populus firmiter ſibi perſuaſerit, recte & jure quod Labeo feciſſet, factum fuiſſe. Prætulit igitur hac parte plebs Romana approbationi Imperatoriæ & autoritati præceptoris Trebatii exemplum diſcipuli*

puli Labeonis vid. l. 2. §. 47. Inſt. de O. J. *idque nec immerito. Nam quod ad Imperatorem; præterquam quod approbatio ejus jure ſingularis nec in conſequentiam facile trahendæ amicitiæ niteretur magis, quam jure communi, poterat populum inſuper a confectione Codicillorum abſterrere, quod poſt conſultationem cum Jureconſultis, poteſtatem condendi codicillos publica ſanctione non confirmaſſet. Quantum vero ad Trebatium, quamvis hic a Pomponio* 45. d. l 2. *commendetur a Jurisprudentia, atque Triboniano in* d. pr. *quod tunc maximæ autoritatis fuerit, prædicetur, vix tamen hoc perſuadere ſinunt ea, quæ paſſim apud Ciceronem Trebatio maxime familiarem leguntur. Eſt ſiquidem autoritas opinio de alterius majore ſcientia & prudentia cum probitate conjuncta*, vide celeb. Dn. Puſend. de J. N. l. 5. c. 4. §. 12. *At Trebatium moribus quidem ſimplitiſſimis fuiſſe præditum prudentia vero & ſcientia parum claruiſſe*, lib. 7. Epiſtolarum Famil. Tullii *hinc inde oſtendit. Jam enim ipſi pigritiam & ignaviam objicit Cicero*, vid. Epiſt. 17. & 18. *jam ob ineptias & ſtultitiam objurgat* Ep. 6. & 8. *jam faceto vetuli nomine eum alloquitur* Epiſt. 16. *quaſi qui ætate ſenex, ſimplicitate puer eſſet*, Heinſ. Il. de Sat. Horat. p. 149. *jam denique per Ironiam ei gratulatur, quod nemo illo uno Samarobriviæ juris peritior eſſet, quodque aliquando in iſta loca venerit, ubi aliquid ſapere videatur.* Epiſt 16 & 10. *Ipſe Pomponius* d. §. 45. *Trebatii ſcripta minus frequentari aſſerit, haud dubie ob præceps & lubricum Trebatii judicium, etiam a Cicerone* d. l. 7. Ep. 22. *notatum; unde & evenit, ut ſententia ejus in Pandectis ſæpius rejici ſoleat*, vid. l. 69. de hæred. inſtit. Eberl. de O. J. c. 40. n. 24. pag. m. 347. *Non mirandum itaque quod populus Roma-*

Romanus assensu Trebatii se commoveri non fuerit passus, sed Labeonis demum exemplo firmiter persuasus sit, jure & recte factum, quod Labeo fecisset, siquidem & Trebatius quæ Augusto suaserat, poterat magis studio placendi Imperatori, quam amore Jurisprudentiæ suasisse, qualis suspicio in Labeonem non cadebat, utpote qui, ut alibi ostendimus, ab omni adulatione vacuus erat, prætereaque nihil ratum pensumque habebat, nisi quod justum sanctumque esse in Romanis Antiquitatibus legisset.

CAPUT III.

De Edicto perpetuo.

INtendit equidem Imperator Hadrianus incertitudinem juris ex edictis diversis & forte etiam ex dissensu JCtorum ortam confectione edicti perpetui tollere, qua in re opera Salvii Juliani usus est, (1) sed non fuit ista intentio sufficiens ad nævos memoratos tollendos.

(1) *l. 2. C. de V. J. E.*

Explicatio.

Collegerat jam sub Augusto A. Ofilius edicta prætorum diligenter, ut refert Pomponius *l. 2. §. 44. O. I.* Sed cum post Ofilii privatam hanc compositionem alia prætorum edicta accesserint variantia, & Ofilii compositio vim legis non haberet, *centum & quod excurrit post Ofilium annis*, (verba sunt Jac. Gothofredi *c. 3. man. Jur. p. 14 15.) Hadriani anno ejusque jussu circa A. C. 132 Edictum perpetuum a Juliano J. C. ordinatum fuit, non modo Pratorum edictis compilatis, & in ordinem ac titulos coactis; verum*

L   *& de*

& de suo aliqua multis additis, aliis detractis, immutatis. Et opus hoc adeo probatum fuit, ut antiquata jam lege 12. tabb. in quamplurimis hac major & potior Jurispr. part. extiterit. Hicque jam fundus ejus habitus, eoque velut aequissimo Jure Imperatores uti voluerint: atque exinde jam dimidia ferme pars sententiarum in Pandectas relatarum constet. Quod de suo quaedam addidisse Julianum dicit Gothofredus, de Salviano interdicto, & edicto de conjungendis cum emancipato ejus liberis est intelligendum. *Vide Eberl. de O. I. c. 10. n. 11. pag. 85.*

Hoc edicum perpetuum (ita pergit Gothofredus *in Bibliotheca Juris cap. 1. pag. 46.*) *libris Manualium Equinarius Baro colligere caeperat; verum probabili minus instituto, utpote qui sciens ea saepius Edicta confingat, quae nunquam fuerunt, sed quae sunt ex Jurisconsultorum placitis, moribus Romanorum, antiquis legibus, vel etiam novis Principum Constitutionibus. At quin multum interest, haec non turbide misceri, sed probe distingui. Quare secuta industria Guilielmi Ranchini, qui A. D. 1597. Parisiis in 8vo. Edictum perpetuum ejusque reliquias anxie collegit, alienis resecatis, easdemque collectas concinnavit; ita quidem, ut ipsa Edicti verba uncialibus literis & majusculis excudi recte voluerit, caetera minutioribus. In hoc tantum subsedit ejus industria, quod non ad genuinum, verum ad Justinianeum ordinem capita Edicti dispofuerit: Verum quod sibi tum defuisse etiam ultro Ranchinus fassus est, novae alicujus operae materia aliquando ea nobis futura, genuino vide licet ordine Edicti perpetui instaurato seu restituto, quem e veterum Jurisconsultorum Commentariis ad Edictum (puta Juliani, Ulpiani, Pauli, Caji & caeteris) eruere proclive erit.* Praestitit hoc, quod ibi promiserat Gothofredus in Fontibus Juris Civilis, ubi elegantissimis tabulis & ordinem

dinem Edicti perpetui, & libros præcipuorum JCtorum, qui ad id commentati erant, recenset.

Cæterum, ait Franzkius *ad ff. de O. I. n. 66. composito Juliani industria & autoritate Hadriani Imperatoris publicato perpetuo edicto, diversæ scholæ sectatores tanden esse desierunt, adeo quidem, ut Papinianus, Paulus, Ulpianus, Cajus & alii, qui deinceps subsecuti Prudentes juris nullius omnino sectæ ex professo nomen darent, sed interdum Sabinianorum, interdum etiam Proculejanorum traditionibus acquiescerent, nonnunquam ab utraque schola recederent, nonnunquam utriusque sententias, licet diversas, speciebus diversis accommodarent.* Revard. ad l. 84. §. 1. de R. J. p. 311. *ubi hoc pluribus deducit.* Verum etsi concedamus, JCtos post Edictum liberius sensisse quam antea, nec certæ sectæ id adhæsisse, id tamen parum profuit Jurisprudentiæ Romanæ. Ut enim taceam, etiam ipsos Sectarios ante edictum perpetuum aliquando sensisse cum adversariis, cujus rei exempla suppeditat idem Rævardus *ad d. l. 84. §. 1. de R. I.* reducta saltem est per edictum perpetuum res, ut singuli dissentirent a singulis: Et omnino res ipsa loquitur, ipsum edictum perpetuum, ad quod commentabantur, ipsis multas occasiones suppeditasse in ejus interpretatione a se invicem dissentiendi. Potissimum Paulus & Ulpianus totidem fere vocibus dissentiunt, quot de eadem materia responderunt: qua de re suo loco infra pluribus. Adeoque edictum quidem Prætorium Jurisprudentiam parum reddidit certiorem.

NÆVUS XXII.

Laboravit & Edictum perpetuum suis nævis.

Explicatio.

Conjecturis hic opus est, cum Edictum ipsum non habeamus. 1. Si autorem consideremus, fuit is Salvius Julianus,

(quem cum nepote Salvio Juliano ab aliis confusum distincte secernit Rupertus *in Enchirid. Pomp. p. 469. seqq.*) Jaboleni discipulus, ex secta adeo Atteji Capitonis, *vid. l. 2. in fine de O. I. Nicol. Henel. in vitis JCtorum p. 93.* Homo adeo, si ex secta eum judices, qui in MSC. Praeceptorum suorum juraverat. Et quamvis laudes ejus & encomia ex jure Romano prolixe collegerit Eberl. *c. 48. n. 5. 6. p. 396. seq.* nos tamen ea non tangunt, utpote qui in praecedentibus vidimus, Attejum Capitonem Legulegum eximium aeque magni habitum fuisse. Optarem haberemus etiam collectionem Ofilii, ut utramque conferre possimus & videre, utrum Julianus additamentis & mutationibus suis rem non deterioraverit? Scribit equidem Eberlinus *c. 10. n. 9. p. 84.* Julianum composuisse Edictum perpetuum, quia id Ofilio non admodum commode processisse visum fuerit, & longe felicius Julianum id praestitisse. Sed ista quidem sunt somnia Eberlini, in cerebro ipsius nata, cum nec autorem citet, nec ipse collectionem Ofilii viderit. Est potius magna praesumtio pro Ofilio, ex encomio, quod ipsi dat Pomponius, *d. l. 2. §. 45. Ex his Trebatius peritior Cascelio Cascelius Trebatio eloquentior fuisse dicitur; Ofilius utroque doctior.* Dicunt communiter Imperatorem Severum abrogare voluisse edictum hoc perpetuum Juliani, atque eam ob rem ad Spartianum provocant *in Vita Severi c. 17. vide Eberlin d. c. 10 n. 12. p. 85. Feltmann. paraphras. ad §. ult. l. 2. de O. I. f. m. 87.* Quamvis vero Severus id non obtinuerit, praesumtionem tamen faceret contra hoc edictum perpetuum, quod non sine ratione ob naevos haud dubie quosdam istam abrogationem intenderit Severus. Neque enim ulla ratione conjecturam suam probat Feltmannus, dum id a Severo factum esse ait in invidiam Didii Juliani antecessoris sui. Sed ego quidem arbitror, nondum constare, an Severus edictum perpetuum Juliani tollere voluerit? Verba Spartiani ista sunt: *Salvii Juliani decreta jussit aboleri, quod non obtinuit.* Non video qua ratione Edictum perpetuum possit nomine decretorum Salvii Juliani venire. At, dices, quaenam ergo sint alia decreta Salvii

Salvii Juliani? Respondeo: Cur non potius legis pro *Salvii Didii*; aut cur non sine mutatione lectionis sub nomine *Salvii* ipsum Didium intelligis, sensu aperto & optimo? Sane Rupertus in genealogia Salvii Juliani relata *in Enchir. Pompon. p. 471.* antecessorem Severi appellat Petronium Didium Salvium Julianum Severum. Sed hæc obiter.

2. Methodum Edicti perpetui quod attinet, vel inepta methodus Pandectarum, secundum methodum Edicti perpetui ordinatarum ostendit, eam fuisse inconcinnam. Et quamvis Jacobus Gothofredus *in Fontibus Jur. Civ.* methodum Edicti perpetui paulo aliter recensuerit, tamen nec multum a methodo Pandectarum differt, nec multum melior est.

3. Denique & eo incommodo videtur laborasse edictum perpetuum, quod actiones illi insertæ fuerunt, quæ tamen tum temporis non magnum habebant usum, quod ideo factum, quia Julianus non videtur respexisse ad chronologiam actionum a Prætoribus vel JCtis &c. inventarum, quæ tamen ad explicationem earundem & utilitatem ostendendam multum conducit. Unde non solum actio vi bonorum raptorum & actio furti manifesti, item actio Pauliana & hypothecaria, (*de quibus vide dicta superius lib. 1. c. 7. num. 14. & seq.*) sed & actio negatoria stillicidiorum, & actio aquæ pluviæ arcendæ edicto perpetuo fuerunt insertæ: cum tamen utraque actio pene coincidat, & videatur saltem una fuisse antiquior altera. Quod si observasset Julianus, occasionem non dedisset commentatoribus edicti perpetui, tam subtiliter de differentia harum duarum actionum disserendi. *Vid. L. 1. §. 17. 19. 20. ff. de aqu. pluv. arcend. & quæ disserui in Disp. de Servit. stillicidiorum §. 93. & 94.*

CAPUT IV.

De Constitutionibus Principum.

Cum vero potestas Legislatoria sit * potissimum Regale Majestatis, & ipsi Imperatores Romani Leges novas condiderunt, initio quidem majestatem dissimulantes per modum SCtorum, (1) deinde fere a temporibus Hadriani directo, quæ Constitutiones Principum appellantur. (2)

(1) *vide supra l. 2. c. 2.* (2) *§. sed & quod Principi. Inst. de J. N. G. & C. t. t. ff. de Const. Princ.*

Explicatio.

Constitutiones Principum generale nomen Legum Imperatoriarum est, sive ipsi inter partes cognoscerent, decernerent, unde Decreta & Cognitiones Imperatoriæ: sive ad libellos privatorum & Consultationes Magistratuum rescriberent, unde Rescripta Principum: sive generale Jus publice constituerent & edicerent, unde Constitutiones proprie & Edicta Principum: sive JCtorum dissensiones deciderent, unde Decisiones: cujusmodi sunt 50. Justiniani. Gothofr. *Man. cap. 3. p. 15.* Quod vero a temporibus Hadriani demumum constitutiones ita directo datæ fuerint, non sic intellectum volo, quasi negem ante Hadrianum non forte unum & alterum Imperatorum, nomine suo, absque consensu senatus aliquid edixisse (quamvis nec etiam id affirmare certo ausim,) sed quod ejusmodi constitutiones ante Hadrianum fuerint rariores. Sane ipse Gothofredus *d. c. 3. p. 13.* asserit, SCtorum de jure privato conditorum mentionem saltem usque ad Marcum Imperatorem occurrere (uti jam supra *c. 2.* hic excerpsimus,) adeoque verosimile est, in Hadriano cœpisse constitutiones Principum & SCta

& SCta desiisse. Quod notandum erit, propter anxietatem in quam se sine ratione conjecit Gothofredus circa quæstionem, cur in Codice Gregoriano & Hermogeniano nullius constitutio Principis ante Hadrianum fuerit memorata. Sane Plinius in Panegyrico Trajani maximam autoritatem Senatus sub hoc Principe memorat passim. Potissimum vero huc pertinent, quæ differit *cap. 76. p. m. 368. Jam quam antiquum, quam consulare, quod triduum totum senatus sub exemplo tui sedit? cum interea nihil præter Consulem ageres. Interrogavit quisque quod placuit; dissentire, discedere, & copiam judicii sui reipublicæ facere tutum fuit; consulti omnes, atque etiam dinumerati sumus; vicitque sententia non prima, sed melior. At quis antea loqui, quis hiscere audebat, præter miseros illos, qui primi interrogabantur? Cæteri quidem defixi & attoniti, ipsam illam mutam ac sedentariam assentiendi necessitatem, quo cum dolore animi, quo cum totius corporis horrore perpetiebantur? Unus solusque censebat, quod sequerentur omnes, & omnes improbarent, inprimis ipse, qui censuerat. Adeo nulla magis omnibus displicent, quam quæ sic fiunt, tanquam omnibus placeant. Fortasse Imperator in senatu ad reverentiam ejus componebatur. Cæterum egressus, statim se recipiebat in Principem, omniaque consularia officia abigere, negligere, contemnere solebat. Ille vero ita consul, ut si tantum consul foret: nihil infra se putabat, nisi quod infra Consulem esset. Ac primum ita domo progrediebatur, ut illum nullus apparatus arrogantiæ principalis; nullus præcursorum tumultus detineret; Una erat in limine mora, consultare aves, revererique numinum monitus. Nemo proturbabatur, nemo submovebatur: tanta viatoribus quies, tantus pudor fascibus, ut plerumque aliena turba subsistere & Principem & Consulem coge-*

cogeret. Ipſius quidem officium tam modicum, tam temperatum, ut antiquus aliquisque magnus Conſul, ſub bono Principe incedere videretur. Iter illi ſæpius in forum, frequenter tamen & in campum: nam comitia Conſulum obibat ipſe, & tantum ex renunciatione eorum voluptatis, quantum prius ex deſtinatione capiebat. Stabant candidati ante curulem Principis, ut ipſe ante conſulis ſteterat: adigebanturque in verba, inqua paulo ante ipſe juraverat Princeps: qui tantum putat eſſe in jurejurando, ut illud & ab aliis exigat. Reliqua pars diei tribunali dabatur. Ibi vero quanta religio æquitatis? quanta legum reverentia? Adibat aliquis ut Principem? reſpondebat, ſe Conſulem eſſe. Nullius ab eo magiſtratus jus, nullius autoritas imminuta eſt: aucta etiam, ſiquidem pleraque ad Prætores remittebat: atque ita, ut collegas vocaret, non quia populare gratumque audientibus: ſed quia ita ſentiebat.

NÆVUS. XXIII.

Incertum jus reddebant etiam ipſi Imperatores eo, quod plerumque unus alterius, qui anteceſſerat, leges mutaret.

Explicatio.

Non opus eſt hæc fuſe exponere. Res ipſa loquitur. In primo ſeculo cum jus creandi Imperatores milites ſibi de facto vindicarent, & unus Imperatorum alterum tolleret, atque ita in odium anteceſſoris quæ poterat, mutaret, neceſſe eſt, maximam confuſionem Jurisprudentiæ exinde ortam fuiſſe. Neque hoc cacoethes in primis tribus ſeculis fuiſſe extinctum docet Hiſtoria Auguſta. Unde quod Didius Julianus v. g. conſtituerat, intendebat tollere Severus, (*vide ſupra nævum præced.*) Severi aut Baſſiani conſtitutiones Macrinus, & ita porro.

Neque

Neque putes, ſub Chriſtianis Imperatoribus majorem concordiam fuiſſe. Fuit minor, cum Arriani & orthodoxi rixis ſuis ex utraque parte parum Chriſtianis, Imperatores in partes trahere (omiſſis DEI partibus) ſtuderent, & ita conſtitutiones contrarias fere quotidie extorquerent.

CAPUT V.

De Codice Gregoriano & Hermogeniano.

FUerunt autem Imperatores Romani partim Gentiles, partim Chriſtiani. Gentilium conſtitutiones diſperſas collegerunt duobus Codicibus Hermogenianus & Gregorius. Unde Codex Hermogenianus & Gregorianus.

Explicatio.

Explicationis loco ſiſtemus prolixiorem paulo locum Jacobi Gothofredi ex Prolegomenis ad Codicem Theodoſianum *cap. 1. f. m. 183. ſeq.* *Etſi ſingulorum Imperatorum Conſtitutiones in unum corpus collectas olim ſcimus, veluti Divorum fratrum a Papyrio juſto, attamen qui veterum acervatim a ſua usque tempora Imperatorum Romanorum Conſtitutiones, nobilis ſaltem alicujus epochæ, unum in Codicem compingeret ante Diocletiani & Maximiani vel Conſtantini Magni tempora neminem reperimus. Per ea vero demum duo Codices editi emerſere, Gregorianus & Hermogenianus: qui etſi temporum injuria interciderint, eorum tamen etiamnum rara quadam fragmenta ſuperſunt, ab eadem manu, qua Theodoſianus, decurtati. Quibus integris uſi olim B. Auguſtinus* lib. 2. ad Pollentium de Adulterio

cap. 8. *ubi nobilem quandam Constitutionem Antonini e Gregoriano memorat: quæ Codici Justinianeo præmissa est: usus est & autor collationis legum Mosaicarum passim, in cujus ævum postea inquiremus: usus est & Tribonianus; at breviario ejus tantum usi veteris consultationis autor & Papinianus libro responsorum aliique deinceps. In hos vero Codices relatæ fuerunt Imperatorum Constitutiones ab Adriano Imperatore in tetrarchiam Diocletianiusque: certe, Tusco & Anulino Coss. i. A. D. 295. In Hermogeniano refertur* lex 2. de calumniatoribus, *& exinde memoratur a veteris consultationis autore: ex Gregoriani vero* lex 5. de nuptiis *laudatur nobilissima Diocletiani lex ab autore collationis legum Mosaicarum*, tit. de incestis nuptiis *6. cujus pars extat*. l. 6. C. Justin. eod. tit. *Imo ex eodem Gregoriano refertur* lex 32. *adnotato consulatu Diocletiani, qui congruit A. D 296. qui decennio Constantini Magni initia præcurrit. Et hæc quidem de duobus illis Codicibus certa sunt: ut mirer Cujacium scribentem diversarum Epocharum & Principum Constitutiones horum Codicum autores sibi proposuisse. Illa imo eadem utrique Epocha proposita fuit, ut vel ex superioribus constat. At enim de pluribus aliis circa hos Codices nondum liquet: veluti publica ne, an privata autoritate ii scripti fuerint; quomodo certe Ægineta testis, advocatos hujusmodi Codices sibi privatim confecisse* τὺς ῥήτορας τοῖς συντόμοις, καὶ συνεκδήμοις ὑπ᾽ αὐτῶν ὀνομαζομένοις χρῆσθαι δικανικοῖς συντάγμασιν. *Deinde incertum, qui eorum autores sint: De Hermogeniano equidem ita censeo, ab Hermogeniano Jurisconsulto eum conscriptum, qui & Juris epitomen sex libris edidit: nam & hac eum ætate scripsisse mox ostendam, etsi Eugenius Hermogenianus PP nescio quis memoratur paulo ante sub Diocletiano & Maximiano ex Actis Sabini apud Baronium* A. 301. num. 18. *Quod Gregorianum attinet, forte is a Gregorio PP. conscriptus, qui sub Constantino Magno A. D. 336. fuit: cujus memoria extat* in l. 3. C. Theod. de annona & tributis l. 2. eod Cod de contrahenda emtione, & l. 1. C. Justin. de naturalibus lib. *de quo est etiam locus Optati Milevitani* lib. 3. pag. 32. *ubi Donati in eum convitium memorat, quæ quidem animi mei in incerto conjectura est, sicut neque illud liquido dixerim, uter alterum*

præ-

praecesserit, quod tamen nonnulli colligi posse putant, nempe Gregorianum antevertisse ex collatione seu argumento ab ordine literae, tit. de novo Codice faciendo, & de Justin. C. confirmando, *& ex Harmenop.* Prochiri lib. 1. tit. 1. §. 7. *De illo quoque quaeri possint, cur ab Adriano initium illi duxerint, neque altius assurrexerint. Putem ego, quod Adrianus novae cujusdam Jurisprudentiae autor extiterit: condito inter alia edicto perpetuo, cujus materia ordoque deinceps pro cynosura archetypi Juris fuere, quod nobilissimum fuit corpus Juris Romani, & universae Jurisprudentiae, quae nobis relicta est, caput, atque ad eam formam imprimis relati ii, quos nunc legimus: & vero Hermogenianus ipse libris epitomarum ejus ordinem secutum sese profitetur* l. 2. ff. de statu hominum. *Sed & officia publica & palatina, nec non & militia in eam formam ab eodem Adriano statuta, quae paucis per Constantinum immutatis postea perseveravit, teste altero Victore seu Victorino in Adriano: haud aliter atque Theodosianus codex postea ceu novae cujusdam jurisprudentiae, de quo mox corpus Constitutionum fundusque constitutus est. Quare in re obscura ita sentiam, codices illos continuatos, cum ad Constantinum M. Imperatorem ejusque filios deventum fuisset, a Jurisconsultis Gentilibus, ut ita veteris Jurisprudentiae gentilitiae instar quoddam exhiberetur, quae sub Christianis Imperatoribus passim novis legibus immutabatur. Sane Hermogenianum Jurisconsultum sub constantini M. liberis scripsisse haud inani conjectura ducor: nam & praefectorum praetorio meminit, a quibus appellari non posset (quod & Arcadius Charisius Jurisconsultorum novissimus scribit* l. un. ff. de off. PP.) *quod utique Constantini M. liberi sanxere,* l. 16. C. Theo. de Appellat. *Meminit idem & Correctorum* l. 10. ff. de off. Praesidis, *qui sane nunc instituti, & quidem per Italiam: Idem Juris novi meminit* l. 25. ff. de manum. vind. *quod a Constantino M. vel ejus liberis invectum fuit, argumento eorum, quae scribit autor vitae Constantini,* lib. 4. cap. 26. in fin. *quaeque sanciuntur* l. 15. C. de testam. l. 21. C. de legat l. 1. C. de formulis. *Tantem ipse satis innuit non uno loco, plures tunc in imperio Romano Principes seu Imperatores fuisse: puta* l. 41. ff. de excusat. l. 10. ff. de publicanis: l. 46. de Jure fisci: *quod de Constantini liberis accipiam.*

Eundem Hermogenianum Gentilem fuisse, colligi potest l. 17. ff. de manum. *perperam enim in contrarium adducitur* lex 60. §. 1. ff. d. donat. int. vir & ux. *ubi agitur de divortio propter sacerdotium: nam quod recte a Ravardo* 1. Conj. 2. *animadversum est, Tertullianus quoque non uno loco ostendit, inter Gentiles propter sacerdotium divortia solennia fuisse*, lib. de monog. exhort. ad cast. & lib. 1. ad uxor. *Stylus etiam intricatus & horridus, barbarus Hermogeniani, longe a veterum JCtorum stylo recedens judicium facit de seculo ejus. Idem denique, ut omittam alia, meminit muneris camelasia* l. 1. §. 2. de munerib. *cujus nulla mentio, nisi eo seculo occurrit etiam apud Arcadium Charisium* l. ult. §. 11. ff. de munerib. *& apud Am. Marcellinum* lib. 17.

Ergo & Gregorius & Hermogenianus eandem operam navavere, ita quidem, ut alter alterius opera & industria quid adjecisse, velut an uli videatur: Certe in nonnullis dissensisse eos discimus ex autore collationis legum Mosaicarum, tit. 6 *& ex vetere consultore: diversas enim illi constitutionum subscriptiones ex illis duobus Codicibus afferunt. Superioribus addendum, quod scribit Sedulius* in præfat. Evangelicæ prosæ, *Hermogenianum doctissimum Jurislatorem tres editiones sui operis confecisse. Quod Codicum denique illorum autoritatem attinet, pene ex Augustino & autore collationis legum Mosaicarum, & Triboniano ipso satis colligimus, publice eos receptos fuisse. Sed & interpres Codicis Theodosiani* ad l. unic C. Theod. de respons. prudent. *autoritatem his datam constitutione aliqua docet.*

Quod Gothofredus hic meminit, Cujacium scripsisse, quod Gregorius & Hermogenes singuli diversarum Epocharum & Principum constitutiones sibi proposuissent, mallem, ut locum Cajacii allegasset. Forte tamen ista fuit sententia Cujacii, quam forte etiam ex isto retinuit Struv. *in Synt. Ex. 1. th. 65. Ex illorum Principum Constitutionibus eas, quæ ab Hadriano Imperatore (qui regnavit A. C. 120) & sequentibus ad Valerium & Galienum usque (qui imperarunt A. C. 254.) latæ sunt, collegit Gregorius JCtus: & porro succedentium Impp. Claudii scilicet & aliorum, constitutiones*

usque

usque ad Constantinum M. (ab A. C. 268. ad 306.) similiter in Codicem quendam conjecit Hermogenes JCtus.

Ad quæstionem: Cur ab Adriano initium duxerint? jam præoccupavimus rationem reddere in expositione capitis præcedentis. Quibus quidem obstare videntur, quæ habet Gothofredus in Manuali *cap. 4. p. 16* ubi dicit: *Ab his omnibus* (Imperatoribus etiam ante Hadrianum) *ut variæ constitutiones processerant, quarum mentio passim fit, tum apud Historicos, tum in scriptis JCtorum, & in Principum posteriorum constitutionibus &c.* Sed respondeo: Si adduxisset loca Historicorum & JCtorum Gothofredus, deprehendisset, provocari quidem ad ea, quæ Principes illi constituerunt, sed non sub nomine constitutionum, verum sub nomine SCtorum.

NÆVUS XXIV.

Dispersio constitutionum Imperatoriarum ante collectiones Gregorii & Hermogenis incertam reddidit Jurisprudentiam.

Explicatio.

Diximus Constitutiones Imperatorias variasse. Ergo una quidem alteram abrogavit, sed interim valuere omnes, quæ non fuerunt abrogatæ. Ergo cum non collectæ essent in unm volumen, necesse fuit, ut plerique homines ignorarent, quænam abrogatæ essent, quæ minus. Ex hac incertitudine vero dabatur advocatis & judicibus maxima occasio cavillandi & injustas ferendi sententias. Facile enim quisquam diligentior ex tot variantibus Principum constitutionibus poterat aliquam deprehendere, quæ sibi faveret, secundum quam pronunciandum erat, vel injustus judex sciens pronunciabat, quia pars adversa minus versata in constitutionibus ignorabat ejus abrogationem &c.

CAPUT VI.

De Codice Theodosiano.

CHristianorum Imperatorum Constitutiones ad sua tempora usque collegit Theodosius Junior, reliquorum Imperatorum constitutionum ad Justinianum usque collectio Legum Novellarum nomine venit. (1)

(1) Jacob. Gothofr. *Man. Jur. c. 5, & 6. p. 17. seqq.*

Explicatio.

Habes leges istas Novellas post Codicem Theodosianum. De ipso Codice audiamus dissertationem diligentissimi ejus collectoris Jacobi Gothofredi, excerptam ex *ejus Proleg. c. 1. & 2. p. 148. seq. Ad Codicum Gregoriani & Hermogeniani exemplum seculo ferme post integro Codex Theodosianus editus est. In quem jam conjectæ fuerunt Imperatorum Christianorum Constitutiones; a Constantino Magno videlicet, qui primus veneranda Christianorum religione Imperium munivit. Ubi venit primo disquirendum, quis ejus autor fuerit, quove is anno conscriptus fuerit, quando nonnulla a vulgi erroribus hac parte vindicanda sunt, illustrari alia deposcunt. Prosper igitur Aquitanicus hujus Codicis a Theodosiano Jun. conditi meminit his verbis priore loco Chronicorum.* Theodosianus, *inquit*, liber omnium legum legitimorum Principum in unum collectarum editus. *Ubi prosper* legitimos Principes, *Christianos vocat, qui scilicet vera fide legeque Christiana imbuti erant. quomodo etiam legis appellatione Christiana veraque religio jam olim designabatur, de quo*

de quo in Glossario. Meminit ejusdem & Isidorus Hispalensis, & ex eo Originum lib. 5. cap. 1. Leges, *inquit*, novæ a Constantino Cæsare cœperunt, & reliquis succedentibus, erantque permixtæ & inordinatæ. Postea Theodosius minor eas ad similitudinem Gregoriani & Hermogeniani Codice facto Constitutionum a Constantini temporibus sub proprio cujusque Imperatoris titulo disposuit, quem a suo nomine Theodosianum vocavit. *Quo Isidori loco* leges novæ *duplici sensu dicuntur. Primo, quæ constitutionibus Gregoriano & Hermogeniano comprehensis posteriores erant; qua causa etiam autor collationis legum Mosaicarum* tit. 14. in fin. *Novellas Constitutiones eas vocat. Uti vice versa constitutiones hoc Codice posteriores μεταγενέστεραι Novellæ dictæ, veluti Theodosii ipsiusmet, Valentiniani Tertii & similium. Pariter ut quæ post Codicem Justinianeum promulgatæ: quod etiam Paulus Warnefridus notavit* in Justiniano, & lib. 1. historiæ Longobardicæ cap. 21. *Secundo novas leges dixit Isidorus, quæ nova jam reipubl. forma, & Jurisprudentia a Christianis Imperatoribus invecta editæ fuissent: uti contra Jus antiquum dicitur* l. un. C. Theod. de domin. rei quæ poscitur, *& jus vetus* in l. 3. C. Theod. de contrah. emt. *quod Constantinum præcessit. Et certe Constantinus M. is est, qui novis legibus rem Christianam erexit, veteresque mores vertere cœpit, jusque adeo priscum civile mutare. Quare Nazarius* Panegyrico ad Constantinum M. *A. D. 321.* Novæ leges, *inquit*, regendis moribus, & frangendis vitiis constitutæ, veterum calumniosæ ambages recisæ, captandæ simplicitatis laqueos prodiderunt. *Cui rei fidem faciunt innumeræ Constitutiones Constantini M. hoc Codice Theodosiano: vide saltem eas, quæ occurrunt A. D. 319 320. 321. 322. Et Julianus ideo, autore Marcellino, Constantini memoriam, ut novatoris turbatorisque priscarum legum & Juris antiquitus recepti, multis convitiis vexavit: quod etiam ejusdem leges testantur. Conditus igitur hic Codex, non a Theodosio M. verum a Theodosio Juniore, vel Prosperi & Isidori testimonio; de quo alioquin fidem*

faciunt

faciunt duæ ipsiusmet Theodosii Junioris novellæ: prior de Theodosiani Codicis autoritate; posterior de confirmatione novellarum Theodosii ad Valentinianum Tertium: & hujus Novellæ inter Theodosianas 35. fidem faciunt tot Arcadii, Honorii, Constantii, Valentiniani Tertii, Theodosii Jun. post Theodosii M. diu Mortem, constitutiones in hunc Codicem relatæ. Quare insigni nævo laborat Idacii Vulgati Chronicon, cum id tribuit Theodosio M. Undecimo, *inquit,* anno Theodosius Regni sui Romam cum filio Honorio ingressus, legesque Romanorum integra emendatione edidit. *Quod postremum tamen abest ab Idacii Chronico nuper vulgato. Et viri tamen quoque docti nonnulli hac tempestate Idaciani Chronici autoritate abrepti, id tradidere; tracto etiam eo Claudiani loco lib. I.* in Rufinum.

Justitia insultat, vitiisque a stirpe recisis
Elicit oppressas tenebroso e carcere Leges.

Quod tamen nego ab Idacio aut a Claudiano eo sensu dictum. Illud equidem verum, Theodosium M. A. D. 389. post devictum Maximum Tyrannum, Romam ingressum cum filio suo Honorio, multas leges edidisse, emenddndis pravis moribus, qui tum inoleverant, ut testatur Socrates lib. 5. cap. 18. *& videre est quoque ex legibus tum ab eo latis, quæque hoc Codice occurrunt, puta* l. 2. de feriis, l. 18. de hereticis; l. 11. de maleficis; l. unic. de mancipib. l. 5. 6. de sicariis; l. 5. de aquæ ductu. *Quod emblematis illius Idaciani autori forte errandi materiam præbuit, sed eundem Theodosium Magnum* integra emendatione leges Romanorum edidisse, *id vero falsum est. Et hæc de hujus codicis conditore seu Imperatore, cujus auspiciis condita est anno ætatis ejus 38. (natus enim Theodosius Junior A. D. 401.) Nunc de tempore seu anno, Quo anno conditus is fuerit, tertio loco dispiciendum est: nam & hac parte vulgo hactenus ab omnibus non parum erratur, ob mendam, quæ in subscriptione Novellæ de Theodosiani Codicis autoritate etiamnum hæret: unde factum, ut eam Novellam primus Chronologiæ Theodosianæ*

dosiana autor in annum D. 435. retulerit, (quam referre debuit in annum 438.) & deinceps ita quoque Chronologi omnes eam retulere. Verum in ea Novella pro Theodosio A. XV. reponendum clare XVI, idemque error tollendus est in subscriptione l 5. Cod. Theod. de Apostatis & Novellæ 4. *Sic igitur conditus & promulgatus hic Codex fuit Theodosio A. XVI. Cos. & qui fuerit nunciatus* 1. *A. D. 438. idque quatuor argumentis. Primum, superiori testimonio Prosperi, qui id diserte refert in annum Theodosii Jun. post Honorii Imp. mortem decimum quintum: At qui mortuus Honorius circa extrema A. D. 423. aquo ad annum 438. quindecim anni sunt. Secundo, id efficitur apertissime ex tot legibus, & quidem quindecim numero, quæ per annum 435. 436. 437. latæ, in Codicem Theodosianum relatæ, posteriorem diei & consulum notam præferunt. Tertium argumentum ex inscripto illi Novellæ Florentii P. P. Orientis nomine; Anno enim demum 438. Florentius præfecturam Prætorianam Orientis gessit, quam Isidorus per annum 435. & 436. adhuc gerebat, & post Isidorum Darius parte ultima anni 436. & anno 434. post Darium tandem anno 438. Florentius, ut docet de Isidoro* l. 8. de princip. ag. lex ult. de cohortalibus, l. 187. 188. 189. 190. 191. de decurion. l. ult. de frum. Alex. l. ult. de Alex. pleb. primatib. leg. ult. de indulg. debitor. l. 3. de indictionib. de Dario lex ult. de annona & trib. l. ult. de decur. & silent. *De Florentio quoque Isidori successore in Præfectura Prætoriana orientis testis Theodoretus* ep. 47. ad Proculum Ep. Constantinopol. *Postremo argumentum istud habeo, quod Theodosius Junior ea Novella, Valentinianum filium suum vocat, pariter ut* d. l. ult. de decur. & silentiariis, *quæ data est A. D 437 quæque omnium ultima est earum, quæ in Codicem Theodosianum relatæ sunt Constitutionum: quod utique facere non potuit ante A. D. 436. Eo quippe demum anno Isidoro & Senatore Coss. Valentinianus*

 Theo-

Theodosii filiam uxorem duxit, teste Socrate lib. 7. cap. 43. *Quod & ipsum in sequentem annum referunt Prosper, Marcellinus, & Chronicon Alexandrinum. inde vero enata inter eos parentis & filii appellatio. Quare tam fœdo deinceps errore liberentur Chronologiæ omnes, Codicisque Theodosiani æra conditi adscribatur A. D. 438.*

Quoniam vero consilio qua causa hunc codicem condi voluerit Theodosius Jun. nunc porro videndum est. Id vero ipsemet ex parte prodit Novella illa sua, qua eum firmavit. Nempe, queritur ipse initio statim, quod tam pauci ætate sua proximaque (nam id ita accipio) extiterant, qui Juris Civilis scientia ditarentur, & soliditatem veræ doctrinæ receperint; mox hujus rei causas adscribit, immanem videlicet librorum copiam, actionum diversitatem, molemque constitutionum Divalium, quæ velut sub crasso caliginis & obscuritatis vallo demersæ sui notitiam humanis ingeniis intercluserint. Hoc igitur consilio adductum se ait, ne Jurisperitorum ulterius severitate mentita, dissimulata scientia velut ab ipsis adytis expectarentur formidanda responsa, revelatisque adeo legibus inventa majorum obscuritatis injuria vindicaret. Nempe ut hæc illustrentur, vetus & sincera Jurisprudentia jamdiu in urbe Rom. ferme decoxerat, sive quia in paucos e plebe Juris scientia receiderat, sive quia severitate mentita a Jurisconsultis responsa dabantur, velut oracula ex adytis: sive quia, quod addendum, mutata jam Reipubl. forma, inde a Constantino M. jurisque adeo disciplina, abolitisque inter alia plerisque veterum solennitatum, constitutionum nominatim memoria fugeret, paucis eorum notitiam sibi vindicantibus & venditantibus. Quo pertinent frequentes hoc seculo querelæ: Mamertinus in gratiarum actione pro consulatu ad Julianum:

Juris

Juris Civilis ſcientia, quæ Manlios, Scævolas, Servios in ampliſſimum gradum Dignitatis extulerat, libertorum artificium dicebatur. *Cui Mamertini loco congruit quoque, quod Aſterius Amuſiæ Epiſcopus circa A. D. 400.* apud Photium Homilia 7. in ſervum Centurionis, quem Dominus ſanavit, *ſcribit de ſervo quodam Scytha, empto a cive quodam Antiocheno, cujus & ipſe diſcipulus fuerit, qui etiam Juriſprudentiam profeſſus ſit,* καὶ νόμον εὐφυῶς διδάσκαλος. *De immenſa vero Juris librorum mole teſtis quoque Eunapius* in vita Ædeſii p. 72. *qui eos ſcribit tum fuiſſe* ὡς ἂν ἄχθος καμήλων πολλῶν. *De contrarietate legum, & ex eo collapſa Juris ſcientia, tum & de mentita Juriſconſultorum ſeveritate ingens eſt Amm. Marcell. querela* lib 10. *ubi inter alia:* Secundum eſt genus eorum, qui Juris profeſſi ſcientiam, cum repugnantium ſibi legum abolevere diſſidia, velut vinculis ori impoſitis retinente jugi ſilentio umbrarum ſunt ſimiles propriarum; Hi velut fata natalitia præmonſtrantes aut Sybillæ oraculorum interpretes, vultus gravitate ad habitum compoſita triſtiorem, ipſum quoque venditant, quod oſcitantur. Hi ut altius videantur Jura callere, Trebatium loquuntur, & Caſellium, & Alphenum & Auruncorum Sicanorumq; jamdiu leges ignoras cum Evandri matre abhinc ſeculis obrutas multis; Etſi voluntate matrem tuam finxeris occidiſſe, multas tibi ſuffragantes abſolutionem lectiones reconditas pollicentur, ſi te ſenſerint eſſe nummatum. *Et mox:* E quibus ita ſunt rudes nonnulli, ut tanquam ſe codices habuiſſe meminerint. Etſi in circulo doctorum autoris veteris inciderit nomen, piſcis aut edulii peregrinum eſſe vocabulum arbitrantur; *Et mox:* Utque permultati Juris præferatur lectio una, ſeptem vendibiles introitus præparant &c. *Valentiniani quoque tertii, Theodoſii noſtri in imperio Occidentali collegæ, ante duodecennium ferme* l. un. C. Th. de reſponſis Prudentum, *haud obſcure indicat, quantopere vetus*

Jurisconsultorum Jurisprudentia in Occidente collapsa fuerit, cujus ἀνάκρισιν & ipse quoque oratione illa sua ad Senatum instituere necesse habuit: de quo mox. At procul dubio non minus in oriente Jurisprudentia conciderat: etsi ante decennium Theodosius in melius augendæ erigendæque incumbens, duos Jurisconsultos, qui juris ac legum formulas panderent, in Constantinopolitana Academia instituisset l. ult. C. Theod. de studiis liber V. R. & Constantinop. *ejusmodi etiam nominatim Leontium Jurisperitum memorat* l. unic. de professor. qui in urb Constant *qua illi facienda sit: Ergo tandem ad hunc Codicem animum adjecit Theodosius Jun. ut Constitutiones ab obscuritatis injuria vindicarentur, earumque repurgatio fieret, discussisque tenebris & compendio brevitatis, lumen legibus daretur: Et sic, quod ipse ait,* detersa nube velaminum, in quibus multorum nihil explicantium ætates attritæ sunt, compendiosam Divalium constitutionum scientiam ex Divi Constantini temporibus roboravit: sanctione addida, ne cui liceret ad forum & quotidianas advocationes jus principale deferre, vel litis instrumenta componere, nisi ex his libris &c. *Denique in hoc opere duo hac præstitit Theodosius Jun. leges revelavit, atque instauravit, lucemque brevitatis his intulit: adversus obscuritatis hinc injuriam, inde adversus molem librorum. Neque id etiam abrupte Theodosius præstitit, verum cum & Valentinianus III. jam ipsius in imperio collega, vel per eum potius ipsemet Theodosius A. D. 426. in Occidente, prolixa ad Senatum Urbis Romæ oratione, Jurisprudentiæ, Juris, inquam, & Constitutionum Imperatoriarum, Jurisconsultorum item ἀνάκρισιν singularem seu repurgationem quandam instituisset,* l. un. C. si contra Jus; l. 7. C. de precipuis Imper. offer. *& ipse biennio post A. D. 428. prolixa constitutione veteres & scrupulosas actionum, nuptiarum, dotium, donationum, sponsaliorum*

tiorum formas formulas veteres, multasque alias scrupulositates sustulisset, cujus constitutionis octo fragmenta supersunt, ut cæteroquin Princeps hic, quod ipsemet testatur l. ult. C. Theod. de donat. *observationem Juris contrahendam censuit. Hæc igitur quodammodo hujus Codicis præludia fuere, &* ἀνακρίσεως. *Tenemus Exemplum, Auctorem, Æram, Consilium & præludia bujus codicis conficiendi. Adjutores huic operi consummando delegit sibi Theodosius Jun. octo viros nobiles, ut ipse ait, exploratæ fidei, famosæ doctrinæ, jure omnibus veteribus comparandos: tres videlicet illustres, quinque spectabiles; quorum nomina & dignitates apponit in dicta Novella. Quod nomina eorum attinet, reliquorum memoria latet: unius tantum Antiochi Ex Præfecti Prætorio & Ex Cos. qui & primus velut* ἀρχηγὸς *in hoc opere memoratur, mentio alibi quoque extat. Nempe duæ illi leges ejusdem Theodosii Jun. inscribuntur; anno* 4;0. lex 6. C. Theod. de collatione donatar. *& anno* 431. lex 5. de his, qui ad Eccles. confug. *Ejusdem meminit & Marcellinus* in Chronilo A. D. 448. *Meminit & jam mortui Theodosius ipse* Novella sua 33. *qua* d. l. 6. de collat Donat. *indicatur. Agit & de eo Suidas in voce* Ἀντίοχος, *& v.* συνέχος, *in voce* Θεοδόσιος. *Imo ad hunc extat quoque Theodoreti* Epistola 95. *Quod dignitates horum octo virorum attinet, quibus vel functi illi jam erant, vel fungebantur, omnes sane singularem juris & constitutionum cognitionem desiderabant, 1. Præfectura Prætoriana scilicet summam judiciorum & juris tenebat. 2. Quæstores Palatii, ut ipsemet Theodosius loquitur,* Cassiod. 5. variar. 4. *eminentes omni genere literarum & Principis fidei interpretes, imo legum interpretes, & a quibus legum peritia postulabatur, & toti se legibus & responsis Prudentum tradebant: ac nominatim Palatii precum arbitri erant, legum con-*

 dito-

ditores, & exulti legum condendarum sanctionum usu; armarium legum, vox legum, Principis mentem loquebantur & arcana; quam in rem notissima sunt Symmachi, Claudiani, Cassiodori, Coripi loca. quorum multa jam collegit Juretus in Symmachum lib. 2. Ep. 8. *3. Comites quoque Consistoriani spectabiles: de quibus est Arcadii* lex unic. C. de comitib. Consistor. l. un. qui a præbit. tyr. l. 15. 18. de extraord. muncrib. l. unic. qui conductores rei priv. *Sacri Consistorii arcanis interesse poterant* l. 28. C. Theod de Prætorib. *atque intra Consistorii arcana admitti merebantur, & actibus interesse, & Principis audire responsa,* L. ult. de honor. codicillis. *4. Magister memoriæ; ut ex Notitia Imperii discimus, Annotationes Principis omnes dictabat & emittebat, & precipus respondebat. 5. Magister libellorum: cognitiones Principis & preces tractabat. Unde apparet; ex eo hominum genere delectos ad hunc Codicem conficiendum, qui Juris scientia maxime præstabant. Sane ut de postremo hoc adhuc agam, Julius quoque Paulus J.C. dum esset a libellis Antonini Caracallæ, sex libros decretorum seu Imperialium sententiarum in cognitionibus prolatarum composuit. Tandem & Justinianus ipse postea ad ἀνάκρισιν suam eadem ipsa ferme hominum genera adscivit; ut docent Constitutiones ejus super hac re. Non est etiam prætereundum hic elogium, qvod Maximinio Ex-Qvæstori tribuitur: Eminenti omni genere literarum. Ut forte hic ille sit, qvi ejusdem Theodosii Jun.* l. un. de Professor. qui in urbe Constantinopolit. *Maximus Sophista vocatur. Et vero in quibusdam Codicibus* in d. Nov. I. *Maximus hic vocatur. Et hæc qvoqve de adjutoribus.*

Neqve dubium mihi, quod sextum, communicatum cum Valentiniano Tertio, suo in Imperio collega, consilio, ad id acces-

accessisse Theodosium. Quod certe colligere est ex vers. his adjicimus d. Novell. 1. & ex Novell. 2. *& sic ex compacto opus hoc susceptum: Certe Valentinianum sua quoque Occidentis scrinia Theodosio ejusque adjutoribus dedisse apparet: imo suas quoque constitutiones idem contulit, quæ triginta numero hoc Codice continentur, tum Aquilejæ, tum Romæ, tum Ravennæ ab eo datæ, inde ab A. D. 425. & in his* d. l. un. de responsis Prudentum, *quæ Juris & JCtorum ἀνάκρισιν continet, ut dixi.*

Quantum vero temporis in hoc Codice conficiendo insumserint Conditores isti, non liquet: cum nullum extet Theodosii hac de re mandatum, nulla formula, quale extat Justiniani ad suos adjutores: verum sola operis jam consummati confirmatio Novella 1. *qua is confecto codici vires autoritatemque tribuit, ut ipsemet loquitur* Novella 2. *Sane non minus eos hoc opus præcipitasse, quam Justineanei Codices conditores, liquebit ex iis, quæ proximo capite notabimus.*

Illud tandem videndum est, quidnam hac parte in Constitutionibus hunc in codicem referendis adjutoribus his licere voluerit Theodosius: quidque adeo illi præstiterint. Id vero his verbis ipse indicat: Verum exegimus negotium temporis nostri, & discussis tenebris compendio brevitatis lumen legibus dedimus, electis nobilibus viris exploratæ fidei, famosæ doctrinæ: quibus delegata causa civilis officii, purgata interpretatione, retroscita Principum vulgavimus. *Ubi notandum obiter, civile officium legislationis & legum repurgationes hic vocari pariter, & apud Anonymum, cujus verba antea protuli ad differentiam militaris officii & bellici. Et mox:* Quamobrem detersa nube voluminum, in quibus multorum, nihil explicantium ætates attritæ sunt, Compendiosam Divalium constitutionum scientiam ex D. Constantini temporibus roboramus. *Tandem:* Manet

net igitur, manebitq; perpetuo elimata gloria conditorum, nec in noſtrum titulum demigrabit, niſi lux ſola Brevitatis, &c. *Ergo datum hoc adjutoribus negotium, non tantum ut leges, quæ in ab dito erant, ab obſcuritatis injuria vindicarent, in unum corpus collige- rent, compingerent; verum etiam ut eas purgarent, compendioſe re- ferrent, brevitate qua fieri poſſet: & ſic negotium datum purganda- rum, inque compendium redigendarum conſtitutionum, quæ Epitoma- vel Ecloga' lex eſt, (non vero mutandarum, cujus ἄπειραν ἐξουσίαν ſu- is adjutoribus dedit poſtea Juſtianus:) reſecatis videlicet præfatio- nibus nihil explicantibus, ſingulisque legibus ſeu ſententiis in ſuos titu- los relatis. Qui exemplum luculentum videre volet hujus Eclogæ, ſtan- te nihilominus eadem ſententia, componatis vel* legem 4. C. Theod. de his qui ad Eccleſ. confug. *cum* integra Theodoſii Junioris Conſtitutione, quæ extat inter Acta Concilii Epheſini. *Item* l. 2. Cod. Theod. de religione *cum integris mandatis, quæ occurrunt* in collatione Carthaginenſi. *Quod quidem Theodoſii factum & conſi- lium ad finem veri longe præſtabilius quam Juſtiniani, qui ſummo jure ſibi & auditoribus ſuis dato omnem rei fidem & Hiſtoriæ veritatem in- vertit: Sic ibi Principibus ſæpe ea tribuuntur, quæ in mentem eis nun- quam venerunt, neque ſeculo eorum ſatis conveniunt, de quo poſtea. Tan- dem quænam quantaque hujus Codicis conditorum religio fuerit, circa leges in hunc codicem referendas, poſtea viderimus.*

Ingens profecto Chriſtianorum Imperatorum Conſtitutionum ſyl- va erat, ob quam utriusque imperii Scrinia excutere hujus codicis condi- toribus neceſſe fuit, hinc adeo & hæc ingens per ſexdecim libros ſparſa & diffuſa. Nam ſi tempora ſpectes centum vigenti ſeptem annorum epo- cha eſt, ferme a Conſtantini temporibus, ut ipſemet Theodoſius ait ab A. D. 312. ad 438. Imperatores ſedecim, quorum conſtitutiones hic con- tinentur, ii ſunt: Conſtantinus Magnus tresque ejus filii, Conſtantinus, Conſtantius, Conſtans, Julianus, Jovianus, Valentinianus, Valens, Gra- tianus Valentinianus Junior, Theodoſius M. Arcadius, Honorius, Theo- doſius Junior, Conſtantius, Valentinianus Tertius: Si ſpecies Conſtitu- tionum quæras, hic occurrunt non Edicta tantum, ſed & reſcripta va- ria ad conſultationes magiſtratuum emiſſe: Epiſtolæ item, ſeu literæ ad

Ma-

Magiſtratus, Orationes ad Senatum, Pragmatica, Acta habita in Conſiſtoriis Principum, itemque in Principiis, mandata denique data Rectoribus provinciarum, Cenſitoribus peraquatoribus miſſis, Cognitoribus futuris in collatione de religione. Huc, inquam, congeſta omnia illa qua aliquam juris ſententiam & definitionem continere it, neque ulla Juris ſive privati ſive publici pars hic intacta, quod vel titulorum recenſus & librorum argumenta teſtantur. De conſtitutionibus ad privatum Jus ſpectantibus, qua quinque priores ferme libros occupant, ita quoque ipſe Theodoſius Codicem ſuum commendat: Cum liquido pateat, quo pondere donatio deferatur, qua actione petatur hereditas; quibus verbis ſtipulatio colligetur, ut certum vel incertum debitum ſit exigentum. *Quod publicum Jus attinet, hic Officia Magiſtratuum deſcribuntur, Dignitatum notitia explicatur, res militaris diſponitur, Officialium munera diriguntur, criminales actiones ſtabiliuntur, jura fiſci declarantur, Annona & tributa diſponuntur, Curiis civitatum conſulitur, profeſſiones & Politia, ut vocatur, urbium diſponuntur, ſua quoque ſunt leges poſita operibus & ornamentis publicis & ſpectaculis; pacis item & tranquillitatis cura habetur; tandem Eccleſiaſtica negotia definiuntur; ut proinde nulla publici Juris pars hic intacta maneat.*

Ipſorummet porro Principum tituli ſeu nomina hic intacta relicta: Quod & ipſe Theodoſius Junior pluribus conteſtatur Novella ſua: Nulli, *inquit*, retro Principum æternitas ſua detracta eſt, nullius Latoris occidit nomen: imo lucis gratia mutati, claritudine Conſultorum auguſta nobiſcum ſocietate junguntur: Manet igitur, manebitque perpetuo elimata gloria conditorum, nec in noſtrum titulum demigrabit, niſi lux ſola brevitatis. Et quamvis noſtris auſpiciis totius operis inſtauratio deberetur, attamen magis Imperatorium, magisque credidimus glorioſum, ſi fugata invidia perennitatis Jure memoria remaneret autorum: nobis ad fructum bonæ conſequentiæ abundeque ſufficit, revelatis legibus, inventa majorum, obſcuritatis injuria vindicaſſe. *Ita quidem Theodoſius, qui ſatis habuit invidia ſeſe ſubducere. At enim publice id quoque perquam utile; cujusque Conſtitutionis autorem teneri, appoſitis etiam perſonarum, locorum, temporum caracte-*

net igitur, manebitq; perpetuo elimata gloria conditorum, nec in nostrum titulum demigrabit, nisi lux sola Brevitatis, &c. *Ergo datum hoc adjutoribus negotium, non tantum ut leges, quæ in abdito erant, ab obscuritatis injuria vindicarent, in unum corpus colligerent, compingerent; verum etiam ut eas purgarent, compendiose referrent, brevitate qua fieri posset: & sic negotium datum purgandarum, inque compendium redigendarum constitutionum, quæ Epitomarum vel Ecloga' lex est, (non vero mutandarum, cujus ἄκραν ἐξουσίαν suis adjutoribus dedit postea Justianus:) resecatis videlicet præfationibus nihil explicantibus, singulisque legibus seu sententiis in suos titulos relatis. Qui exemplum luculentum videre volet hujus Eclogæ, stante nihilominus eadem sententia, componatis vel* legem 4. C. Theod. de his qui ad Eccles. confug. *cum* integra Theodosii Junioris Constitutione, quæ extat inter Acta Concilii Ephesini. *Item* l. 2. Cod. Theod. de religione *cum integris mandatis, quæ occurrunt in* collatione Carthaginensi. *Quod quidem Theodosii factum & consilium ad finem veri longa præstabilius quam Justiniani, qui summo jure sibi & auditoribus fuit dato omnem rei fidem & Historiæ veritatem invertit: Sic ibi Principibus sæpe ea tribuuntur, quæ in mentem eis nunquam venerunt, neque seculo eorum satis conveniunt, de quo postea. Tandem quænam quantaque hujus Codicis conditorum religio fuerit, circa leges in hunc codicem referendas, postea viderimus.*

Ingens profecto Christianorum Imperatorum Constitutionum sylva erat, ob quam utriusque imperii Scrinia excutere hujus codicis conditoribus necesse fuit, hinc adeo & hæc ingens per sexdecim libros sparsa & diffusa. Nam si tempora spectes centum vigenti septem annorum epocha est, ferme a Constantini temporibus, ut ipsemet Theodosius ait ab A. D. 312. ad 438. Imperatores sedecim, quorum constitutiones hic continentur, ii sunt: Constantinus Magnus tresque ejus filii, Constantinus, Constantius, Constans, Julianus, Jovianus, Valentinianus, Valens, Gratianus Valentinianus Junior, Theodosius M. Arcadius, Honorius, Theodosius Junior, Constantius, Valentinianus Tertius: Si species Constitutionum quaras, hic occurrunt non Edicta tantum, sed & rescripta varia ad consultationes magistratuum emisse: Epistolæ item, seu literæ ad

Ma-

Magiſtratus, Orationes ad Senatum, Pragmaticæ, Acta habita in Conſiſtoriis Principum, itemque in Principiis, mandata denique data Rectoribus provinciarum, Cenſitoribus peræquatoribus miſſis, Cognitoribus futuris in collatione de religione. Huc, inquam, congeſta omnia illa quæ aliquam juris ſententiam & definitionem continere:t, neque ulla Juris ſive privati ſive publici pars hic intacta, quod vel titulorum recenſus & librorum argumenta teſtantur. De conſtitutionibus ad privatum Jus ſpectantibus, quæ quinque priores ferme libros occupant, ita quoque ipſe Theodoſius Codicem ſuum commendat: Cum liquido pateat, quo pondere donatio deferatur, qua actione petatur hereditas; quibus verbis ſtipulatio colligetur, ut certum vel incertum debitum ſit exigentum. *Quod publicum Jus attinet, hic Officia Magiſtratuum deſcribuntur, Dignitatum notitia explicatur, res militaris diſponitur, Officialium munera diriguntur, criminales actiones ſtabiliuntur, jura fiſci declarantur, Annona & tributa diſponuntur, Curiis civitatum conſulitur, profeſſiones & Politia, ut vocatur, urbium diſponuntur, ſua quoque ſunt leges poſita operibus & ornamentis publicis & ſpectaculis; pacis item & tranquillitatis cura habetur; tandem Eccleſiaſtica negotia definiuntur; ut proinde nulla publici Juris pars hic intacta maneat.*

Ipſorummet porro Principum tituli ſeu nomina hic intacta relicta: Quod & ipſe Theodoſius Junior pluribus conteſtatur Novella ſua: Nulli, *inquit*, retro Principum æternitas ſua detracta eſt, nullius Latoris occidit nomen: imo ſucis gratia mutati, claritudine Conſultorum auguſta nobiſcum ſocietate junguntur: Manet igitur, manebitque perpetuo elimata gloria conditorum, nec in noſtrum titulum demigrabit, niſi lux ſola brevitatis. Et quamvis noſtris auſpiciis totius operis inſtauratio deberetur, attamen magis Imperatorium, magisque credidimus glorioſum, ſi fugata invidia perennitatis Jure memoria remaneret autorum: nobis ad fructum bonæ conſequentiæ abundeque ſufficit, revelatis legibus, inventa majorum, obſcuritatis injuria vindicaſſe. *Ita quidem Theodoſius, qui ſatis habuit invidiæ ſeſe ſubducere. At enim publice id quoque perquam utile; cujusque Conſtitutionis autorem teneri, appoſitis etiam perſonarum, locorum, temporum characteriſmis*

O

rissmis, de quo in posterioribus prolegomentis. Hæc egregia omnia & gloriosa.

NÆVUS XXV.

Multis nævis Jurisprudentiam turbantibus laboravit Codex Theodosianus.

Explicatio.

Si, ut cœpimus, in singulis capitibus Jurisprudentiæ Romanæ singulos nævos numerare vellemus, facile ex hoc unico Nævo 14 & ultra nævos distinctos facere potuissemus. Sed placuit istum numerum in unum colligere, ne tædium pariamus lectoribus haud dubie magis sollicitis de nævis Juris Justinianei distincte percipiendis, quam de numerandis nimis exacte nævis Juris ante Justinianum Cæterum tamen & in hoc negotio otium iterum nobis fecit Jacobus Gothofredus, ex cujus *cap, 2. Proleg. §. 187.* ista cape: *At enim fatendum, haud pauca ab hujus Codicis Conditoribus admissa, quæ sive apud rigidos censores, sive apud æquos etiam notam merentur: in tam exiguo præsertim opere, cui tot tamque præstantes Jurisconsulti incubuere, quibus jus etiam sæpe seculi constitutiones integræ obversabantur.*

I. Miretur quis, tot omissas ab iis de Jure Constitutiones, quæ tamen alibi occurrunt; non de iis nunc dico, quæ in Codice Justinianeo occurrunt ejusdem Epocha, seu eorundem Imperatorum: procul dubio enim ea integro Codice Theodosiano comprehensa fuerant: De iis nunc loquor, quæ ab aliis Scriptoribus memorantur: velut eam, cujus meminit D. Ambrosius ep 32 *Joviniani Imp. Theodoretus* lib. 4. cap. 4. *Valentis apud Hieronymum* 2. adversus Jovianum, Valent. in cap. 4. 11. 9. 1. *Honorii* 79. distinct. cap. 5.. duæ 8. & 97. distinct. cap. 2.

II. Nolo etiam in Conditoribus adeo notare nimiam sæpe brevitatis rationem, in excerpendis Juris sententiis, ut omni luce sæpe eas privaverint, & cum eas ab obscuritatis injuria vindicare debuerint, obscuris-

scurissimas reddiderint; concisis adeo verbis, omnique sæpe veste detracta; expunctis & rejectis, hinc proœmiis, inde connexis & cohærentibus, quæ magnam vim habent ad intellectum legum; omissa eadem atque a corpore suo divulsa summam obscuritatem pariunt.

III. Nolo etiam adeo hic urgere leges totidem ferme verbis repetitas, sub eodem etiam titulo, veluti l. 143. 144. de decurionibus: *vel sub diversis titulis, quarum indiculus hic esto, pariter ut repetitarum Constitutionum in libris Juris Justinianei Indiculum alii confecere, inter quos Pancirollus 1.* Var. 78.

Nempe l. 7. de diversis rescriptis *repetita* l. 20. de Annona & tributis.

Lex 2. de Nuptiis *in* l. 5. ad l. Jul. de adult.
Lex ult. de testam. *in* l. ult. de inoffic. testam.
Lex 1. de tabulariis *in* l. 31. de decurionibus.
Lex ult. de cohortalibus, *in* l. 188. de decurionibus.
Lex 1. de militari veste, *in* cap. 4. de susceptoribus.
Lex 1. de executorib. *in* l. ult. de feriis.
Lex 1. de donationibus *in* l. 2 de adu. tut.
Lex 16. de pœnis, *in* l. 57. de Appellat.
Lex 17. de bon. proscript. *in* l. 23. de petitionibus.
Lex 11. de Jure fisci, *in* l. 24. de susceptoribus.
Lex 50. de decurion. *in* l. 4. de lustrali collat.
Lex 49. de operib. public *in* l. ult. de equorum collat.

Id inquam, repetitionis vitium hic objectare nolim, cum utilitatem suam quandam id habeat, & paratitlorum instar exhibeat: nisi quod ancipitem hac conditorum animum arguunt, hærentium, quonam potissimum quidque referendum esset, quæ ideo repetere maluerunt, quam perire.

IV. Renovatas etiam leges repetitasque in eandem sententiam vel ab eodem Imp. leges rursum usurpatis prioris legis verbis. Ex l. 140 lex 148. de decurionibus. *Ex.* l. 157. *finis* legis 158. eod. *Ex* l. 4. l. 9. de scænicis. *Ex* l. 15. l. 18. de scænicis. *Ex* l. 30 de Episc. l. 22. de extraord. *Ex* l. 35. de Episcop. *pars* legis 2. de Episcop. Jud. *Ex* l. 2. de honor. codicill. lex 24. de decurionib. *Paucis additis*

ut l. 50. 55. 64 de hæreticis. *Paucis mutatis; ut* l. 21. 22. de divers. offic. l. 12. 13. de bon. proscriptor.

V. Contrarias quoque tot leges se invicem destruentes abrogantesque hic positas haud ideo reprehendere velim: cujusmodi plures occurrunt, tit. potissimum de decurionibus: & tit. de hæreticis, in negotio Eunomianorum l. 17. 23. 25. 27. 36. 49. 58.

VI. Nolim etiam arguere tot similes in sententiam eandem: nam & suam ha hodie summamque utilitatem habent ad historiam Juris probe noscendam: & contrariæ leges pro usu reipubl. sæpe aptari possunt: & in singulis quamlibet similibus, singulare quid fere semper occurrit, singulisque adeo sua quasi condimenta ferculis conveniunt, non ut in Æsopi patinam omnia. Ab utroque certe quantum potuit sibi postea cavit Justinianus, cui id facilius erat, cum omnia ad suam mentem refingeret, & tamen nec quicquam cavit, quin multa similes & contraria exciderint.

VII. Nolim & eas quoque leges hic notare, quæ plurimæ extant chronicæ aut locales: quæ in certum tempus vel certo loco latæ, atque ad perpetui juris formam non pertinent: quas Tribonianus ideo vel in totum omisit, vel aliquit ex iis detraxit, ratione loci, temporis vel personarum. A posterioribus vero Principibus priorum Principum leges renovatæ & in novum transfusæ sunt, ut ex l. 7. de filiis mil. apparit. lex 83 de decurionibus, *ex* l. 7. C. 12 de desertoribus, *ex* l. 5. l. 17 de Navicul. *ex* l. 7. de fil mil. apparit. pars l. 9. eod. *ex* l. 10. de accusat. l. 16 eod.

VIII. Nolo etiam rubricas nigro latiores notare, velut tit. de mancipibus thermarum & subvectione lignorum. *Ecquis enim scit, an eo titulo lex aliqua interciderit?*

IX. At

IX. At sequentia in hujus Codicis conditoribus quis ferat? primo quidem quod impias leges plures in eum retulerunt: cum tamen hujus Codicis condendi studium ideo in se receperint, ut inde ad forum & quotidianas advocationes jura peterentur, in Jure proferrentur, vim legis obtinerent. Non illud jam urgeo, quod in illis Julianum Divi appellatione dignari videmus; item quod Conditores ejusdem Juliani passim Constitutiones haud obscure Christianorum Principum Constitutionibus & instituto contrarias huc retulerint. Verum illas nunc Constitutiones urgeo, quæ expressam impietatis notam hodie continent: ut Constantini M. l. de paganis, de licito haruspicinæ usu: *ut & Valentiniani Senioris* de cujusque religionis libertate, ejusdemque haruspicinæ tolerantia, l. 2. 3. 9. de mal. & mathem, *quæ etsi tum cum ferrentur, tolerabiles erant, nondum re Christiana in solio solidoque prorsus locata, postea tamen verso rerum statu, expunctas eas oportuit, & ab eo Codice abesse, qui ad usus publicos & forenses proponerentur, firmata jam re Christiana. Multo magis quis non damnet Conditorum operam, cum Juliani* leges 4. 6. de sepulchris violatis, *gentilitiæ superstitionis plenas eadem retulerunt? Quis ferat Valentiniani Jun.* legem ult de fide catholica, *ibidem legi pro Ariminensi Synodo? Quis ferat ibidem Arcadii* leges 1. 4. 5. 6. de his qui super religionem, *quæ & ipsa Catholicis adversa erant, & adversus Chrysostomum & Joannitas latæ? Nisi quod hæ innoxiæ videntur, historica causa ignorata: & superiores omnes hodie nos servatas nobis gratulamur, quæ tamen solatii species a Theodosii proposito aliena erat, neque ad ejus defensionem quidquam facit.*

X. *Sequuntur fugitivæ leges, eæque in triplici genere Primum enim integræ quædam leges, quæ etsi non alieno prorsus titulo positæ sint, commodiore tamen loco stare poterant, ut ecce* lex 4. de Constitut. Principum, *melius posita fuisset sub* tit.

de immunitate concessa: l. 1. de nupt. *aptius sub* tit. de secund. nupt lex 5 8. de re militari, & lex 1. *sub.* tit. de filiis milit apparit.

Secundum fugitivarum legum genus est, earum quæ integræ nullo modo iis titulis, sub quibus positæ sunt, conveniunt, sed ob homonymiam vocis in eos relatæ sunt, ut sunt complures leges *sub* tit. de Principibus agentium in rebus, *quæ conveniunt titulo* de Principibus cornicular. &c. *item* l. 1. 6. de Palatinis S. L. *quæ ad Palatinos omnes pertinent. Complures item leges* lib. 7. *quæ non ad militiam armatam pertinent, verum ad officialium militiam: item* lex 4. 5. de quæstionib *exerrant eo titulo, & in titulum* de pœnis *referri debuerunt.*

Postremæ leges fugitivæ sunt, quarum pars tantum titulo sub quo posita, convenit, pars alia vero in titulos alios conjici debuit, ut ecce pars legis 3. finium regundorum: *pars* legis 6. unicæ de Burgariis. *pars* legis 2. de veterains. *pars* legis 9. & 11. de curiosis: *pars* legis 4. de adulteriis: *pars posterior* legis 2. tributa in ipsis speciebus: *pars potissima* legis 1. de expensis ludorum: *pars* legis 24. de paganis.

XI. In hoc potissimum censu ponendæ sunt leges a se invicem ita divulsæ, distractæ, dilaniatæ, ut nullum certum sensum habebant, imo quandoque etiam constructionis ibi ratio non constet, veluti lex 48. de operibus etiam publicis; lex 1. de privileg. eorum, qui in S. Palat. *quare omni ope annitendum, ut ea rursum quasi dissecta & lacerata Virbii membra copulentur: in quibus etiam relativæ voces supersunt. Hujusmodi vero, præter* d. l. 48. & d 7. *duodecim occurrunt, ubi nullus scilicet sensus constat integer, imo ne constructio quidem. In* l. 3. de postulando, *nisi jungatur* cum l. 6. de possessoribus. *Ita pariter jungi debet, ut sensus ei constet,*

Lex 3. de inoffic. cum l. 1. de libertis.

Lex

Lex 6. de inoffic. teftam. *cum* l. ult. de Jure liberorum, & *cum* l. ult. de diverfis refcriptis.
Lex un. de peculio *cum* l. un. quod juffu.
Lex ult. de teftimon. *cum* l. 2. de pœnis.
Lex 64. de decur. *cum* l. 6 de re militari.
Lex 184. de decur. *cum* l. 14 de privil. eor. qui in S. P. & *cum* l 28. de cohortalibus.
Lex 2. de collegatis *cum* l 25. de cohortalibus.
Lex un. de profefforibus qui in urbe Conftantinop. *cum* l. 3. de ftudiis liberal. U. R.
Lex ult. de operibus publicis *cum* d. l. 3. de ftud. liberalib. U. R.
Lex 1. de his, qui fuper relig. *cum* l. ult. de fide catholica.
Lex 24. de paganis *cum* l. 23. eod. tit.

XII. *In hunc cenfum quoque referenda eft* lex 25. de navicul. *quæ nihil omnino ponit aut definit.*

XIII. *Præpofterationis quoque nævo laborat alicubi hic Codex: nam cum Imperatorum & Confulum ordinem in difponendis legibus fequi in animo habuiffent conditores, fæpius tamen ab hoc fcopo fuo excederunt. Exemplum in* l. 7. de pactis, l. 12. 13. 14. 15. 16. de prætorib. l. 1. de veteranis, l. 4 15. de Jure fifci, l. 63. 17. 182 de decurion. l. 112. de fuariis, l. 20. 21. de navicul. l. 56. de hæredicis.

XIV. *Vitium quoque frequens in infcriptionibus & fubfcriptionibus legum, veluti in Imperatorum nominibus adfcribendis vel omittendis, in confulatibus item non recte defignandis: quod videre eft in Conftantinianeis & Valentinianeis; Unde ea Chronologiæ confufio enata, quam reftituere hodie operofum fæpe videatur; uti* l. 1. de veteranis; leg 5 6 de curfu publ. l. fi vindicat. de pœnis. *Quanquam pro conditoribus dici poffit, in eos partim errores illos jam antea admiffos incurriffe, vel partim poft demum a librariis commiffos fuiffe,* Re-

Recensuit Gothofredus nævos a Compilatoribus admissos, possemus iisdem addere nævos admissos ab ipso Theodosio: scil. XV. Quod confectionem hujus Codicis non uni mandaverit, sed pluribus XVI. Quod potestatem abbreviandi & ita obscurandi illis dederit, (vide quæ in explicatione hujus capitis ex Gothofred. adduximus.) Sed cum hos nævos fusius explicaturi simus in Jure Justinianeo, ubi recurrent, hic prolixiores esse nolumus, præprimis, cum non sit diffitendum, potestatem horum collectorum non ita fuisse laxam, uti sociorum Triboniani, nec tanta damna inde fuisse metuenda.

CAPUT VII.

De Responsis Prudentum a Theodosio limitatis.

SEntiebat Theodosius nævum ex eo ortum, quod Augustus judicem adstrinxerat, ut responsa prudentum sequeretur. Igitur incertitudinem inde ortam eo remedio tollere allaboravit, ut certorum saltem JCtorum scripta jusserit valere in judiciis, & in allegatione eorundem plures prævalere paucioribus, ex paribus illos, inter quos esset Papinianus, inter pares denique absque Papiniano judicis arbitrio locum esse. (1)

(1) *l. un. Cod. Theod. de respons. Prud. l. 1. tit. 4.*

Explicatio.

Meretur Constitutio Theodosii & Valentiniani, ut tota apponatur: *Papiniani, Pauli, Gaji, Ulpiani atque Modestini scripta universa firmamus ita, ut Cajum atque Paulum, Ulpianum & cæteros, comitetur autoritas lectionis, quæ ex omni opere recitatur. Eorum quoque scientiam, quorum tractatus atque sen-*

ten-

tentias prædicti omnes suis operibus miscuerunt, ratam esse censemus, ut Scævolæ, Sabini, Juliani atque Marcellini, omniumque, quos illi celebrarunt. Si tamen eorum libri propter antiquitatis incertitudinem, codicum collatione firmentur. Ubi autem diversæ sententiæ proferuntur, potius numerus vincat Autorum: vel si numerus æqualis sit, ejus partis præcedat autoritas, in qua excellentis ingenii vir Papinianus emineat: qui, ut singulos vincit, ita cedit duobus. Notas etiam Pauli atque Ulpiani in Papiniani corpus factas (sicut dudum statutum est) præcipimus infirmari. Ubi autem pares eorum sententiæ recitantur, quorum par censetur autoritas, quod sequi debeat, eligat moderatio judicantis. Pauli quoque sententias semper valere præcipimus.

Meretur explicatio Gothofredi, ut textui illi simul jungatur: *Primo*, ait, *quinque veterum Jurisconsultorum, Papiniani, inquam, Pauli, Gaji, Ulpiani & Modestini scripta* hac l. *confirmat Valentinianus, eaque in judiciis recitari & obtinere jubet: id enim est, quod his verbis significatur:* comitetur autoritas lectionis, quæ ex omni opere recitatur. *Quomodo & mox:* Ubi autem pares eorum sententiæ recitantur. *Recitari scilicet, proferri (ut hac quoque leg. dicitur) non Principum modo Constitutiones, leges, seu Jura publica, ut ex Paulo liquet,* 5. sentent. 25. §. 5. *Sed & Juris Consultorum probatorum publice responsa, seu prudentum edicta in judiciis mos erat: quod hæc lex quoque probat, quorum videlicet autoritatem Judices in judicando sequerentur. De quo more Cassiodorus quoque non uno loco, ac nominatim* lib. 6. var. 8. Et appellabatur abusive judicium, ubi non allegabantur a Partibus dicta Prudentium. *Hanc proinde constitutionem, & si quas similes hujus ævi, intellexit Justinianus, cum in* §. Responsa Prudentum 8. inst. de Jure Naturali *scripsit;* Jurisconsultorum sententias & opiniones eam autoritatem tenuisse, ut judici recedere a Respon-

sis eorum non liceret, *hoc addito*: ut est constitutum *&c.* Quæ sequuntur verba, recensuimus *supra cap. 2. pag. 67.* Sequuntur illa: *Quo quidem in censu quinque Jurisconsulti* hac leg. *memorantur, Papianus inquam, Paulus, Gajus, Ulpianus & Modestinus: ita quidem, ut si* in h. l. *pro:* & cæteros, *legamus;* ut cæteros, *quod mihi aliquando in mentem venit, exinde colligatur, ante Valentinianum jam duorum Jurisconsultorum, Papiniani videlicet & Modestini scripta probata fuisse, atque in judiciis passim pro autoritatibus & authenticis allegari solita: Cæterorum vero trium nondum adeo. De Papiniano certe fidem faciet jam* lex utere 14. Cod. de præd. & aliis rebus minorum. *Nempe nulli majorem inter Jurisconsultos famam hoc ævo meruere, quam Papinianus & Modestinus, ut ex eorum elogiis passim colligas: quorum hic ultimus veterum & γνησίων Juris Consultorum & conditorum revera fuit, post eum nullus. Verum hæc conjectura tantum est; nam & cæteri quoque in Constitutionibus laudati, inque Judiciis recitati, etsi haud æqua omnes autoritate: de quo mox.* Lectionis autoritas *h. l. est dignitas, autoritas Scriptorum, responsorum, quæ in judiciis legi solita:* l. Titius 43. π. de act. empti: l. ult π. ad l. Corn. de falsis l. 5. π de probat. *Lectio hac tempestate pro περιοχῇ, textu, allegatione, autoritate, testimonio, sectione undecunque decerpta, quæ adducebantur, recitabantur in judiciis, scriptis, & in Ecclesia quoque &c.*

Secundo hujus legis capite confirmantur pariter quatuor Jurisconsultorum anteriorum, puta Scævolæ, Sabini, Juliani, Marcelli nominatim, aliorumque scripta, scientiam quorum tractatus & sententias superiores illi Quinqueviri operibus suis miscuerunt, eosque celebrarunt. Quæ quidem scripta hoc adhuc ævo extabant, sed suo jam ævo Galliam intra regnumque Tholosanum intercidisse Interpres hujus leg. testatur: At non in Oriente sub Justiniano, utpote e quorum postea

postea scriptis Tribonianus in Pandectas suas complurima retulit. Quod Scævolam attinet, Arcadius quoque jam l. 3. de testamentis, *Scævolam autorem prudentissimum Jurisconsultoremque vocaverat, ejusque sententiam ibi secutus comprobaverat.*

Tertio capite continentur jam cautelæ, seu leges certæ quibus Jurisconsultorum illorum Scripta tuto in judiciis legi, recitari, allegari possent: Nempe jubet Valentinianus Scripta eorum ad Codices emendatos exigi, ut ita Lectio ex his seu autoritas desumi tuto possit: propter antiquitatis, *inquit*, incertum, *nempe, quod inemendati passim Codices circumferrentur, librariorum stupore, causisque aliis &c.*

Quarto hujus legis capite Valentinianus definit, quid facto opus sit, si diversæ Jurisconsultorum sententiæ proferantur, quatuor in id sententiis. Primo, ait, in hac sententiarum diversitate, potiorem Juris Autorum numerum vincere, seu præferri oportere. Numerari igitur, non ponderari Jurisconsultorum sententias voluit Imperator. Quod & in Jure Romano in dubiis quæstionibus quandoque obtinuit: quo certe pertinet quod Ulpianus scribit, l. 8. de adoptionibus, *item quod Gajus* l. 18. dig. de in jus vocando. *Sic in quæstione illa, utrum servus proprius institui recte sine libertate possit, secundum plurium sententiam in Negativam concessum fuit, ut docet* pr. Inst. de hæred. inst. *cum Atilicino uni jam olim aliter videretur. Sed enim mens alia meliorque Justiniano quoque postea sedit, qui ut æquiorem in illa, quam modo dixi, quæstione Atilicini unius sententiam amplexatus est, ita hanc nominatim Valentiniani Tertii constitutionem hac parte sugillat.* l. 1. §. cumque Cod. de veteri jure enucl. *Etsi non negem, si de veteri illa Jurisprudentia quæritur, eorum qui Juris conditores autoresque fuere, in dubio ferme potiorem numerum jure apud posteros prælatum:*

 magnum

magnum enim istud de consensu concentuque potioris partis præjudicium est: At enim qui hodie inolevit, perditus mos, ille est, quo communes opiniones Autorumque congeries, imo nubes, pro omni fermè ratione obtenditur. De plurium sententia in judiciis & suffragiis sequenda, de qua agitur l. 36. π. de re judicata, *ab hac leg. aliena jam quæstio est. Et hæc quidem Valentinianus, ubi inæquali numero disparesque sententiæ essent. Quid vero si pares existant? Hic jam Papiniano hanc prærogativam tribuit, ut si numerus æqualis sit, ejus partis præcedat autoritas, in qua excellentis ingenii vir Papinianus eminet, seu a qua ipse stat, qui ut singulos vincit, ita cedit duobus: hoc altero πρεονομίῳ insuper addito, ut Pauli & Ulpiani notæ in Papiniani corpus factæ, sicut & antea dudum statutum fuerat, infirmentur; quæ quidem omnia de Papiniano, præterquam quod is primus ceu Quinqueviralis, de quo supra, collegii Præsul & ἔξαρχος ponitur, singularia admodum decora & πρεονόμια sunt. Primum Papiniani πρεονόμιον istud est, quod æquali inter se dissentientium seu dissidentium numero, ea sententia prævalere jubetur, in quam Papinianus inclinavit: ὅλλος ἕτερος Ηρακλῆς. Quæ & ipsa prærogativa Bartolo in quondam Hispania & Lusitania decreto Regio tributa fuit, si verum est, quod refert Joanes Baptista de Gazalupis de S. Severino,* in tractatu de modo studendi in utroque Jure, qui subjectus est vocabulario Juris p. 254. *Similis & major etiam Joannis Chrysostomi prærogativa fuit; nam in interpretandis Scripturis ita felici divinoque adeo ingenio præditus est ut quamvis cæteri Ecclesiæ Pates communibus suffragiis locum aliquem scripturæ secus quam ipsi visum esset: interpretarentur; contra omnes unius præponderaret sententia &c. Secundum Papiniani hac l. πρεονόμιον istud est, quod Valentianus Notas Pauli & Ulpiani in corpus Papiniani factas hi enim duo Jurisconsulti, Papiniani ipsius discipuli, ejusque in Præfectura Prætoriana adsessores, ad Papinianum notas scripserunt) infirmari præcipiat. Addito,* sicut dudum

dum

dudum statutum est. *Ubi dubium est, quando id statutum, & dudum quidem fuerit. Constantinus M. certe in ea quaestione, qua de agitur* l. un. infr. de sententiam passis, *remotis Pauli atque Ulpiani notis, Papiniani sententiam praetulerat: at non ideo, quod Valentinianus* h. l. *adstruit, hac in re paulo liberalior, infirmatae penitus Notae illae omnes fuerunt. Et melior iterum en hoc tertio mens Justiniano sedit, qui eas notas non statim neque promiscue respui voluit, verum probatas seligi, Papinianeisque etiam Responsis & Quaestionibus subjici* d. l. 1. §. Sed neque 6. Cod. de veteri Jur. enucl. *cujusmodi Pauli ad Papinianum octo notae referuntur*, l. 1. f. π. de offic. ejus, cui mandat Jurid. l. 16. π. de publiciana; l. 72 in f. π. de contrah. empt. l. 1. § 2. π. de usuris, l. ult. de his qui in testam. l. 42. in pr. π. de qonis libertorum. l. 116. in pr. π. de verb. obl. l. 8. in pr. π. de stipul. Prætor. *Ulpiani unica quod sciam* l. 31. § 2. π. de negot. gest. *Neque immerito, id enim praestant Notae illae, ut commoda interpretatione, vel rationibus Papiniani dicta utiliter firment, vel ex eodem aequitatis fonte, & ex iisdem Juris principiis similes, vel contrarios casus decidant, extensionibus vel exceptionibus appositis: Quod & alii fecere, qui ad veterum Jurisconsultorum libros notas scripserunt; Exemplo aliorum Criticorum, quorum optimi & antiquissimi Graeci, Latini non tantum obelis falsa, suspecta, dubia confingere soliti, sed etiam χρήσιμα lectori praemonstrare. Quamquam neque a vero abest, saepe inique & mordaci dente nimium iis notis Papinianum perstringi; ut exemplo esse potest* lex 116. π. de verbor. oblig. *collata cum* l. 98. §. qui stipulatur π. de solutionibus. *Et forte etiam sensisse potuit hic Valentinianus, de bujuscemodi No-*

tis, quibus a Papiniano abirent illi, non vero de his, quæ iidem subjicere, adminiculandæ vel sufflaminandæ Papiniani sententiæ. Et *hæc de Papiniani prærogativis, & illa quidem, ut dissidentibus sententiis ea vinceret, a qua Papinianus staret. Quid si vero pares Jurisconsultorum sententiæ sint, quorum par quoque censetur autoritas? Judici jam eligendi potestatem tribuit Valentinianus* h. l. quod sequi debeat, eligat moderatio judicantis: *& sic arbitrarium id, seu inter casus arbitrarios censeri vult.* Moderatio, *id est, justa & æqua æstimatio, & quidem in* sp. hujus legis *Moderatoris seu Rectoris provinciæ, vel alterius Judicis: Ita enim moderationis vox passim accipienda, hic &* l. 20. de cursu publ. l. 119. de decur. *Tandem fine hujus leg. Pauli quoque sententiæ semper valere præcipiuntur. Quo quid opus erat, cum jam initio legis, pauli scripta (exceptis in Papinianum notis) universa firmentur? Certe viri cujusdam doctissimi interpretatio hic minus placere debet, quasi superius in genere Pauli Scriptis Juris autoritas tributa sit; his vero postremis verbis, peculiariter libris ejus sententiarum hæc autoritas tribuatur, ut hi vincant omnes autores, omnesque libros Juris, & per hoc ipsum etiam Papinianum, & libros Papiniani; idque indicetur his verbis:* semper valere, *quæ extensionem habeant ad omnes casus, in quibus libri hi sententiarum aut soli producerentur, aut juncti cum libris aliorum autorum, aut ab illis disjuncti ac dissidentes. Quod prærogativis supra Papiniano tributis, plane adversatur. Quid igitur? Ego haud absurde crediderim, id a Gothorum manu esse, quibus tantopere Paulus, id est,*

est, Pauli sententiæ placuerunt, ut inde quoque corpus suum Alaricianum conficerent: ut ex fine interpretationis huic legi subdita apparet: ubi & duo ab Interprete addita, de quibus nihil in contextu legis habetur, de quibus nos in Prolegomenis.

NÆVUS. XXVI.

Modus iste tollendi incertitudinem ex responsis Jurisprudentum contradictoriis ortam, novam incertitudinem introduxit.

Explicatio.

Displicuisse Justiniano & Triboiano hanc legem Theodosii & Valentiniani in multis capitibus, patet ex *l. 1. §. 5. & 6. C. de V. I. E. Cumque hæc materia summi nostri numinis liberalitate collecta fuerit, oportet eam pulcherrimo opere extruere, & quasi proprium & sanctissimum templum Justitiæ consecrare. Et in libros quinquaginta, & certos titulos totum (Jus) dirigere, tam secundum nostri Codicis constitutionem, quam Edicti perpetui imitationem, prout hoc vobis commodum esse potuerit: ut nihil extra memoratam consummationem possit esse derelictum: Sed his quinquaginta libris totum Jus antiquum per mille & quadringentos pene annos confusum, & a nobis purgatum, quasi quodam muro vallatum, nihil extra se habeat: omnibus autoribus Juris æqua dignitate pollentibus, & nemini quadam prærogativa servanda: quia non omnes in omnia, sed certi per certa vel meliores, vel deteriores inveniuntur. Sed neque ex multitudine autorum,*

quod

quod melius & æquius est, judicato te, cum possit unius (forsitan) & deterioris sententia, & multas & majores in aliqua parte superare. Et ideo ea, quæ antea in notis Æmilii Papiniani ex Ulpiano & Paulo, nec non Marciano adscripta sunt, quæ antea nullam vim obtinebant, propter honorem splendidissimi Papiniani, non statim respuere; Sed si quid ex his ad repletionem summi ingenii Papiniani laborum, vel interpretationem necessarium esse perspexeritis; & hoc ponere legis vicem obtinens, non moremini; ut omnes, qui relati fuerint in hunc Codicem prudentissimi viri, habeant autoritatem, tanquam si eorum studia ex principalibus Constitutionibus profecta, & a nostro divino fuerint ore profusa: omnia enim merito nostra facimus, quia ex nobis omnis eis impertietur autoritas: nam qui (non) subtiliter factum emendat, laudabilior est eo, qui primus invenit. Sed magis ista ex æmulatione videntur scripta, quam ex prudenti defectuum agnitione. non in eo nævus erat, quod Papinianus fuerit aliquo modo reliquis JCtis prælatus, aut quod Ulpiani & Pauli notæ fuerint abrogatæ: nec tam in eo, quod multitudo possit sequi deteriorem sententiam, hæc enim ratio nihil obstat, quo minus in omnibus collegiis vota non ponderentur, sed numerentur; verum in eo nævus latet, quod isto modo incertitudo juris fuerit aucta, & jus maxime varians introductum fuerit. Dependebat enim sententia tum ex ingenio vel potius ex memoria advocati. Finge in duabus causis unius ejusdemque juris, unus idemque advocatus coram duobus diversis judicibus postulabat, hic pro actore, illic pro reo. Adversarii autem homine utebantur non ita in scriptis JCtorum versato. Hic advocatus ille pro lubitu JCtos recensebat pro sententia quam defendebat, hic Papinianum forte & Paulum solum, ut Papinianus vinceret, qui pro actore faciebat, illic Paulo addens Ulpia-

Ulpianum vel alium ut Papinianum numero vincerent, quia hi faverent reo, vel dic potius, penitiores Advocatos semper in numerato habuisse JCtorum numerum pro utraque sententia, quo imperitioribus adversariis, prout res postularet, imponerent. At, inquis, Judicis erat cognitos habere libros JCtorum, non id dependebat ab arbitrio advocatorum. Respondeo 1. id vero est contra *d. l. un.* ubi dicitur, quod tum demum electionem habeat judex, si proferantur aut recitentur a partibus vel advocatis utrobique æquales sententiæ. 2. Etiam judicibus hoc pacto occasio data fuisset ex favore sæpe eligendi pluralitatem, prout placeret. 3. Quid si Judicum unus peritior fuisset altero? Ita hac occasione certe unus ita, alter alio modo pronunciasset & incertitudinem introduxisset.

CHRISTIANI THOMASII, JCti. DISSERTATIO ACADEMICA,

De Nævis Jurisprudentiæ Romanæ ex historia Juris ab ejectis Regibus ad publicatas Leges XII. Tabb deductis.

Habita Halæ 4. April. 1691.

RESPONDENTE

CAROLO AUGUSTO GUEINTIO.

PRÆFATIO.

Vivimus in seculo, in quo JCti, quotquot hodie existunt, ad duas prope classes videntur referri posse. Plerique Corpus Juris Civilis tanquam idolum aliquod suspiciunt,

Recensuit Gothofredus nævos a Compilatoribus admissos, possemus iisdem addere nævos admissos ab ipso Theodosio: scil. XV. Quod confectionem hujus Codicis non uni mandaverit, sed pluribus XVI. Quod potestatem abbreviandi & ita obscurandi illis dederit, (vide quæ in explicatione hujus capitis ex Gothofred adduximus.) Sed cum hos nævos fusius explicaturi simus in Jure Justinianeo, ubi recurrent, hic prolixiores esse nolumus, præprimis, cum non sit diffitendum, potestatem horum collectorum non ita fuisse laxam, uti sociorum Triboniani, nec tanta damna inde fuisse metuenda.

CAPUT VII.

De Responsis Prudentum a Theodosio limitatis.

SEntiebat Theodosius nævum ex eo ortum, quod Augustus judicem adstrinxerat, ut responsa prudentum sequeretur. Igitur incertitudinem inde ortam eo remedio tollere allaboravit, ut certorum saltem JCtorum scripta jusserit valere in judiciis, & in allegatione eorundem plures prævalere paucioribus, ex paribus illos, inter quos esset Papinianus, inter pares denique absque Papiniano judicis arbitrio locum esse. (1)

(1) *l. un. Cod. Theod. de respons. Prud. l. 1. tit. 4.*

Explicatio.

Meretur Constitutio Theodosii & Valentiniani, ut tota apponatur: *Papiniani, Pauli, Gaji, Ulpiani atque Modestini scripta universa firmamus ita, ut Gajum atque Paulum, Ulpianum & cæteros, comitetur autoritas lectionis, quæ ex omni opere recitatur. Eorum quoque scientiam, quorum tractatus atque sen-* *ten-*

tentias prædicti omnes suis operibus miscuerunt, ratam esse censemus, ut Scævolæ, Sabini, Juliani atque Marcellini, omniumque, quos illi celebrarunt. Si tamen eorum libri propter antiquitatis incertitudinem, codicum collatione firmentur. Ubi autem diversæ sententiæ proferuntur, potius numerus vincat Autorum: vel si numerus æqualis sit, ejus partis præcedat autoritas, in qua excellentis ingenii vir Papinianus emineat: qui, ut singulos vincit, ita cedit duobus. Notas etiam Pauli atque Ulpiani in Papiniani corpus factas (sicut dudum statutum est) præcipimus infirmari. Ubi autem pares eorum sententiæ recitantur, quorum par censetur autoritas, quod sequi debeat, eligat moderatio judicantis. Pauli quoque sententias semper valere præcipimus.

Meretur explicatio Gothofredi, ut textui illi simul jungatur: *Primo*, ait, *quinque veterum Jurisconsultorum, Papiniani, inquam, Pauli, Gaji, Ulpiani & Modestini scripta* hac l. *confirmat Valentinianus, eaque in judiciis recitari & obtinere jubet: id enim est, quod his verbis significatur:* comitetur autoritas lectionis, quæ ex omni opere recitatur. *Quomodo & mox*: Ubi autem pares eorum sententiæ recitantur. *Recitari scilicet, proferri (ut hac quoque leg. dicitur) non Principum modo Constitutiones, leges, seu Jura publica, ut ex Paulo liquet,* 5. sentent. 25. §. 5. *Sed & Juris Consultorum probatorum publice responsa, seu prudentum edicta in judiciis mos erat: quod hæc lex quoque probat, quorum videlicet autoritatem Judices in judicando sequerentur. De quo more Cassiodorus quoque non uno loco, ac nominatim* lib. 6. var. 8. Et appellabatur abusive judicium, ubi non allegabantur a Partibus dicta Prudentium. *Hanc proinde constitutionem, & si quas similes hujus ævi, intellexit Justinianus, cum* in §. Responsa Prudentum 8. inst. de Jure Naturali *scripsit;* Jurisconsultorum sententias & opiniones eam autoritatem tenuisse, ut judici recedere a Respon-

sis eorum non liceret, *hoc addito*: ut est constitutum *&c.* Quæ sequuntur verba, recensuimus *supra cap. 2. pag. 67.* Sequuntur illa: *Quo quidem in censu quinque Jurisconsulti* hac leg. *memorantur, Papianus inquam, Paulus, Gajus, Ulpianus & Modestinus: ita quidem, ut si* in h. l. *pro:* & cæteros, *legamus*; ut cæteros, *quod mihi aliquando in mentem venit, exinde colligatur, ante Valentinianum jam duorum Jurisconsultorum, Papiniani videlicet & Modestini scripta probata fuisse, atque in judiciis passim pro autoritatibus & authenticis allegari solita: Cæterorum vero trium nondum adeo. De Papiniano certe fidem faciet jam* lex utere 14. Cod. de præd. & aliis rebus minorum. *Nempe nulli majorem inter Jurisconsultos famam hoc ævo meruere, quam Papinianus & Modestinus, ut ex eorum elogiis passim colligas: quorum hic ultimus verorum & γνησίων Juris Consultorum & conditorum revera fuit, post eum nullus. Verum hæc conjectura tantum est; nam & cæteri quoque in Constitutionibus laudati, inque Judiciis recitati; etsi haud æqua omnes autoritate: de quo mox.* Lectionis autoritas *h. l. est dignitas, autoritas Scriptorum, responsorum, quæ in judiciis legi solita:* l. Titius 43. π. de act. empti: l. ult π. ad l. Corn. de falsis l. 5. π de probat. *Lectio hac tempestate pro περικοπῇ, textu, allegatione, autoritate, testimonio, sectione undecunque decerpta, quæ adducebantur, recitabantur in judiciis, scriptis, & in Ecclesia quoque &c.*

Secundo hujus legis capite confirmantur pariter quatuor Jurisconsultorum anteriorum, puta Scævolæ, Sabini, Juliani, Marcelli nominatim, aliorumque scripta, sententiam quorum tractatus & sententias superiores illi Q. inseruerint operibus suis m scuerunt, eosque celebrarunt. Quæ quidem scripta hoc adhuc ævo extabant, sed suo jam ævo Galliam intra regnumique Tholosanum intercidisse Interpretes hujus leg. testatur: At non in Oriente sub Justiniano, utpote e quorum

postea

postea scriptis Tribonianus in Pandectas suas complurima retulit. Quod Scævolam attinet, Arcadius quoque jam l. 3. de testamentis, *Scævolam autorem prudentissimum Jurisconsultoremque vocaverat, ejusque sententiam ibi secutus comprobaverat.*

Tertio capite continentur jam cautelæ, seu leges certæ quibus Jurisconsultorum illorum Scripta tuto in judiciis legi, recitari, allegari possent: Nempe jubet Valentinianus Scripta eorum ad Codices emendatos exigi, ut ita Lectio ex his seu autoritas desumi tute possit: propter antiquitatis, *inquit*, incertum, *nempe, quod inemendati passim Codices circumferrentur, librariorum stupore, causisque aliis &c.*

Quarto hujus legis capite Valentinianus definit, quid facto opus sit, si diversæ Jurisconsultorum sententiæ proferantur, quatuor in id sententiis. Primo, ait, in hac sententiarum diversitate, potiorem Juris Autorum numerum vincere, seu præferri oportere. Numerari igitur, non ponderari Jurisconsultorum sententias voluit Imperator. Quod & in Jure Romano in dubiis quæstionibus quandoque obtinuit: quo certe pertinet quod Ulpianus scribit, l. 8. de adoptionibus, *item quod Gajus* l. 18. dig. de in jus vocando. *Sic in quæstione illa, utrum servus proprius institui recte sine libertate possit, secundum plurium sententiam in Negativam concessum fuit, ut docet* pr. Inst. de hæred. inst. *cum Attilicino uni jam olim aliter videretur. Sed enim mens alia meliorque Justiniano quoque postea sedit, qui ut æquiorem in illa, quam modo dixi, quæstione Attilicini unius sententiam amplexatus est, ita hanc nominatim Valentiniani Tertii constitutionem hac parte sugillat.* l. 1. §. cumque Cod. de veteri jure enucl. *Etsi non negem, si de veteri illa Jurisprudentia quæritur, eorum qui Juris conditores autoresque fuere, in dubio ferme potiorem numerum jure apud posteros prælatum:*

magnum enim istud de consensu concentuque potioris partis præjudicium est: At enim qui hodie inolevit, perditus mos, ille est, quo communes opiniones Autorumque congeries, imo nubes, pro omni ferme ratione obtenditur. De plurium sententia in judiciis & suffragiis sequenda, de qua agitur l. 36. π. de re judicata, *ab hac leg. aliena jam quæstio est. Et hæc quidem Valentinianus, ubi inæquali numero disparesque sententiæ essent. Quid vero si pares existant? Hic jam Papiniano hanc prærogativam tribuit, ut si numerus æqualis sit, ejus partis præcedat autoritas, in qua excellentis ingenii vir Papinianus eminet, seu a qua ipse stat, qui ut singulos vincit, ita cedit duobus: hoc altero* προνομίῳ *insuper addito, ut Pauli & Ulpiani notæ in Papiniani corpus factæ, sicut & antea dudum statutum fuerat, infirmentur; quæ quidem omnia de Papiniano, præterquam quod is primus ceu Quinqueviralis, de quo supra, collegii Præsul &* ἔξαρχος *ponitur, singularia admodum decora &* προνόμια *sunt. Primum Papiniani* προνόμιον *istud est, quod æquali inter se dissentientium seu dissidentium numero, ea sententia prævalere jubetur, in quam Papinianus inclinavit:* ὅλλος ἄτος Ἡρακλῆς. *Quæ & ipsa prærogativa Bartolo in quondam Hispania & Lusitania decreto Regio tributa fuit, si verum est, quod refert Joanes Baptista de Gazalupis de S. Severino,* in tractatu de modo studendi in utroque Jure, qui subjectus est vocabulario Juris p. 254. *Similis & major etiam Joannis Chrysostomi prærogativa fuit; nam in interpretandis Scripturis ita felici divinoque adeo ingenio præditus est ut quamvis cæteri Ecclesiæ Pates communibus suffragiis locum aliquem scripturæ secus quam ipsi visum esset interpretarentur; contra omnes unius præponderaret sententia &c. Secundum Papiniani hac l.* προνόμιον *istud est, quod Valentianus Notas Pauli & Ulpiani in corpus Papiniani factas (hi enim duo Jurisconsulti, Papiniani ipsius discipuli, ejusque in Præfectura Prætoriana adsessores, ad Papinianum notas scripserunt) infirmari præcipiat. Addito,* sicut dudum

dum

dudum statutum est. *Ubi dubium est, quando id statutum, & dudum quidem fuerit. Constantinus M. certe in ea quæstione, qua de agitur* l. un. infr. de sententiam passis, *remotis Pauli atque Ulpiani notis, Papiniani sententiam prætulerat: at non ideo, quod Valentinianus* h. l. *adstruit, hac in re paulo liberalior, infirmatæ penitus Notæ illæ omnes fuerunt. Et melior iterum in hoc tertio mens Justiniano sedit, qui eas notas non statim neque promiscue respui voluit, verum probatas seligi, Papinianeisque etiam Responsis & Quæstionibus subjici* d. l. 1. §. Sed neque 6. Cod. de veteri Jur. enucl. *cujusmodi Pauli ad Papinianum octo notæ referuntur*, l. 1. f. π. de offic. ejus, cui mandat Jurid. l. 16. π. de publiciana; l. 72 in f. π. de contrah. empt. l. 1. § 2. π. de usuris, l. ult. de his qui in testam. l. 42. in pr. π. de bonis libertorum. l. 116. in pr. π. de verb. obl. l. 8. in pr. π de stipul. Prætor. *Ulpiani unica quod sciam* l. 31. §. 2. π. de negot. gest. *Neque immerito, id enim præstant Notæ illæ, ut commoda interpretatione, vel rationibus Papiniani dicta utiliter firment, vel ex eodem æquitatis fonte, & ex iisdem Juris principiis similes, vel contrarios casus decidant, extensionibus vel exceptionibus appositis: Quod & alii fecere, qui ad veterum Jurisconsultorum libros notas scripserunt; Exemplo aliorum Criticorum, quorum optimi & antiquissimi Græci, Latini non tantum obelis falsa, suspecta, dubia confingere soliti, sed etiam χρήσιμα lectori præmonstrare. Quamquam neque a vero abest, sæpe inique & mordaci dente nimium iis notis Papinianum perstringi; ut exemplo esse potest* lex 116. π. de verbor. oblig. *collata cum* l. 98. §. qui stipulatur π. de solutionibus. *Et forte etiam sensisse potuit hic Valentinianus, de hujuscemodi Notis,*

tis, quibus a Papiniano abirent illi, non vero de his, quæ iidem subjicere, adminiculandæ vel sufflaminandæ Papiniani sententiæ. Et *hæc de Papiniani prærogativis, & illa quidem, ut dissidentibus sententiis ea vinceret, a qua Papinianus staret. Quid si vero pares Jurisconsultorum sententiæ sint, quorum par quoque censetur autoritas? Judici jam eligendi potestatem tribuit Valentinianus* h. l. quod sequi debeat, eligat moderatio judicantis: *& sic arbitrarium id, seu inter casus arbitrarios censeri vult.* Moderatio, *id est, justa & æqua æstimatio, & quidem in* sp. hujus legis *Moderatoris seu Rectoris provinciæ, vel alterius Judicis: Ita enim moderationis vox passim accipienda, hic &* l. 20. de cursu publ. l. 119. de decur. *Tandem fine hujus leg. Pauli quoque sententiæ semper valere præcipiuntur. Quo quid opus erat, cum jam initio legis, pauli scripta (exceptis in Papinianum notis) universa firmentur? Certe viri cujusdam doctissimi interpretatio hic minus placere debet, quasi superius in genere Pauli Scriptis Juris autoritas tributa sit; his vero postremis verbis, peculiariter libris ejus sententiarum hæc autoritas tribuatur, ut hi vincant omnes autores, omnesque libros Juris, & per hoc ipsum etiam Papinianum, & libros Papiniani; idque indicetur his verbis:* semper valere, *quæ extensionem habeant ad omnes casus, in quibus libri hi sententiarum aut soli producerentur, aut juncti cum libris aliorum autorum, aut ab illis disjuncti ac dissidentes. Quod prærogativis supra Papiniano tributis, plane adversatur. Quid igitur? Ego haud absurde crediderim, id a Gothorum manu esse, quibus tantopere Paulus, id est,*

est, Pauli sententiæ placuerunt, ut inde quoque corpus suum Alaricianum conficerent: ut ex fine interpretationis huic legi subditæ apparet: ubi & duo ab Interprete addita, de quibus nihil in contextu legis habetur, de quibus nos in Prolegomenis.

NÆVUS. XXVI.

Modus iste tollendi incertitudinem ex responsis Jurisprudentum contradictoriis ortam, novam incertitudinem introduxit.

Explicatio.

Displicuisse Justiniano & Triboiano hanc legem Theodosii & Valentiniani in multis capitibus, patet ex *l. 1. §. 5. & 6. C. de V. I. E. Cumque hæc materia summi nostri numinis liberalitate collecta fuerit, oportet eam pulcherrimo opere extruere, & quasi proprium & sanctissimum templum Justitiæ consecrare. Et in libros quinquaginta, & certos titulos totum (Jus) dirigere, tam secundum nostri Codicis constitutionem, quam Edicti perpetui imitationem, prout hoc vobis commodum esse potuerit: ut nihil extra memoratam consummationem possit esse derelictum: Sed his quinquaginta libris totum Jus antiquum per mille & quadringentos pene annos confusum, & a nobis purgatum, quasi quodam muro vallatum, nihil extra se habeat: omnibus autoribus Juris æqua dignitate pollentibus, & nemini quadam prærogativa servanda: quia non omnes in omnia, sed certi per certa vel meliores, vel deteriores inveniuntur. Sed neque ex multitudine autorum, quod*

Ulpianum vel alium ut Papinianum numero vincerent, quia hi faverent reo, vel dic potius, penitiores Advocatos semper in numerato habuisse JCtorum numerum pro utraque sententia, quo imperitioribus adversariis, prout res postularet, imponerent. At, inquis, Judicis erat cognitos habere libros JCtorum, non id dependebat ab arbitrio advocatorum. Respondeo 1. id vero est contra *d. l. un.* ubi dicitur, quod tum demum electionem habeat judex, si proferantur aut recitentur a partibus vel advocatis utrobique æquales sententiæ. 2. Etiam judicibus hoc pacto occasio data fuisset ex favore sæpe eligendi pluralitatem, prout placeret. 3. Quid si Judicum unus peritior fuisset altero? Ita hac occasione certe unus ita, alter alio modo pronunciasset & incertitudinem introduxisset.

CHRISTIANI THOMASII, JCti. DISSERTATIO ACADEMICA,

De Nævis Jurisprudentiæ Romanæ ex historia Juris ab ejectis Regibus ad publicatas Leges XII. Tabb deductis.

Habita Halæ 4. April. 1691.

RESPONDENTE

CAROLO AUGUSTO GUEINTIO.

PRÆFATIO.

Vivimus in seculo, in quo JCti, quotquot hodie existunt, ad duas prope classes videntur referri posse. Plerique Corpus Juris Civilis tanquam idolum aliquod suspiciunt,

dentiam a Rabuliſtica purgare variis remediis ſtudent. Si tamen fatendum quod res eſt, nihil hactenus conſiliis iſtis promotum fuit, ſed omnia potius in pejus quotidie ruerunt. Unde nonnulli tacitis ſuſpiriis incurabile Jurisprudentiæ vulnus deplorant, & tanquam in re deſperatiſſima manus in ſinu recondunt, omnem operam fruſtraneam eſſe opinantes. Mihi ſemper viſum fuit, officium boni & ſapientis JCti hodie in eo conſiſtere, ut intuitu Jurisprudentiæ non aliter ſe gerat, atque circumſpectus Medicus facere ſolet. Hic quotiescunque ipſi homo graviter decumbens offertur, omnibus affectibus vacuus in primam morbi originem & incrementa inquirit, quo cognito non ſtatim ad communia remedia morbo iſti reſiſtentia properat; ſed ante omnia conſiderat, utrum ægrotantis corpus & vires ita comparatæ ſint, ut a remediis conſuetis ſalus & reſtitutio ſanitatis ſperari poſſit. Sæpius enim ſi materia peccans, ut Medici loqui amant, in corpore abundet, & ægrotans viribus & Spirituum copia deſtituatur, abſtinendum eſt a remediis alias optimis, ne irritando pravos humores malum augeatur, & ægrotanti loco ſanitatis mors & interitus acceleretur. Unde in ejusmodi caſibus prudens Medicus ſaltem ſollicitus eſt, ut talia remedia ægrotanti præſcribat, quæ non creſcere ſinunt morbum, & pedetentim maxime ac tenuiter morbi cauſas evacuent, ut, ſi ſanitas ægroto non poſſit reſtitui, ſaltem mors differatur. Simili modo etiam Jure Conſulto incumbit, ut cum certiſſime ſentiat graviter ægrotere jurisprudentiam, nullo affectu abreptus tranquille in primas hujus mali origines inquirat, nec contentus ſit vitia ſeculi

culi & crefcentem quotidie Rabulifticam, aut errores Pragmaticorum a Gloffatoribus Jurisprudentia genuina deftitutis in forum introductos, aut intempeftivam Triboniani curam increpare, fed potius a primis Jurisprudentiæ fontibus confideret nævos, qui fimul fontes fuerunt omnium errorum fequentium, & porro augmenta, quibus quotidie malum altiores radices fumfit, penfitet. Tum ut hoc opere abfoluto vulgaria remedia examinet, & ex principiis rectæ rationis demonftret: utrum ea fucceffum habitura fint nec ne? Denique etfi deprehendat incurabilem effe Jurisprudentiæ morbum, ne tamen opem ferre defiftat, fed ut de talibus remediis fit follicitus, quæ & malo, ne latius ferpat, viam præfcindant, & non difficulter effectui etiam dari poffint. Atque hæc eft intentio libri, quem jam aliquot annis meditor, *de defectibus Jurisprudentiæ*, cujus in præfenti Difputatione fpecimen fifto, ex Hiftoria Juris Romani oftenfurus, *qui nævi Jurisprudentiam ftatim ab ejectis Regibus ad publicatas leges XII. Tabularum invaferint.* De reliquis alio tempore differam. Faxit Deus feliciter!

THESIS HISTORICA I.

URbem Romam a principio Reges habuere, (1) fub quo ftatu initio fine lege & jure certo populus Romanus vivit, cum omnia manu a Regibus gubernarentur, (2) & Romulus fere, ut libitum effet, imperitaret. (3) Poftea aucta civitate Romulus ipfe leges quasdam curiatas ad populum tulit. Tulerunt & fequen-

quentes Reges. (4) Nam Numa Religionibus & Divino Jure maxime populum devinxit: repertaque quædam a Tullio & Anco. Sed præcipuus Servius Tullius ſanctor legum fuit, quibus etiam Reges obtemperarent. (5) Ejectis vero Regibus & pulſo Tarquinio, omnes iſtæ leges Regiæ exoleverunt, & populus incerto iterum jure & conſuetudine magis, quam lege certa uti cœpit. (6)

(1) Tacitus I. *Ann. l.* 1. (2) Pomponius *l. 2. §. 1. de O. J.* (3) Tacitus, III. *Ann. 26, 5.* (4) Pomponius *d. l. 2. §. 2.* (5) Tacitus *d.* III. *Ann. 26, 5.* (6) Pomponius *d. l. 2. §. 3.*

ANNOTATIO.

SUMMARIA,

Papirius quis? §. 1. Fabulam ſapit hiſtoria de Papirio Prætextato §. 2. Fragmenta legum Regiarum §. 3.

§. 1.

LEges Regias collegit olim ſtatim in ſtatu Regio Papirius *d. l. 2. §. 2. d. O. J.* de quo quisnam fuerit anxie diſquirere noſtra non intereſt. Et relinquamus adeo ingeniis otio abundantib9 diſpicere, utrum hic Papirius Sexti prænomen habuerit, prout eum citat Pomponius *d. l. 2. §. 2.* utrum Publii, uti ab eodem Pomponio vocatur *d. l. 2. §. 36.* utrum idem ſit cum Papirio, quem Dionyſius *l. 3. c. 49.* Cajum, & *l. 5. c. 1.* Manium appellet; vel utrum denique ſit Papirius ille Prætextatus, cujus mentionem injiciunt *Gellius Noct. Attic. l. 1. c. 23. & Macrob. l. 1. Saturnal.*

c. 6. Qui elegantiis ejusmodi delectatur, poterit hac de controversia consulere Rupertum *ad Enchiridion Pomponii c. 3. p. m. 53. sqq.* & Cujacium *inter Notas Variorum ad d. l. 2. de O. J. ex editione S. Leewii.*

§. 2. Illud, sed obiter, notatu non videtur indignum, quod observat idem *Rupertus d. l. p. 61.* Nota est pueris etiam nostris historia, quam de Papirio Prætextato refert Gellius, & ex hoc descripsit Macrobius *dd. ll.* quomodo videlicet eleganti mendacio de duabus uxoribus uni viro jungendis intempestivam matris curiositatem arcana Senatus scire cupientis, eluserit. Solet ista proponi in exemplū adolescentibus nostris, nec memini olim me quenquam legisse, qui de ejus veritate dubitaret. Ipse Philippus Caroli sagacissimus alias Gellii, vel, si mavis, Agellii commentator *in animadvers. ad d. c. 23.* gratias habet Agellio, quod e Catone vetustissimam Papirii adolescentis historiam ad nos transmiserit. At fabulam sapere quilibet facile perspicere poterit, qui modo consideret, quam a prudentia populi Romani alienum sit, pueros prætextatos participes facere arcanorum Reipublicæ, quod tamen pro fundamento istius historiolæ ponitur; & a Gellio & a Macrobio, & ob factum demum Papirii hujus Senatus consultum promulgatum fuisse dicitur, ne pueri cum patribus posthac in curiam introeant. Quare non sine ratione suaviludii cujusdam commentum esse suspicatur Rupertus *d. l.* & hoc ipsum perstringi videri a Polybio *lib. 3. c. 20.* (mihi 5. p. 189.) *Quam absurdum illud*, inquit, *quod incredibilem Senatus mæstitiam memorantes, simul adjiciunt, filios duodecim duntaxat annis majores a parentibus in Senatum inductos, qui publicorum consiliorum facti participes nemini propinquorum quicquam illorum, quæ enuntiari nefas, aperuerint; quæ sunt omnia a vero aliena, & palam falsa, nisi hoc quoque præter cætera Romanis fortuna, si Diis placet, largita est, ut inde a pueris statim saperent.* Quæ nemo non videt pulcherrime quadrare in scriptores illos, a quibus narrationem suam de Prætextato accepit vel Gellius vel ex quo ista Gellius hausit, Cato, qui forte fuerunt Chereas vel Solilus. *Vide Polyb. d. l.*

§. 3. Sed

§. 3. Sed amisimus istam collectionem legum Regiarum a Papirio factam, non tamen amisimus fragmenta earum, etsi in Jure Justinianeo vix unius vestigium extet in *l. 2. de mortuo inferendo.* Collegerunt enim illas ex Plutarcho, Festo &c. viri quidam Clarissimi Doctissimique, ut Antonius Augustinus, Fulvius Ursinus, Justus Lipsius, Franciscus Modius. Vid. Rittershus. *ad LL. XII. Tabb. Proleg. cap. 4. p. m. 9.* quibus adde Pighium, ex quo præcipuas excerpit Rupertus *d. l. p. 51. seq.* & Eberlinum *de Orig. Juris c. 4. p. 14. seq.* Et eleganti commentatione leges Romuli illustravit rarissimæ eruditionis JCtus Franciscus Balduinus.

OBSERVATIO I.

Non parum turbavit jurisprudentiam Romanam, quod ejectis Regibus simul omnes Leges Regiæ exoleverunt.

SUMMARIA.

Requisita justæ legum interpretationis in genere, tam intuitu legum interpretandarum, quam intuitu Interpretis §. 1. *Quid insuper requiratur, si quis leges certæ Reipublicæ in formam artis redigere velit.* 2. *Causæ ex quibus Jurisprudentiæ corruptio oritur in summa propositæ tam ex parte legum ipsarum, quam ex parte JCtorum* 3. *Ad quas adeo in examine corruptionis Jurisprudentiæ Romanæ semper respicietur.* 4. *Facta injusta, quibus fundatum fuit regnum Romanorum. Inter hæc etiam referri debet Raptus Sabinarum, sine ratione ab aliis defensus.* 5. *Legum Regiarum singularu æquitas & præstantia.* 6. *Non habuit populus Romanus justam rationem tollendi leges Regias.* 7. *Sed nimium excedens odium erga Reges & regiam potestatem illos eo impulit.* 8. *Leges Regiæ non lege Tribunitia abrogatæ sunt, sed tacita desuetudine. Damnum quod Jurisprudentia inde passa est.* 9. *Notatur Eberlinus, quod asserat, non omnes leges exolevisse.* 10. *Hæc tamen corruptio jurisprudentiæ ad nos non multum pertinet,* 11.

§. 1. Præ-

§. 1.

PRæſuppono Juris Conſulti officium in eo conſiſtere, ut interpretetur leges, quibus Civitas utitur, easque ad ea, quæ in ipſis rerum argumentis obtinent, applicet. Legum autem omnium interpretatio certis quibusdam regulis nititur, quæ docent, mentem legis dubiam, ambiguam & obſcuram, ex conjecturis veroſimilibes elicere. Ut vero regulæ ejusmodi rite ad leges has vel illas accommodari poſſint, requiritur ante omnia, ut leges ipſæ ita ſint conceptæ ab homine uſu rationis gaudente, ut conſonantia non ſolim ſit in contextu, ſed &, ut ratione ſua ex utilitate Reipublicæ deſumta lex gaudeat, & ipſæ legum rationes inter ſe cohæreant, tum ut ambiguitas aut obſcuritas talis ſit, quæ attentione debita tolli poſſit, & quæ forte alia ſunt requiſita ſimilia in ipſa legum latione obſervanda. Tum neceſſe eſt, ut legum interpres ingenio & acumine polleat conjectandi legum rationes ſæpe latentes, quam in rem hiſtoriæ & Politicæ ſtudium multum inſervit, quo adeo probe inſtructus eſſe debet, qui legum interpretationem aggreſſurus eſt. Sed & attentione inſuper opus eſt, ad conſiderandas exacte omnes circumſtantias ad legum interpretationem momentum afferentes, & ponderanda ſunt antecedentia & conſequentia legum ac loca parallela; Denique & judicium maxime in eo deſideratur, quo & rationes varias variarum legum inter ſe conferre, ac trutinare, ex pluribus ſenſibus ambiguis genuinum eligere, atque loca in ſpeciem ſibi adverſantia conciliare poſſit. Præprimis autem juſtitiæ & honeſtati eum addictum eſſe convenit, ut non ex malitia ad promovendum intereſſe privatum loco juſtæ interpretationis cavillatorie legem in alienum ſenſum contorqueat.

§. 2. Quemadmodum autem dicta ad quamlibet legum interpretationem eſſe neceſſaria facile patet, ſic ubi Jure Conſultus certas leges unius Reipublicæ interpretandas ſibi proponit, ſolet ad promovendam civium utilitatem operam dare ſedulo, ſicubi leges plures ſint, ut non a quibuslibet facile cognoſci valeant, ut ſcien-

ſcientiam earum legum juſtis definitionibus & axiomatibus in formam artis redigere queat. Quod uti fieri nequit, niſi omnia illa requiſita §. 1. memorata, tam intuitu legum, quam intuitu Juris-Conſulti adſint, ita inſuper hic neceſſe eſt, ut communi jure & conſonante omnes aut potiſſima civium pars utantur, tum ut leges non ſubinde varient, & ſine prægnante ratione non mutentur; ipſe JCtus autem debet eſſe illo habitu præditus, ex ſingularibus accurate eliciendi univerſalia, eaque juſto & amœno ordine collocandi. Dicerem uno verbo, debet eſſe bonus Logicus, niſi vitio ſeculi egregium hunc titulum ad ſe traxiſſent & ita contemtui cordatorum hominum objeciſſent Sophiſtæ, ne quid gravius dicam.

§. 3. Quæ cum ita ſint, ad oculum patet, cauſas corruptæ Jurisprudentiæ partim in legibus eſſe quærendas, partim in JCtis. Neque enim poterit non inſana & peſſime cohærens interpretatio aut doctrina legum evadere, ſi leges ipſæ contineant vere contradictoria, ſi contra rectam rationem lex aliqua ex impetu beſtiali ſit lata, ſi rationes legum latentes ſint adverſæ & repugnantes, ſi obſcuritas aut ambiguitas legum tanta ſit, & ſententia earum ſic perplexa aut præpoſtera, ut nec Oedipus mentem legislatoris elicere poſſit; ſi nulla ſit connexio inter leges unius provinciæ, diœceſeos, municipii, collegii, & leges, quas cives in reliquis ſocietatibus obſervant, aut ſi leges ſæpius vel æque frequenter mutentur atque calendaria, aut ſi variatio fiat circa juſtam rationem. Rurſus neceſſe eſt, plusquam Domitianam oriri interpretationem & doctrinam Juris, ſi Jure-Conſulti officium involet ſtupidus homo & bardus, ſubſidiis hiſtoricis ac Politicis deſtitutus, præcipitantis inſuper ac vagi ingenii, judicii vero ita nullius, ut non ſolum glandula pineali ſed & omni omnino cerebro privatus eſſe videatur ſapientioribus, & animal ἀλόγικον. Quod ſi inſuper ex propoſito leges calumniari & obtorto collo ad commodum privatum ac momentaneum torquere velit, næ evadet inde Ars iniqui & mali, quo prædicato nihil magis a Jurisprudentia alienum eſt.

 §. 4. Exa-

§. 4. Examinemus jam Jurisprudentiam Romanam ad iftam normam, & confideremus, utrum tum intuitu legum ipfarum, tum intuitu Juris Interpretum aut collectorum multa hic veniant defideranda, an minus, ut inde appareat, an corruptio Jurisprudentiæ levis fit, & quæ facilem emendationem admittat, an vero in tantum eadem fit depravata, ut de cura omni defperandum effe videatur.

§. 5. Quod igitur initio ftatum Regium & leges a Regibus latas concernit, non equidem initia urbis Romæ & fundationem ftatus ipfius Regii magnis prædicabo laudibus, cum tot hic occurrant crimina, ut eorum jufta trutinatio juftum volumen videatur requirere. Sive enim afyli inftitutionem confideres, quo mediante ex congerie omnis generis nebulonum aut levis certe notæ macula notatorum populum fibi quæfivit Romulus, apparebit evidenter, eam Juri Gentium omnibus modis fuiffe adverfam; Sive fratricidium & muros urbis Romæ fanguine fundatos penfites, dignum ifti populo Regem fuiffe Romulum fateri neceffe habebis. Ipfa connubia raptu Sabinarum quæfita ita omnis rectæ rationis regulis atque legibus adverfa funt, ut non tam mirari debeas, cur idem raptus ante aliquot annos in Academia Wittebergenfi ex inftituto differtatione publica fuerit defenfus, (neque enim in Differtationibus Academicis, ubi fæpe controverfiæ ex imperio magis quam rationis dictamine folvi folent, femper exactam judicii ἀκρίβειαν quærere nos decet :) quam quod idem Auguftino, Grotio, aliisque viris fummis, quamvis obiter faltem, fuerit vel excufatus vel approbatus, cum tamen ne ipfe quidem Livius egregius alias & exactus, fi quisquam alius, Romanorum actionum deprædicator aut defenfor, raptum hunc ab injuftitiæ nota, fine particula dubitationis indice eximere audeat.

§. 6. Sed quod leges tamen Regias attinet, quantum quidem ex fragmentis earum dijudicare poffumus, fuerunt illæ non folum ftatui Monarchico fatis congruæ, fed & quæfitam per easdem a Regibus effe promotionem jufti ordinis & tranquillitatis

publicæ,

publicæ, cuilibet statim ostendi poterit, si modo quis scopum earundem paulo attentius velit trutinare, in tantum, ut nonnullæ earum Imperatoribus Christianis vix indignæ esse videantur; de multis optandum sit, ut apud nos observentur. Ex legibus Romuli huc refero sequentes: *Populus Deorum fabulas ne credunto. Nocturnas in templo vigilias cum mulieribus non habento. Ne quis ante fœminas obscœna verba facito. Marito uxorem adulteram, veneficam, partus vel clavium suppositricem repudiare, deq; his criminibus cum cognatis judicare liberum esto. Mulierem, si vinum biberit domi ut adulteram puniunto.* Vide Eberlinum *d. l. c. 4. p. 14. seq.* Ex Numæ Pompilii legib9 huc pertinet non solum illa, cujus mentio fit *l. 2. de mortuo inferendo: ne mulier quæ prægnans sit humetur, antequam partus ei excidatur.* Vid. *Rupertum d. l. p. 52. Forsteri historiam Juris lib. 1. c. 7. p. 35.* sed & vel maxime ea quam apud supra memoratos collectores non deprehendi. Clemens enim Alexandrinus apud Eusebium *lib. 9. præp. c. 3. dicit:* Numam Pythagoricum fuisse, & Mosaica nixum doctrina, legem dedisse Romanis, *nullam imaginem DEO attribuere. Vide Georg. Hornii Histor. Philosoph. lib. 4. c. 3. p. m. 232.* Aliorum leges ut jam taceam.

§. 7. Quæ cum ita sint, videtur omnino populus Romanus contra jus fasque fecisse, quod una cum Regio nomine & potestate leges quoque Regias omnes ejecerit. Neque enim prætendere poterant [illegible]ctum Tarquinii imputandum esse præcedentibus regibus, cum ipse Livius testetur: tyrannidem Tarquinio soli adscribendam, Antecessores autem ejus de Republica optime fuisse meritos. *Libertas, ait. lib. 2. c. 1. ut lætior esset, proximi Regis superbia fecerat. Nam priores regnarunt, ut haud immerito omnes deinde conditores partim cœptæ urbis, quas novas ipsi sedes ab se auctæ multitudini addiderunt, numerentur. Neque ambigitur, quin Brutus idem, qui tantum gloriæ Superbo exacto Rege meruit, pessimo publico id facturus fuerit, si libertatis immatura cupidine priorum Regum alicui regnum extorsisset &c.* Tarquinii adeo leges, si quas tulit, abrogandæ fuissent, ut quæ haud dubie ad stabiliendam Tyrannidem tenderent. Ex priorum Regum legibus saltem

illæ, quæ Regium Statum tuerentur, quarum tamen paucisſimæ fuerunt. Reliquæ enim vel reſpexerunt defenſionem Imperii, at æqualem & regimini populari æque communem ac regno; vel cultum ſacrorum; At & hic parum immutatus fuit, ejectis Regibus, & religio a Numa inſtituta etiam in ſtatu liberæ Reipublicæ propagata eſt; vel denique negotia privatorum, ubi non ſolum exempla §.1. præcedentis oſtendunt, quam ſanctæ fuerint hac parte leges Regiæ, ſed & Dionyſio Halicarnaſſeo teſte *Antiq. Roman. lib 5 p.m. 421.* Leges Servii Tullii, de contractibus humanæ admodum & populares erant, quas etiam propterea tanquam ad propoſitum ſuum parum aptas in univerſum Tarquinius ſuſtulerat. Unde facile jam intelligis, quid Taciti verba velint, quæ in theſi adduximus; *Tullium ſanctorem legum fuiſſe, quibus ipſi Reges obtemperarent*, quæ alias intellectu difficilia ſunt. Cum enim contractus ita ſint Juris naturæ, & ita paritatem contrahentium requirant, ut æque Reges ac privatos obligent, non dubium eſt, quin Tacitus illis verbis leges contractuum a Tullio promulgatas, quæ ideo Dionyſio populares vocantur, quod in iis conditio Regis & populi æqualis fuerit, intelligat. Etſi vero hac de cauſa etiam, memorante eodem Dionyſio, iſtæ leges paulo poſt ejectos Reges & in odium Tarquinii a populo fuerint revocatæ, tamen non debebant in odium Tarquinii leges præcedentium quoque Regum deſuetudine tolli.

§. 8. Ergo nulla alia ratio mutationis reſtat, quam nimium regii ſtatus odium, quod etſi forte intuitu originis juſtum fuit, illud tamen modus fecerat iniquum maxime & rationi rectæ adverſum; cum & nomen Regium & Tarquiniorum nomen potiſſimum ita horreret populus, ut eam ob cauſam vel vana inſtituerent, vel injuſta plane & nullo jure defendenda ſuſciperent. Nec obſtant ea, quæ diſſerit Dionyſius *d. l. p. 420. Quoniam*, inquit, *multa magna beneficia collata videbantur in rempublicam a Regibus, volentes hoc nomen in urbe ſervari perpetuo, juſſerunt, ut Pontifices & augures deſignarent unum aliquem e ſenioribus ad hoc idoneum, qui ſacris tantum præeſſet, immunis a militia, vocareturque Rex ſacrificulus,*

ficulus, primusque hunc honorem Romæ accepit Manius Papirius vir Patricius, quietis amantissimus. Etenim si verum fateri volumus, videtur Dionysius verum quidem factum narrando genuinam facti causam non posuisse. Tantum enim abest, ut hic sacrificulus rex in honorem Regum præcedentium fuerit institutus, ut potius id factum sit in eorum contemptum. Audi rursus Livium *d. l. 2. c. 2. Rerum deinde divinarum habita cura, & quia quædam publica sacra per ipsos Reges factitata erant, nec ubi Regum desiderium esset, regem sacrificulum creant. Id sacerdotium Pontifici subjecere, ne additus nomini honos aliquid libertati, cujus tunc prima cura, officeret.* Sed quid verbis est opus, cum ipse Livius istum, quem memoravimus odii excessum non dissimulet, sic enim statim subjicit: *At nescio, an nimis undique eam* (libertatem) *minimis quosque rebus muniendo modum excesserint, Consulis enim alterius, cum nihil aliud offenderit, nomen invisum civitati fuit.* Et quid magis barbarum excogitari potuisset, quam Tarquinium Collatinum, stupro uxoris suæ tam indigna ab ejectis Regibus perpessum, & strenuum Bruti in liberanda Republica comitem ac adjutorem, ideo saltem, quod nomen Tarquinii gereret, precibus & suasionibus, sed quæ vim minarum viro constanti etiam metum incutere valentium haberent, eo adigere, ut Consulatu ex libera Populi voluntate vix suscepto se non solum abdicaret, sed & civitate cederet & extorris fieret. Ut de summo illo juris rigore, quo perpessi sunt, ut Brutus erga proprios liberos lubrico ætatis magis quam ex malitia criminis reos Justitiæ administratione sæviret, ac de injusta affectati regni suspicione, qua Valerius Consul gravatus fuit, alisque multis istius odii speciminibus, a Livio & Dionysio *dd. ll.* adductis, jam nihil dicam.

§. 9. Igitur exoleverunt leges Regiæ, non quidem lege Tribunitia, ut vulgares Juris Justinianei editiones legunt, *in d. l. 2. §. 3. de O. J. C.* Hoc enim neque verbum *exoleverunt*, neque quæ de memoratione incerti Juris ibidem sequuntur, admittunt, & jam monuit Rittershusius *in Comment. ad LL. XII. Tabb. d. l. p. 9.* sensum Pomponii esse, lege Tribunitia ejectos esse Reges, non

 vero

illæ, quæ Regium Statum tuerentur, quarum tamen paucisfimæ fuerunt. Reliquæ enim vel refpexerunt defenfionem Imperii, at æqualem & regimini populari æque communem ac regno; vel cultum facrorum; At & hic parum immutatus fuit, ejectis Regibus, & religio a Numa inftituta etiam in ftatu liberæ Reipublicæ propagata eft; vel denique negotia privatorum, ubi non folum exempla §.1. præcedentis oftendunt, quam fanctæ fuerint hac parte leges Regiæ, fed & Dionyfio Halicarnaffeo tefte *Antiq. Roman. lib 5 p.m. 421.* Leges Servii Tullii, de contractibus humanæ admodum & populares erant, quas etiam propterea tanquam ad propofitum fuum parum aptas in univerfum Tarquinius fuftulerat. Unde facile jam intelligis, quid Taciti verba velint, quæ in thefi adduximus; *Tullium fanctorem legum fuiffe, quibus ipfi Reges obtemperarent*, quæ alias intellectu difficilia funt. Cum enim contractus ita fint Juris naturæ, & ita paritatem contrahentium requirant, ut æque Reges ac privatos obligent, non dubium eft, quin Tacitus illis verbis leges contractuum a Tullio promulgatas, quæ ideo Dionyfio populares vocantur, quod in iis conditio Regis & populi æqualis fuerit, intelligat. Etfi vero hac de caufa etiam, memorante eodem Dionyfio, iftæ leges paulo poft ejectos Reges & in odium Tarquinii a populo fuerint revocatæ, tamen non debebant in odium Tarquinii leges præcedentium quoque Regum defuetudine tolli.

§. 8. Ergo nulla alia ratio mutationis reftat, quam nimium regii ftatus odium, quod etfi forte intuitu originis juftum fuit, illud tamen modus fecerat iniquum maxime & rationi rectæ adverfum; cum & nomen Regium & Tarquiniorum nomen potisfimum ita horreret populus, ut eam ob caufam vel vana inftituerent, vel injufta plane & nullo jure defendenda fufciperent. Nec obftant ea, quæ differit Dionyfius *d. l. p. 420. Quoniam*, inquit, *multa magna beneficia collata videbantur in rempublicam a Regibus, volentes hoc nomen in urbe fervari perpetuo, jufferunt, ut Pontifices & augures defignarent unum aliquem e fenioribus ad hoc idoneum, qui facris tantum præeffet, immunis a militia, vocareturque Rex facrificulus,*

ficulus, primusque hunc honorem Romæ accepit Manius Papirius vir Patricius, quietis amantissimus. Etenim si verum fateri volumus, videtur Dionysius verum quidem factum narrando genuinam facti causam non posuisse. Tantum enim abest, ut hic sacrificulus rex in honorem Regum præcedentium fuerit institutus, ut potius id factum sit in eorum contemptum. Audi rursus Livium *d. l. 2. c. 2. Rerum deinde divinarum habita cura, & quia quadam publica sacra per ipsos Reges factitata erant, nec ubi Regum desiderium esset, regem sacrificulum creant. Id sacerdotium Pontifici subjecere, ne additus nomini honos aliquid libertati, cujus tunc prima cura, officeret.* Sed quid verbis est opus, cum ipse Livius istum, quem memoravimus odii excessum non dissimulet, sic enim statim subjicit: *At nescio, an nimis undique eam* (libertatem) *minimis quosque rebus muniendo modum excesserint, Consulis enim alterius, cum nihil aliud offenderit, nomen invisum civitati fuit.* Et quid magis barbarum excogitari potuisset, quam Tarquinium Collatinum, stupro uxoris suæ tam indigna ab ejectis Regibus perpessum, & strenuum Bruti in liberanda Republica comitem ac adjutorem, ideo saltem, quod nomen Tarquinii gereret, precibus & suasionibus, sed quæ vim minarum viro constanti etiam metum incutere valentium haberent, eo adigere, ut Consulatu ex libera Populi voluntate vix suscepto se non solum abdicaret, sed & civitate cederet & extorris fieret. Ut de summo illo juris rigore, quo perpessi sunt, ut Brutus erga proprios liberos lubrico ætatis magis quam ex malitia criminis reos Justitiæ administratione sæviret, ac de injusta affectati regni suspicione, qua Valerius Consul gravatus fuit, aliisque multis istius odii speciminibus, a Livio & Dionysio *dd. ll.* adductis, jam nihil dicam.

§. 9. Igitur exoleverunt leges Regiæ, non quidem lege Tribunitia, ut vulgares Juris Justinianei editiones legunt, *in d. l. 2. §. 3. de O. J. C.* Hoc enim neque verbum *exoleverunt*, neque quæ de memoratione incerti Juris ibidem sequuntur, admittunt, & jam monuit Rittershusius *in Comment. ad LL. XII. Tabb. d. l. p. 9.* sensum Pomponii esse, lege Tribunitia ejectos esse Reges, non

vero abrogatas eſſe leges Regias) ſed tacita deſuetudine, dum videlicet propter odium commune erga Reges nemo auderet in obvenientibus privatorum controverſiis ad leges Regias provocare, ſed Conſules aut alii magiſtratus pro arbitrio cauſas dirimerent, &, etiamſi aliquando contingeret, ut ſecundum ſententiam legum regiarum pronunciaretur, non tamen fiebat amplius ex earum præſcripto, quia poterat magiſtratus arbitrium ſuum dirigere in ſententiam plane adverſam, & ita factum fuiſſe non ſolum modo memoratæ circumſtantiæ, ſed & ſtatus maxime turbulentus Reipublicæ, prout a Livio & Dionyſio deſcribitur, dubitare non ſinunt. Quo pacto non potuit non jus incertum ac varians oriri, ut Pomponius *d.* §. *3.* dicit, & ſic Jurisprudentiæ quoque circuli, quæ antea in Jure Civili Papiriano normam ſatis exactam agnoverat, nimium quantum turbabantur, cum non poſſit non eſſe incerta Juriſprudentia, ubi Jus incertum eſt. At incerta Jurisprudentia eſt flamma ſine lumine.

§. 10. Non puto ea, quæ hactenus recenſui, ſic comparata eſſe, ut cuiquam dubium movere poſſint, nec memini etiam ab aliquo vel Hiſtorico vel in Pomponium Commentatore aliquid afferri, quod nobis contradicat, niſi quod fluctus in ſimpulo moveat Georgius Eberlinus *orig. Jur. cap. 4. num. 15. ſeq. p. 22. ſeq.* defendens, non omnes leges Regias exoleviſſe, ſed quasdam, at ita infirmis rationibus, ut ſola earum recenſio pene ipſas refutet. Videamus. *Qui tamen*, (JCtus) inquit, *de omnibus legibus accipiendus non videtur, ſed de iis ſolummodo, quæ ad mores regios ſtatumq; regni pertinebant, Has enim & ſimiles ad regiam dominationem conſtituendam pertinentes, a Junio Bruto Tribuno Celerum abrogatas eſſe, veriſimile eſt; non eas, quæ vel divinas vel humanas res ſpectarent. Nam cum omnes Reges præter Superbum ita regnavint, ut quemadmodum Livius* d. libr. in pr. *tradit, Brutus idem, qui tantum gloria Superbo exacto Rege meruit, malo publico vel maxime id facturus fuerit, ſi libertatis immatura cupidine, priori Regum alicui Regnum extorſiſſet, conſentaneum quoque eſt, ejusmodi leges ad populum*

lum eos tulisse, quæ ere, vel maxime civitatis fuerint, & sine quibus tuta esse communis salus nequiverit. Unde eas omnino sublatas esse, credendum non est, sed quasdam ex illis, quæ utiles accommodataque Reipublicæ visæ sunt, licet non Regio nomine, more tamen ac consuetudine retentas fuisse atque observatas. Hinc patria potestas, quam Jure Romuleo constitutam esse ex superioribus constat, moribus recepta dicitur in l. Patre furioso 8. in f. de his qui sunt sui vel. al. jur. Imo nonnullas ex istis nominatim & repetitas & confirmatas esse, ostendit Dionysius lib. 5. antiq. Rom. fol. 205. Ubi νόμους συναλλακτικοὺς Servii Tulli, hoc est leges de contractibus, a Tarquinio Superbo sublatas, a Junio Bruto renovatas asserit, quod populares essent, & humanitatis æquitatisque plenissimæ. Et Livius lib. 6. in pr. ubi post captam incensamque a Gallis urbem Tribunos militum consulari potestate creatos, de nulla re prius, quam de religionibus Senatum consuluisse, in primisque fœdera ac leges, quæ duodecim Tabulæ, & quædam Regiæ Leges fuerant, conquiri quæ comparerent jussisse significat. Idem lib. 24. p. 369. ita sub Valerii Tribuni plebis persona de Oppia lege loquitur: Hæc cum ita natura distincta sint: ex utro tandem genere ea lex esse videtur, quam abrogamus? an vetus Regia lex simul cum ipsa urbe nata? an (quod secundum est) a Decemviris ad condenda jura creatis in XII. Tabulis scripta? Sine qua cum majores nostri non existimaverint, matronale decus servari posse, nobis quoque verendum sit, ne cum ea pudorem fœminarum abrogemus. Denique Leges Regias post Reges ejectos usu ac consuetudine observatas, tandem in XII. Tabulas a Decemviris omnino conjectas fuisse, ita ut prioribus quatuor Tabulis Regiæ LL. continerentur convincit Sex. Festus de verb. sig. p. 359. in voce Reus, ubi Numa legem secundam ex secunda Tabula producit. Et pag. 214. in voce Nuptias, citat l. Parens ex tabula tertia, dum ex Scaligeri restitutione inquit: Ob quam causam legem quoque parens, tab. 3. jubere caput ejus obnubere, qui parentem necavisset, &c. Nam eam legem Regiam fuisse, retulimus ex Festo supra in verb. Plorare. Sic Romuli legem illam, qua patribus liberos ter vendendi potestas concedebatur, revocatam, ac in XII. tabb. quartam, 300. deinceps anno, relatam esse, testatur Ulpian. in fragm. §. 1. tit. 10. Dionys. lib. 2. antiq. Rom. ante

med.

med. & *Coccius* Ennead. 2. lib. 2. col. 241. in fine, *quemadmodum & illa revocata & confirmata est, qua mulier, si pregnans mortua sit, humari vetetur, antequam partus ei excidatur, cujus Marcellus meminit* in l. negat. 2. in f. de mortuo infer. His Eberlini argumentis loco responsionis opponimus ea, quæ ex Cujacio *ad l. 2. de O. J.* notat Loewius *p. m. 8. Sine exceptione omnes. Noli dicere eas tantum leges exolevisse; quæ fundabant Regiam potestatem. Nam & Jus omne certum ut prorsus exoleverit necesse est, si, ut subjicit,* iterum P. R. incerto Jure uti cœpit. *Non nego latis XII. Tab. legibus, in eas plerasque ex Regiis fuisse revocatas atque descriptas, a prima origine eas potius Regias appellari, quam XII. Tab. resumta antiqua appellatione. Quemadmodum Papinianus legem de patria potestate, & Marcellus de muliere pragnante non afficienda ultimo supplicio, legem Regiam vocaverunt, & lex quoque Regia de Imperio Cæsarum, qua populus eis summum cessit Imperium, cum non illi se Reges appellarent, sed dictatores & Principes.*

§. 11. Sed videtur tamen primus hic defectus damnum magis attulisse populo aut Reipublicæ, quam in specie Jurisprudentiæ, cum non videantur illo tempore fuisse, qui Jurisprudentiæ operam darent, & leges interpretarentur. Refert quippe ex Cicerone Forsterus in *Historia Juris lib. 1. cap. 6. p. 34.* quod Romulus studia populi sic distribuerit, ut sellularias ac sordidas & turpibus cupiditatibus inservientes artes, ut corporibus atque animis tractantium noxias, servis & exteris exercendas commiserit: ingenuis duo tantum studia reliquerit, rei militaris ac rusticæ. Et institutum hoc Romuli a subsequentibus Regibus vel etiam initio liberæ Reipublicæ non mutatum fuisse, non dubitare sinunt mores populi Romani, quatenus eos Livius describit & Dionysius, agrestes adhuc & feri, & nondum per disciplinam sapientiæ emolliti. Ad quæ tamen regerere poteris: Jurisprudentiam & JCti officium non esse ad legum professores, commentatores aut advocatos restringendum, sed idem omnino & vel maxime in sanctis Magistratuum vel Judicum personis debere subsidere, adeoque illam Juris incertitudinem vel Senatoribus & Patribus Conscriptis fuisse præjudicio, ex quibus qui Rempubli-

publicam administrarent & plebi Jus dicerent, tum eligebantur. Quicquid tamen hujus sit, illud diffiteri non possumus, corruptionem istam Jurisprudentiæ Romanæ, quæcunque aut quantacunque etiam fuerit, ad nos parum pertinere, cum eidem nequaquam imputari possint difficultates hodiernæ. Nostra enim Jurisprudentia Romana, qua utimur, in corpore Juris Justinianei continetur, ad cujus leges docte interpretandas nihil faciunt leges Regiæ, sed initium potius erudito Juris Romani interpreti inde sumendum est, ut fontem illum omnis publici privatique Juris, ut Livius *Lib. 3.* Leges XII. Tabellarum appellat, exacte noverit. Quare si harum intuitu nullos defectus annotare poterimus, erit forte in salvo Jurisprudentia Romana. Age videamus.

THESIS HISTORICA II.

VAriis interea iisque gravibus dissidiis inter Patres & plebem ortis (*a*) tandem evenit, ut consensu communi tres legati mitterentur in Græciam, ut inde leges describerent atque colligerent. (*b*) Quibus reversis Decemviri creati sunt juris communis condendi gratia, qui etiam decem tabulis jus conditum populo publice proposuerunt, idque ad nutum populi emendarunt. (*c*) Sed cum viderentur adhuc quædam leges deesse, aliæ adhuc duæ tabulæ à Decemviris adjectæ sunt, quæ tamen demum abrogato iterum Decemviratu a novis Consulibus vim legis acceperunt, & ita leges XII. Tabellarum appellatæ sunt, (*d*) quæ adeo sunt fons omnis Juris Romani, (*e*) & leges sequentes fere pro augmentis earum haberi debent.

(*a*) Livius *lib. 2. & 3. decad. 1.* (*b*) Livius *lib. 3. c. 31. p. m. 113.* Dionys. Halicarn. *l. 10. fol. m. 676. edit. Sylburgii*

burgii in folio. (c) Livius *d. l. 3. c. 23. seq.* Dionyſ. *d. l. 10. f. 657. ſq. 680. ſeq.* (d) Livius *d. l. 3. c. 34. & 35.* Dionyſ. *d. l. 10. f. 681.* (e) Livius *d. cap. 34.*

ANNOTATIO.

SUMMARIA.

Democratiarum felicitas conſiſtit in exaquatione patriciorum & plebis, borumque inter ſe benevolentia mutua. §. 1. *Neglectum utrumque apud Romanos poſt ejectos Reges cauſa fuit omnis mali.* 2. *Diſſidia Patrum & plebis à morte Tarquinii uſque ad creatos Tribunos plebis, propter nimiam ſævitiam fœneratorum in pauperes debitores plebejos.* 3. *Ubi maxima culpa Patrum fuit, Ariſtocratiam affectantium.* 4. *Indulta provocatio ad plebem & introductio Tribunorum plebis plus damni dedit Reipublica, quam ſi plebs Senatoria dignitatis fuiſſet particeps facta.* 5. *Nova diſſidia populi Romani occaſione Legis Agraria.* 6. *Tum de ferendis legibus utrique ordini aquis. Ex quo diſſidio orta leges XII. Tabularum: quarum decem ſaltem initio cur publicata fuerint à Decemviris?* 7. *Decemvirorum tyrannis. Data Plebiſcitis vis legum, dua poſtrema Tabula prioribus decem adjecta.* 8.

§. 1.

Ejectus erat Tarquinius ob libertatem conſervandam, & intendebat utique populus, ejectis Regibus, ut forma Reipublicæ Democratica eſſet, in qua omnes imperant. Solet autem naturaliter evenire, ut in Rebuspublicis quibuscunque duo potiſſimum ſint hominum genera, divitum unum & potentum, quibus adminiſtratio imperii regulariter conceditur, quique optimates, principes, nobiles, patricii vel ſimili nomine vocari ſolent: pauperum alterum, qui operis manuariis victum maximam partem quærunt, quod plebis nomen ſortitur. Hos inter in ſtatu hoc corrupto perpetua quaſi eſt æmulatio & clandeſtinum odium, cum divites & potentes arbitrentur, natura quaſi

quasi sic disponente sibi licere omnia in plebem, tanquam vulgus natura servum & stupidum; plebs e contrario sibi persuadeat, natura omnes nasci liberos, & hanc libertatem naturalem sibi omnibus modis tuendam esse, tueri vero commodius non posse, quam si supprimantur data occasione Proceres, in quantum id fieri possit. Et nullum fere regnum est, ubi æmulatio ista non quotidie effectus operatur tranquillitati communi parum proficuos, quam & Reges ipsi pro ratione status, seu apertius loquendo, pro ratione commodi sui momentanei, quanta possunt industria, fovere solent. Modo enim potentibus & Patriciis nimium indulgetur, quatenus illi consilia suppeditant ad emulgendam plebem & corradendas pecunias facientia, modo, si potentiam nobilium timeant, aut divitiis horum inhient, plebis ope ad hos supprimendos utuntur, multaque privilegia re quidem inania, sed tamen Proceribus invidenda plebi concedunt. Quod si igitur æmulatio hæc sub statu Monarchico tantas radices in animis utriusque ordinis agere solet, ubi tamen utrique saltem parendi gloria relicta est, facile præsumendum est, quantas vires hoc malum nacturum sit in Democratia, ubi utraque classis habenas imperii jure suo postulare potest. Unde summa Democratiæ felicitas in eo consistit, si inter nobiles & plebejos æqualitas virium & potentiæ legibus conservetur, eæque intendant, quomodo uterque ordo alteri mutuam benevolentiam & amorem variis suppeditatis occasionibus exhibeant. Et primum fere momentum in eo situm est, ut ex nobilibus pariter ac plebejis viri sapientes & virtute præditi eligantur, qui summam rerum administrent.

§. 2. Unde videtur fundamentum omnium errorum subsequentium in Republica Romana in eo situm fuisse, quod, cum tempore Regum magis ad virtutem quam sanguinis nobilitatem respexisset populus, & Servium Tullium captiva Corniculana natum, patre nullo, matre serva, ob ingenium & virtutem ad regnum admiserit, solis Patriciis in statu liberæ Reipublicæ ejectis Regibus Senatores esse permiserit, nec statim ex plebejo or-

dine etiam Senatores creaverit. Sed Patriciorum quidem non intererat ista monere, plebs vero regulis Prudentiæ Politicæ fere destituta, beneficio ejecti Tarquinii inebriata, cogitabat solum, ne jugum Regis iterum subire cogeretur, de jugo Senatorum non cogitabat, quod horum industria Tarquinius ejectus esset. Accedebat quod plebs satis cautum libertati suæ esse credebat, postquam paulo post à Valerio Consule, qui propterea etiam Publicolæ nomen adeptus erat, leges populares maxime essent conditæ, interque eas præcipua de provocatione adversus magistratus ad populum. *Livius lib. 2. cap. 8.* Quin imo quamdiu Tarquinius vixerat, patres summa ope plebi inserviebant. *Livius d. l. 2. c. 21.*

§. 3. Sed vix ex vivis decesserat Tarquinius, ubi nuncio mortis hujus erecti quidem essent & patres & plebs, sed patribus nimis luxuriosa ea fuit lætitia, & plebi injuriæ á primoribus fieri cœpere. *Livius d. l.* ut adeo statim civitas secum ipsa discors, intestino inter patres plebemque flagraret odio, maxime propter nexos ob æs alienum *Livius d. l. 2. c. 22. in fine.* Cum enim finito bello restituerentur per senatum judicia, & controversiæ, quæ propter bellum dilatæ fuerant ad judices legibus dirimendæ revocarentur, maximæ lites inter creditores & debitores oriebantur, dum plebeji se non esse solvendo quererentur, causantes, se agris ob bellorum diuturnitatem tot annis exclusos fuisse, pecora periisse, mancipia partim transfugisse, partim hostium excursionibus adempta esse, bonaque urbana militiæ impensis esse absumpta: Fœneratores vero referrent, communes omnium fuisse has calamitates, non solis incubuisse obæratis, negarentque se ferre posse, si præter illa, quibus in bello ab hostibus spoliati sint, insuper ea quoque cogantur perdere, quæ pacis tempore petentibus civibus mutuum dederint. Itaque dum fœneratores nihil æqui admitterent, neque creditores quicquam justi promitterent, & illi ne usuras quidem remittere, hi ne credita quidem persolvere sustinerent, cœtibus & conventiculis variis omnis ordo civilis conturbari incipiebat, *Dionys. lib. 6. f. m. 358.*

Donec

Donec in seditionem flamma aliquantulum occultata erumperet, cive quodam a creditore durius quam par erat in vinculis habito, & plebs militiam detrectaret, usque dum Servilius Consul edictum promulgaret, ne quis civem Romanum vinctum & clausum teneret, quo minus ei nominis edendi apud Consules potestas fieret, ne quis militum qui contra Volscos ductu Consulis profecturi essent, bona possideret aut venderet, liberos nepotesve ejus memoretur. *Livius c. 23. 24. Dionys. l. 6. f. 363* Quo facto cum undique ex tota urbe concurrerent, qui delectui militari antea resistentes ultro nomina apud Servilium profiterentur, feliciter adversus Volscos, Sabinos & Aruncos pugnatum est *(Livius c. 25. 26. 27.)* Reverso vero populo, & promissa Consulis, fidemque Senatus expectante, Appius Claudius, qui ab Regillo Sabinorum oppido, quod populares ejus Sabini ipsi pacem cum Romanis suadenti, obtemperare nollent, Romam profugerat, ibique inter patres lectus, *(Livius lib. 2. c. 16.)* postea cum Servilio Consul electus erat, *(idem c. 21.)* vehementis ingenii vir *(idem c. 23. inf.)*. & natura immitis ac efferatus, *(Idem c. 29.)* & insita superbia animo, & ut collegæ vanam faceret fidem, quam asperrime poterat, jus de creditoribus dixit, ita ut & illi, qui ante nexi fuerant, & durante militia liberati, creditoribus rursus traderentur, & iterum necterentur alii. Quod ubi alicui militi accideret, collegam Servilium appellare, & ad hunc concursus fieri omnibus promissa ipsius jactantibus, & ut auxilio esset consul civibus, imperator militibus suis postulantibus. Hic vero collegam non solum, sed omnem factionem Nobilium Appio adhærentem metuens tergiversari, & sic medium se gerendo nec plebis vitavit odium, nec apud Patres gratiam iniit, Patres mollem Consulem & ambitiosum rati, plebs fallacem. Recrudescebat adeo seditio, turbabantur in jus vocationes & sententiæ consulum impediebantur, detrectabatur militia, & frementi Appio delectumque facere volenti vi resistebatur, donec invisi plebi Consules magistratu abirent, Servilius neutris, Appius Patribus mire gratus. *(Livius lib. 2. cap. 27.)* Non quievit tamen seditio creatis novis consulibus, sed vires

 sumpsit

fumpfit & diffidium ipfos Patrum animos invafit, ut nihilo plus fanitatis in curia, quam in foro effet. Tres potiffimum erant Patrum fententiæ, de feditione plebis compefcenda, una Virginii, fuadentis, ut iis qui fuperiori anno tam prompte bellum confeciffent, concederetur remiffio, ut creditoribus nec in corpora eorum jus fit, nec in bona, & idem jus quoque concedatur parentibus eorum usque ad avos, quin & natis ufque ad nepotes, in cæteros jus effet creditorib9 juxta obligationes contractuum, Secunda Largii, volentis univerfam plebem à contractibus liberari, cum hac fola ratione civitas in concordiam videatur poffe redigi; Appii Claudii tertia immitis ac dura: lafcivire plebem, nec mifericordia fed indignatione dignam, atque licentia nimia ex provocatione orta, patientia ac modeftia Patrum abuti; creandum effe dictatorem, à quo provocatio non fit, & facile defituram effe multitudinem feditiofe agere. Vicit hæc ultima, quamvis horrida & atrox, quod patres utilitatem magis privatam commodo publico præferrent; in id tamen incubuerunt, ut non Appius, quem multi ex Senatoribus dictatorem optabant, fed M. Valerius, Valerii Publicolæ frater, vir manfueti & popularis ingenii, magiftratum hunc populo ob ademtam provocationem difplicentem, fubiret. Hic de novo edictum proponens & fide data firmans, fi de hoftibus vindictam fumferint, fenatum & has de ære alieno contentiones & alias petitiones æquas pro bellicæ virtutis merito conceffurum effe, interim libera effe omnia corpora, omnia bona, qui fortiter certaverint, talia debere expectare præmia, quæ & rem familiarem poffint reftituere, & honore familiam illuftrare. *(Livius l. 2. c. 29. 30. Dionyf. l. 6. f. 370. 372.)* Allectæ iterum hoc modo plebi, ut nomina darent, & trifariam re bello bene gefta, fides tamen à patribus non eft fervata, non culpa quidem Dictatoris, qui quam primum redierat, primam pro victore populo actionem in Senatu habuit, retulitque quid de nexis fieri placeret. Rejecta vero ejus relatione indignabundus, & fenatui turbas ac mala futura prædicens ex curia egreffus dictatura fe abdicavit, favente plebe & laudibus cum domum

mum deducente, tanquam quem vices populi dolerent, & qui ex hac indignatione magiſtratu abierit, ut teſtetur per eum non ſtetiſſe, quin promiſſa præſtarentur. Facta igitur mox Sicinio quodam autore ſeceſſione plebis in montem ſacrum, miſſoque inde Menenio Agrippa, facundo viro & ex plebe oriundo, aliisque populo acceptis, tandem de concordia agi cœptum eſt, conceſſumque plebi, ut qui ſolvendo non ſint, iis omnibus æs alienum remittatur, & ſi quorum corpora, quod præſtitutum ſolutioni diem exceſſerint, ex lege jam teneantur; vel ſi qui per judices jam addicti ſint creditoribus, liberi eſſe debeant, & condemnationes irritæ, de futuris vero contractibus, quicquid populus cum Senatoribus communi conſilio ſtatuerit, lege ratum eſſe debeat ut ipſi ſui magiſtratus eſſent Sacroſancti, quibus auxiliatio adverſus conſules eſſet, neque cui patrum capere eum magiſtratum liceret. (*Livius c. 31. 32. 33. Dionyſ. d. l. 6. f. 373. uſque ad 410. maxime 405.*) Igitur creati ſunt Tribuni plebis.

§. 4. Hic ſi quis Statum Reipublicæ Romanæ attentius conſideret, neceſſe habebit fateri, eum ob continuum plebis ac Patriciorum odium fuiſſe miſerrimum & fere longe miſeriorem, quam fuerat tempore tyrannidis ſub Tarquinio, certe intuitu plebis. Præclara eam in rem eſt oratio L. Junii, qui Bruti cognomen ipſe aſſumſerat, pro plebe ad Legatos Senatus (ap. *Dionyſ. f. 396. ſeqq.*) Ubi inter alia memorat *f. 397.* quod toto imperii Regii tempore nihil detrimenti plebs acceperit à Regibus, præſertim noviſſimis, imo multa & magna commoda ad plebem ex illorum principatu redundaſſe, cum præter alia blandimenta, quibus more eorum, qui tyrannicum imperium ſtabilire ſatagunt, plebem ſibi amicam, patribus infenſam reddere ſtuduerint, Sueſſam urbem florentiſſimam longo bello expugnatam vulgo militum cedere maluerint, quam ſibi retinere, ac divitias hac præda retenta ſibi comparare. Etſi vero vel ex hoc ſolo beneficio plebi præter mancipia & pecora opesque cæteras multas & luculentas viritim quinque minæ argenti tributæ fuerint, & tyrannidem ſuam non in plebem ſed in patricios exercuerint, tamen plebam facta

facta eorum pertæsam esse, à benevolis Regibus descivisse, Senatus partes secutam esse, ac una cum patriciis Reges expulisse, & principatum eorum in patres transtulisse, nec postea ad reges exules unquam transiisse. Tum ejectis Regibus & parata communi libertate, plebem adjuvasse patres, honorem & imperium asserentes, majoremque existimationem quærentes & potentiam, & habentes adeo pro hostibus quicunque liberi esse cuperent, ac bellum pene omnibus hominibus intentarent. Quin cum postea aperte tyrannicam dominationem usurpaverit Senatus, ac plebis tanquam mancipiorum opera abuti cœperit, & ita eorum animos nimium à se alienaverit, desciscentibus interim populis subditis pene omnibus, Volscis, Æquis, Hernicis, Sabinis; precibus, sollicitationibus ac promissionibus á Senatu per Servilium & Valerium factis deceptam plebem oblitam præteritarum injuriarum, in futurum sperantem meliora, operam egregiam in debellandis populis memoratis præstitisse, sed semper tamen Senatum fefellisse & fidei per Consulem & Dictatorem datæ esse oblitum. Fœneratorum vero acerbitatem fuisse intolerabilem, cum ad ultimum eo miseriæ perventum sit, ut plebeji proprios agros ipsis coacti fuerint colere, fodiendo, plantando, arando, pecora pascendo, tanquam propriorum mancipiorum conservi, pars catenis nexi, pars pedicis, nonnulli velut truculentissimæ bestiæ boiis aut massis orbicularibus. Quid quod tormenta & contumelias flagraque & labores è nocte in noctem, aliasque multas violentas crudelitates, & injuriosæ superbiæ specimina sustinuisse. Quarum sola commemoratio & recordatio animum omnium audientium non plebejorum solum, sed & ipsorum, qui a Senatu ablegati erant animos commovit, ut a lamentationibus abstinere & a lacrymis temperare non potuerint. Nec diffiteri potuit miseram hanc Reipublicæ Romanæ conditionem Titius Largius vir dignitate præcellens & prudentia, qui in conventu Patrum, quem Dictaturæ in Valerium, ut memoravimus, translatio sequebatur ex una parte conquestus est de plebejorum, jussa consulum detrectantium inobe-

inobedientia, ex altera de propria Senatorum erga refractarios & liberius se gerentes morositate. Ex quorum utroque timendum sit, ne civitas non solum sit impotens futura & tuendis amicis & terrendis hostibus, sed & ne se ipsam perpetuis jactata seditionibus sit confectura, & hostibus sine labore traditura victoriam, idque brevi futurum esse opinatur, si ista Reipublicæ forma continuetur, per quam Respublica quasi in duas civitates deducta sit, quarum alteram paupertas & necessitas regant, alteram satietas & insolentia, pudor autem & decorum & jus, quibus conservatur omnis civilis societas, ab utraque exulent, & manu jura reddantur, & summum jus ponatur in summa violentia, malentibus patribus adversariam plebem proprio malo perdere, quam propriæ securitati consulendo una cum illis manere incolumes. Vide Dionys. *d. l. 6. f. 368. 369.* Et profecto, si verum fateri volumus, non videtur quidem absque omni culpa fuisse plebs, & demus adeo eidem Largio, quod, cum legatus ad plebem in montem sacrum esset, illi objicit; minimam plebis partem contra voluntatem peccare, coactamque longa inopia remissionem debitorum petere, plerosque vero luxui & lasciviæ esse deditos, qui pro libidine vivere velint, ac per rapinas cupiditatibus suis de alieno satisfacere: non diffiteri tamen nos permittunt modo memoratæ circumstantiæ, quin major culpa turbatæ tranquillitatis publicæ in patribus resederit, Democratiam, & in hac libertatem plebis satis aperte concutere intendentibus, & affectantibus formam introducere Aristocraticam. Et quid verbis est opus, cùm id adeo non dissimulet factionis Senatoriæ princeps, Appius Claudius, ut potius in prætextu hoc iniquissimo omne fundamentum sententiæ suæ asperrimæ ponat, non assurgendum ullo modo esse petitioni plebis. Dum enim apud Dionysium *d. l. 386. seq.* adversus Valerium Dictatorem acerbe disserit, inter alia dilucide fatetur, se ideo tanquam infensus plebi esset & oligarchiam introducere vellet, traduci, quod Aristocratiam tueatur, quæ tamen intentio ipsi cum omnibus melioribus ex Senatu sit communis, cum omnes detrectent deteriorem &

plebejorum hominum imperium, & quam a majoribus acceperint rempublicam ariftocraticam, non finant in fpeciem omnium deterrimam, Democratiam degenerare. Et *f. 388.* plebem poft fecesfionem non amplius contentam fore remisfione debitorum, fed etiam poftulaturam jus æqvum gerendorum honorum, & ut earundem rerum cum Senatu fint participes. Ergone Patres pasfuros effe, ut ad Democratiam res recidat, quæ forma Reipublicæ fit omnium crasfisfima & Patriciis maxime indigna, ut qui in alios affectent imperium. Denique *f. 389.* provocat ad alios populos finitimos, qui non recepturi fint plebem Romanam, cum & ipfi regantur ob optimatibus, nec apud ullam earum plebi æquum cum proceribus jus concedatur. Sed quid quæfo impotentius & impudentius dici poterat ab Appio, quam quod negaret fummam rerum in Republica Romana non communem effe patribus & plebi, fed folis patribus competere, ut in Ariftocratia moris eft. Cum tamen & fub Regibus totus populus & fub eo plebs etiam de potisfimis majeftatis juribus participaverit. Ita enim Confules in eadem deliberatione ap. Dionyf. *f. 392.* memorant: Legem Romanis fuiffe jam inde ab urbe condita, quæ omnia in Senatus poteftate pofuerit, præter magiftratuum creationem, legum lationem, & belli inferendi deponendique arbitrium. Horum trium quippe poteftatem effe penes populi fuffragia. An oblitus erat Claudius eorum, quæ ipfe differuerat, cum Dictatoris creationem fuaderet ap. Livium *lib. 2. c. 29.* Lafciviam plebis ex provocatione natam effe. Quippe minas effe confulum, non imperium, ubi ad eos, qui una peccaverint, provocare liceat. Et quo adeo jure poterat prætendere, Ariftocratiam effe, cum a Senatu lege Valerii provocatio effet introducta ad populum, quæ provocatio in omnibus Rerumpublicarum formis indicio eft, penes eum, ad quem ultimo provocatur, refidere fummum imperium. Unde & haud dubie factum eft, quod cum initio juniores ex Senatoribus Claudii fententiæ affentirentur, confulesque hortarentur, ut meliori parti accederent, memores regiam fe poteftatem habere non plebejam,

Cap.

(*ap. Dionyſ. d. l. f. 391.*) mox tamen iniquitatem videlicet rei trutinantes, æquiorem ſententiam Menenii Agrippæ una cum Senioribus approbarent.

§. 5. Cogitemus ulterius, quam turbet rationem faſtus & ratione deſtituta alios ſupprimendi cupiditas, ut cœcos faciat eos, quorum animos inſedit, eosque ita ineptos reddat, ne ſibi ipſis proſpicere valeant: in tantum, ut, ne aliis æqua & ad concordiam mutuam facientia concedere cogantur, citius majora & diſcordiam perpetuo foventia ſint indulturi. Nullum eſt dubium, ſi æquo jure ad Senatum plebeji cum patriciis fuerint admiſſi, infinitas ſeditionum & diſſenſionum occaſiones per pluralitatem votorum fuiſſe præciſam. Imo & pro ipſis Patriciis, qui factiones quærebant in Senatu, hoc fuiſſet magis utilius, cum non difficile ſit homini aſtuto & artium placendi perito, ex plebejis in partes trahere, qui numero votorum ſemper adverſarios vincant. Sed ſi quis legat Hiſtoriam Romanam, deprehendet, maxima cura incubuiſſe Senatores, ne plebem in Senatum admitterent, & potius alia quævis etſi majus præjudicium Senatui creantia admiſiſſe. Alibi C. Claudius monet Patres, ut, cum populus poſtulaviſſet, ut Conſulum alter ex Plebejis eligeretur, ante paterentur tribunos militum à plebe poteſtate Conſulari creari, quam ut conſulatu unquam aliis, quam patriciis cedant, quibus ſolis jus & fas ſit eo cedi, (*Dionyſ. lib. 11. fol. 752.*) cum tamen ſapienter iterum Valerius monuiſſet (*ibid. fol. 732.*) non poſſe civitatem eſſe liberam, è qua tolleretur æqualitas, viderique ſibi quidem juſtam eſſe legem, quæ omnibus Romanis conſulare imperium commune eſſe velit, qui inculpatam vitam egerint, & res iſto honore dignas geſſerint. Et conceſſerunt tamen iſti homines ſummum imperium tantopere affectantes populo provocationem, qua mediante multi ipſorum actus poterant à plebe reſcindi, & majeſtas Senatus in tantum minuebatur, ut non communicaretur cum plebe, ſed ut potius hoc modo plebs omnino conſtitueretur ſuperior Senatui, qua non poteſt provocatio concipi ſine ſuperioritate ejus, ad quem provocatur. Eadem di-

cenda erunt de tribunis plebis. Refifterat Appius, ut vidimus §. *præced.* ne paterentur Patres, ut ad Democratiam res recidat, neve plebi forte poftulanti jus æquum gerendorum honorum, & ut earundem rerum cum Senatu fint participes, affurgerent; & poftulationem tamen, ut crearentur tribuni plebis, & ut hi facrofancti aut inviolabiles redderentur, admifit Senatus, quafi hoc modo non plus diffidii in rempublicam illatum, & plus autoritati Patrum detractum fuerit, quam fi plebem ad dignitatem Senatoriam admififfent. Equidem prætextus plebis creationem tribunorum petentis erat, ut effent magiftratus, qui nullam aliam poteftatem haberent, nifi, ut plebejis, injuriam & vim à patribus patientibus, fuccurrerent, nec paterentur quenquam fuo jure fraudari, (vid. Dionyf. *d. l. 6. p. 409.*) & forte etiam tum temporis bona fide eum fcopum plebs fibi propofuit. Sed quid turbarum difcerpta quafi poteftas fumma inter Confules & Tribunos plebis in Republica Romana dederit, docuit eventus. Etfi enim primario jus tribunitiæ poteftatis magis ad impediendum data effet quam ad agendum, ut Plutarchus *in vita Coriolani fol. 278.* notat, tamen nec tribuni plebis femper intra limites poteftatis fuæ fe continebant, fed ulterius aliquando & leges ferre intendebant, nec impediebant faltem injurias plebi imminentes, fed fæpius etiam Senatui jufta exigenti refiftebant; quin & quod ipfi inter fe conftituiffent, fi unus eorum repugnare aufus effet, impedire id poterat. Unde & Senatores fæpius ftudebant diffidia inter ipfos tribunos fovere. Uno verbo, eo ipfo, quod jus tribunitiæ poteftatis faltem in impedimento confiftebat, ipfi poteftate fumma deftituti erant, quia tamen poterant Senatorum actus interceffione fua nullos reddere, faciebant, ut nec fenatus haberet majeftatem. Et adeo diffenfu inter fenatum & plebem orto, nullum remedium legitimum fupererat ex diffidiis iftis emergendi, fed femper violentia aut pertinacia major unius partis vincebat alteram. Ergo fi unquam Refpublica ftatu vitiofo laboravit, certe laboravit Refpublica Romana. Et fi quis modo ea, quæ in Livio *d. l. 2.* poft narrationem creatorum tribunorum plebis

plebis sequuntur, una cum *integro lib.3.* legere velit, tot exempla deprehendet, ea quæ modo diximus, confirmantia, quot paginas leget. Momenta potissima paucis paragraphis in summam contrahemus.

§. 6. Sequenti anno ex quo Tribuni plebis creati essent, cum magna vis frumenti ex Sicilia advecta esset, inque Senatu agitaretur, quantum frumenti plebi, maxime ejus indigenti, dari deberet, multi ex Senatoribus venisse tempus arbitrabantur, premendæ plebis, recuperandique jura, quæ extorta patribus essent vi & secessione, inprimis vero hanc rem strenue urgebat Marcus Coriolanus, insignis hostis tribunitiæ potestatis, quorum tamen sententia uti reliquis ex Senatu nimis atrox visa fuit, ita plebem summopere adversus Coriolanum excitavit, ut mox die ei à Tribunis dicta, frustra Patribus pro ipso intercedentibus, in exilium missus fuerit. *Livius d. l. 2. c. 34. & 35.* Et videbatur adeo exilio Coriolani concordiæ Patrum & plebis utcunque prospectum esse, nisi lex Agraria longe majus dissidium inter eos excitasset, quam antea durities creditorum erga debitores, Sp. Cassius Consul primus legem hanc promulgaverat, de dividendo videlicet agro publico ab hostibus capto vel etiam aliunde acquisito, in plebem & socios victoriæ. Et quamvis Patres suspicarentur, nec forte sine ratione, Cassium his artibus affectare tyrannidem, ac paulo post Cassius id criminis incerto mortis genere expiaverit, (*Livius d. l. 2. c. 41. Dionys. Halic. l. 8. f. 537. seqq.*) haud diuturna tamen populi ira in Cassium fuit, & dulcedo agrariæ legis ipsa per se subibat animos, accensaque ea cupiditas est malignitate patrum, qui devictis eo anno Volscis Aequisque militem præda fraudavere, & quicquid captum ab hostibus esset, vendidit Fabius Consul, ac redegit in publicum. Mox tribunis plebis legem agrariam iterum urgentibus, sed patribus nolentibus plebi per largitiones nova temeritatis incitamenta suppeditare, assistentibus maxime Consulibus, per aliquod tempus ea pars Reipublicæ plebem vicit, donec plebis opera Senatus adversus Vejentes omnia depopulantes & oppugnationem Romæ

ipfius minitantes,haberet opus. Ubi Sp. Licinus Tribunus plebis veniffe tempus ratus per ultimam necesfitatem legis agrariæ patribus injungendæ, per detrectationem militiæ fufceperat impedire rem militarem, nifi Confules blandis perfuafionibus reliquos Tribunos in patres traxiffent, quorum auxilio adhuc delectum obtinuerunt. (*Livius L. 2. cap. 42. 43.*) Sequenti anno Tiberio Pontificio tribuno plebis ad exemplum Licinii legem agrariam urgenti,& delectum impedienti, fuadente Appio Claudio & oftendente,quod præcedente anno remedium jam inventum fit tribunitiam poteftatem fuis viribus diffolvi poffe, univerfi patres comiter ac benigne tribunos appellaverunt; & horum interceffione novum delectum adverfus Vejentes obtinuerunt. (*Livius c.44.*) Quo bello finitio cum Cæfo Fabius ac T. Virginius Confules creati effent, ille nihil magis in votis habebat, quam ut jam aliqua ex parte inchoata concordiæ fpe primo quoque tempore cum patribus coalefcerent animi plebis. Itaque principio anni cenfuit, priusquam quisque tribunus agrariæ legis auctor exifteret: ut patres ipfi fuum munus facere occuparent,& captivum agrum plebi quam maxime æqualiter darent, æquum enim effe, habere eos, quorum fanguine & fudore partus fit. Sed non adfpernati folum iftud confilium patres funt, fed & quefti quidam, nimia gloria luxuriare & evanefcere vividum quondam illud Cæfonis ingenium. (*Livius c. 4.*) Orto inde novo in Vejentes bello, inque eo cunctis Fabiis cæfis tribuni plebem confueto yeneno, id eft agraria lege, agitare, & in patres refiftentes incitare continuabant, præprimis in T. Menenium & Sp. Servilium, (*Livius c. 52.*) Tum & in Furium & Manlium, quos omnes Confulatu abeuntes, & hos ultimos quidem Genucius tribunus ad populum,quod legi agrariæ reftiterint,reos fecit. Illi fordidati non plebem magis quam juniores Patrum circumibant, monentes inter alia: confulatum captum & oppreffum a tribunitia poteftate effe: confuli velut apparitori tribunitio omnia ad nutum imperiumque tribuni agenda effe. Quibus accenfi vocibus patres atrocisfimo facinore efficiunt, ut judicii die accufator

Genu-

Genucius domi mortuus inveniretur, pavescenteque maxime plebe Patres non satis moderate ferre lætitiam poterant, adeoque neminem noxæ pœnitebat, ut etiam insontes id fecisse videri vellent, palamque ferrent: malo domandam Tribunitiam potestatem. (*Livius c. 54.*) Sub hac pessimi exempli victoria delectus edicebatur, faventibusque Tribunis sine intercessione ulla Consules rem peragebant, cum videlicet Tribunos exemplum Genucii terreret. Tum vero irasci plebs cœpit, tribunorum magis silentio quam Consulum imperio, & dicere, actum esse de libertate sua, cum Genucio una mortuam ac sepultam tribunitiam potestatem, aliud agendum ac cogitandum, quomodo resistatur Patribus, & seipsam plebs, quando aliud nihil auxilii habeat, adversus ipsos se defendat. Quo audito cum alius alium incitasset, Volero quidam homo plebejus delectui Consulum & lictoribus resistens, maximum tumultum excitavit, in quo cum appareret, parum tutam majestatem Consulum sine viribus esse, violatis lictoribus, fascibus fractis e foro in curiam convulsi sunt. (*Livius c. 55.*) Voleronem amplexa favore plebs, proximis comitiis Tribunum plebis creavit, qui mox rogationem tulit ad populum, ut plebeji magistratus tributis comitiis fierent; Quæ rogatio patriciis omnem potestatem per clientum suffragia creandi tribunos, quos vellent, auferret. Cui actioni gratissimæ plebi cum summa vi resisterent Patres, magnis certaminibus res in annum extracta est. Ubi Voleroni socius datus Lætorius, majori adhuc acerbia plebem ad ferendam illam legem stimulabat. Sed utrique magno nisu se opponens Consul Appius Claudius jam inde à paternis certaminibus invisus & infensus plebi, tantas turbas dedisset haud dubie, nisi alter consulum Quintius precibus plebem delinivisset, ut rem differri paterentur, ac tandem ab ipso Appio a senatu exoratum fuisset, ut pateretur tributis comitiis tribunos creari. (*Livius c. 56. & 57.*) Porro cum Appio consuli eadem in militia sævitia adversus plebem quæ domi, eoque liberior esset, quod sine tribunitiis vinculis erat, ita exacerbatus

tus per eundem redditus fuit animus militum, ut omnia otiose, segniter ac negligenter contra ipsius jussa agerent, & turpi fuga à Volscis vinci mallent, quam jussibus Ducis obsequi. Quibus nihil infractus ferox Appii animus centuriones duplicariosque, qui relinquerant ordines, virgis cæsos securi percussit, ex cætera vero multitudine forte decimus quisque ad supplicium lecti sunt. Quamvis per id magis iram populi in se exacerbaverit Appius, in tantum, ut deposito consulatu, cum ordinum certamina de lege Agraria rursus inciperent, ipsi tanquam acerrimo adversario legis à Tribunis dies dictus fuerit. Nec evasisset condemnationem populi, nisi, antequam prædicta dies veniret, morbo fuisset mortuus. Cujus laudationem cum Tribuni plebis impedire conarentur, plebs fraudari solenni honore supremum diem tanti viri noluit, & laudationem mortui tam æquis auribus audivit, quam vivi accusationem audiverat & exequias frequens celebravit. *(Livius c. 58. 59. 61.)* Tum T. Aemilio & Q. Fabio Consulibus, Tribuni rem contra consules sæpe tentatam adjutore Aemilio obtineri posse rati iterum suscipiebant. Et consul manebat in sententia, dandum esse agrum plebi, sed resistebat magna pars Patrum, totiusque rei invidiam à Tribunis in Consulem avertebant, ni Fabius rem expedisset dato consilio, ut Antium, propinquam & maritimam urbem non ita pridem captam colonia deduceretur: Qua sententia accepta, pauci tamen ex plebe nomina dedere, & cætera multitudo poscere Romæ agrum maluit, quam alibi accipere. *(Livius lib. 3. c. 1.)* Acquievit aliquantisper Tribunorum cura circa legem Agrariam, præprimis cum populus bellis contra Aequos & Volscos per aliquot annos distraheretur, donec secundæ belli res extemplo urbanos motus iterum excitarent. Etenim Terentillus Arsa, Tribunus plebis, Consulibus absentibus, per aliquot dies patrum superbiam ad plebem criminatus, maxime in consulare imperium tanquam nimium nec tolerabile liberæ civitati invehebatur, addebatque legem se promulgaturum, ut quinque viri

viri creentur legibus de imperio consulari scribendis. Quod populus in se jus dederit, eo consulem usurum: non ipsos libidinem ac licentiam suam pro lege habituros. (*Livius lib. 3. cap. 9.*)

§. 7. Res loquitur, & miseria status Romani hactenus recensita, consilium hoc Tribuni, si in effectum deduci potuisset, forte ad concordiam stabiliendam fuisse aptissimum. Ita enim & in Monarchiis per leges fundamentales, quæ appellantur, populus securitati suæ prospicere adversus tyrannicam potestatem solet. Non permittebat tamen fastus Patrum & insolentia plebis, ut effectui datum fuerit consilium Tribuni. Sed potius ad evitandum illud uterque ordo tyrannide Decemvirali Rempublicam pene supprimi passus fuit. Atque in mediis istis turbis leges nostræ XII. Tabb. ortum nactæ sunt. Rem paucis sic cape: Postquam postulatio Terentilli de Jure æquo in civitatem introducendo à patribus variis artibus elusa fuisset, (*Livius d. l. 3. c. 9.*) subsequenti anno consultatum fuit de salute publica. In hoc igitur consensere omnes, submovendas tandem esse criminationes mutuas, atque unanimi consensu tractandam rempublicam, sed de modo non levis incidit disquisitio. Cum consules & patres turbarum causam in Tribunos referrent, ut qui, novis institutis introducendis, pristinæ Reipublicæ formam abolere conarentur. Tribuni contra nihil se indignum majoribus, nihil iniquum aut noxium moliri dicebant, qui bonas leges & æquabilem sui juris tuendi potestatem introducere cuperent: Sed Consules & Patricios seditionis autores fore, qui legum confusionem & immoderatam eminendi libidinem in urbe foverent, tyrannicosque mores affectarent. Hujusmodi altercationibus aliquot dies contriti sunt inaniter, donec Tribuni hoc omisso concionem advocarent, plebique pollicerentur, se legem de postulatis suis laturos. Quod cum probaretur multitudini, sine mora legem jam antea in hos usus paratam Tribuni recitarunt, cujus capita erant hæc: Decemviros legitimis comitiis à populo debere eligi,

qui ætate ac prudentia præſtantes honoris quoque atque bonæ exiſtimationis rationem haberent. Eos viros leges de omnibus negotiis tam privatis quam publicis conſcribere, & conſcriptas ad populum referre, hasque leges in foro poni debere, ut quid annuis magiſtratibus & privatis civibus inter ſe juris eſſet, ceu limites definirent. Hac lege propoſita poteſtatem fecerunt iis, qui diſſuadere vellent, in trinundinum. Extiteruntque multi ex ſenatu ejus legis diſſuaſores, tum ſeniores cum juniores. At Tribuni, cum tempus ſic teri ægre ferrent, non propoſita amplius diſſuadendæ legis poteſtate, diem certam ſtatuerunt, ad quam omnes cives præſto eſſent, laturi videlicet tributis comitiis de lege iſta ſuffragia. Auſui huic tribunitio maximo conatu reſtiterunt Patres, negantes, ſe legum ferendarum poteſtatem eis permiſſuros, non poſſe deteriorem partem civitatis potiori leges præſcribere, non competere tribunitiæ poteſtati jus ferendarum & abrogandarum legum, ſed ſolum ut vim & injuſta patientibus ſuccurrat. Quibus tamen cum Tribuni ſe flecti non paterentur, per vim ipſi cum plebe à Patribus & juvenibus foro pulſi ſunt. (*Dionyſ. Halicar. l. 10. f. 627. 629. Livius lib. 3. c. 10. & 11.*) Hos inter eminebat maxime Cæſo Quintius, ferox juvenis qua nobilitate gentis, qua corporis magnitudine ac viribus. Quare Tribuni non ante quieverunt, quin per calumniam à populo extorquerent, Cæſionem de vi in civem allata accuſantes, ut ipſe Cæſo in exilium abire cogeretur. Ac putabant quidem ejecto ita Cæſone, ſcopum obtenturos, ſed decipiebantur. Quam primum enim poſt Cæſonis exilium de lege ferenda agi cœptum eſt, tot Patricii ſe Tribunis oppoſuerunt, ut plebs mille pro uno Cæſonès extitiſſe quereretur, (*Livius d. l. c. 11. 12. 13. 14. Dionyſ. d. l. 10. f. 630. usq. ad 634.*) Et manſit continuum fere litigium inter Tribunos & Patres per aliquot annos, Tribunis modo ferociter agentibus, & Conſulum delectum militarem impedientibus, modo ſenatoribus plebem ſpe vanà & promisſis inanibus lactantibus (*Liv. d. l. 3. c. 15. usq. ad 31. Dionyſ. d. l. 10. f. 634. usq. ad 676.*) Usque dum Spurio Tarpejo & A. Terminio Conſulibus Tribuni lenius agere

agere cum Patribus inciperent: Finem tandem certaminum facerent, si plebejæ leges displicerent: At illi, ut communiter Legumlatores & ex plebe & ex Patribus, qui utrisque utilia ferrent, quæque & quantæ libertatis essent, sinerent creari. Rem non aspernabantur Patres, daturum leges neminem nisi ex Patribus ajebant; cum de legibus conveniret, de latore tantum discrepabant; suasu potissimum Romilii conclusit senatus, & plebs confirmavit, ut Spurius Posthumius Albus, A. Manlius, P. Sulpitius Camerinus legati Athenas & ad alias Græciæ urbes mitterentur, qui ibi Solonis leges & aliarum civitatum instituta tanquam moribus Romanorum convenientissima, describerent. Ex quibus postea Legislatores certi à populo Romano eligendi secernerent, quæ in usum rei publicæ futura essent. (*Livius c. 31. Dionys. f. 675. seqq.*) Per biennium abfuerunt Legati, inde cum Græcis legibus reversi, mox à Tribunis postulatum fuit, ut Consules ex SCto legislatores crearent, qui tamen postulationem hanc eludentes, ad futuros Consules Appium Claudium & T. Genutium rem detulerunt. Ergo plebs ad Appium & collegam confugiebat, eosque nunc pro concione nunc privatim sollicitabat. Tandem persuaserunt eis, ut pro plebe facerunt. Igitur Claudius potissimum in senatu primo loco rogatus, eligendos Decemviros è senatus primoribꝰ esse statuit, eorum annuum fore imperium, & penes eos rerum summam sine provocatione esse debere. Interim cessare omnes magistratus cæteros, donec rursum juxta leges creati fuerint, eosque Decemviros tum privatas controversias diremturos, tum reipublicæ tutelam administraturos. Approbata Appii sententia per SCtum, idem à Tribunis in concione publice recitatum atque plebi commendatum, maxime vero autor ejus Claudius præconio mactatus fuit. Creatis itaque Decemviris, quos inter fere totius magistratus regimen penes Appium fuit, ut qui omnibus modis gratiam plebis captabat, decimo quoque die jus populi singuli reddebant. Reliquum tempus legibus condendis insumebant, ingentique hominum expectatione hi Decemviri leges tum ex Græcorum jure, tum

ex patriis consuetudinibus conscriptas in decem tabulas proposuerunt cuilibet cognoscendas, ut videlicet à quocunque privato desuper admoneri possint, & scripta sic confirmari, ut placerent omnibus. Diuque cum optimis quibusque in publico consederunt, & singulas leges ad exquisitissimum examen revocarunt. Ubi vero visæ sunt sat recte se habere, primum senatu coacto nemine amplius de ulla lege conquerente SCtum de iis confecerunt. Deinde cónvocato ad centuriata comitia populo, Pontificibus, Auguribus, cæterisque sacerdotibus præsentibus, calculos dederunt centuriis. Tum plebiscito quoque confirmatas, & in æreas columnas incisas, una serie proposuerunt in loco fori maxime conspicuo. (*Livius c. 32. 33. 34. Dionys. d. l. 10. f. 670. usq. 681.*)

§. 8. Videbatur ita potentia Decemvirali amplius non esse opus, quare cum non multum supererat de magistratu annuo, convocatis Patribus retulerunt Decemviri de comitiis; Sed vicit tamen eorum sententia, qui statuerant, continuandum esse Decemviratum. Prætextus fuit, quod aliquid videretur deesse legum numero propter brevitatem temporis, quo perlatæ erant; qui prætextus haud dubie ab Appio Claudio, tyrannidem affectante, per rumores populo persuasus fuit. (*Conf. Dionys. f. 681. Livius c. 34.*) Cum enim ex præcedentis anni Decemviris ipse solus iterum Decemviratum adeptus fuisset, per factiones homines minime claros & quos facile sibi obnoxios haberet, collegas impetrat. Ergo statim deposita persona non amplius dissimulavit superbiam, sed cum antea unus tantum ex Decemviris, qui juri præesset, duodecim fascibus uteretur, primo magistratus die maximo terrore & Patrum & plebis singuli Decemviri cum duodenis fascibus in publicum prodeunt, ut decem Regum speciem præ se ferrent, & aliquandiu æquatus inter omnes terror fuit, sed paulatim totus vertere in plebem cœpit. Abstinebatur à patribus: In humiliores libidinose crudeliterque consulebatur. Hominum non causarum toti erant, ut apud quos gratia vim æqui haberet. Judicia domi conflabant, pronunciabant, in foro, si quis Collegam appellasset ab eo, ad quem venerat, ita dis-

cede-

cedebat, ut pœniteret non prioris decreto ſtetiſſe. Jam & proceſſerat pars major anni, & duæ tabulæ legum ad prioris anni decem tabulas erant adjectæ, nec quicquam jam ſupererat, ſi hæ quoque leges centuriatis comitiis perlatæ eſſent, cur eo magiſtratu Reipublicæ opus foret. Sed non confirmati curabant tabulas iſtas Decemviri in comitiis, nec de magiſtratibus novis creandis comitia habebant. Et rumor ſpargebatur, non in præſentis ſaltem temporis eos injuriam conſpiraſſe, ſed fœdus clandeſtinum inter ipſos Jurejurando ictum, ne comitia haberent, perpetuoque Decemviratu poſſeſſum ſemel retinerent imperium, & retinuerunt omnino frementibus fruſtra patribus, cum quibus nihil communicabant, ſed omnia nutu proprio agebant, donec Sabini incurſionem in agrum Romanum facerent. Hic demum Decemviri ſenatum convocabant, & quamvis in ſenatu M. Horatius & C. Claudius ſerio adhortarentur Appium & reliquos, ut magiſtratum injuſte retentum abdicarent, vicit tamen & hic Decemvirorum factio, prætendens, ſe non in unum annum creatos eſſe, ſed donec leges, quæ adhuc deeſſent, ſupplerentur. *(Livius c. 36. usque ad 41.)* Ut vero libido Reges imperio privavit; ſic & impotentia ſimilis Appii urbem ab iſta tyrannide liberavit, dum Appius amore virginis æſtuans, poſtquam pretio ac ſpe fruſtra pudicitiam ipſius tentaſſet, ad crudelem ſuperbamque vim animum convertit, & M. Claudio clienti negotium dedit, ut virginem in ſervitutem aſſereret. Quo facto ipſe injuſtisſimus judex contra omnem æquitatem & contra ipſas à ſe propoſitas decem tabulas vindicias ſecundum ſervitutem contra libertatem dedit, niſi pater puellæ Virginius neceſſario fere facinore cultro eam publice interimens, pudicitiæ ſaltem ejus, cum libertati non poterat, proſpexiſſet. Inde in caſtra tendens, & funeſtiſſimam rem commilitonibus narrans, ſeditionem excitavit. Statim enim relictis caſtris plebs Aventinum inſedit, & inde in ſacrum montem deceſſit, nec ante in civitatem redire voluit, quam Decemviri ſe magiſtratu rurſus abdicarent. Tum igitur Tribuni plebis & novi conſules creati, qui omnium primum, cum veluti in

controverſo jure eſſet, tenerenturne patres plebiſcitis, legem centuriatis comitiis tulere, ut quod tributim plebs jusſiſſet, populum teneret, qua lege tribunitiis rogationibus telum acerrimum datum eſt. Aliam deinde legem de provocatione ad populum decemvirali poteſtate everſam, non reſtituerunt modo, ſed etiam impoſterum muniverunt, ſanciendo novam legem, nequis ullum magiſtratum ſine provocatione crearet: qui creasſet, eum jus faſque eſſet occidi: neve ea cædes capitalis noxa haberetur. Poſtea Appio Virginius diem dixit, isque in carcerem conjectus, ſententia tamen adhuc dilata fuit. Hinc leges Decemvirales, ſcilicet decem illas tabulas jam antea publicatas, cum duabus illis à Decemviris in ſecundo anno adjectis quidem, ſed nondum publicatis, quibus adeo conjunctim XII. Tabulis eſt nomen, in æs inciſas, in publico propoſuerunt. Appius autem ante diei adventum in carcere mortem ſibi conſcivit. (*Livius lib. 3. c. 34. uſque ad 58. Dionyſ. Halicar. lib. 11.*)

OBSERVATIO II.

Imperfectionem vel ſtatus Romani vel Legislatorum ſapit, quod Leges XII. Tabb. à Græcis petitæ ſint.

SUMMARIA.

Legislator legibus ſcribendis ſolum populum, cui leges fert, non alios reſpicere debet. §. 1. *Non excuſat Romanos, quod Leges Græcorum fuerint optimæ, & inſtituto Romanorum aptisſimæ.* 2. *Petens leges ab aliis propriam turpitudinem allegat, & amittendæ libertatis periculum ſubit.* 3. *Non juvat Romanos, quod ex Legibus Græcorum ſelegerint Leges ſibi convenientes.* 4. *Petitio hæc indicat ſtatum Romanorum fuiſſe turbidum.* 5. *& ipſos Romanos prudentia Legislatoria deſtitutos.* 6.

§. 1. Non

§. 1.

Non potest Respublica subsistere sine legibus. Legum vero civilium omnium norma ad quam Legislator in ferendis legibus omnem curam intendere debet, est utilitas Reipublicæ, partim ut promoveatur, partim ut conservetur. Porro omnes Respublicæ communi partim utilitate gaudent cum aliis Rebuspublicis, partim peculiarem aliquam utilitatem intendunt, priori quidem non oppositam sed subordinatam, at à priore tamen diversam. Unde tot ejusmodi sunt utilitates peculiares, quot omnino sunt Respublicæ ipsæ, infinitis quidem modis inter se variantes. Neque enim quod Monarchiis utile est, conducit Aristocratiis aut Democratiis, vel vice versa: quod stabiliendo imperio absoluto utile est, idem non statim aptum imperio restricto. Quid? quod etsi in duabus Rebuspublicis exactè similis forma Regiminis observetur, non tamen propterea statim eadem erit utriusque utilitas. Nam diversitas geniorum in civibus, diversitas climatis, diversitas proventuum aut modorum acquirendi, diversissimas utrobique utilitates poterit producere. Et imo variant utilitates unius Reipublicæ multis modis, sic ut quod hodie utile est, post seculum vel etiam citius possit esse inutile. Ut adeo indubitatum ac sua luce radians Prudentiæ Politicæ axioma sit, Legislatorem in scribendis legibus nullo modo ad alios populos vel Respublicas respicere debere, etiamsi magnam aliquam convenientiam habeant cum illa Republica, cui leges parat, sed solum debere considerare conditiones populi & regionum, quibus imperat, ac ad has applicare principia politica, quibus jam ante instructus est, aut certe instructus esse debet. Ita Medicus, qui diætam homini ægrotanti vult præscribere, non circumspicit sollicite, ut alium hominem inveniat patienti suo similem, & ad hujus diætam, alteram, quæ ab ipso desideratur, instruat; Sed unice in constitutionem, temperamentum & alias circumstantias sui patientis est intentus, & ad has solum applicat principia genuina Medicinæ. Ita sartor in aptanda veste ad corpus Titii non sollicitus est de corpore quod æqua-

æqualem figuram habeat cum corpore Titii, ut ad iftud tanquam normam veftem Titii applicet, fed folum trutinando difpofitionem corporis Titii ex principiis artis fartoriæ veftimentum illud aptat.

§. 2. Ex dictis autem neceffario fequitur, parum apte in confcribendis Legibus XII. Tabularum Legislatores fuiffe follicitos de defcribendis legibus Solonis,| & colligendis aliis legibus Græcorum, etfi Romilius, qui Legatos in Græciam hujus rei gratia mittendos effe fuadebat, ea in ratione, confilium hoc fuum fundabat, quod Leges Græcorum effent *optimæ, & inftituto Romanorum convenientiffimæ. Vide Dionyf. lib. 10. f. 676.* Poffunt leges utique effe optimæ intuitu hujus civitatis, quæ ad aliam applicatæ funt infufficientes. Optima erat ad ftatum Hebræorum lex de coercendo furto pœna dupli vel quadrupli, cum in populo fuo nec pauperes tolerarent, nec otiofos Hebræi. At eadem erit infufficiens apud nos, ubi fufpendii pœna vix furandi libidinem reprimit. Nec fufficiebat, Græcorum Refpublicas & maxime Athenienfium populari imperio gubernari, quod in Rempublicam fuam introducere etiam per ejectionem Regum intenderat populus Romanus. Erat enim tum temporis magna inter Græcos mores & Romanos differentia, inter ftatum Athenienfium, qui haud dubie Democraticus erat, & ftatum illum Romanum turbidum ac incertum, in quo Patres Ariftocratiam prætendebant. *Vide annot. ad thef. 2. §. 4.*

§. 3. Adde, quod ultro propriam turpitudinem & ignorantiam alleget populus, ab alio leges emendicans, vel certe ultro fateatur, illum populum, à quo leges petit, majore prudentia legislatoria effe inftructum. Unde, quamvis digna Gloffatoribus, id eft, fatis ftulta fit fabella Accurfiana de examine Legatorum Romanorum, à Græcis inftituto, ut appareret, an digni fint, quos Athenienfes legibus bearent, quam adeo & jure fuo exagitat poft Budæum Rittershufius *Dodecad. p. 4.* profecto tamen ipfa hac petitione Romani fe eum in ftatum pofuerunt, ut non ægre ferre debuiffent, fi ejusmodi examen ipfis à Græcis fuiffet

fuiffet

fuiſſet propoſitum. Quid quod ſubjectionis ſignum eſt leges ab alio populo petere, & facile adeo libertati ſuæ præjudcare potuiſſent, aliorum libertati jam tum inſidias ſtruentes Romani, intempeſtiva hac legatione. Certe timere debuiſſent, ne Athenienſes legibus ad deſcribendum datis aſtute aliquas immiſcerent, quæ tranquillitatem publicæ rei Romanæ è longinquo turbare & potentiam eorundem deſtruere poſſent.

§. 4. Nec eſt, quod urgeas, noluiſſe Romanos leges Athenienſium cœco amore & absque diſcrimine in Rempublicam introducere, ſed potius *ex §. 7. & 8. annot. praced.* conſtare, quod ex iſta legum collectione poſtea Decemviri debuerint ſeligere ea, quæ ad ſtatum Romanum apta eſſent, uti etiam ab ipſis factum revera eſt. Num parum adjuvabis hac excuſatione prudentiam Romanorum. Aut enim ponebant fiduciam Romani, Legatos in Græciam mittentes, in futuris legislatoribus, eos prudentia legislatoria fore inſtructos, aut ipſis diffidebant. Si prius, cur non ſtatim concedebant ipſis, ut leges conderent ſine legibus Græcis. Si poſterius; An putabant, eos qui ad leges proprio Marte condendas eſſent inepti, aptos eſſe aliorum legibus emendandis? Medicus, qui ipſemet ignorat præſcribere medicinam ægroto, quomodo docere poterit vitia ab aliis admiſſa, eaque corrigere. Sed forte prudentibus ſuis legislatoribus volebant laborem diminuere, ne videlicet anxie circumſpicerent de legibus optimis ad ſtatum Rei Romanæ aptis, ſed ex farragine legum variarum ſeligerent absque labore optima quæque. Quaſi vero homini vere docto non ſit difficilius, aliorum cogitata emendare & in ordinem redigere, quam ex theſauro cogitationum propriarum aliquid erudito orbi proponere. Igitur etſi conſideremus iſtud conſilium Romanorum de legibus à Græcis petendis, quacunque parte velimus, deprehendemus tamen ubique, illud à regulis Prudentiæ Politicæ deviaſſe, & indicio eſſe vel ſtatus publici inſigniter corrupti, vel prudentiæ legislatoriæ apud Romanos tum temporis exulantis, aut forte utriusque.

§. 5. Corruptum fuiffe ex affe ftatum Reipublicæ Romanæ docuit equidem abunde fatis annotio præcedens. Non poffumus tamen non vel ex hoc folo confilio novum argumentum corruptionis iftius petere. Videtur equidem prima fronte dicendum effe, propofuiffe Romilium iftud confilium de mittendis Legatis in Græciam, ut plebs non fufpicaretur, quafi Patres in legibus condendis vellent jura plebis infringere & propriam potentiam ftabilire, fed ut potius Jura colligerentur ad ftabiliendum ftatum Democraticum quam maxime apta, quod plebs optabat. Certe ita plebem interpretatam effe hoc Romilii confilium, ex eo colligi poteft, quod Siccius Tribunus plebis (qui paulo ante Romilio diem dixerat, &, quod hic notabili fumma mulctatus effet, in caufa fuerat) prolixe hominem laudaverit, quod non tam privatarum fimultatum quam Reipublcæ rationem habuiffet, candidoque animo, quod ex ufu futurum judicaffed, retuliffet, *Dionyf. d. l. 10. f. 676.* Sed fi ifta fuiffet Romilii & Patrum intentio, cur nolebant admittere petitum tribunorum æquisfimum, ut communiter Legumlatores & ex Plebe & ex Patribus eligerentur? Cur daturum leges neminem, nifi ex Patribus urgebant? *Livius lib. 3. c. 31.* Cur poftea creatis Decemviris neminem ex Plebejis admifceri volebant, & confiliis fuis plebem difponebant, ut tandem in hoc Patribus affurgeret? *Livius c. 32.* Ergo mihi quidem & genium patrum, & indignationem Romilii, quam erga plebem & tribunos fovebat confideranti, videtur quidem Romilius fpecie hac benevolentiæ plebem decepiffe, reipfa vero per hoc confilium petitionem plebis eludere voluiffe. Reftiterat fenatus per quinquennium & ultra defiderio tribunorum jus æquum poftulantium; Illo tempore vi aperta refiftere amplius conditio ftatus non admittebat. Ergo moras quærebant, & tales quidem, quas plebs non facile fuboleret. Quid enim fpeciofius quam quod legati in Græciam mitterentur petendi juris gratia? At tempore ad id iter perficiendum erat opus, uti & ultra biennium legati confumebant. Poterat per biennium rerum ftatus mutari, & Tribunorum poteftas forte

minui, ut apertius iterumPatres legu mlationi resistere auderent Hæc mihi genuina videtur fuisse ratio, cur Romilius consilium de legatis in Græciam mittendis dederit, etsi solers alias harum rerum indagator Dionysius hic taceat.

§. 6. Accessit & altera, conscientia videlicet propria populi Romani, quam curta esset ipsis supellex, & quam destitueretur viris Prudentia Legislatoria probe instructis. Res evidens, & ex historia Romana facile conspicienda. Primi Cives Romani turba erat hominum asylo Romuli conquisitorum, non sapientium certe & prudentia præditorum, sed quos vel vita pessima acta, vel urgens æs alienum societatem hanc inire coëgerat. His Romulus pro lubitu fere imperitaverat. Post cujus excessum Pompilius regno præfectus est. Erat is quidem vir summæ virtutis & inprimis sapientiæ studiosus. Plutarchus & Ovidius Pythagoræ sectatorem fuisse tradunt. Clemens etiam Alexandrinus apud Eusebium *lib. 9. προπ. cap. 3.* Pythagoricum fuisse, & Mosaica nixum doctrina legem dedisse Romanis, nullam imaginem Deo attribuere. Quod quomodo consistere possit, illi viderint, qui demum Tarquinii Superbi tempore Pythagoram in Italiam venisse tradunt. Is Numa Pompilius jam non contentus bellicis laudibus, quibus Roma sibi & imperium & famam sub Romulo quæsierat, animum ad pacis artes adjecit. Instituere feroces animos religione sapientiaque voluit. Igitur quæ ad Theologiam & Philosophiam spectant, sedulo excoluit, excultaque suis civibus tradidit. Videtur tamen eventus non respondisse. Nam populus in ferrum præceps nondum parto imperio, cui destinatus erat, alienior erat à Musarum otio. Quod cum sagacissimus Numa videret, ne tantarum rerum notitia paulatim intercideret, scriptis præcepta & placita Philosophiæ consignavit, quæ cum demortuo in arca lapidea condita fuerunt, ut Livius, Plutarchus & Plinius tradunt. Ejectis Regibus, ut vidimus, soli cupidini regnandi à Patribus studium impensum fuit, populus autem Romanus artibus pacis

neglectis, folis belli negotiis operam dedit. Adeoque tota Philofophia ufque ad bellum Punicum II. veluti cum Numa fepulta jacuit. Et quanta barbaries tempore Decemvirorum Romæ fuerit, vel ex eo conjicere licet, quod fucceffu temporis & poft annos plurimos, ubi jam tum populus Romanus infcitiam & ignorantiam magis excuffiffe debebat, autoritate publica factum eft. Cum enim Cornelio & Bebio Coff. in agro Petilii fcribæ fub Janiculo arcæ duæ lapideæ repertæ fuerint à fofforibus, in quarum altera corpus Numæ erat, in altera feptem latini libri de Jure Pontificio, id eft, ritu facrorum, itemque Græci totidem de difciplina fapientiæ, libri hi Græci folum ad inftantiam Prætoris, qui jurabat contineri in iftis talia, quibus cultus Deorum, (idololatricus videlicet, & dictamini rectæ rationis maxime adverfus,) deftrueretur, publice cremati funt. Vide *Livium lib. 40. cap. 29. Valer. Maxim. lib. I. cap. I. n. 12. p. m. 18. Adde Hornium Hiftoriæ philofoph. l. 4. c. 3. p. m. 232. feqq.* Et poft introductas leges duodecim tabularum, in fcholis pueri præcipue has leges tanquam carmen aliquod neceffarium difcebant, & qui Juris interpretationi dabant operam, fapientes appellabantur, de quo fuo tempore dicemus plura. Conf. interim Hornium d. l. p. 139.

OBSERVATIO III.

Imperitia legum condendarum & aftutia ex modo, quem Decemviri in conficiendis Legibus XII. Tabularum adhibuerunt, elucet.

SUMMARIA.

Hermodorus Ephefius tabulas priores decem nomine Decemvirorum confcripfit, his & Græci fermonis plani ignaris, & prudentia legislatoria omnino deftitutis. §. 1. Decem priores tabulæ ad rumores hominum plebejorum correctæ. 2. Duæ tabulæ poftremæ ad fovendas diffenfiones inter plebem & Patres à Decemviris adjectæ. 3. Oftenditur encomium Decemvirorum, quod ipfis fub Craffi perfona Cicero tribuit, hyperbolicum aut camebrefticum effe. 4.

§. 1. Sed

§. 1.

SEd præterquam quod communis illa ratio in observatione præcedente exposita, jam indicet, Decemviros Prudentia legislatoria parum instructos fuisse, plures aliæ, quæ nobis id persuadeant, ex ipso modo easdem condendi desumi poterunt. Pomponius *l. 2. §. 4. de O. J.* memorat: Legum XII. Tabularum ferendarum *Auctorem* Decemviris fuisse Hermodorum quendam Ephesium exulantem. Dionysius equidem & Livius ejus non meminerunt, sed meminit Plinius *l. 34. c. 5.* ubi vocat eum Legum, quas Decemviri scribebant, *Interpretem*, eique columnam publice erectam fuisse dicit. Strabo *lib. 14. Geograph.* dicit, eum leges quasdam Romanas *scripsisse*. Quamvis autem hoc ultimum displiceat Eberlino *de O. J. c. 5. p. 33.* videntur tamen commode hi autores sic conciliari posse. Destituebantur Decemviri notitia sermonis Græci, in quo perscriptæ erant leges allatæ, destituebantur prudentia legislatoria. Utriusque vero callentissimus erat Hermodorus, vir qui ob excellentiam suam ab Ephesiis erat ejectus, (ut apud Strabonem d. l. Ciceron. l. 5. Tuscul. sub finem videre est.) Ergo cum Decemviri voluptatibus & cupidine imperium suum stabiliendi, vel etiam negotiis ingenio ipsorum aptis essent dediti, admiserunt non solum, ut Hermodorus esset *Interpres* legum allatarum, sed & ut ipse priores 10. Tabulas solus eorum nomine *scriberet*, unde nec male à Pomponio *autor* Decemviris idem fuisse memoratur ferendarum legum duodecim tabularum. Quamvis enim sit, qui hæc verba Pomponii ad posteriores tantum duas tabulas prioribus x. adjectas referenda putet, tamen recte jam notavit Jacobus Gothofredus *in Histor. Leg. XII. Tabb. cap. 2. p. m. 14.* id à vero alienum videri. Et huc etiam videtur respicere voluisse Heraclitus, dum ita scripsit ad Hermodorum: (apud Gothofr. *d. l. p. 15.*) Visio me docuit: omnia orbis terræ diademata venire salutatum *Leges tuas*, & Persarum more ore clauso eas adorare. Illas autem perstare in statu majestatis pleno. Plura de Hermodoro vide *in notis Variorum ad d. l. 2. §. 4. de O. J. p. m. 11.*

§. 2. Videntur tamen Decemviri Hermodoro huic, quamvis viro optimo, non fatis fidiffe, forte quod arbitrarentur, hominem Græcum non fatis intelligere quid utile futurum fit Reipublicæ Romanæ. Ergo ut huic diffidentiæ confulerent, partim etiam, ut plebejorum animos fibi faventes magis redderet Appius, fpeciofo prætextu populo primum cenfendas offerunt decem illas tabulas: verfarent in animis fecum unamquamque rem, agitarent deinde fermonibus, atque in medium quid in quaque re plus minusve effet, conferrent: eas leges habiturum populum Romanum, quas confenfus omnium tuliffe videri poffet. Cum ergo *ad rumores hominum*, inquit Livius *lib. 3. cap. 34.* de unoquoque legum capite edito, fatis correctæ viderentur, tunc demum centuriatis comitiis perlatæ funt. Non ita vilis habenda poteftas legislatoria, ut cuilibet homini vili ac imprudenti eadem fubjiciatur. Etiam ubi indubia Democratia eft, committitur poteftas Legislatoria viro præ cæteris prudenti ac erudito, ut apud Athenienfes Soloni, vel certe viris felectis, quibus Reipublicæ adminiftratio creditur, etiam jus Legum condendarum committi folet, aut certe rogatione ad populum proponi, ut pluralitas votorum, lex ferenda fit, nec ne, decernat. Nunquam ab arbitrio hominum viliffimorum de plebe, & fingulorum quidem ac paucorum, lex dependet. At hic ad rumores hominum correxerunt leges fuas Decemviri. Sapientius Apelles, qui ad rumores quidem prætereuntium corrigebat picturas fuas, fed non ultra quam captus eorum id fuaderet, & ne futor cenfuram ultra crepidas extenderet. Mitigat equidem Dionyf. hanc circumftantiam, dum *d. l. 10. f. m 681.* fic ait: Decemviri propofuerunt Decem tabulas cuilibet cognofcendas, ferentes admoneri fe à privatis hominibus, & fcripta fic conformantes, ut placerent omnibus. Diuque cum optimis quibusque in publico federunt, & fingulas leges ad exquifitisfimum examen revocarunt. Ubi vero vifæ funt fat rectæ fe habere, SC. de eis fecerunt &c. Sed res fere eodem recidit. Ne Jupiter quidem, quod in proverbio eft, omnibus placet, mirum fi leges omnibus

placu-

placuerint. Sederunt vero Decemviri cum optimis quibusque in publico. Sed quinam illi optimi? An qui plebi faverent, an qui patribus? An forte qui neutris partibus, sed saluti publicæ erant addicti? sed quinam illi? Paucis. Si verba Livii sectemur, imprudenter leges correctas esse constat, sin Dionysium, astutia Decemvirorem elucet, plebi imponentium, & præ se quidem ferentium, ac si ex singulorum monitis leges emendarent, revera autem in publico legum emendatores associantium sibi, qui palam plebi faventes viderentur, clanculum vero à Decemviris jam corrupti essent.

§. 3. Sed esto, priores decem tabulas satis æque prospexisse utilitati communi. Quid opus erat postremis duabus tabulis. Omnia tum rumore peragebantur. *Vulgatur deinde rumor*, ait Livius *d. c. 34. duas deesse tabulas*, quibus adjectis absolvi posse corpus omnis Romani Juris. Aperta hic calumnia Appii Claudii, ut Decemviratus ad huc per sequentem annum continuaretur. Vide Livium *d. l. c. 35.* Dionys. Halicar *d. f. 681.* Ineptus rumor. Vulgatur: non aliquid deesse decem tabulis, sed præcise duas deesse tabulas, quasi autor rumoris Appius istas duas postremas tabulas jam confici curaverit, & studio non adjecerit, partim ut causa subesset iterandi magistratus, partim quod in illas conjecta essent, quæ nolebat ad rumores plebis emendari, sed quæ aperte plebem cum Patribus collíderent, ac animos eorum à se invicem alienarent. Non immerito Zonaras *Tom. II. ap. Gothof. in Histor. leg. XII. Tabb. p. 13.* Sero tandem sub anni fere finem pauca quædam in duas Tabulas suapte autoritate adscripserunt, *non ad concordiam, sed ad majores dissensiones* pertinentia. Nec dissimulat Dionysius Halicarnasseus *circa finem libri 10. f. 684.* Appius, ait, cum collegis suis legibus, quæ deerant, in duas Tabulas scriptis, addidit eas decem prioribus. Inter quas & hæc lex erat: Ne patriciis cum plebejis licita essent connubia, non ob aliam, ut ego interpretor, causam, quam ne per mutua familiarum connubia atque affinitates *coalesceret inter ordines concordia.*

§. 4. Quæ singula dum pensito, concipio quidem, Decemviros

viros fuiffe homines aftutos, præprimis Appium; prudentes fuiffe & habitu Legum condendarum inftructos, concipere nequeo. Nec miror adeo ea, quæ quis ex Cicerone contra affertionem noftram poffit objicere. Hic enim lib 1. de oratore fub Craffi perfona p. m. 278. modo dicit: *Decemviri, qui XII. Tabulas perfcripferunt, quos neceffe eft fuiffe prudentes.* Modo eos omnibus Græcis anteponit. *Percipietis etiam*, inquit *d. l. I. de Oratore p. m. 314. illam cognitione juris lætitiam & voluptatem, quantum præftiterint noftri Majores prudentia cæteris gentibus, tum facillime intelligetis, fi cum illorum Lycurgo, & Dracone, & Solone noftras leges conferre volueritis. Incredibile eft enim, quam fit omne Jus civile præter hoc noftrum inconditum ac pene ridiculum, de quo multa foleo in fermonibus quotidianis dicere, cum hominum noftrorum prudentiam cæteris hominibus & maxime Græcis antepono.* Ait vero Cicero, Decemviros anteponendos effe Soloni, Lycurgo &c. qui fi absque Legibus Solonis fuiffent, ne unam quidem Tabulam condere potuiffent; Græcis anteponendos effe, qui absque Hermodori Græci hominis opera non intelligebant leges Græcorum, & cui fere unico, ut oftendimus, iftum thefaurum omnis fapientiæ Romanæ debemus, Certe non poffum neque amore patriæ neque aliis coloribus excufare hanc apertam Ciceronis adulationem, nec in oratore tolerare tantum faftum, qui non dicam Philofopho, fed Ciceroni eft maxime indecens, homini fapienti, & res tam evidenter abfurdas dicere non affueto. Nifi forte id unicum pro defendendo Cicerone afferre velis, nequaquam ea, quæ in *d. l. 1. de Oratore* continentur, fententiam ratam Ciceronis continere, fed potius omnia ibi difputari more Academico, ut alias plerumque folet Cicero. Unde non folum ea, quæ ante fub Craffi perfona prolixe differuerat, fufius poftea refutari ab Antonio, vel certe à Cicerone fub Antonii perfona *d. l. 1. de Oratore p. m. 317. & feqq.* fed & initio *libri 2. p. m. 337.* aperte fatis profiteri Ciceronem, temperaffe fe fermonem in libro primo ad perfonas Crasfi & Antonii, quorum genium ita defcribit: *Fuit hoc in utroque eorum, ut Craffus non tam exiftimari vellet non didiciffe,*

quam

quam illa despicere, & nostrorum hominum in omni genere prudentiam Græcis anteferre: *Antonius autem probabiliorem huic populo orationem fore censebat suam, si omnino didicisse nunquam putaretur, atque ita se uterque graviorem fore, si alter contemnere, alter ne nosse quidem Græcos videretur. Quorum consilium quale fuerit nihil sane ad hoc tempus &c.* Quicquid autem hujus sit, & qualiscunque etiam fuerit Ciceronis de Decemvirorum sapientia opinio, nobis sufficiet, ea quæ hactenus dicta sunt, luculenter ostendere encomium istud Decemvirorum, quod iis sub Crassi persona tribuitur, hyperbolice, aut, si mavis, catachrestice dici.

OBSERVATIO IV.

Non ubique æquitatem observarunt Leges XII. Tabularum.

SUMMARIA.

Communiter JCti encomia Legum XII. Tabularum absque judicio colligunt §. 1. *quorum ea, quæ à Cicerone petuntur & Tacito, examinantur.* 2. & 3. *Rigor Juris veteris furti actionem adversus eum indulgentis, qui re aliter atque convenerat, fuerat usus.* 4. *Disceptatio Favorini apud Gellium contra æquitatem legis XII. Tabb.* 5. *Pœna viginti quinque assium & talionis contra injurias.* 6. *Immanitas legis XII. Tab. concedentis creditoribus dissectionem corporis debitoris obærati.* 7. *Ostenditur parum apte immanitatem hanc à Cæcilio contra Favorinum defendi.* 8. *Alia iniquitas Legis XII. Tabularum in prohibitione conjugiorum inter Patres & Plebem, Respondetur Rittershusii rationibus pro illa lege.* 9. *Obiter de quæstione, utrum consultum sit, ut nobiles & plebeji matrimonio jungantur?* 10.

§. 1.

NOn is sum, qui Leges XII. Tabularum debitis laudibꝰ privare allaboret. Nec tamen amor veritatis absque indignatione ferre potest, quod JCtos videam uno ore fer-

me fummis in cœlum laudibus fontes hos Juris Romani efferre atque fic deprædicare, ac fi nihil omnino effet, quod jure meritoque in iftis defiderari poffet. Unde officio fuo putant fe fecifse fatis, fi folum encomia legis XII. Tabularum à Romanis eis dicta absque judicio conglomerent, non curantes, quinam fint, qui ea protulerunt, & qua intentione id ab illis fuerit factum, ferione hæc dixerint, an more oratorio, ex amore veritatis, an ex præconcepto affectu erga patriam & majores, & quæ debent alia circumftantiarum momenta in hoc negotio exacte penfitari. *Vide notas variorum ad l. 2. §. de orig. Juris ad verba: Leges XII. Tabb. p. m. 11. Jacob. Gottofr. in Hiftoria Legum XII. Tabb. cap. 7. integro, quod commendationem legum iftarum continet p. 18. feqq.* Nos hic faltem duo præcipua encomia à Cicerone & Tacito petita paucis confideremus.

§. 2. Ex Cicerone produci iterum in fcenam folet Craffus, qui *d. l. 1. de Oratore p. m. 313. totam civilem prudentiam defcriptis omnibus civitatis utilitatibus ac partibus XII. Tabulis contineri* ait. Tolerari hoc poterat, fi modefte interpreteris, leges XII. Tabularum effe *fontem omnis privati publicique Juris*; ut Livius loquitur l. 3. c. 34. Sed quæ mox fequuntur, iterum ingenium Craffi *§. ult. obfervat. praced.* notatum, fapiunt: *Fremant omnes licet, dicam, quod fentio, bibliothecas me hercule omnium Philofophorum unus mihi videtur XII. Tabularum libellus, fi quis legum fontes & capita viderit, & autoritatis pondere & utilitatis ubertate fuperare.* Quod encomium uti fere communi confenfu à JCtis noftris tanquam indubitatum & omni exceptione majus ebuccinari folet, ita eidem non folum opponimus ea, quæ jam fupra notavimus *d. §. ult.* Sed & Ciceronem opponimus Ciceroni. Neque enim folum idem Antonium introducit. *d. l. 1. de Oratore p. 331.* contemptim quafi Craffo regerentem, *Oratoris facundiam efficere poffe, ut totum illud:* uti lingva nuncupaffet, *fic negligeretur à populo, ac fi non in XII. Tabulis*, quas tu omnibus bibliothecis anteponis, *fed in magiftri carmine fcriptum videretur:* Sed & *lib. 1. de legibus p. m. 159.* fub fratris perfona dicit: *fontem legum & Juris non à Pra-*

toris

toris edicto, ut plerique nunc, neque à XII. Tabulis, ut superiores, sed penitus ex intima Philosophia hauriendum esse se putare, similiaque eodem libro p. m. 167. b. repetit.

§. 3. Pergendum ad alteram commendationem Taciti III. Annal. 27. qua maxime solent nostri uti ad probandam singularem æquitatem legis XII. Tabb. *Creati*, ait Tacitus, *Decemviri, & accitis quæ usquam egregia, composita XII. Tabulæ*, finis æqui Juris. *Nam secutæ leges, etsi aliquando in maleficos ex delicto, sæpius tamen dissensione ordinum & adipiscendi illicitos honores, aut pellendi claros viros, aliaque ob prava per vim latæ sunt.* Sed initio Tacitus dum Leges XII. Tabb. vocat finem æqui Juris, per Jus æquum non tam illud videtur intelligere, quod opponitur iniquo, sed jus æquale, quod nempe æqualitatem inter ordines observavit, cum sequentes leges plerumque in odium unius partis Reipublicæ, & nempe vel in odium Senatorum vel plebis latæ sint. Suadet hanc expositionem non solum contextus Taciti, sed & quod Livius ait *lib. 3. cap. 31. Sinerent creari communiter Legislatores & ex plebe & ex patribus, qui utrisque utilia ferrent, quæque æquandæ libertatis essent.* Deinde etiamsi demus, Tacitum etiam de jure summa æquitate nixo loqui, valebit equidem hic locus, qui comparative magis quam absolute loquitur, ad prægustum aliquem, quantum damnum Jurisprudentiæ Romanæ ex iniquitate Legum subsequentium sit allatum, & denique, quocunque in significatu verba Taciti accipias, valebit ejus encomium, secundum maximam partem legis duodecim Tabularum. Neque enim, credo, ullus erit, qui inter iniquas leges duodecim illas tabulas referre velit. Cæterum utrum semper & ubique æquitas fuerit observata & æqualitas inter Patricios & plebem, sequentia ostendent.

§. 4. Rigorem legis XII. Tabularum & duritiem non heri aut nudius tertius impugnarunt æquitati dediti JCti, sed jam olim id aliquoties factum est. Memorat enim Gellius lib. 7. cap. 15. quod Labeo in Libro de XII. Tabulis secundo acria & severa judicia de furtis habita esse apud veteres scripserit, idque

Brutum folitum dicere, furti damnatum eſſe, qui jumentum aliorſum duxerat, quam quo utendum acceperat, item qui longius produxerat, quam quem in locum petierat. Itaque Q. Scævola in librorum, quos de Jure civili compoſuit, ſexto decimo, verba hæc poſuit; *Quod cui ſervandum datum eſt, ſi id uſus eſt, ſive quod utendum acceperit ad aliam rem atque acceperit, uſus eſt, furti ſe obligavit.* Sed præterquam quod iſta ſententia de furtis à Labeone non adſcribatur Legibus XII. Tabularum, ſed videatur potius interpretationi prudentum originem debere, non hic rigor, ſi quis ſubeſt, peculiaris eſſet Legi XII. Tabularum, cum eo Jure adhuc in Jure Juſtinianeo utantur, non ſolum in Pandectis *l. 2. §. 8. commod. l. 40. 54. 76. de furtis*, ſed & in Inſtitutionibus §. *6. Inſt. de Oblig. quæ ex del. naſcuntur*, & Codice *l. 7. C. eod.* Quamvis non ſolum in Jure Saxonico iſte rigor non obſervetur Landr. *l. 3. art. 22. Norteus ad d. §. 6. Inſt.* ſed & in genere moribus hodiernis in ipſis rerum argumentis vix videatur obtinere poſſe, cum, ut alibi oſtenſum, actio furti hodie plane non detur, judicium criminale vero nequaquam ob ejusmodi abuſum concedi ſoleat. Ergo hæc imputatio tranſeat.

§. 5. Gravior eſt diſceptatio de æquitate Legis XII. Tabularum apud eundem Gellium *lib. 20. c. 1.* inter Sextum Cæcilium JCtum & Favorinum Philoſophum, in qua aliquot capita Legis XII. Tabularum iniquitatis inſimulat Favorinus, quæ defendere conatur Cæcilius. Meretur integrum caput, ut à ſtudioſis perlegatur; nos vero illud, quia prolixius eſt, nolumus deſcribere, ſed ſummam diſceptationis ſubjuncto judicio noſtro paucis exhibebimus. Duras nimis pœnas delictis impoſitas in Lege XII. Tabularum arbitratur Favorinus, cum judicem arbitrumve jure datum, qui ob rem dicendam pecuniam accepiſſe convictus eſt, capite punit, furem manifeſtum ei cui furtum factum eſt, in ſervitutem tradit, ergo etiam eas in deſuetudinem abiiſſe, ſicut & illam, quæ vult, ut in jus vocatus æger jumento imponatur, nec arcera ei ſternatur, ſed inſtar funeris ad Prætorem efferatur. Reſpondet Cæcilius, abrogationem legum per deſuetu-

desuetudinem non semper indicio esse leges fuisse iniquas, sed pro diversitate status & varietate delictorum variare quoque leges. Illam vero legem de jumento dando ægrotanti potius æquitate repletam esse, cum velit ægrotanti concedendum vehiculum adjunctis pecoribus, nec tamen delicate nimis insternendum, si morbus non esse gravissimus. Igitur transeat & hoc.

§. 6. Pergit Favorinus, & ex alio capite æquitatem Legum XII. Tabularum impugnat, quod leniter nimis injuriam viginti quinque æris pœna coërcuerit, exemplo addito de Neratio homine improbo obvios verberante, & statim pœnam lege assignatam solvente. Quod vero ob membrum ruptum pœnam talionis dictaverit, impertinens esse, quia talio sæpissime ob infinitas circumstantias non possit observari, v. g. si ex imprudentia membrum fuerit ruptum &c. Defendit Cæcilius & has leges, partim quod tempore legis XII. Tabularum viginti quinque asses grave pondus æris fuerit, cum librariis assibus populus fuerit usus, partim quod pœna talionis non constiterit in exitu æquali & priori læsioni ad amussim correspondente, sed quod puniendus saltem eundem impetum in eadem parte corporis sustinere debuerit, & quidem tum demum, si cum adversario noluerit pacisci & talionem redimere. Sed quemadmodum ista prior responsio de librariis assibus non satisfacit objectioni Favorini & exemplo de Neratio, ita commodius forte dicere posses cum Justiniano: Factum id esse in magna veterum paupertate §. 7. *Institut. de Injuriis.* Postea vero crescente nequitia, & forte malo exemplo Neratii & similium inductum Prætorem, ut actionem æstimatoriam introduceret. Quod talionem concernit, obscurum est, quomodo ea & apud Romanos & apud Hebræos *Exod. 21. Lev. 22. Deut. 15.* fuerit observata, certe vix apparebit exemplum hujus talionis in historiis Romanorum. Adeoque mox videtur desuetudine abrogata esse. Et plures omnino sunt inconvenientiæ talionis, quam quas attigit Favorinus, quas plena manu expendit Illustris Pufendorffius *de*

J. N. & G. l. 8. c. 3. §. 27. Sed nolumus tamen legi XII. Tabularum de re dubia & obfcura litem movere; verum dabimus & hoc Cæcilio.

§. 7. Ifta vero immanitas, quam ultimo loco tangit Favorinus, quomodo à fumma iniquitatis nota liberari posfit, non video. Difpofuerat Lex XII. Tabularum tabula tertia: fi debitum quis confesfus fuerit, vel condemnatus jure fuerit, inducias ei menftruas 30. dierum ad debitum exfolvendum dandas. Si intra dies 30. illos debitor non fatisfaciat, tum creditori capere eum five prehendere, atque in jus ducere jus effe; Debitorem ita nexum, fi poterit, fuo victurum; fi non habeat, tum creditorem, qui eum vinctum habebit, fingulas farris libras in fingulos dies ei daturum; fi volet, plus ei pro arbitrio dare licitum effe. Si & tum judicatum non folvat, neque interea quisquam eum in jure defendat, proque eo interveniat, in privatum carcerem feu vincula eum adducere creditori jus effe, eumque vel nervo vel compedibus vincire; fic tamen ut vincula non fint graviora quam XV. pondo, læviora adhiberi pro arbitrio poffe: Pacifcendi interea addicto cum creditore jus effe. Si non pactus fuerit, 60. diebus creditori addictum, in vinculis habere jus effe. Intra eos dies trinis nundinis continuis ad Prætorem in Comitium producendum effe, quantæque pecuniæ judicatus fit, prædicandum. At fi plures fuerint creditores, tertiis nundinis, i. e. 27. die corpus rei in partes fecandum; fi plus minusve fuerint, fine fraude forte. Si malint, trans Tiberim eum peregre venundandum. Vides hic multa fubeffe immanitatis & fævitiei veterum argumenta, nexum, vincula, carcerem privatum. Sed ifta omnia quidem non urgebimus, etfi mores fubfequentes Romanorum magis manfueti & hæc omnia abrogaverint. De immanitate illa fecandi ait Favorinus apud Gellium, partiendique humani corporis, fi unus ob pecuniam debitam judicatus addictusque fit pluribus, non licet meminisfe, & piget dicere. Quid enim videri poteft efferatius, quid ab hominis ingenio diverfius, quam quod membra & artus inopis

opis debitoris brevissimo laniatu distrahuntur, sicut nunc bona distrahuntur. Certe si quis ea consideret, quæ supra *annot. ad thes. 2. §. 3.* prolixe de dissidio inter patres & plebem ob nimium rigorem fœneratorum in debitores plebejos ex Livio & Dionysio excerpsimus, ei facile patebit, causam hujus legis rigidissimæ non tam fuisse frequentem defraudationem creditorum ab improbis debitoribus, ut tam rigido exemplo fuerit opus, sed potius inveteratum odium fœneratorum erga inopes debitores, & parum velatam cupidinem, crudelissimam tyrannidem sub juris prætextu in plebem exercendi. Nec pene concipere possum, qui factum fuerit, ut cum decem primæ tabulæ, ut diximus, ad rumores plebis correctæ & emendatæ fuerint, nemo ex plebejis immanitatem istam, cuilibet eorum non difficulter imminentem, senserit, & cum antea ob longe minorem rigorem creditorum turbas in Republica moverint & secessiones, ob extremum hunc immanitatis gradum ne murmurare saltem aut hiscere ausi fuerint, sed intempestiva sua taciturnitate eandem approbaverint. Nisi dicere velis, blandimentis patrum ac potissimum Claudii populo tum grati oculos plebis tum fuisse occæcatos. Nec forte defuisse colores quæsitos, quibus plebi persuasum fuerit, nunquam ad exemplum perductum iri eam immanitatem. Et quos alios adhibitos fuisse suspicari poteris, quam quibus Cæcilius apud Gellium utitur contra Favorinum.

§. 8. Summa eo recidit. Populum Romanum semper fidem præcipue coluisse, sanctamq; habuisse tam privatim quam publice, tam in officiis, quam in contractibus, maxime in pecuniæ mutuaticiæ usu & commercio. Sed tamen in legibus XII. Tabularum debitori confesso multas dilationes indultas esse, in quibus pecuniam conquirere aut cum creditoribus pacisci potuerit. Ast quemadmodum hæc omnia parum aut nihil ad controversiam ipsam, scilicet ad immanitatem secandi partiendique humani corporis, faciunt, ita tandem, cum ultimum istud capitulum horrore plenum narrasset Cæcilius, miram excusationem sub-

fubdit: *Nihil profectò*, inquit ipfe, *immitius, nihil immanius, nifi ut re ipfa apparet, eo confilio tanta immanitas pœna denunciata eft, ne ad eam unquam perveniretur. Addici namque nunc & vinciri multos videmus, quia vinculorum pœnam deterrimi homines contemnunt. Disfectum effe antiquitus neminem neque legi, neque audivi, quoniam fævitia ifta pœna contemni non quita eft.* Duo videtur dicere voluiffe Cæcilius: (1) pœnam tam immanem dictam effe, non ut executioni mandetur, fed ut eo magis immanitate pœnæ debitores ad folutionem compellerentur: (2) Eam fuiffe legislatorum intentionem probari ex eo, quod non legatur exemplum alicujus debitoris diffecti. Verum, quod pace Cæcilii dicere liceat, utrumque dicitur parum congrue, & à principiis doctrinæ politicæ maxime alienum effe videtur. Initio enim fi fola pœnæ fanctio in legibus fufficiens effet, delicta in republica frequentia fupprimere, nil facilius effet extirpatione delictorum, & nil amplius confiderare deberet in ferendis legibus Princeps, quam excogitare modos pœnarum truculentisfimos & crudelisfimos, ut eo fortius deterreantur homines à delictis committendis. Imo fecundum hoc principium majores cruciatus imponendi effent delicto, quod nondum altas radices in Republica egiffet, quoniam certum eft, facilius id reftringi poffe quam delictum inveterarum, & adeo non foret dubitandum, in delicto novo verborum terrorem majorem efficaciam habiturum effe. Sed quam hæc funt diverfa à Regulis Politicorum, quæ longe alias circumftantias Principibus in irrogatione pœnarum confiderandas præfcribunt, & crefcentibus demum delictis crefcere pœnas volunt? Nitimur in vetitum femper, cupimusque negata, & gravisfimæ pœnæ fæpius libidinem peccandi coërcere non funt aptæ. Ergo ineptisfimum eft pœnam exafperare, fi non executioni mandetur. Vel enim hoc fciunt delinquentes, tunc fruftra terrentur, quia caufa non fubeft metuendi pœnam, quæ ultra verba non progreditur. Vel nefciunt, tum ifte metus durabit faltem tandiu, donec aliquis legem violaverit. Vel enim tunc ceffabit princeps pœnam exequi, & fimul metus ceffare incipiet;

cipiet; vel pœnam illam atrocem exequetur, & tum injustitiam committet, si pœna non est proportionata delicto. At inquies: Nemo peccabit contra legem ob pœnæ atrocitatem. Reclamat omnium temporum experientia, quæ malitiam humanam rigorem omnium pœnarum excedere testabitur. Accedit, quod in præsenti casu frustra afferatur, per hanc sectionem debitoris impeditam fuisse solutionis denegationem, quia historia Romana superius allata testatur, debitores obæratos non tam desiisse esse solvendo ex malitia, quam ex necessitate, adeoque mille potuisse non difficulter occurrere casus, ut debitor, qui tempore contracti debiti sperabat bona fide se solvendo futurum esse, postea ob infortunia & miseriam non potuisset vel centum datis dilationibus media solvendi reperire, aut pactionibus gratis & acceptis creditorem delinire, ut adeo etiamsi asperitas illa pœnæ excusationem aliquam habet, si imposita fuisset delicto, quod semper dolum adjunctum habet, tamen in præsenti casu vel ex hoc solo capite excusatio omnis defutura sit. Sed, inquit Cæcilius, nunquam legi vel audivi debitorem aliquem dissectum esse. Quid tum postea? Ergone putas nullum casum extitisse debitoris, qui solvere non potuerit, & ubi pœna illa asperrima fuerit opus. Falleris Cæcili, quod pace tua dixerim. Quod non legatur exemplum debitoris dissecti, ratio est, quod ob immanitatem istam eximiam, quam ipse diffiteri non potes, populus postea hanc legem abrogaverit. *Sunt quædam,* inquit Quintilianus, *non laudabilia natura, sed jure concessa, ut in XII. Tabulis debitoris corpus inter creditores dividi licuit, quam legem mos publicus repudiavit. Quintil. l. 3. Instit. Orat. cap. 6.* Similia habet Tertullianus *Apologet. c. 4. Sed & judicatos in partes secari à creditoribus, leges erant, consensu tamen publico crudelitas postea evasa est, & in pudoris notam capitis pœna conversa est bonorum adhibita proscriptione. Suffundere maluit hominis sanguinem quam effundere.* Adducit equidem Rittershusius *Dodecad. ult. p. m. 210.* aliam rationem ex Theodoro Marcilio, quod nempe permiserint Decemviri illam nexorum in partes sectionem, tanquam

in fervos. Sed ipfe ejus inconvenientiam ibidem oftendit, ac refponfionem Cæcilii calculo fuo approbat, fimile exemplum ex hiftoria Indica adducendo, quod nempe apud Calecutanos hodieque lex vigeat, qua creditor, pofteaquam fibi deberi probavit apud Principem Sacerdotum, ab hoc accipiat frondem viridem; ex qua circulum poftea facit in terra, quo circulo includit debitorem vocatum, cui nefas eft ex illo circulo frondeo exire. Sed is datur ftatim dilaniandus non folum creditoribus, fed etiam quibuscunque aliis, tanquam hoftis Reipublicæ. Ita aut folvit debitum, aut moritur ibi exofus omnibus tanquam catharma quoddam. Sed ad hanc hiftoriam duobus verbis refpondemus Rittershufio: Non exemplis judicandum fed legibus.

§. 9. Non omittemus & aliam iniquitatem legis XII. Tabularum, quamvis Favorino omiffam. Intelligo prohibitionem connubiorum inter patres & plebem. Ex mala intentione Appii Claudii eam legem infertam fuiffe duabus tabulis poftremis, jam fupra notavimus ex Dionyfio Halicarnaffeo. Verum & hic Rittershufius *d. l. p. 85. feq.* legem decemviralem defendere laborat. Ratio, dicit, fuiffe videtur, quia pares cum paribus facillime congregantur, ut eft in proverbio. Contra: Non bene inæquales veniunt ad aratra juvenci. Si qua voles apte nubere, nube pari, ut eft apud Ovidium. Et in eandem fententiam extat elegantisfimum Callimachi Epigramma, inculcans, quod in conjugio quisque fibi parem eligere debeat. Sed ad hæc varie refponderi poteft. Initio dictis Poëtarum & proverbiis utendum magis ad illuftrationem quam ad probationem, cum nihil tam abfurdum inveniri posfit, quod non proverbio aliquo aut teftimonio Poëtæ posfit defendi. Deinde paritas utique in conjugio ex rectæ rationis dictamine requiritur, fed paritas annorum & morum, non paritas ftatus. Porro: Aliud eft quærere, an imparitate femel introducta conjugium inter impares fit ineundum; aliud an lex approbanda, quæ ad fovenda disfidia difparitatem in conjugio introducat. Pergit Rittershufius.

In

In Republica bene instituta distinctos debere esse ordines, ne omnes omnia sibi sumant, seque decere putent, ne illud eveniat, quod inter Nomadas & Cyclopas fieri solitum cognovimus, ubi nemo nulla nemini in re obtemperat. Quæ cum ita sint, videntur mihi Decemviri non injuria nec inepte hanc distinctionem ordinum Romæ hac quoque ratione conservare voluisse, interdicendo matrimonia inter patricios & plebejos. Sed profecto aliquid humani hic passus est Rittershusius, cum calamo ipsi excideret hoc: *Quæ cum ita sint.* Neque enim, credo, timendum erat Decemviris, ne, si libera essent connubia patrum & plebis, viveretur in Republica more Nomadum, ut nemo nemini nulla in re obtemperaret. Denique provocat Rittershusius ad legem Papiam, quæ interdicebat Senatori conjugium cum libertina. Sed ad hoc quoque argumentum responsiones non longe quærendæ. Nam quid si & hujus legis justitia in dubium vocetur? Quid si Justiniani constitutio, tollentis differentiam omnem inter ingenuos & libertinos maximis præconiis deprædicetur? Sed non opus est, ut eo deveniamus. Magna est inter has duas leges diversitas. Aliud est esse Senatorem, aliud Patricium; aliud plebejam sed ingenuum, aliud libertinum. Et quid prolixa disputatione adversus Rittershusium est opus? respondeat sibi ipsi, & recordetur eorum, quæ scripserat in dicto tractatu. *p. 10. De iniquitate quarundam legum adversus plebem & propensione nimia in optimates, quod dicebam, elucet, vel ex duabus illis, quarum una a connubio cum Patriciis arcebat plebejos, altera a jure auspiciorum & fecialium eosdem excludebat, quod totum in patriciorum potestate esse volebat. Itaque semina discordiæ Reipublicæ pernitiosa in quibusdam legibus interspersa fuere.* Scilicet quod hic Rittershusius admiscet de Jure auspiciorum, explicabit Livius *lib. 4. c. 5.* qui & ibidem *c. 1. seq.* prolixe narrat, quomodo per instantiam Canuleji tribuni plebis, frementibus licet consulibus, iniqua illa lex de prohibito connubio inter patres & plebem fuerit abrogata. Et merentur omnino legi orationes duæ ibidem recensitæ, una Consulum pro defendenda lege XII. Tabb.

Tabb. Canuleji altera pro oftendenda iniquitate ejusdem, in qua fequentia verba adhuc aliam refponfionem contra Rittershufium fuppeditant. *Quod privatorum confiliorum femper fuit, ut in quam cuique fœmina conveniffet domum, nuberet; ex qua pactus effet vir domo, in matrimonium duceret, id vos fub legis fuperbiffima vincula conjicitis, quo dirimatis focietatem civilem duasque ex una civitates faciatis. Cur non fancitis, ne vicinus patricio fit plebejus? ne eodem itinere eat? ne idem convivium ineat? ne in foro eodem confiftat? Quid enim in re eft aliud, fi plebejus Patriciam duxerit? Si patriciam plebejus? Quid juris tandem mutatur? Nempe patrem fequuntur liberi. Nec quod nos ex connubio veftro petamus quicquam eft, præterquam ut hominum & civium numero fimus. &c.*

§. 10. Illud adhuc verbo monere opus effe arbitror, non confundendas effe quæftiones diftinctiffimas. Aliud enim eft difquirere, utrum liceat Nobili & plebejo connubium inire, vel an citra iniquitatem lex civilis & quidem in Republica Democratica conjugia ejusmodi prohibere poffit? qua de re hactenus difceptavimus. Alia vero quæftio eft, utrum confultum fit, ut plebejus nobilem, nobilis plebejam ducat, quam litem meam non facio, præprimis cum pro diverfitate circumftantiarum quæftio hæc modo videatur effe affirmanda, modo neganda, etiam in Rebuspublicis Monarchicis aut Ariftocraticis. Spero tamen non adeo inauditam aut odiofam fententiam me defenfurum effe, fi dixero, non inutilia fore Reipublicæ conjugia inter nobiles & plebejos, poftquam vir quidam Generofiffimus, & vera eruditione præditus in Scripto, quod appellavit: Die geprüffte Gold-Grube, defendit: inter peculiares rationes, cur multæ provinciæ noftræ penuria laborent, etiam illam effe, quod pro inveterata confuetudine nimis diligenter obfervetur, ut nobilis non matrimonio fibi adjungat plebejam, cum tamen dignitates familiarum nobilium longe melius confervari posfint, fi nobili bonis fortunæ deftituto, vitio non vertatur, fi cum fœmina non nobili, divite tamen, conjugium ineat. Vide quæ ex dicto autore excerpfi *in cogitationibus menftruis 1688. menfe Febr. p. 145. 146.*

OBSER-

OBSERVATIO V.

Non parum impedit studium Jurisprudentiæ, quod Legibus XII. Tabularum careamus.

SUMMARIA.

Novus defectus Jurisprudentiæ, quod hodie legibus XII. Tabb. careamus §. 1. Quando interierint hæ leges. 2. Earum restauratores, & encomium Jac. Gothofredi. 3.

§. I.

Potuissemus etiam de obscuritate & paucitate legum XII. Tabb. quædam addere, sed cum ea de re commodior dicendi locus futurus sit, cum de augmentis harum legum disseremus, nunc solum id addimus: fuisse tamen leges XII. Tabularum fontem omnis publici privatique Juris Romani, ut Livius lib. 3. eas appellat, adeoque dolendum omnino esse, cum reliquæ leges subsecutæ quasi quædam scaturigines ex hoc fonte propullulantes considerari mereantur, quod fonte isto destituatur hodie Jurisprudentia nostra, cum nullum sit dubium, plurima loca Juris Justinianei faciliorem interpretationem admissura, si tabulæ illæ duodecim illæsæ adhuc exstarent. Cum è contrario deficiente isto lumine multæ leges spissa obscuritate lateant, & quam tollere aliis subsidiis vix possis.

§. 2. *Non solum Augusti ævo adhuc salvas & incolumes eas fuisse publice pro Rostris propositas intelligimus ex Diod. Siculo lib. 12. verum etiam ducentis & quod excurrit annis postea extitisse, apparet ex illustri hoc loco Cypriani l. 2. ep. 2. quæ sui ævi enormia vitia reprehendit, quæ passim tanquam diluvium inundarant vitam humanam: Incisæ sint licet leges 12. tabb. & publico ære præfixo jura præscripta, inter leges ipsas delinquitur, inter jura peccatur: innocentia nec illic, ubi defenditur, reservatur. Sævit invicem discordantium rabies, & inter togas pace rupta forum litibus mugit insanum. &c. Imo etiam Ausonii tempore, qui cum Imp Gratiano vixit, adhuc integas fuisse conjicimus ex ipsius carminibus supra cap. 4. relatis. Quo autem casu abolitæ difficilaque*

interierint, an incendio, an turbine, an alia intempestate, non satis compertum habetur. Mihi veri simile fit, temporibus illis, quibus Gothi in Italiam irrumpentes longe lateque grassati sunt, & incendiis ac direptionibus omnia vastarunt, etiam urbem Romam; hunc thesaurum fuisse deperditum. Ita sentit Rittershusius *in Comment. ad XII. Tabb. p. m. 13.*

§. 3. Quo tamen non obstante, JCti quidam eximii nostris temporibus fragmenta earum ex Cicerone, Gellio, Pandectis, & aliis Autoribus mira diligentia colligere & eruditis commentariis explicare aggressi sunt, quos cum encomio & judicio subinde addito recenset Rittershusius *d. l. p. 14. seqq.* Palmam tamen his omnibus, quamvis eorum fere novissimus, præripere videtur Jacobus Gothofredus, *in prima parte fontium 4. Juris Civilis*, ubi singulari industria fragmenta XII. Tabularum plene ordini suo restituit, iisque historiam, Probationes, Notas & Glossarium subjunxit. Cuius viri elegantissimos libros, & in primis Codicem Theodosianum atque hæc fragmenta XII. Tabularum quoties manibus verso, toties pene irascor inertiæ nostræ ætatis, quæ tot nobis tulit scriptores Syntagmatum; Compendiorum, Paratitlorum, Decisionum, Consiliorum, Responsorum & infinitarum aliarum rerum, quas vulgus attonita mente suscipit, unum aut duos Gothofredos, qui Jurisprudentiam Romanam, quantum adhuc fieri posset, ex antiquitate historica eruere pergerent, dare non fuit apta.

TANTUM.

PRO-

PROGRAMMA

De causis inutilium Doctrinarum in studio Jurisprudentiæ.

I. N. J.

Uobus fulcris niti Jurisprudentiam genuinam & infucatam, Lege & Ratione, passim in suis scriptis inculcavit & latius demonstravit Belgarum JCtorum decus Ulricus Huberus; quorum unum si deficiat, nemo quis invidendum veri JCti titulum se mereri posse existimare debet. Uti enim ratio est anima legis, ita inter cadavera JCtorum referri jure suo debent, qui leges crepant sine ratione, etsi in lege omnium ff. de Legibus asylum ignorantiæ suæ anxie sed frustra quærant. Vice versa cum in Jurisprudentia humana plurima non a communi & toti humano generi insita ratione, sed ab arbitrio Legislatorum, non omni tamen ratione destituto, pendeant; cerebrini JCti habendi sunt, qui, cum Legum debeant esse interpretes, jus in quo versantur, strenue ignorant, & controversias quotidie obvenientes ex ratione cerebri sui sine lege decidere allaborant. Turpe esse JCtum sine lege loqui, Imperator inculcat; turpius, si sine ratione loquatur, recta dictitat ratio. Unde maxime cavere debent sibi Juris Studiosi, ne, dum de dicto hoc Justiniani admonentur, putent, se satisfecisse officio suo & monito Imperatoris, si leges in numerato habeant, aut aliquot legum memorabilium centurias memoria teneant, aut denique in rebus vel plane ad jus non pertinentibus, vel ad Jurisprudentiam communem seu naturalem spectantibus, (v. g. cum disputationibus invocationem

cationem divini numinis vel Christi præmittunt, dum communia quædam axiomata citant, ut: calamitatem matris non debere nocere ei, qui in ventre eft; expedire Reip. ne quis re fua male utatur; nihil tam naturale effe, quam ut voluntas dominorum, rem fuam per traditionem transferre volentium, obfervetur &c.) locum ex Inftitutionibus vel ex aliis Juris Juftinianei libris allegent. Nam qui hac via ad Jurisprudentiam pergunt, Leguleji quidem cito evadent, nunquam JCti. Debebant profecto quotidie recordari eorum, quæ JCtus in l. fcire de LL. fapienter fcripta reliquit: Scire leges non hoc effe, verba earum noffe, fed vim & poteftatem. Latet vero vis & poteftas in ratione legum, non in verbis, multo minus in earum numero. Mores noftros fi fpectes, vis & poteftas legum quærenda etiam erit in ufu legum moderno, qui fi cum Jure Juftinianeo non conveniat, evidens erit, Leges Juftinianeas, cum nullam hoc paffu habere vim & poteftatem intuitu regionum Germaniæ, & confequenter à Jurisprudentiæ ftudiofo, qui ftudiis, ut patriæ inferviat, fcopum propofuit, jure ignorari, aut hiftorice faltem fciri poffe. Unde omnes omnino Anteceffores in eo confentiunt, non proponendas effe ftudiofis futiles controverfias, fed quæ in ipfis rerum obtineant argumentis. Sed utinam propofito huic & promiffo femper etiam corrermponderet eventus doctrinæ, & nemo reperiretur, qui non potius Virum Magnificum & Exquæftorem facri Palatii Tribonianum vellet imitari, qui, cum in procemio Inftitutionum promififfet, quod aniles fabulas cupidæ legum Juventuti nolit proponere, fic tamen anilibus fabulis replevit aureum libellum, ut magis hodie ad Inftitutiones quadret, quod de Scriptis Ennii folebant dicere Poëtæ elegantiorum temporum: *Aurum colligere ex ftercore Ennii.* Sudat inde juventus non raro in percipiendis accurate fubtilitatibus, quæ neque ad intelligendas leges Romanas, neque ad ufum practicum tantillum tribuunt, quorfum ftatim in primo titulo exempli caufa refero doctrinam Ariftotelicam de divifione Jufti-

justitiæ in universalem & particularem, hujus in commutativam & distributivam, de proportione item arithmetica & geometrica, & inde dependentes quæstiones: An definiatur ab Imperatore justitia universalis an particularis, an tertia aliqua species, legalis? ad quam justitiæ speciem pertineat pœnarum irrogatio? Utrum in societatis contractu, item in irrogatione pœnarum observari debeat proportio arithmetica an geometrica? Utrum constans & perpetua voluntas in definitione justitiæ sumatur proprie an metaphorice? &c. Quibus similes sunt adhuc aliæ infinitæ in expositione singulorum fere titulorum occurrentes. Sed majori ingenii tortura opus est in intelligendis subtilissimis & nec a Triboniano intellectis, ac propterea in Institutionibus omissis antiquorum JCtorum controversiis, quæ quidem plurimum ad intelligendum jus Justinianeum conducunt, sed hodie in praxi forensi, ob diversos mores Germanorum & diversitatem processus, partim etiam ob novitates, ab ipso Justiniano vel Antecessoribus ejus introductas, nullum habent usum. Adducam saltem ex tot chiliadibus, quæ in Pandectis occurrunt, difficillimos intellectu titulos de jurisdictione & de pactis, & quæstiones intricatissimas, quæ ibi ab interpretibus tanta cura tractari solent, ac si nemo in Jurisprudentia proficere possit, si earum resolutionem, variam tamen & contradictoriam, non ad unguem calleat: Utrum jurisdictio sub se comprehendat imperium? An detur jurisdictio criminalis? De differentia inter simplicem notionem & jurisdictionem. An ea, quæ speciali lege mandantur, ad jurisdictionem pertineant? Quomodo imperium mixtum insit jurisdictioni? Quomodo imperium merum a mixto differat? &c. An pactum sub se comprehendat contractum? Quomodo differat pactum nudum & contractus? An pacto nudo opponatur vestitum? De pactis adjectis in continenti aut ex intervallo, vel contractibus bonæ fidei vel stricti juris, hos vel alterantibus, vel immutantibus aut detrahentibus, & quidem vel naturalibus contractuum vel accidentalibus: de differentiis inter verum & quasi contractum, contractum item

nominatum & innominatum &c. Horreo adhuc, quoties recordor, quanta animi carnificina nobis juvenibus olim opus fuerit, cum fidelissimus, quo utebamur, præceptor, subtilissimi Franzkii, acutissimi Bachovii, aliorumque Jurisprudentiæ luminum sententias in diversa abeuntes circa quæstiones prædictas nobis proponeret, & quanta nausea vel tædium laboris frustranei nobis moveretur, cum post duas vel tres lectiones vel in resolutionem unius quæstionis insumptas idem nobis inculcaret: illas omnes non habere usum in praxi, partim quod ob differentiam magistratuum Germanorum & Romanorum alia longe & multo facilior divisio jurisdictionis apud nos sit recepta, partim, quod omnes difficultates in titulo de pactis occurrentes inde ortum ducant, quod Romani olim saltim ex stipulatione, non autem ex pacto nudo voluerint firmam obligationem & actionem oriri, quibus carere omnino possemus, postquam moribus Germaniæ omne pactum ad producendam actionem efficax esse censeatur. Quare, ut ad scopum redeam, etsi communis docentium sententia eo tendat, inculcandas esse in disciplina juris solum doctrinas, quibus in praxi uti possint juvenes, mirandum tamen multis videri posset, qui eveniat, ut communi fere iterum sententia tanta diligentia proponatur jus Justinianeum & potissimum Pandectæ, juvenesque persuaderi soleant, nihil in iis contineri, quod non magnum usum in praxi habeat, cum tamen evidentibus demonstrationibus doceri possit, vix vigesimam partem Pandectarum ad praxin fori Germanici posse accommodari. Sed mirantur, qui rerum causas ignorant. Nos non miramur, quibus causæ errorum istorum satis notæ sunt, & mirari facile desinet, qui causas hasce paulo attentius considerare non dedignabitur. Sunt vero (1) nimia libido contra severam prohibitionem ipsius Justiniani, vasta commentaria scribendi ac systemata in jus Justinianeum: (2) Methodus singulos titulos secundum quatuor genera causarum, adjuncta item & contraria tractandi, cujus origo Ramistis ut Wesenbecio, Mindano &c. videtur deberi: (3) Tædiosa repetitio generalium axiomatum

in specialibus titulis, ut quando centies inculcari solet, furiosos, mente captos, prodigos &c. non posse contrahere aut alienare: (4) Ignorantia juris Germanici & vana persuasio, Germanos tanquam subditos Sacri Romani Imperii legibus Justinianeis ipso jure teneri, & crimen læsæ Majestatis committi, si quis Justiniano & Triboniano contradicere audeat, quem errorem tamen post diligentiam Conringii & Schilteri prope extinctum iri speramus: (5) Ignorantia praxeos, cum ii, qui systemata & compendia scribunt, quique jura profitentur, plerumque a praxi vel sint alieni, vel ad collegia juridica non liberum habeant aditum, ut inde, quid in ipsis rerum argumentis obtineat, possint cognoscere: (6) Admiratio nimia Glossatorum, & neglectus Antiquitatum Romanarum, qui efficit, ut inter tot myriades systematum & compendiorum in Pandectas, nondum habeamus meliorem expositionem ad singulas leges Pandectarum, quam est expositio Glossæ, quique simul in causa est, ut de differentia inter mores nostros & antiquitates istas non possimus exacte judicare; (7) Nimium frequentes contradictiones collegiorum juridicorum in Germania, quæ impediunt, ut de usu moderno nihil solidi possimus docere. (8) Abusus quotidianus brocardici communis, quod ea, quæ non abrogata sint, per leges & statuta Germaniæ, adhuc in viridi sint observantia, cum tamen ii, qui habitum interpretandi callent, facile cognoscant, multa per necessariam consequentiam esse abrogata, nisi aperte velimus formare jurisprudentiam hiulcam aut miserrime claudicantem. Recordor, ut exemplo mentem meam declarem, quod ante aliquot annos ex amico, Illustris alicujus Collegii Juridici Assessore, in discursu familiari quæsiverim, utrum pronuncient: Condictioni causa data causa non secuta adhuc hodie esse locum ex capite pœnitentiæ, aut etiam pœnitentiam in genere in contractibus innominatis esse concedendam, antequam una pars aliquid dederit vel fecerit? Cum autem ille responderet, ea de re non esse debere dubium, cum nunquam legibus Germaniæ hac parte aliquid innovatum sit, rege-

rebam: Obstare axioma commune juris Germanici, quod pactum omne producat actionem; inde vero necessario sequi: contractum innominatum, qui jure Romano ante dationem vel factum pro pacto nudo habebatur, dare hodie contrahentibus ultro citroque actionem, omnem pœnitentiam excludentem; ineptum vero insuper esse, condictionem causa data dare velle ex capite pœnitentiæ illi, qui jam rem dederit, cum ante dationem in ipsius arbitrio non amplius fuerit, an vellet pœnitere. Quamvis autem Amicus in sententia sua permaneret, & brocardicum memoratum adversus me urgeret, sensi tamen postea, magnum JCtum nostrorum temporum & nisi fallor, Illustrem Strykium in tractatu cautelarum istam sententiam meam approbasse. Alia multa ut jam taceam, quibus de modo memoratis causis prolixius differere, & de singulis justum tractatum edere valerem, nisi angustia chartæ & temporis me prohiberet. Differendum igitur id erit ad aliam occasionem; & imo recordabuntur Juvenes optimi, qui hactenus collegio privato in Pandectas interfuerunt, quam non omiserim, data occasione subinde id præstare, & nævos istos diligenter cum causis & remediis proponere. Ista methodo enim semper fui usus, ut præmisso brevi discursu de definitione ac divisione rerum, de quibus in singulis titulis tractatur, & inde oriundis actionibus, aut de axiomate notabili, postea disquirerem, utrum doctrina juris Romani utilitatem aliquam in praxi fori Germanici locum sibi vindicaret? Ubi sæpissime occasio se obtulit, de abusibus istis communibus in studio jurisprudentiæ differendi. Pervenimus in dicto Collegio usque ad libri 23. titulum de Ritu Nuptiarum, & cum multæ eæque non leves rationes sint, quæ mihi suadeant, ea quæ in dicto collegio restant, publico discursu absolvere, volui præsenti Programmate iis, quorum interest, propositum hoc meum notum facere. Fiet initium lectionum harum publicarum, Deo dante, futuro die Mercurii hora matutina octava in loco consueto, & continuabuntur eædem singulis Mercurii & Saturni diebus, operamque dabo, ut ante Festum Paschatos Anni sequentis

tis eadem absolvere iisque lectiones publicas in jus Canonicum seu Ecclesiasticum inchoare possim. Quemadmodum autem Vestram frequentiam, Juvenes dilectissimi, ut hactenus eandem mihi in lectionibus publicis moralibus exhibuistis, & adhuc exhibetis, ita & hic expecto, Vobisque omnem industriam & perspicuitatem, quæ a fideli Doctore requiritur, polliceor; ita est adhuc aliud quiddam, quod Vobis publice proponere jussit humillimum, quod OPTIMO PRINCIPI & ELECTORI NOSTRO & ego & Vos debemus, obsequium. Nostis CLEMENTISSIMUM SERENISSIMI ELECTORIS AFFECTUM erga municipium hoc, & imo erga Vos, qui studiorum gratia huc accessistis, quo in id incumbit sedulo PATER PATRIÆ, ut quamprimum præter ea, quæ jam dudum Vobis indulta sunt, privilegia non vulgaria, etiam communibus Universitatum aliarum privilegiis Vos decorare possit. Sed jussit interim jam Mense Julio per publicum rescriptum ELECTOR POTENTISSIMUS, ut, qui beneficiorum horum participes esse velint, tam ii, qui jam studiorum gratia hic degunt, quam qui in posterum advenient, intra duarum hebdomadum spatium nomina sua apud me profiteri, eaque matriculæ publicæ ut inscribantur, curare debeant. Ac fecerunt quidem id hactenus sponte non pauci ex ordine Vestro, sed sunt tamen adhuc plures, qui JUSSUI ELECTORALI nondum satisfecerunt, magis credo ignorantes voluntatem OPTIMI PRINCIPIS, quam quod sponte detrectere obsequium & sic BENEFICIORUM ELECTORALIUM indignos sese voluerint reddere. Et violarem omnino optimam, quam de Vobis ex merito Vestro concepi, spem, si Vos, qui hactenus, quæ singularis Dei gratia est, per annum & ultra ita modestos & ad optima quæque paratos Vos exhibuistis, ut nulla pœna & ne quidem lege ulla in Vos fuerit opus, suspicarer, vel tantillum a subjectissima devotione, qua POTENTISSIMO DOMINO NOSTRO obstricti estis, velle recedere. Quin potius, ut Vobis paria reddam, ne quidem Vos officii Vestri admonebo, (quid enim admoni-

monitione opus esset penes eos, qui officio suo satisfacere maximo conatu gestiunt? sed contentus ero, hac occasione voluntatem PRINCIPIS SAPIENTISSIMI Vobis saltem indicasse. Valete P.P. Dominica XIV. post Trinit. Anno M DC XCI.

Vindiciæ solidæ sed modestæ

COROLLARII

Non ita pridem

Publice propositi,

De

Exiguo Pandectarum usu in Foris Germaniæ,

adversus objectiones & contumelias

PROGRAMMATIS, CUJUSDAM WITTEBERGENSIS,

AD AUDITORES.

HONORATISSIMI COMMILITIONES, FAUTORES DILECTISSIMI,

Semestre spatium est supra biennium, ex quo SERENISSIMUS & POTENTISSIMUS ELECTOR BRANDENBURGICUS, DOMINUS NOSTER CLEMENTISSIMUS de erigenda in hoc municipio Universitate cogitans me huc præmisit, ut Lectionibus Philosophicis & Juridicis initium facerem, & illis, qui ex Vestro ordine sub Tutamine & Protectione

ne Electorali studiis hic operam dare, & subjectissima quasi anticipatione Electoralem Clementiam provocare ulterius vellent, pro virili inservirem. Annuit Divinum Numen optimæ intentioni Optimi Principis Nostri, & a primo statim lectionum mearum initio Favente Divina Clementia non contemnendus studiosorum numerus huc se contulit, isque successu temporis, præprimis cum postea pios & sapientes collegas nactus fuerim, in tantum auctus est, & adhuc per Dei gratiam augetur, ut Academia nostra surgens ac stabilienda huc usque benedictionem divinam luculentissime senserit. Ego vero quod in me fuit, in id incubui sedulo ac diligenter, ut lectionibus meis gloriam Dei autoris & protectoris veræ sapientiæ, tum utilitatem publicæ rei pro imbecillitate mea promoverem, ac cum vana sit eruditio, si juvenes iis doctrinis imbuantur, quibus saltem inania fulciuntur litigia, & quas in vita communi in usum deducere nequeunt, id curavi præprimis, ut in lectionibus qua publicis qua privatis VOBIS magna cura ostenderem, quomodo fastuosam & vanam eruditionem a solida illa & utili perspicue secernere possitis. Atque uti de lectionibus philosophicis eam intentionem satis exprimunt libelli mei typis publicis hic impressi, ita quod jurisprudentiam attinet, præprimis civilem & Justinianeam, operam dedi, ut VOBIS tum in Collegio super Institutionibus, tum in lectionibus privatis pariter atque publicis super Pandectis aperte ostenderem, quam exiguum haberet usum jus Justinianeum in foris Germaniæ & quomodo fundamenta praxeos ex cognitione juris Germanici vulgo neglecta, ejusque postea collatione ad jus Justinianeum, ex cathedris pedetentim in fora introductum, sint genuino juris Studioso petenda. Locutus ea de re quædam fui publice in programmate, quo superiori anno lectiones meas publicas ad Pandectas intimavi, quodque propterea vindiciis hisce adjiciendum rursus putavi. In eo inter alia hæc verba posui; *evidentibus demonstrationibus doceri posse, vix vigesimam partem Pandectarum ad praxin fori Germanici posse accommodari.* Ulteriorem vero ejus rei declarationem alio differendam esse ibidem judicavi. Volui id expedire, cum non ita pridem Generosissimus

Do-

Dominus de FREYBERG, Eques Anhaltinus, præsidium meum in disputatione publica expeteret, unde pro more meo ipsi aliquot argumenta futuræ disputationis proposui, interque eas primo loco istam de exiguo usu Pandectarum Justiniani in Foris Germaniæ, simul suadens, ut hanc tanquam materiam practicam præ cæteris eligeret. Quoniam vero ipsi quidem aliud argumentum, de constantia & inconstantia magis arrisit, id, quod alias facere soleo, & hic observavi, ut reliqua argumenta a Domino respondente meo rejecta Corollariorum loco ad publicam disquisitionem proponerem. Legitur inde sub finem præfatæ disputationis de Constantia Corollarium 1 ita conceptum. *Juris Justinianei est quidem aliquis, at valde exiguus usus in foro Germaniæ, in tantum, ut vix decima pars Pandectarum sit in viridi observantia.* Hoc corollarium si quis cum modo memorato Programmatis asserto comparet, deprehendet, me longe mollius in hoc corollario sententiam meam proposuisse, quam in Programmate factum erat; cum ibi vix *vigesimam*, hic vix *decimam* partem earum, ibi ad Praxin Fori Germanici *accommodari* posse, hic *in viridi esse observantia* dixerim. Atque non fuit quisquam, qui adversus primum corollarium quicquam publice urgeret, quamvis municipium hoc multis egregiis juris Consultis atque Practicis abundet.

Nescio tamen, quo fato sit factum, ut innocens illa disputatio mox in vicinis Academiis absque merito satis inhumaniter tractata fuerit. Curo regulariter disputationes meas, quatuor, quinque aut sex diebus ante actum disputatorium distribui, ut eo minorem conquerendi occasionem habeant ii, qui de veritate thesium mecum conferre volunt, quod non in tempore illas cum cura perlegere potuerint. Atque ita factum est, ut aliquot diebus ante actum typographus quædam exemplaria etiam Lipsiam ob vicinitatem mitteret. Ibi vero Concionator quidam, quem, (ut loquitur Conringius in præfatione ad Paradoxa de Nummis Hebræorum,) Johannis & Benedicti nomina debuissent ad modestiam & bona verba componere, pridie antequam disputatio mea hic haberetur, nescio quo æstu aut turbine actus pro concione ad populum summa injuria me Nicolaitis aggregavit, & ex penultima

ultima thesi disputationis meæ verba quædam innocentissima, ac si ea sententiæ Nicolaitarum de communione uxorum faverent, impudentissime adduxit, simulque populo promisit, se in proxime secutura concione fusius calumniam illam deducturum esse. Fidem tamen populo publice datam, eo, ut naturaliter fieri solet, condicto tempore magna cum frequentia comparente, publice quoque violavit, impudentiore silentio mendacium, quod ante octiduum publice evomuerat, iterum deglutiens, & in conspectu totius Ecclesiæ gregi suo pessimum præbens scandalum, calumniandi impune proximum, ac in notorio crimine sine pœnitentia & restitutione famæ, (sine quibus tamen ex regulis Christianæ religionis non debet peccator ejusmodi apertus ad Communionem Sanctorum admitti,) absque rubore pertinaciter permanendi. Cui adeo ut verbulum reponam, nulla ratio postulare videtur.

Redeamus potius ad Corollarium nostrum. Huic in Wittebergensi Academia lis mota est, & satis turpiter quidem, postquam nonnemo, in Programmate ipso, quod mireris, SS. Angelorum festo publice proposito, id parum sana mente aggressus est, perpetuo novatoris convitio me exagitans, ut ex ignorantiæ capite in integrum restitutionem peterem mihi consulens, nec non helleborum & Anticyras commemorans, aliaque multa adjiciens, quæ ubique impotentem hominis animum satis evidenter declarant. Fuerunt equidem nonnulli, qui mihi suggererent, majores insidias sub isto latere programmate, aliumque subesse machinæ illius hydraulicæ directorem post carecta latitantem, juberentque, ut singulas facti circumstantias probe perpenderem. Propositum scilicet fuisse illud hoc demum tempore, adversus hoc demum corollarium, Wittebergæ, a subdito POTENTISSIMI ELECTORIS MEI, Cive Halensi, Juvene adhuc & vix atrium praxeos ingresso. Verum uti commune hoc est vitium hominum nimis sincerorum, ut ad excessum usque suspicionibus sint vacui, ita & ego imbecillitatem meam confiteor, quod contraria mihi videlicet omnia persuaserim, & soli

petulantiæ juvenis ac pruritui illud programma adscripserim. Quinimo, etsi vel maxime falli deberem, credo tamen programma illud sine censura Facultatis Juridicæ Wittebergensis publicis typis fuisse mandatum. Quis enim crederet, Magnificum Dominum Ordinarium, cui hucusque omnigenum cultus genus quacunque data occasione exhibui, quique apud omnes singularissimum humanitatis encomium meritus est, censura sua approbaturum vel saltem permissurum fuisse, ut futuro collegæ suo, longe quidem meritis, autoritate, & suaviloquentia ipsi inferiori, sed collegæ tamen, Autor programmatis absque ulla ratione tam petulanter, insultaret? De reliquis Professoribus eadem me sperare jubent singularis amicitia & favor, quem multis argumentis hactenus fui expertus. Quicquid tamen hujus sit, cum veritas asserti mei & vestra, *Commilitones Optimi*, utilitas vindicias aliquas efflagitaverint, eas illa moderatione expediam, ut & Autor programmatis ad meliorem mentem ducatur ac in amicitiam mecum redire queat, quod præter alia existimationi, qua ob singularem eruditionem Amplissimum ejus Patrem veneror atque amicitiæ Academicæ, quæ mihi olim cum uno ex Consultissimis ejus fratribus intercessit, debeo; tum &, ut insidiator quoque, si forte quispiam sub ipsius larva lateat, sentiat, non deesse ingenuo homini, veritatem unice amanti, honesta media, quasvis fallacias cum rubore inimicorum suorum eludendi. Faxit Deus feliciter.

Quanto splendore, incipit Antagonista meus, *jus Romanum cætera jura antecedat, quantusque prudentiæ longe lateque diffusæ apparatus in eo abstrusus sit, sine meo præconio unicuique notum erit, cui præcepta hujus juris serio indagare ac penetrare ad ejus adyta animus unquam consiliumque fuit. Perfectissimam com-*

compagem prudentia totius orbis esse omnes benigni censores rerum ac æstimatores æqui mecum fatebuntur. Quæcunque enim moratiores populi sanxisse unquam sapienter aut statuisse salubriter feruntur, hic quasi in compendio oculis legentium se sistunt, unumquemque in stuporem & summam admirationem rapiunt. Possem encomia hæc juris Romani, quæ Antagonista ex locis suis communibus consarcinavit, tuto præterire, cum, ut mox probaturus sum, ea omnia ne tantillum quidem ad veritatem corollarii mei infringendam faciant. Sed permittet tamen mihi, credo, libertatem, qua adversus me usus est, ut nonnulla etiam ad hæc præambula adnotem, saltem ad melius intelligendum controversiæ statum aliquid conductura. De jure Justinianeo conceptum fuit corollarium meum. Atqui inter hoc & jus Romanum ea intercedit differentia, quæ inter totum est & partem, aut, si mavis, inter genus & speciem. Hæc vero perpetuo miscuit Antagonista meus. Unde operam dabimus, ut eadem distinguamus sedulo. Non contemno jus Romanum, sed laudem, quam meretur, ipsi tribuo; sed propterea tamen non possum adigere animum meum, ut credat, *jus Romanum*, sive istud, quod ante Justinianum fuit, sive Justinianeum intelligas, *cætera jura aliorum populorum antecellere.* Præfero ipsi jus Hebræorum, jus Græcorum, jus antiquorum Germanorum. Illud, quoniam a DEO ortum; istud, quoniam a prudentissimis Legislatoribus ad statum Reipublicæ ex regulis prudentiæ legislatoriæ accommodatum, non contra regulas politicas ab aliis populis emendicatum fuit; hoc, quoniam subtilitates juris Romani ad turbandam unionem populi Romani excogitatas ignorat, ac simplicitate pariter ac æquitate sua jus Romanum multis modis superat. Qua igitur fronte aut qua autoritate Antagonista *jus Romanum*

perfectissimam compagem prudentiæ totius orbis esse, asserere non erubuit, eadem ego sed melioribus rationibus suffultus idem magna fiducia pernego. Continent Leges duodecim Tabularum multa egregie bona, sed nævos tamen, ut alibi ostendi, etiam habuerunt, qui magnas turbas in Rep. excitarunt. Formulas juris seu legis actiones asturia Patrum peperit omni æquitate destituta, & libertati plebis dolosas struens insidias. In responsis prudentum e. g. Papinianum titulos omnes meritis suis antegressum, sed hominem tamen, non æquis passibus secuti sunt Ulpianus & Paulus, ille ob nimium æquitatis studium aliquando æquitate aliqua cerebrina deceptus, hic in obscuritate & summo rigore juris gloriam captans; uterque tamen judicio multis parasangis antecellens Cajum nostrum, unde totius legitimæ scientiæ elementa absque judicio exscripsit Tribonianus. De cujus adeo compilatione plura non dicam, utrum pro perfectissima compage prudentiæ totius orbis haberi debeat, ne, si veritatem, prout par foret, exprimam, stomachum nimis moveam nostris, nimis adhuc ollepatritis istis Tribonianeis (ignoscite, quod barbaram rem barbaro vocabulo significem) adsuetis. Id vero nimis impudenter ab Antagonista scribitur, in jure Romano compendium exhiberi eorum, *quæ moratiores populi sanxisse unquam sapienter aut statuisse salubriter feruntur*. Etenim non aliorum, quam Græcorum in sequentibus ipse meminit, nec aliorum meminisse potest. An ergo soli Græci moratiores populi unquam fuerunt? An aliorum moratiorum populorum leges & tradita a Romanis in compendium redacta? An forte Antagonista noster ignorat, quid sint populi moratiores? & quo fastu Græci, post hos Romani, & ita de cæteris, titulum hunc cum injuria reliquorum sibi solis vindicaverint? Cui de cætero facile largior, quæ in verbis ultimis de *stupore* suo & *admiratione summa* addit, si modo illud duobus addidero verbis: miros mirari, & admirationem esse ignorantiæ filiam.

Sane

Sane Laconum ῥήθρας tersas ac concinnas, ita pergit noster Romani juris Encomiastes, *graves & sublimes sententias Solonis, & quæ Charondas ac Zaleucus denique exquisitissimo judicio in usum Cathinensium Locrensiumque promulgarunt, præclaro admodum fulgore passim hic nitere ac renitere vides.* vid. Speckhahn Cent. Miscell. 3. c. 4. qu. 15. *Hæc enim fontes sunt, & scaturigines uberrimæ, ex quibus jus Romanum promanavit*, vid. Illustris Dn. Stryk. in præcogn. Jur. Civil. c. 1. §. 6. *illudque tanquam aurum ex scoriis collectum, nil nisi quod conveniat cum summa ratione continet.* Vid. Anton. Cont. Lect. jur. c. 9. *Quo ipso profecto factum effectumque est, quin jus Romanum omnibus cunctorum populorum juribus palmam hactenus non præripuerit.* Vid. Petr. Peck. ad cap. 28. de Reg. Jur. in 6. *nec non in omnibus provinciis tam magnam obtinuerit autoritatem, ut adhuc hodie omnes fere Europæ nationes illud ceu Palladium cœlitus demissum adorent atque venerentur.* Vid. Arthurus Duck. de Usu & Author. Jur. Rom. c. 2. Hic initio quidem nemo inficias ibit, *jus Romanum ex Græcorum legibus esse collectum*, postquam id Livius, Dionysius Halicarnasseus, &, qui Advocato nostro minimum notus esse debuisset, Pomponius, satis perspi-

cue & distincte commemorarunt, ut adeo non habuisset opus, ad hujus asserti probationem Spekhahnium quendam producere. Sed ex legibus Græcorum jus Romanum *tanquam aurum ex scoriis esse collectum* nemo credet. Multas scorias jus Ante Justinianeum continet; ad Justinianeum meliori credo jure applicui in programmate adjecto proverbium aliud; *colligere aurum ex stercore Ennii.* Porro fateor, satis ratione sua constare Antejustinianeum; *nil nisi, quod cum summa conveniat, idem continere*, hactenus nullus Admirator juris illius probatum dedit. Multa vero irrationabilia ut jus Justinianeum contineat, exinde necesse est, quia multa continet contradictoria, ut alias rationes jam taceam. Nec facile ineptiorem Advocatum leges Romanæ nancisci potuissent, quam Jacobum Mæstertium, qui in libris suis de Justitia Legum Romanarum tantas absurditates, rationi rectæ & ipsis evidentissimis legibus Romanis adversas defendit, ut lauream hic mereri possit Advocatus noster, si meliori successu defensionem legum Romanarum haud gravatim suscipere, & singula Mæstertii momenta velit reassumere. Ad repetitam hic *de prærogativa juris Romani præ reliquis juribus omnibus* assertionem, jam in §. præced. respondimus. Ultimum autem nollem excidisset Antagonistæ meo: *adhuc hodie omnes fere Europæ nationes jus Romanum ceu Palladium cœlitus demissum adorare & venerari.* Debuisset sane meminisse, se Wittebergæ hæc scribere, ubi merito ipsi timendum erit, ne ob putidam hanc & idololatricam propositionem spiritualem incurrat inquisitionem. Et sane nescio, an indignior thesis homini Christiano excogitari possit, quam ista, quæ adeo fere impossibile est, ut alii JCto ante nostrum Antagonistam potuerit excidere. In Arthuri Duckii certe cap. 2. lib. 1. (quorsum haud dubie in allegatione sua respicit) eam invenire non potui. At, dum eam quæro aliud quid invenio, quod non quærebam, quam eleganter nempe Antagonista noster Arthurum Duckium exscribere, & qua fiducia JCtis alienam mentem affingere didicerit, quod Vobis, *Auditores suavissimi*, communicabo, ut modos ejusmodi sapientibus Viris

ſemper improbatos eo cautius diſcatis evitare. Igitur ſequentia *ex Duckio lib.1. c.12. §.5.p.27. & 29.* excerpemus. *Libros noſtros Juſtinianeos velut ſalvas ex magno naufragio tabulas religioſiſſime ſemper colimus, quando nihil hodie melius habemus, ad cujus exemplar noſtras Reſpublicas inſtituamus & gubernemus.* Anç. Contius Lect. jur. c. 9. *Inter leges omnium gentium nulla reperitur magis juſta & rationi conſentanea, quam lex, quæ eſt in libris juris Romani.* L. Charondas reſponſ. du droit Franc. lib.3. reſp. 81. *Leges Romanorum ſuperant leges omnium gentium, quæ continent omnia præcepta de officiis civilibus & judiciis. In quibus nihil quod ad ſtatum politiæ cujuscunque pertinet, deſiderari poſſit.* Gvil. Terrienus du droit Civil. de Normand. lib. 1. c. 3. &c. *Ita juſtum & æquum viſum eſt omnibus jus Romanum, ut, qui Romanis legibus non tenentur, illud tamen tanquam æquitati naturali maxime conſentaneum libenter ſequantur, & ſuas leges per has interpretentur.* Petrus Peckius ad c. 28. de R. l. in 6. *Jus Romanum eſt ſupremum & eminentiſſimum, plenum humanitatis æquitatisque, tot jam annis unanimi conſenſu receptum.* Dionyſ. Gothofredus in prax. rer. Civil. l. 2. tit. 1. *Jus civile Romanum legum ſanctitate & diſciplina exterarum gentium omnium legibus & inſtitutis præponderat, omniaque populorum jura & mores in ſe comprehendit.* Ernest. Cothmann. reſp. 40. n. 52. Si jam hæc excerpta cum programmate Antagoniſtæ mei conferatis, o Mei, deprehendetis 1. nunquam in mentem veniſſe Antonio Contio, quæ eidem affingit noſter, ſed potius abſurdam iſtam ſententiam magis convenire dicto L. Charondæ, quamvis & eandem noſter ſatis audaci interpolatione fœdaverit. Et vereor, ut plane ad intentionem & Noſtri & Duckii faciat Antonius Contius, utpote qui *lib. 1. Lect. ſubſec. integro c. 9.* (ad quod in allegatis reſpexit Duckius) parum glorioſe & de Triboniano, & de Juſtiniano ejusque compilatione loquitur. Obſervabitis 2. nec Petrum Peckium ea dixiſſe, quæ eidem Noſter affingit; 3. Gvil. Terrieno eum debere ſatis abſurdum aſſertum §. præcedente notatum, Jus Romanum eſſe perfectiſſimam compagem prudentiæ totius orbis, & 4. Cothmanno, quod comprehendat omnes populorum moratiorum leges, &c. Sed tranſeant iſta cum

cum cæteris erroribus. Præludia enim hæc fuerunt hactenus, nunc justa pugna incipit.

Quanquam autem, inquit, *hæc omnia ita se habeant, & jus Romanum non tantum admiranda prudentia, justitia ac æquitate, sed & incomparabili autoritate fulgeat; nihilominus tamen, cum in hoc mundo quot capita tot sensus sint, & plures mortalium magis suo genio quam veritati indulgeant, quod optimis rebus quotidie accidere videmus, ut aliis placeant, aliis vero displiceant, id fatum quoque juri nostro contingit. Culpatur, corroditur ac reprehenditur, imo sunt novatores aliqui, qui usum ejus in Germania tam parvum exiguumque esse autumant, ut* VIX PARS PANDECTARUM DECIMA IN VIRIDI OBSERVANTIA CONSISTAT. Possem hic pro Novatoris convicio multis modis exercere hominem, qui heri aut nudius tertius in forum properavit, & cujus animus adhuc quantus quantus est, Locis Communibus & MSS. Præceptorum suorum est incarceratus. Sed condonabo juvenili calori excessum istum, & saltem ostendam, quam male cohæreant istæ juris Romani laudes cum quæstione, quæ in corollario meo ventilatur. Demus homini, jus Romanum mereri omnes illos titulos, quos magno cum labore in chartam conjecit, & ex Duckio compilavit, hoc tamen non obstante, *vix decima pars Pandectarum in foris Germaniæ usu recepta esse poterit.* Sane si jus Romanum illa prædicata jure obtinet, obtinuit etiam, antequam Germania quicquam de legibus

gibus Romanis cogitarit. Et ergo si tum non obstante illa admiranda & stupenda prudentia, justitia, ac æquitate juris Romani in Foris Germaniæ viguit, neque hodie ejus præstantiæ quicquam decedet, si ibidem vix decima pars Pandectarum sit in viridi observantia. *Quot capita, tot sensus*, inquit noster. Ego: quot respublicæ, tot variantes earum fines & utilitates, tot adeo jura diversa, quæ in bene constitutis Rebuspublicis ex utilitate earundem originem sumunt. Ergo condonabimus & hunc errorem Advocato nostro, qui forte præfaminis saltem loco locis illis communibus de præstantia juris Romani voluit uti, ad id forte inservituris, ut benevolentiam lectoris iis captet. Forte meliores rationes afferret in sequentibus, cur impiam illam sententiam meam non potuerit concoquere.

De horum sententia si, quod res est, ingenue fateri debeam, ut contra illam ex ignorantia capite in integrum restitutionem peterent, certe iis serio suaderem. Nam quanta vis per hoc assertum experientiæ quotidianæ ac veritati inferatur, helleboro curandus & ad Anticyras mittendus est, qui non advertit statim. Habetis, *Auditores*, illa rationum pondera, quibus corollarium aggreditur Hercules iste Wittebergensis, quibus ut vestrum assensum præbeatis, serio suadeo, ne Vobis mecum ad Anticyras eundum, aut inamœno illo helleboro cerebrum purgandum sit. Sed ne expectetis a me similia convitia adversus eundem. Iratus fuit, ut videtis, & Anticyras, helleborum ac ignorantiam locutus est, ut me sibi similem redderet. Non vero me decet, ut ipsius gratia insaniam, & VOBIS, quibus nunc Senecæ libros de Ira publice expono, malo exemplo & doctrinæ meæ adverso scandalum præbeam. Quin potius contemnendo ista, quæ extra me sunt, in vestram saltem gratiam pauca quædam hic annotare non pige-

 bit

bit. Nec Jure Consultus, nec ullus homo prudens, debet facile consilium suum alteri obtrudere non rogatus, si vero consilium alteri dare velit, operam dabit, ut ne consilium sit aperte ineptum. Unde revera ad prostitutiones in integrum pertinet, dum Antagonista mihi consulit, ut ex capite ignorantiæ in integrum restitutionem petam, cum aperti juris sit, ex capite ignorantiæ nullam dari restitutionem in integrum, unde sententia quorundam ex JCtis, qui, miscentes præscriptionem, quatenus juris gentium est, cum præscriptione juris civilis, restitutionem aliquam ex capite ignorantiæ finxerunt, satis evidenter ad errores Pragmaticorum referenda est, utpote omnia fundamenta juris de præscriptione destruens. Deinde occasione hellebori & Anticyrarum non injucundum erit vobis narrare historiam de Democrito. Democritum ajunt nunquam sine risu in publico fuisse, adeo nihil illi videbatur serium eorum, quæ serio gerebantur. Hunc populares Abderitæ insanire arbitrantes scripsere ad Hippocratem, ut veniret & eum ab insania liberaret. His autem inter alia utuntur verbis. *Democritus præ multa, quæ detinet ipsum sapientia, ægrotat, ut timor non vulgaris si, sic Democritus mente motus fuerit, revera urbem nostram Abderitarum pessum ituram esse. Etenim oblitus omnium, & primum sui ipsius, vigilans & noctu & interdiu & singula parva ac magna deridens, & totam vitam nihil esse putans, vitam transigit. Ducit aliquis uxorem, alius mercaturam exercet, alius concionatur, alius imperat, alius legatum agit, eligitur, abrogatur, ægrotat, vulneratur, moritur. At hic ridet omnia, dum alios mæstos ac tristes, alios gaudentes videt. Quin & de his, quæ apud inferos sunt, hic vir perscrutatur, & hæc scribit. Et idolis aerem plenum esse dicit. Et volucrum voces intentis auribus explorat. Et sæpe noctu exurgens solus, cantilenas seorsim canenti similis est. Et se aliquando in rerum immensitatem proficisci dicit, & Democritos esse similes sibi ipsi innumerabiles. Et corpus una cum mente corrumpens vivit. Hæc timemus, ô Hippocrates, ob hæc perturbati sumus.* Gratulabantur sibi porro Abderitæ, quod non ita sapientiæ operam dedissent, ut Democritus. *Heu*, inquiunt, *ut etiam bona redundantia morbi existunt.*

Quan-

Quantum enim Democritus ad summam sapientiam generose pervenit, tantum nunc pariter periclitatur, ut mentis stupore & stoliditate affligatur. At reliquum vulgus Abderitarum, quod mansit absque eruditione, communem sane sensum habet. Imo nunc prudentiores sunt ad sapientis morbum judicandum, qui prius desipuerant. Venit Hippocrates, ac a populo Abderitano ad Democritum deductus ipse quomodo eum invenerit ad Demagetum scribit: *Sedebat Democritus sub ampla ac humillima platano in veste crassa citra humeros desinente solus, discalceatus super lapidea sede, valde pallidus ac macilentus, promissa barba. Juxta ipsum vero a dextera tenuis aqua per declivem collem decurrens leniter resonabat. Erat autem delubrum quoddam super illum collem, quantum equidem conjectura assequor, Nymphis dicatum, sponte enatis vitibus circumdatum. Ipse vero cum multo ornatu super genibus librum habebat. Sed & alii quidam ex utraque parte adjacebant, accumulata etiam erant animalia multa per totum resecta. Et ipse aliquando concitate incumbens scribebat, aliquando quiescebat, diu multumque se continens & in seipso meditans. Deinde non longe post his peractis surgens deambulabat, & viscera animalium inspiciebat & depositis ipsis digressus rursus desidebat. At Abderitæ circumstantes me tristes & non procul a lacrymantibus oculos habentes: Vides, inquiunt, Hippocrates Democriti vitam, quam insanit, & neque quod vult novit, neque quod facit? Et quidam ex ipsis adhuc amplius ostendere volens ipsius insaniam, alta voce ploravit instar mulieris ob filii morem lamentantis. Deinde rursus cum gemitu ejulavit personam agens viatoris, qui aliquid ex his qua portavit amisit. Verum Democritus cum hac audisset, partim ridebat, partim cachinnis explodebat, & nihil amplius scribebat. Caput autem frequenter concutiebat.* Sed postquam Hippocrates ad Democritum descendisset, & in causam insaniæ ejus inquirere volens deprehendisset, Democritum esse virum sapientissimum, abiit, & Abderitas helleboro dignos, Democritum vero sapientem prædicavit. Huc pertinent verba finalia in dicta ad Damagetum Epistola: *Ego ad Abderitas in specula me expectantes: Viri, inquam, pro legatione vestra ad me magna sit vobis gratia; Vidi enim Democritum virum sapientissimum, qui*

solus potentissimus est, homines prudentes facere. Inde postea Democritus ad Hippocratem inter alia: *Accessisti ad nos velut insanos, ô Hippocrates, helleborum nobis daturus, persuasus a viris stolidis, apud quos labor virtutis insania judicatur. Oportebat igitur te, ô Hippocrate, cum viris ejusmodi moribus minime congredi ac conversari, quorum mens superficiaria ac inconstans est. Si enim ab illis persuasus mihi velut insano helleborum bibendum dedisses, prudentia insania facta fuisset, & artem tuam reprehendissem, quæ insaniæ fuisset causa. Arbitror equidem, si non deprehendisses me scribentem, verum recumbentem, aut forte deambulantem, & mecum colloquentem, & nunc quidem indignantem, nunc vero ridentem, ob ea quæ mente revolvam, & familiaribus me alloquentibus non attendentem, sed cogitationi instantem, & mirum in modum speculantem: putasses sane Democritum juxta oculorum judicium ex his quæ vidisses, insaniæ imaginem præ se ferre.* Et respondens ad ista Hippocrates: *Inductus equidem sum, ô Democrite, velut insanienti helleborum daturus, non perscrutatus qualis quis tandem esses. Ubi vero tecum congressus cognovi, non per Jovem desipientiæ opus, sed ferme omni laude ac commendatione dignum, valde laudavi naturam tuam, optimumque naturæ ac mundi interpretem te judicavi. Eos vero, qui me induxerunt ad te, velut insanientes reprehendi, nam ipsi medicamento opus habebant.* Sed quorsum hæc prolixior narratio de Democrito? Puto non omnino alienam a præsenti negotio eam esse, & adeo eandem ulteriori vestræ meditationi, *Auditores*, relinquo, ac ut generale velut axioma commendo, plerumque indicium malæ causæ esse, si in Disputationibus eruditi de helleboro loquantur, & sæpe hac medicina dignos, qui illam aliis intempestivo consilio commendant.

Quamvis autem hic non opus habeam, prolixa corollarii mei vel declaratione vel probatione, cum Deo volente suo tempore hæc omnia publice fusius deducturus sim, in Vestrum tamen usum paucis declarabo, quid hic loci notet phrasis, *Esse in viridi observantia.* Id quidem natura vocis ostendit, eas leges dici in viridi observantia esse; quæ sæpe in Republ. & fere quotidie ad facta obvenientia accommodari possunt; Nam quarum usus

ufus in feculo femel aut bis occurrit, eas leges, etfi non fint abrogatæ, in viridi tamen obfervantia effe quis diceret? Deinde duplici fenfu lex aliqua poterit dici, non effe in viridi obfervantia. 1. Si lex illa haud dubie lata aut in Republ. recepta, poftea autem non ufu populi, in defuetudinem abierit, ut rariffime ejus amplius utilitas obveniat. Solet equidem inter brocardica Jure-Confultorum referri: Solum non ufum leges non abrogare, fed ufum contrarium; aliud tamen haud dubie eft legis abrogatio, aliud legis defuetudo, aut, fi hanc differentiam admittere nolis ob verba fin. l. 32. de legibus, licebit mihi majori jure argumento dictorum verborum, & imo argumento omnium principiorum Politicorum brocardicum illud falfitatis eodem jure arguere, quo alibi aliud brocardicum a Triboniano in Pandectas relatum; Beneficia Principis late effe accipienda, omni exemplo deftitui affervi. 2. Poterit etiam dici, jus aliquod non effe in viridi obfervantia, quod receptum non eft, aut, fi ex complexu variarum legum quædem receptæ fint, quædam minus, & receptio confuetudini magis quam fanctioni ortum debeat, fane iterum eæ leges, quæ in viridi obfervantia non funt, pro non receptis erunt habendæ, & quæ nullum ufum habeant. Pro quibus adeo fruftra quis afferret alium canonem: præfumi vigere quod non abrogatum eft; Cum ille quidem canon præfupponat leges, de quarum obfervantia, quod olim receptæ fuerint, certo conftat. Quare fententia mea fummatim hæc eft: non adeo multa capita juris Romani, fed NB. qua civilis, & qua præter regulas communes juris naturalis, (cujus fundamenta in Philofophia ponenda funt, antequam ad Jurifprudentiam progrediatur ftudiofus,) ex arbitrio mero Imperantium ortum ducit, qua itidem a jure Germanico, quod ante receptionem juris Romani in ufu fuit, difcrepat, hodie effe in viridi obfervantia: vel quod plane non fint recepta, vel quod, fi recepta fint, vix tamen in feculo unicus eorundem cafus oftendi poffit. Præprimis autem ex jure Juftinianeo de Pandectis hæc affertio mea vera eft, quoniam illæ vel maxime jus obfoletum & jam tempore Juftiniani in multis par-

tibus antiquatum, continent. Unde non solum si quis Pandectarum titulos percurrere absque praejudicio velit, vix decimam partem earum in viridi observantia esse deprehendet, sed ut in Programmate asserueram, vix vigesimam. Monstravi id vobis ad oculum praecedenti anno, cum Pandectas vobis partim privatim, partim publice praelegerem, ut adeo & veritas & experientia quotidiana evidenter pro meis stet partibus. Videamus igitur, quid praeter convicia nobis opponere pergat Antagonista.

Haud equidem refragor, inquit, *nec ullus, qui versatur in rerum argumentis, perperam refragabitur, non pauca esse, quae jure nostro magna cum industria statuta, Germanorum moribus aut recepta nunquam, aut, si recepta judiciorum stylo rejecta iterum ac reprobata sint. Adhaec nec quisquam diffitebitur, qui juris, quod in foro viget, non penitus ignarus est, quod jus Romanum, ante multa secula Romanis datum, & a nostratibus tantummodo in genere consideratum, multa contineat in specie, quae Romanae magis quam nostris Rebusp. conveniunt, a quibus ea propter saepius nostrorum morum simplicitas abhorret; nihilo secius tamen vix partem Pandectarum decimam hodie in Germania amplius florere catachresis est, quae cum experientia ac veritate pugnat, & neutiquam cum illa conciliari potest.* Videtis, Auditores, contradicere quidem mihi egregie Antagonistam, & tauto-

tavtologiarum satis esse peritum artificem, sed ratio contradictionis in his quidem verbis nulla adhuc apparet, quin potius solenniter acceptamus, fateri nostrum, non pauca, i. e. multa ex jure Romano Germanorum moribus non esse recepta, aut stylo judiciorum rursus rejecta; (quamquam hoc posterius ego quidem dicere nollem,) acceptamus iterum, jus Romanum multa continere, a quibus nostrorum morum simplicitas abhorret, Quid ergo clamat, quid helleborum, aut si in potestate ejus esset, lapides loquitur? Scilicet & minutiæ ipsi curæ sunt. Pars decima Pandectarum est, quæ ipsum urit & torquet. Quare si fieri potest, a præjudicio liberemus ipsum, atque monstremus quod nequaquam rationi & experientiæ sit adversum, quod vix decima Pandectarum pars non sit in viridi observantia, simulque fontes errorum ejus commonstremus.

Sane, inquit, *dicasteria ac tribunalia longe aliter testantur, in quibus semper ius secundum jus civile dicitur, nisi probetur contraria observantia ac consuetudo, & qui in foro ad Romanorum Leges provocat, sive illa in Pandectis sive alibi contineantur, iis sane obtinet, nisi probetur aliud sæpius fuisse observatum. Nam leges tamdiu stare præsumuntur, quamdiu non probatur earum abrogatio l. 27. C. de testam. nec temere ab iis recedendum, nec facile quid adscribendum desuetudini. Multa enim in judiciis non frequentantur usu, quia ignorantur, & non exiguam peritiæ ac eruditionis laudem merentur Advocati, si legem alias non observatam*

in

in usum forumq; revocare possunt, cui observantia contraria non obstet, vide Dn. Schilt. Exercit. 1. th. 10. Hic quidem satis aperte prodit, quod immemor eorum fuerit, quæ in præcedentibus ipsemet nobis concesserat, nempe: multa juris Romani capita in Germania non esse recepta, & adeo de exiguo usu juris Romani in Germania non ex capite abrogationis, sed ex momento non factæ receptionis judicandum esse. Quare parum apte ad firmandum assertum suum canonem illum applicat, quod leges tamdiu stare præsumantur, quamdiu non probetur earum abrogatio. Et nos adeo meliori jure alium canonem ei opponimus, non quidem in lege aliqua juris Justiniani repetitum, sed fundatum tamen in communibus rationis humanæ principiis: Leges alterius populi tamdiu pro non receptis habendas esse, donec probetur earum receptio. Unde nihil ad rem pertinet, quod noster subjecit de laude Advocati, si legem alias non observatam in usum revocare possit, cui observantia contraria non obstet. Etenim si de lege jam in Germania recepta loquitur, non adeo magna laus Advocato tribuenda est, quod oblato a partibus casu jus receptum applicet. Sin lex Romana non est recepta in Germania, Advocati non est, per suam allegationem facere, ut Jus Romanum in usum recipiatur, & imprudens judex foret, qui hanc advocati imprudentis allegationem in sententia sequeretur. Video equidem, quod Antagonista meus & hic & in sequentibus fidenter nimis asserat, receptum utique esse jus Romanum in Germania, in tantum, ut judices obstricti sint secundum illud pronunciare, nisi contraria observantia probetur. Ex quo asserto putat satis fortiter impugnari posse thesin meam, cum hoc modo sane jus Romanum in Germania regulæ vicem obtineret, consuetudines Germanorum contra pro exceptionibus ab ista regula habendæ sint; ridiculum autem fore, si quis asserere ausit, regulam cum parte decima aut vix decima, exceptiones con-

contra cum novem decimis partibus esse comparandas. Sed oblitus fuit iterum, quæ in præcedentibus dixerat, de non receptis in universum multis capitibus juris Romani. Qua fronte igitur ac quo pudore Advocatus noster jam asserit, semper aut regulariter in judiciis secundum jus civile pronunciari debere? Deinde nec illud in universum pro absurdo habendum est, quod exceptio, successu videlicet temporis, tantam partem absumat, ut regulæ, h. e. juri communi vix decima pars relinquatur. Fingamus enim secundum nostrum, jus Romanum hodie ut plurimum observari, sane non negare poterit idem, quod jus hoc Romanum pedetentim in fora Germaniæ introductum sit, ac olim intuitu juris Romani nunc recepti exceptionis a regula partes sustinuerit. Quare vel ex ejus hypothesi successu temporis exceptio ista tantum crevisset, ut regulæ antiquæ vix pars decima fuerit relicta. Sed non opus est, ut eo descendamus, cum falsissimum sit postulatum illud nostri: pronunciandum esse in foro Germaniæ regulariter secundum jus Romanum, nisi ab eo, qui ad contrariam observantiam provocat, eadem probetur. Ridebit haud dubie Antagonista meus meam hanc positionem, sed ridere mox desinet, si ipsi evidentissime ostendero, me nihil aliud hic docere, quam quod evidenter satis & accurate demonstravit Excellentissimus Strykius. Cujus adeo summam ex discursu præliminari specimini usus moderni Pandectarum præmisso addere non pigebit. I. Postquam Carolus M. Rex Francorum Saxones devicisset, & vero ob multas rationes provincias Saxonibus subjectas una cum ipsa Saxonia non ita, ut reliquas Germaniæ provincias, regno Franciæ incorporasset, sed ampliore quadam libertatis specie Saxonibus relicta eos in jura populi Francici adscivisset, unamque velut gentem cum Francis voluisset esse; (*Vide Monzamban. Cap. I. §. 8. & ibi Commentatores*) factum inde fuit, ut & Saxones in signum hujus libertatis peculiari quoque jure & legibus à Francorum lege aliquatenus diversis uterentur, & postea hac occasione Germania in duos Palatinatus, (unde adhuc hodie Vicarii duo Imperii ortum trahunt,) seu

partes distribueretur; Germaniam superiorem, in qua jus Francicum, & inferiorem, in qua jus Saxonicum sibi locum vindicavit, nulla tunc concurrente Romani juris autoritate. *Dn. Strykius d. Differt.* §. *6. 8. 14. II.* Mores & placita Saxonum, quisquis fuerit auctor, in volumen aliquod, quocunque demum tempore id factum fuerit, collegit, quod volumen vocatur speculum Saxonicum, Sachsen-Spigel. Ad hujus imitationem postea incerto autore partim ex jure scripto, partim ex aliis consuetudinibus collectum editumque est aliud volumen sub titulo speculi Suevici, der Schwaben-Spiegel, quod Goldastus exhibet fol. 31. der Reichs-Satzungen. *Dn. Strykius* §. *9. 10. 14.* III. Hoc speculum Suevicum superioribus temporibus jus Cæsareum appellatum fuisse, das Buch der Kayserlichen Rechte, notat Goldastus in præfat. der Reichs-Satzungen. Nam ipse liber titulum hunc præfert; Kayserlich- und Königliche Land- und Lehn-Recht. IV. Jus civile qua Justinianeum est, Germanos non stringit. Et quamvis notitia ejus ex parte seculo XII. Germanis quæsita fuerit, sola tamen notitia ejus non infert usum juris, neque usus juris Romani in Italia reviviscens quicquam ad Germaniam pertinet. *Dn. Strykius* §. *16. sqq. usque ad* §. *21.* V. Seculo XIV. magis invaluisse videtur jus Ramanum, cum Academiarium institutio illud promoverit, & postea initio seculi XV. universitatum numero in Germania adaucto, crevit etiam legum civilium cultura, & in judiciis quoque in tantum invaluit, ut anno 1441. Friderico III. imperante ob nimios Romani juris abusus deliberandum publice fuerit, annon consultius sit jus civile una cum ipsis jurium Doctoribus penitus ex Imperio Romano proscribere? *Dn. Strykius* §. *22. 23.* Quamvis Vir Excellentissimus dubitet, an Constitutio illa Friderici authentica sit, putetque, articulum 5. per subjectas declarationes satis fuisse rejectum. Quod de prima declaratione quidem ita se habet, nam secunda & tertia apud Goldastum *fol. 171.* juri civili in foris Germaniæ parum favet. VI. Ad finem vergente seculo XV. & cum judicium Camerale fundaretur, majorem auctoritatem nacta videtur jurisprudentia

tia

tia Justinianea, utpote cum non solum in constitutionibus Maximiliani I. sed & Caroli V. & Ferdinandi I. decisiones juris Justinianei confirmentur, & plus una vice provocetur auf gemeine geschriebene Kayserl. Rechte, per quæ non alias intelligi quam leges Justiniani, asserit *Dn. Strykius* §. 24. 25. & 26. VII. Hæc tamen non ita intelligenda sunt, ac si solis legibus Romanis vivendum esset in Germania, & quicquid olim majorum moribus introductum, hoc penitus sit explosum. Nuspiam enim fere textus in Constitutionibus Imperialibus reperitur, ubi non jus commune & Cæsareum & recepti mores sibi jungantur. *Dn. Stryk.* §. 27. VIII. Quoniam vero potissimum de usu moderno juris Romani quæstio est, maxime considerari merentur verba ordinationis Judicii aulici à *Dn. Strykio* §. 28. adducta, ubi receptæ consuetudines antiquitus observatæ juri scripto præferentur, ut ita *in subsidium demum*, si in casu proposito nulla legitima Germaniæ consuetudo adsit, ad jus Romanum recurri debeat, ut hinc *in tali casu demum* legis autoritatem in Germania habeat. IX. Ex his facile jam definiri poterit quæstio, quis probare debeat, si in judicio partium litigantium una ad jus Romanum, altera ad consuetudinem Germaniæ (non particularem, sed communem; nam de hac utique sermo est,) provocet. Hic enim rectissime *Dn. Strykius* §. 31. pronunciat: si consuetudines illæ notoriæ vel *literis consignatæ* sint, eum, qui ad jus Romanum provocat, probare debere, id esse receptum. Jam uti ipse Vir Illustris ibidem de consuetudinibus Saxonicis in inferiori Germania contra jus Romanum subsumit; ita & in superiori Germania ex ipsius sententia pro jure Germanico contra Jus Romanum etiam subsumendum esse jubet positio superior II. ubi ex ipso adduximus, & consuetudines communes superioris Germaniæ in seculo Suevico literis esse consignatas. Atque hoc est, quod adversus Antagonistam nostrum erat demonstrandum; videlicet in Germania superiori & inferiori, hoc est, in tota Germania non eum qui ad mores Ger-

maniæ, sed qui ad jus Romanum provocat, intentionem suam probare debere. Dum hæc scribo, incidit in manus Conradi Sinceri, (sub cujus nomine JCtus nobis Amicus & ex eruditissimis scriptis in nobilissimis jurisprudentiæ partibus maxime celebris latet,) Dissertatio Epistolica, de Germanicarum legum veterum ac Romani juris in Republica nostra origine autoritateque præsenti, ante decennium publicata, quam olium negligenter satis evolutam dum jam paulo accuratius perlego, deprehendo, me facile supersedere potuisse distinctæ responsioni ad cavillationes Antagonistæ, cum totum istud programma jam tum à Viro Excellentissimo fuerit refutatum. Quare uti Vobis, *Auditores Suavissimi*, totam illam dissertationem ad melius percipienda fundamenta sententiæ meæ commendo, ita & Antagonista meus non male faciet, si haud gravatim eam à capite ad calcem perlegere non sit dedignaturus, præprimis cum constet, Excellentissimum Strykium in dicta Dissertatione eandem sæpius habuisse præ oculis, & insuper idem Celeberrimus Autor, quæ modo memoravi de æquali usu hodierno speculi Suevici & Saxonici, fusius probet *p. 35. seqq.* Ex dictis autem jam facile sponte sua ruunt, quæ apud Antagonistam sequuntur.

De cætero, pergit, *quis adeo ignarus rerum est, ut nesciat, quod legibus Imperii expressis assessoribus Imperialis Cameræ injunctum sit, si deficiant peculiares consuetudines locorum, secundum jus civile judicare. Vide recessum Imperii de ao. 1654. §. 105. Et quem præterea latere poterit, quod omnis statuum Imperii tribunalia, cum leges cujusque singulares ad decidendas causas rarissime sufficiant, crebro admodum*

modum ad jus civile recurrere cogantur. Taceo, quod in judiciis nulla fere actio institui, & nulla exceptio opponi possit, quæ non originem debeat legibus Romanis. Quibus ergo rationibus defendi unquam poterit, partem earum decimam vix ac ne vix hodie vigere?
Etenim initio falsum est, quod ex Recessu Imperii allegatur. Verba ejus sunt ista: Benebenst sollen Cammer-Richter 2c. so wohl die Statuten und Gewohnheiten als die Reichs-Abschiede und gemeine Rechte für Augen haben. Hic enim male noster Gemeine Rechte ad jus civile solum restrinxit, aut statuta & consuetudines locorum de consuetudinibus specialibus saltem interpretatus est, cum ex positione septima numeri præced. satis constet, leges Germaniæ æque ac jus Romanum pro jure communi, & imo per positionem octavam, jus Romanum pro subsidiario saltem jure habendum esse. Unde fluit & alterum, quod deficientibus juribus singularibus, non ut noster arbitratur, ad jus civile statim, sed ante omnia ad mores communes Germaniæ, his vero deficientibus, demum ad jus subsidiarium recurrendum sit. Illud vero responsionem nullam meretur, in judiciis nullam fere actionem institui, & nullam exceptionem opponi posse, quæ non originem debeat legibus Romanis. Quasi videlicet ante Romanos aut nulla fuerint judicia, aut fuerint quidem, sed nullæ in iis ventilatæ sint actiones vel exceptiones. Denique & valde impertinens est illa interrogatio, quibus rationibus ego veritatem Corollarii mei probare velim? cum Antagonista meus meminisse debuisset, se opponentis munus in Programmate suscepisse, opponentibus vero incumbere probationem, non respondenti. Sed forte probabit adhuc, & officium adeo boni Disputatoris implebit. Age videamus.

Certe quam accurati arithmetici hac parte no-

te novatores fuerint, & quam supine erraverint in calculo, evidenter admodum ostendere possemus, si instituti ratio permitteret, in præsens singula iuris Romani capita percurrere & cujusque usum summatim saltim & quasi per indicem docere; Ast non capit hanc tractationem præsens pagina, & insuper spicas tantummodo post messem largissimam colligeremus, cum viam hanc jam dum ingressus fuerit Vir Illustris Dn. Sam. Strykius, cujus solum nomen omnibus ambitiosis titulis præponderat. Hic in egregio tractatu de moderno Pandectarum usu perquam strenue Romani iuris autoritatem vindicavit, & contra omnes novarum rerum amatores usum ejus ubique magnum esse pro perspicuitate solita luculentissime edocuit. Cujus utilissimi operis perfectionem sicuti expectat eruditorum orbis anxie; ita precatur & optat insimul, ut sero natura in eam Incluti hujus viri partem, quæ mortalis est, jus suum exerceat, & diu Academiis Antecessorem sinat superesse, à quo jam stabilita ingens famæ incrementum nacta sunt, & quæ adhuc stabilienda, basin ac fundamentum gloriæ expectant. In hoc §. cum Antagonista meus omnem vim Programmatis sui posuerit, paulo accu-

accuratius idem mihi examinandus erit, quam reliqui præcedentes. Et initio quidem non permisit instituti ratio Advocato nostro, ut sententiam suam evidentibus ostensionibus probaret, permisit tamen eadem, ut me ubique indignissime & nullo contumeliæ genere omisso tractaret. Quo ipso quid aliud agit, quam ut publice confiteatur, contumelias & convitia, non autem rationem & veritatem ipsius propositum fuisse? Neque opus fuisset, singula Rom. juris capita percurrere, debuisset saltem specimen aliquod, seligendo libros quosdam ex Pandectis, lectoribus edere de veritate sententiæ suæ. Illud autem quam graviter peccat in reverentiam, quam viro Illustri debet, quod dedecori sibi esse putaverit, si spicas post messem ejus largissimam colligeret? Nos Majori veneratione testabimur observantiam nostram, quos in sequentibus non pigebit, sola spicarum collectione veritatem doctrinæ nostræ vobis ad oculum monstrare.

Deinde, si non alia ex re, certe ex hoc paragrapho, firmiter mihi persuadeo, Excellentissimum Strykium Programma hoc ante impressionem nec vidisse nec approbasse. Uti enim Viri Summi merita præconio tali non habent opus, ita notior est ipsius virtus, quam ut præsumi debeat, quod plusquam adulatorias istas expressiones, quas Antagonista incaute ad invidiam Viri Illustris paragrapho isti immiscuit, non fuisset rejecturus. Et videor mihi audire Virum Excellentissimum, sequentem in modum Antagonistam meum alloqui. Falleris, Amice, si putas, te gratiam Virorum Illustrium enormibus ejusmodi laudibus demereri posse. Non possunt non illæ Viris vere virtuosis, quos tibi propitios reddere vis, valde displicere, non possunt non eædem famam, quam indole bona hactenus tibi parasti, apud sapientes valde imminuere, cum nihil sapiens magis à se alienum esse velit, quam adulationem. Advocati officio fungeris, & publice tamen absque mandato contra bonos mores de anxietate eruditi orbis, quem tu nondum perfecte nosti, ejusdem desiderium, hanc ob causam non nisi falso, exponere non

erube-

erubescis. Præterea non reverentiæ sed audaciæ signum est, si quis Viros Eminentes absque venia publice laudare audeat. Academiarum erit, laudes meas etiam post mortem meam loqui. Et loquentur certe stabiliendæ pariter atque stabilitæ. In eo vero egregie falleris, si arbitraris, stabiliendas Academias vanæ alicujus gloriæ basin atque fundamentum quærere. Gloria Dei est, & utilitas publica, quæ basin & fundamentum gloriæ illis præbent. Et jam huic fundamento aliæ bases per Dei gratiam superinstructæ sunt. Gloriantur Academiæ istæ stabiliendæ de PRINCIPE OPTIMO, mediis in turbis de promotione ac tutamine veræ sapientiæ sine exemplo sollicito: Gloriantur de CURATORIBUS SUPREMIS, quibus Clementia Principalis ipsis jam providit, Viris Illustribus & de statu publicæ Rei, & de Academiis jamdum immortaliter meritis: Gloriantur de ILLUSTRI CANCELLARIO, cujus virtutes multi Principes Clementissimo favore certatim suspiciunt; cui religio adversus insultus superstitiosorum hominum egregie defensa plurimum debet; cujus canitiem, longo rerum prudentium usu, & exercitio actionum honestarum, adversus communia vitia senectutis munitam, venerantur omnes boni: Gloriantur --- Sed sufficiant ista; haud dubie enim Vir Excellentissimus plura dixit correctioni Antagonistæ nostri inservientia.

De cætero & sophistam optime expressit idem, per nomen Viri Illustris metum mihi incutere intendens, qua parte tamen nec sibi bene prospexit, nec considerate vidit, cum quo ipsi res esset, nec, quod omnium præcipuum est, merita Viri Exellentissimi, ut par erat, coluit. Nunquam sapiens adversarios suos autoritate Virorum Eminentium concutere satagit. Rationibus pugnat aut legibus. Rabularum est, doctrinas suas incrustare autoritatibus Jure-Consultorum eximiorum. Neque ego hactenus, credo, ullam inimicis meis suspicandi occasionem præbui, quod autoritatibus hominum, si bonam causam defendam, terreri possim. Omnium vero minime Vir Illustris is est, qui sola allegatione nominis sui se à quocunque in partes trahi patriatur,

tur, aut, qui alios infra vel juxta se ferre nequeat, qui in Juris prudentia (in qua tamen tot opiniones diversæ sunt, quot prope JCti,) cum ipso non ubique sentiat. Absit, ut hanc maculam, hunc tyrannicum characterem nomini Viri Exellentissimi inuremus.

Denique tantum abest, ut Vir Illustris in egregio tractatu de moderno Pandectarum usu Romani juris usum ubique magnum esse docuerit, ut potius speciminis ea de re jam editi singulæ fere paginæ ostendant, exiguum usum Pandectarum esse, multa ad mores nostros non esse apta, multa raro obvenire in foro, seu, quod idem est, non in viridi esse observantia, multa adhuc alia ab aliis eo referri, cum quibus etsi non semper consentiat, in eo tamen sententiæ meæ proderit ejus allegatio, quod hac parte, si quandoque cum istis aliis sentiam, pro novatore minime sim habendus. Verum, inquit Antagonista noster, *quam accurati arithmetici hac parte novatores fuerint, & quam supine erraverint in calculo, manebit tamen catachresis, vix partem Pandectarum decimam hodie in Germania amplius florere.* Igitur vocemus eundem, Auditores, ad rationes, & ruborem ipsi invito per computationem evidentem excutiemus. Accede igitur, defensor Pandectarum Consultissime, sume in manus Viri Illustris, ad quem provocasti, tractatum, percurramus singulos titulos, excerpamus, quid de usu eorum vel Vir Illustris vel alii Viri Excellentes ab ipso citati sentiunt. Tum summam collige, juratos calculatores in auxilium voca, & si ulterius Novatores istos catachrestice locutos esse deprehendes, tum age, triumphum cane.

Liber 1. tit. 1. de Justitia & Jure. Pertinet hic titulus ad Ethicam, non ad jus Romanum. *Tit. 2. de Origine Juris &c.* Historicus quidem est, sed qui tamen propius ad Jurisprudentiam Romanam pertinet, jura Germaniæ aliam originem agnoscere docet Vir Illustris §. *1. p. 44.* Magistratum hodie in Germania longe aliam, quam quæ fuit olim apud Romanos, rationem esse, ex jure publico satis constat. *§. 2. p. 45.* Differentia juris civilis & Prætorii hodie in Praxi saltem utilitatem habet quoad actiones

annales & perpetuas, maxime in actione injuriarum §. 3. p. 46. Inepte Principum imperii edicta cum edictis Prætorum comparatum eunt Jure Consulti quidam §. 4. p. 47. Hodie etiam Advocatus, qui per promotionem solennem potestatem respondendi non accepit, de jure tamen cum effectu secundum sententiam Giseberti, quæ mihi satis probabilis videtur, respondere potest. §. 5. p. 48. Plerique hodie judici liberam facultatem a responsis recedendi concedunt, quod quamvis cum distinctione admittendum sit, §. 6. & 7. p. 49. id tamen certum est, responsa prudentum hodierna alia plane esse a responsis antiquis, & modus, quo potestas respondendi conceditur, ab antiquis solennitatibus longe diversus est, *Tit. III. de Legibus &c.* Legum ferendarum ratio moderna longe aliter se habet, quam primis Imperii temporibus. § 1. p. 53. Hodie eadem quidem consuetudinis vis est, quæ fuit olim. §. 10. p. 64. Sed vim illam consuetudo non accepit a jure Romano, sed ex principiis Politicis. Senatus Consultorum antiquorum autoritas statuum Imperii consultis non applicanda, §. 14. p. 65. *Tit. IV. de Constitut. Principum.* Imperatoris Placitum hodie non amplius jus facit. §. 11. p. 69. Lex Regia Romanorum & Lex Regia Germanorum toto cœlo differunt. §. 13. p. 78. Non valet rescriptum Imperatoris, nisi simul a Quæstore subscriptum. Usu moderno id auctum est. §. 14. p. 78. *Tit. V. de statu hominum.* Summam illam personarum divisionem, quod homines aut liberi sint aut servi, hodie in Imperio Romano non amplius usu servari in confesso est §. 1. p. 78. Christianos a Turcis captos, etiam apud nos pro servis haberi erroneum est. §. 4. p. 80. Quoad partum legitimum hodie nos non stringit sanctio Imperatoris, quia non versamur in civili sed in Physica materia. §. 14. p. 88. Hodie partum monstrosum occidere non licet. §. 15. p. 89. *Tit. VI. de his qui sui vel alieni juris.* Quale jus hodie Dominorum in servos sit, frustraneum erit inquisivisse, vbi constat, servos hodie nullos superesse. §. 1. p. 91. Patriæ potestatis effectus civiles hodie non amplius obtinere, non pauci asserunt, §. 3. p. 92. quorum sententia forte non incommode cum doctrina Viri Illustris conciliari poterit,

terit, ut suo loco videbimus. Hodie non obtinet, quod jus Romanum ad legitimationem per subsequens matrimonium requisivit, ut filius susceptus sit ex concubina, & pacta dotalia intervenerint: *§. 10. p. 98.* Hodie etiam partus adulterinus legitimari poterit, & aliquatenus etiam incestuosus. §. *12, 13. p. 100. seqq.* Quoad legitimationem per rescriptum Principis multa hodie mutata sunt. *§. 14, seqq. p. 102. & seqq.* Tertius legitimandi modus per oblationem curiæ hodie omnium testimonio penitus exolevit, & curiarum nostrarum ratio hodie longe diversa est. §. *19. p. 107. Tit. VII. De adoptionibus & emancipationibus &c.* Unio prolium modernis moribus æque in praxi rara, quam ipsa adoptio, §. *9, p. 115.* h. e. neutra est in viridi observantia. Hodierni mores præter emancipationem Romanam aliam tacitam introduxerunt. §. *18. p. 122. Tit. VIII. de rerum divisione.* Ad res divini juris muros & portas civitatum hodie nemo retulerit, *§. 1. p. 129.* Templa hodie res publicæ sunt *§. 2. p. 130.* juris Romani dispositio circa loca religiosa longe aliter se habet hodiernis moribus. *§. 5. p. 131.* Hodie pœna arbitraria est eorum, qui muros transcendunt, *§. 6. p. 132.* Hodie mare ad res communes non pertinere, praxis comprobavit *§. 7. p. 134.* Littora maris sine dubio hodie alia conditione sunt, quam fuerunt jure Justinianeo *§. 8. p. 134.* Solent hodie Principes interdicere subditis acquisitionem lapillorum in littore maris. *§. 9. p. 135.* Flumina hodie Regalibus accensentur, variisque modis libertas navigandi restricta est *§. 10. & seqq. p. 136.* neque jus piscandi amplius omnibus commune est. *p. 138. §. 14.* Divisionem rerum in corporales & incorporales, mobiles item & immobiles usus modernus non sustulit, §. *16. seqq. p. 139.* Neque enim hæ divisiones ex jure civili, sed ex natura rei, & ex parte ex Philosophia Stoica ortum ducunt. Tit. IX. *de Senatorib.* Senatorum hodiernorum jura ex hoc titulo derivari nequeunt §. *1 p. 141.* Quamvis in aliis hujus tituli inter jus Romanum & Germanicum aliqua similitudo sit. Similitudo autem legum, quod in genere, Auditores, notetis velim, catachrestice ad usum earundem refertur. *Tit. X. de Consulibus.* Quod de Senatoribus ad tit. præced. dictum,

 idem

idem multo magis de Consulibus hic repetendum. *§. 1. p. 151. Tit. XI. de Officio Praefecti Praetorio.* Dignitates Romanorum Principibus imperii modernis contra omnem juris publici rationem tribuuntur, & inepte Electores ac Principes Imperii comparantur cum Praefectis Praetorio. *§. 2. p. 154. Tit. XII. de Officio Praefecti urbi.* Vile argumentationis genus est, a Praefectis urbi ad Principes imperii. Sed potest tamen potestas Praefecti urbi cum potestate Consulum quarumvis urbium mero imperio gaudentium comparari. *p. 157. Tit. XIII. de officio Quaestoris.* Quaestores Romani certo intuitu possunt comparari cum Cancellariis Principum. *p. 158. Tit. XIV. de Officio Praetorum.* Differentia inter Praetorem & judicem hodie cessat. *§. 1. p. 158. Tit. XV. de officio Praefecti vigilum.* Praefectos vigilum eadem potestate, qua hic describuntur, dari posse non dubito, dari tamen revera nullo exemplo constat. *§. 1. p. 160. Tit. XVI. de officio Proconsulis & Legati.* Proconsules sensu Juris Romani nulli amplius dantur, multo minus legati eorum. *p. 161. Tit. XVII. de officio Praefecti Augustalis.* Cum Ægyptus dudum Imperio decesserit, de Praefecto ejus Augustali in specie ita dicto frustra erimus solliciti. *Tit. XIIX. de officio Praesidis.* Incommode comparantur cum Praesidibus Principes nostri aut Episcopi. Commodior comparatio institui potest cum Praesidibus Provinciarum à Principibus in certis districtibus constitutis. *§. 1. p. 162. Tit. XIX. De officio Procuratoris Caesaris.* Comparatio poterit institui inter hunc titulum & ordinationem Camerae part. 1 tit. 16. & 17. *Tit. XX. de officio Juridici Alexandriae.* Hic ad mores nostros non aliter pertinet, quam qua Judex à Principe in certis civitatibus constitutus, vulgo der Hof-Richter cum illo comparari potest *p. 166. Tit. XXI. de officio ejus, cui mandata est jurisdictio.* Negat Dn. Schilterus hodiernis moribus existere, cui jurisdictio mandata sit, & subjicit, Commissariorum hodiernorum constitutionem, formam & effectum differre a Romanorum jurisdictione mandata. *p. 1. p. 167.* Cui assentior. *Tit. XXII. de officio Assessorum.* Potestas Assessorum hodierna nequaquam ex antiquo jure Romanorum repetenda, sed ex ipsis Dicasteriorum ordinationibus. *p. 172.*

Liber

Liber II. Tit. I. de Jurisdictione. Modernas de jurisdictione controversias ex jure Romano componere velle, absurdum æque est, quam si lanam ab asino quærere velis, oleum enim & operam ita perdes. "Perniciosi enim sunt illi JCti, qui de moderna jurisdictionis forma ex legibus Romanis censent & disputant. *§. 1. p. 173.* Albi corrupti actionem hodie non amplius usu servari vulgo asseritur. *§. 31. p. 206.* Et recte. Nam ipse Vir Illustris fatetur, pœnam hujus violationis hodie esse arbitrariam. *Tit. II. Quod quisque juris in alterum statuerit.* Axioma hoc in latitudine sua est juris naturalis. Applicatio ejus ad impetrationem juris novi moribus nostris rarissime habebit locum, cum secundum eos vix casus dari possit, ut quis jus novum impetret. Et fatetur ipse Vir Illustris, usum Germaniæ modernum decisionem Prætoriam latius ad alia extendisse, quam verba Prætoris admittunt. *§. 1. p. 207. Tit. III. Si quis jus dicenti non obtemperaverit.* Posse & hodie judicem injuriam sibi ratione officii illatam vindicare, certum est. *§. 1. p. 212.* Fluit enim ex principiis Politicis. Actio autem civilis hujus tituli l. 1. §. 4. in viridi observantia non est, quod sufficit. *Tit. IV. de in jus vocando.* Priscus ille in jus vocandi mos privata autoritate institutus hodie penitus exolevit. Unde sua sponte sequitur, quod simul veniæ impetratio cesset. *§. 1. 2. p. 214. seqq. Tit. V. si quis in jus vocatus non ierit.* Titulus hic pariter veterem in jus vocandi morem respicit. Hodie privata autoritate in jus vocato nulla comparendi necessitas incumbit. *p. 255. Tit. VI. In jus vocati ut eant.* Citati ad judicem & hodie quidem comparere tenentur: (Id enim dictitat recta ratio) cautio tamen illa, de qua hoc titulo agitur, hodie penitus cessat. *p. 226. Tit. VII. Ne quis eum qui in jus vocabitur &c.* Non confundendus est hic titulus cum titulo X. Unde subblata in jus vocatione, tollitur & ipse *Tit. VIII. Qui satisdare cogantur &c.* Materia satisdationum utut in Germaniæ foris frequentissima, & inde frequens in Processu ad præsentem titulum recursus, revera tamen hic titulus, prout materia satisdationis hic exhibita, penitus exolevit. *§. 1. p. 227. Tit. IX. Si ex noxali causa agatur.* Nullus præsentis tituli hodie usus *p. 235. Tit. X. De eo per*

quem factum erit. Cessat hodie præcipua causa hujus actionis, præscriptionis scilicet impletio. §. *2. p. 236. Tit. XI. Si quis cautionibus &c.* Non est tantus hujus tituli usus, qui olim, sed est tamen adhuc aliquis. *p. 236. seqq. Tit. XII. de feriis & Dilationibus*. Materiam feriarum in judiciis nostris frequentissimam esse, in comperto est, non desunt tamen, quæ hodie aliter se habent, ut quidem jure communi provisum §. *1. p. 243.* Adde quod ea in quibus moribus cum legibus Germaniæ est convenientia, magnam partem in jure divino & Ecclesiastico aut in Principiis communibus Politicis magis fundentur, quam in jure arbitrario Romano. Dilationum hodie magis abusus est quam usus, ob multitudinem dictionum juri Romano incognitarum, quibus hodie processus fere immortales redduntur. §. *16. p. 252 Tit. XIII. de edendo*. Aliam longe rationem esse hodie editionis libelli, quam quæ erat olim antiquæ editionis actionis in jure, ex iis, quæ differit Vir Illustris h. l. *p. 257.* facile patet. Editiones instrumentorum sine die & consule fieri debere constitutum est, quod nostris moribus non convenit. §. *13. p 265.* Jure civili contra edere nolentem actio in factum prodita est, quæ hodie rarissime obvenit. §. *14. p. 266.* Hodie actor reo regulariter non omnia instrumenta edere debet. §. *16. p 167.* Quæ de argentariis hic prolixe traduntur, ea hodie usum non habere, testatur Donellus. §. *19. p. 268. Tit. XIV. de Pactis.* Hodie ex pacto nudo datur actio, quo fundamento juris moderno supposito, multa inde resultant consectaria diversum jus a jure Romano inducentia. §. *1. p. 271.* Scilicet diversitas inter pacta nuda & non nuda, inter pacta contractibus adjecta in continenti aut ex intervallo, contractibus bonæ fidei ac stricti juris, adjicientia vel detrahentia, &c. §. *4. p. 273.* Unde hodie in contractibus innominatis pœnitentiæ locus non est, nec in realibus, §. *5. & 6. p. 274. sqq.* Porro hodie omnes contractus veri in effectu sunt consensuales. §. *7. p. 275.* Et hodie pactum de non petendo obligationem tollit ipso jure §. *9. p. 277.* Ulterius verosimilior videtur sententia eorum, qui l. 8. Dig. h. t. hodie in viridi observantia esse negant, qui citantur §. *11. p. 279.* Hodie alteri

per

per alterum acquiri obligatio potest. §. *12. p. 280.* Denique quoad pacta successoria quædam aliter se habent moribus hodiernis, quam jure Romano. §. *13. seqq. p. 281. Tit. XV. de Transactionibus*, Transactionum & pactorum jura moribus fere confusa esse, communis sententia Germaniæ JCtorum est. §. *1. p. 289.* Quæ uti propositionem universalem non facit, ita forte facile conciliari poterit, cum sententia Viri Illustris.

Lib. III. Tit. 1. de Postulando. Hodie postulamus etiam in judicio §. *1 p. 305.* Non desunt hodie, qui ætatem majorennem in advocato præcise exigunt. § *3. p. 306.* Hodie per Advocatos ordinarios antiqua licentia juris Romani plurimum restricta est. *§. 4. p. 307.* Jure Saxonico fœminæ nec pro se postulare possunt. §. *5. p. 308.* Ubi autem jus Saxonicum non viget, videtur allegans receptionem juris Romani eam probare debere per tradita superius; & huc videtur spectare præjudicium a Friderico Müllero adductum, *vid. p. 309.* Ratio cur cœcus pro aliis postulare non possit, ad nostra judicia inferiora non quadrat *§. 6. Tit. II. de his qui notantur infamia.* Doctrina hujus tituli hodie ex moribus singularum provinciarum petenda. §. *1. p. 315. Tit. III. de Procuratoribus.* Moribus Germaniæ permissio experiundi per Procuratorem latius extensa, cum quandoque ubi jus Romanum resistit, Procurator hodie admittatur. §. *1. p 325.* Hodie ex parte accusatoris procurator admittitur. §. *4. p. 327.* Hodie illustres & sine Procuratoribus litigare possunt, ubi vero procuratorem adhibere necesse habent, nulla est differentia inter illustres & alios *§. 13. p. 334.* Pœnæ pecuniariæ juris Romani fere omnes hodie exoleverunt. *ibid. p. 335.* In Consistoriis nostris in matrimoniali causa procurator rejicitur. §. *15. p. 335.* Hodie captivus procuratorem dare potest, fœmina absque Curatore non potest, nisi ubi jus civile receptum, § *16. 17. p. 336.* Hodie inviti cogi possunt ad Procurationis officium §. *31. p. 339.* Jure Romano, morte expirat mandatum, hodie mandata heredum nomine concipienda §. *29. seqq. p. 345. seq.* ubi & alias differentias quoad mandatum Procuratoris ostendit. Hodie moribus Germaniæ Procuratorem non amplius esse litis Dominum

num, tradit Grœnwegen & Bachovius §. 38. p. 350. quamvis ea, quæ in contrarium adducit Vir Illustris, probent, jus Romanum in quibusdam Germaniæ judiciis esse receptum. Hodie Procurator ad integram causam datus non tenetur appellationem prosequi. §. 43. p. 356. *Tit. IV. Quod cujusque universitatis nomine &c.* Hodie in plerisque civitatibus Syndici officium publicum est, §. 1. p. 360. Hodie a Procuratore ad Syndicum non valere consequentiam existimat Lauterbach. p. 361. §. 4. Quoad constitutionem Syndicorum multorum locorum consuetudini tribuendum. p. 365. §. 9. Moribus Germaniæ, valet Constitutio Syndici ad futuras causas. §. 13. p. 368. *Titulus V. de Negotiis Gest.* Nullum dubium, æquitatem naturalem, cui titulus hic nititur, nec in Germania abrogatam. Cæterum tamen dici nequit, quod sit in viridi observantia, quia rari sunt hodie, qui aliorum negotia sine mandato suscipere solent. §. 1. p 372. *Titulus VI. de Calumniatoribus.* Calumnia utique hodie in viridi est observantia. Sed actio de calumniatoribus moribus Germaniæ exolevit, aut potius non est recepta, secundum Grœnwegen, & Dn. Struve, §. 2. p. 376. nec futile est fundamentum eorum, quod hodie omnes actiones in duplum vel quadruplum cessent, ut forte ostendemus alibi fusius.

LIBRI IV. Tit. 1. De in integrum restitutionibus. Multa sunt in materia restitutionis, quæ in æquitate naturali nituntur. Unde & illa hodie in Germania observari mirandum non est. Cæterum hodie cuilibet magistratui restitutio competit. §. 6. p. 383. Nec hodie restitutio intra quadriennium finienda est. §. 9. p. 385. *Tit. II. quod metus causa &c.* Actio quod metus causa in quadruplum hodie in usu non est, secundum sententias Autorum §. 3. p. 391. recensitorum. Quæ verior est, quia nondum probatum, jus Romanum hac parte in Germania, quod omnes actiones in duplum olim ignoravit, esse receptum. *Tit. III. de dolo malo.* Hodie dolus etiam contractus stricti juris reddit ipso jure nullos ex sententia Schilteri §. 5. p. 401. citati; quia hodie, ut alibi monstrabimus, differentia omnis inter contractus bonæ fidei & stricti juris,

ris, unde actio hæc de dolo extraordinaria, rarissimum habebit usum. *Tit. IV. de minoribus 25. annis.* Hodie in multis Germaniæ provinciis a minorennitatis termino juris Romani discessum § *1. p. 404.* Omnium aularum praxis docet, & infra annos jure civili determinatos veniam ætatis concedi posse, nec hodie solus Imperator eam indulget. §. *9. & 10. p. 409. Tit. V. de capite minutis.* Plerique consentiunt, hodie edicto Prætorio amplius opus non esse, cum moribus emancipatio pro capitis diminutione non habeatur, & saltem differentia inter emancipatos & suos sit intuitu acquirendarum hereditatum. §. *2. & 3. p. 419.* Verum quidem est, dari adhuc hodie mediam capitis diminutionem, sed in jure privato illa doctrina non magnam habebit utilitatem, quia hodie peregrini etiam nuptias contrahunt, testamenta faciunt. *Tit. VI. Ex quibus causis majores.* Est hujus tituli summa æquitas naturalis, absentibus & contra absentes restitutionem dari, unde in usu est. *Tit. VII. de alienatione judicii causa facta.* Praxis hujus tituli hodie in foro rarior est, §. *3. p. 432. Tit. VIII. de receptis, qui arbitrium receperunt.* Non poterit equidem dici, hunc titulum moribus non esse receptum, cum ipse dictamine rationis rectæ nitatur. Quod tamen Corasius censuit, ex hac materia uberrimos circa practicam fructus enasci. *§. 1. p. 433.* id in Germania vix procedet, in qua frequentissimum arbitrorum usum in dirimendis litibus qui videre velit, is necesse est, ut acutos habeat oculos. *Tit IX. Nautæ, caupones & stabularii.* Actio ex quasi contractu, quæ in hoc titulo proponitur, haud dubie in usu est, cum in genere quasi contractus nihil aliud sint, quam conclusiones, ex summa æquitate naturali deductæ.

Lib. V. Tit. I. de judiciis. Hodie non saltem prisca judiciorum Romanorum solennitas, sed & judiciorum forma, quæ Justiniani tempore fuit, maximam partem exolevit. §. *1. p. 443.* Forum originis hodie longe aliter se habere in Germania uno ore fatentur Doctores. §. *17. p. 455.* Forum commune, quod olim Romæ erat, hodie male ad civitatem Viennensem applicatur. §. *19. p. 457.* Hodie generali consuetudine receptum, ut remissio-

Ff nes

nes delinquentium non amplius sint necessitatis, sed urbanitatis. §. *26. p. 464. Tit. II. de inofficioso testamento.* Non potest equidem dici, hunc titulum in praxi plane exolevisse, frequentes tamen esse inofficiosi querelas, asserere amplius non licet. §. *1. p. 469. Tit. III. De hereditatis petitione.* Dari heredibus actionem, qua jus suum persequantur, jus naturale dictitat; ergo habebunt etiam eam in Germania. Quod vero jure civili Romano quoad hanc actionem in specie receptum, ut possessor titulum suæ possessionis ederet, id hodie non observatur. §. *3. p. 486.* Quia videlicet cessant omnes interrogationes in jure propter sublatas formulas. *Tit. IV. V. & VI.* Traduntur hic species hereditatis petitionis, de quibus adeo idem esto judicium, quod de ipsa hereditatis petitione tulimus.

Quæ hactenus diximus, sufficere poterunt, ut arbitror, ad defensionem sententiæ nostræ adversus ea, quæ Antagonista provocando ad Virum Illustrem attulit. Unde jam sua sponte cadit ejus gloriatio, quæ sequitur. *Sed revertimur, ait, ad Novatores nostros, quorum opinionem falsam ac absurdam esse satis, ut opinor, ex dictis hactenus patebit.* Potuisset adeo finem facere cavillationum, cum triumphum istis verbis cecinerit, sed restabant adhuc duo scommata ad firmandam ejus sententiam deficientibus rationibus parum contribuentia; ad quæ adeo paucis quædam regerenda nobis sunt. *Venia*, inquit, *profecto errori danda est, cum homines, qui non ambiguis causarum satis dirimendis, sed castigando hactenus Aristoteli vacarunt, ubi ad differendum de iuris nostri usu ventum est, vero rectove perquam facile potuerint deerrare.* Videri posset prima fronte, quod id velit innuere, quasi ineptus sim ad differendum de jure, qui saltem sem-

tempus triverim in meditationibus mere philosophicis. Verum cum ego ipsi non ita ignotus esse potuerim, & falsissimum adeo hoc scomma foret, videtur potius, aliud quiddam voluisse innuere, & mihi vitio vertere, quod sustineam de usu juris in praxi judicare, cum tamen theoriæ saltem juris dederim operam, a praxi maxime alienus. Sed præterquam quod hæc cavillatio ipsum adversarium meum maxime feriat, qui vix ad praxin admissus de usu juris Romani in praxi sententiam dicit; me equidem istud scomma minime ferit. Mancipavi me quidem jam per aliquot annos studiosæ juventuti; sed cum mox viderim, theoriam sine praxi vel ideo, quod vix decima pars Pandectarum in usu sit, futilem esse & inanem, initio praxin theoriæ statim junxi, partim ut viderem, quid in usu sit, quid non; partim ut sapientiam Rabulisticam cognoscerem. Et quamvis post paucos annos pedem ex foro reduxerim, puto tamen me sufficientes in praxi progressus fecisse, cum præter usum juris practicum cognoverim & nequitias Advocatorum, & stultitias partium, & injustitiam judicum, quantum mihi ad cavendum in vita civili opus est, & quantum sufficit ad consilia oppressis & injustitiam patientibus danda, aut quantum necesse est, juvenibus in informatione ut fugiant & abhorreant, inculcare. Sed videtur adhuc aliud quid latere in verbis Antagonistæ mei, dum *diremtionis* meminit *ambiguorum causarum fatorum*. Sane dirimere causas non Advocatorum est, sed judicum, & quid si ergo noster hoc velit, me nunquam adhuc collegam aut Assessorem judicii egisse, & tamen velle judicare de usu juris nostri? Impertinens id scomma foret; quasi Advocati, & qui patrocinando judicibus causas proponunt, non æque usum practicum cognoscere possint atque judices, aut qui judicibus sententias præscribunt. Velim tamen hic obiter hoc observetis, *Auditores*, si iste sensus Antagonistæ est, uti certe videtur esse, non adeo vero dissimilem videri suspicionem amicorum quorundam, sub larva juvenis nostri veteranum aliquē causarum diremtorem latere, fatali hac phrasi se instar soricis incaute prodentem, & imo artificium suum, cui forte insenuit, non

 adeo

adeo elegantibus coloribus quamvis vividis depingentem. Nostis forte vulgatum proverbium: *sententias judiciales sæpissime esse fatales*, aut ut Germanico idiomate illud efferri solet: Die Urtel werden öffters gleichsam aus dem Glücks-Topff gegriffen. Et possumus adeo gloriationem hanc Autori suo, quisquis sit, non invidere, quod forte per plurimos annos ambiguis causarum FATIS dirimendis secundum regulas *fatalis* alicujus jurisprudentiæ & secundum antiquas juris Romani fabulas, & leges nunquam in Germania receptas dederit operam.

Sed & notetis precor, *Auditores*, summam inconstantiam Antagonistæ mei. Veniam mihi dedit in verbis modo allatis, quod grata mente agnosco. At statim eorum, quæ dixerat, oblitus, nunc classicum adversus me canere intendit. *Et sane, ait, lubentissime nunc linqueremus illos, & quod ab iis dictum est, non amplius attingeremus, nisi quam nocivum hoc doctrinæ genus sit, ut traderemus paucis, necessitas efflagitaret: Qua equidem in re omnes cordatos Doctores juris rogo & obtestor, an quid perniciosius cupidæ legum juventuti proferri unquam potuerit? & annon illa ridiculis talismodi opinionibus a vero juris studio penitus seducatur? Ne tumulus hoc modo jurisprudentiæ conditur, & ea proxime e mundo penitus eliminabitur; Non potest enim diutius subsistere, dum saniora ejus principia spernuntur, legumque cupidi ac capaces juvenes, quibus, nescio, quisquiliis a vero juris studio arcentur.* Non observavis iterum Noster, separum

parum artificiose insidias mihi struere. Quis enim unquam sibi persuadere posset, *per ridiculas opiniones* & helleboro dignas juventutem arceri posse a sano jurisprudentiæ studio? Si sententiæ meæ ridiculæ sunt, damnum inde non in jurisprudentiam, sed in me redundabit, & adeo tantis iris non erat opus. Si ratione nituntur, dolose mecum agitur, quod potentes veræ sapientiæ protectores adversus me provocentur. Nolo verbis meis quicquam reponere, videtur tamen Conradi Sinceri locus a præsenti negotio non omnino esse alienus. *Ignoscat*, inquit p. 60. *Deus quibusdam illis Academiarum Doctoribus, fere dixissem corruptoribus, qui cum ipsi vel seculi infelicitate, aut ingenii etiam sui crassitie certam viam incedere vel non potuerunt, nunc quoque ab aliis denuo monstratam inculcatamque, objectis variis malitiose confictis impedimentis, bonæ non minus quam incautæ juventuti perdere, difficilem reddere, dissuadere, suosque Auditores nulla conscientiæ habita ratione ad devios anfractus seducere, & Labyrintho inextricabili immittere nondum desinunt, nisi credere malimus, ex status leguliftici ratione id fieri, ne illi forte, quos docent, si fiant doctiores, horumque tandem auspiciis vulgaris juris peritia quid capiat detrimenti.* Et p. 110. *Adeo vero incrementa accepit hic morbus, ut ne quidem remedia velit admittere. Quanquam enim cordatiorum unus atque alter subinde leges Germanicas, præsertim scholis nostris ostenderit, vix tamen auditus & fere non irrisus est. Vah, quantum numerum habemus Jure Consultorum, qui inter personatos aut legulejos se haberi gravissime ferrent, & tamen ab oscitantia sua nondum potuerunt impetrare, ut crederent omnino præter Romanas dari alias leges, Germanis valituras, multo minus officio suo convenire, ac pretium operæ esse, si easdem curatius indagare sustinerent.* Et quæ ibi sequuntur plura ex aliis JCtis magni nominis depromta. Scilicet nunquam mea intentio fuit, quod velim jus Romanum eliminare ex scholis, sed hæc animi sententia est. Quoniam per verba Recessus Imperii ab illustri Strykio *Diss. prælimin.* §. 28. adducta, receptæ consuetudines Germanicæ, videlicet quasi maximam partem in speculis Saxonico & Suevico collectæ sunt, juri

ſcripto Romano præferuntur, ita ut hoc illis demum deficientibus legis autoritatem in Germania obtineat, ſua ſponte ſequitur, regulas bonæ methodi requirere, ut in erudienda juventute fundamenta jurisprudentiæ privatæ in explicandis communibus Germaniæ conſuetudinibus ponantur, eæque a Profeſſoribus juris in formam artis redigantur; tum oſtendatur, in quibus negotiis jus Romanum aliquid immutaverit, aut deficiens jus Germanicum (v. g. in doctrina de teſtamentis) ſuppleverit, tum denique addantur conſuetudines ſingulorum locorum particulares. Atque hic obſecro, quotquot in Germania ſunt juris Profeſſores, ut ſi intentio hæc mea vel principiis recte rationis, vel fundamentis jurisprudentiæ civilis adverſa ſit, id mihi placide & cum rationibus oſtendant.

Concludit Antagoniſta noſter: *Sed modum imponamus juſtis querimoniis, & tandem exponamus cauſam, qua mediante tumultuarium hoc ſcriptionis genus in publicum protruſum fuerit. Ut feſtinata opera in chartam hæc conjicerem, anſam præbuerunt ſequentes citra præjudicium ordinis ſorte locati juvenes, gente, virtute, ac doctrina Nobiliſſimi Dn. &c. Conſtituerunt illi ſecum, potiſſimas Inſtitutionum Imperialium controverſias ſecundis curis diſcutere, atque veritatem eorum, quæ a Juſtiniano dicta ſunt, ſub meo præſidio publice indagare, ſuſceptam cum alio diſſertationem docere ſimul ac exercere, probe animo reputantes. Cui honeſto*

nesto instituto, ut, qui leges amant, impense ac cumulate favere velint, omnes ac singulos his tabulis rogare officiose debui. P. P. ipso S. S. Angelorum Festo Ao. M D C XCII.

Videtis, Auditores, ad me ista non pertinere, & opto Antagonistæ meo, ut in isto Collegio Disputatorio veritatem decenter & sepositis omnibus præjudiciis atque affectibus indaget, ne Nobilissimi isti juvenes justam conquerendi occasionem nanciscantur, quod tempus omnium rerum carissimum perdiderint. Vos autem, o Mei, valete, & me quod facitis, amare pergite. Dabam Halæ Saxonum die XXVII. Octobris, M D.C XCII.

